

PüNKÖSTI ÁRPÁD

A kihegyezett ember

TARTALOM

A POFON

A KIHEGYEZETT EMBER

EGY VÁLASZTÁS MAGYARORSZÁGON

EGY, KETTŐ, HÁROM, NÉGY, ÖT...

A hazai veseátültetés zűrzavaros dokumentumai

ELLENTÉTEK

INDULATOS MONOLÓG

1. Hagyjanak dolgozni!
2. Sok a szöveg!
3. Jobb lovakat!

MOND EZ A NÉV VALAMIT?

VOLT EGYSZER EGY SZOCBRIGÁD

A POFON

Suba István 37 éves csoportvezető és Csáki Borbála 20 éves segédmunkás „közserkölcsöt sértő fegyelmi ügyének tárgyalására” 1966. december elsején (csütörtökön) ült össze a faárugyár társadalmi bírósága. Az elnök, Béres Zoltánné anyagkönyvelő négy ülnökké vedlett munkatársa és a zsúfolt gyári ebédlő hallgatósága elé szólította a „felelősségre vontakat” és a tanúkat. A szokásos formaságok után csak a kétgyermekes Suba István maradt a teremben.

Elnök: Mondja el az elkövetett cselekményt, és adjon rá magyarázatot!

Suba István csoportvezető: Nem emlékszem már az időpontra, szeptemberben vagy októberben történt, délelőtt. Csepegős, esős idő volt, rossz nap, exportszállítás meg minden, ami azzal jár. Amikor idekerültem csoportvezetőnek, Csáki elvtársnő magatartásával már akkor baj volt. A brigád megkérte az édesanyját, legyen segítségünkre, hogy a Bori ezeket a hibákat levetkőzze. Mivel apa nélkül nevelkedett, meg nekem a feleségemről rokonom is, az édesanyja külön megkért, törődjek a lányával, figyelmeztessem, ha kell, egy-két pofonnal térítsem jó útra. Azon a bizonyos napon a csoport egyik tagja hívatott: ha Csáki elvtársnőt nem viszem le a személyzetire, akkor ők viszik le, mert botrányos dolgokat beszél, azzal rágalmaz, hogy nemi viszonyt folytatok a csoport egyik tagjával, nevezetesen Szegedi Irén szakszervezeti bizalmival. Ezt megelőzően ugyanis ők egymás nemi dolgait firtatták, ezt tették beszéd tárgyává. Szóltam Csáki Borbálának, Szegedi Irénnek és Gyuricza Miklósnak, aki hallotta a beszélgetésüket, hogy jöjjenek velem az istállóba. Ott megkérdeztem Csáki Borbálától, honnan veszi, hogy nem reggeliztem annyit, ahányszor nemi viszony állt fenn Szegedi Irén és közöttem. Csáki elvtársnő kinevetett, és vállrándítva mondta, őt nem érdekli ez a dolog. Ekkor csattant el a pofon.

Elnök: Miért nem perelte őt be, vagy miért nem jelentette a társadalmi bíróságnak? Gondolja, a pofon jó nevelési módszer?

Suba: Nem akartam a vállalat vezetését ezzel is terhelni, az pedig nem állt szándékomban, hogy a bíróságon jelentsem. Pofonnal a mi társadalmunkban nem lehet nevelni, de Bori özvegy édesanyja elmondta, hogy csak hiányos nevelést tudott adni a lányának, és kérte a kollektívát, hogy csiszoljuk, neveljük őt, esetleg egy fülest is adjunk neki.

Elnök: Egy anyának sincs joga húszéves lányát pofoztatni, Suba István csoportvezetőtől sem ezt várta a vezetés!

Suba: Tisztelt Bíróság, elítélem, amit tettem, de vegyék figyelembe, könnyebb egy emberen túladni, mint megnevelni. Bori magaviselete miatt kikerülhetett volna az utcára, de a szocialista brigád vállalta, hogy megneveli. Csáki Borbála már lopott pénzt, spárgát, órát, értesítettük erről a személyzeti vonalat is, de nem adott nekünk a neveléshez támogatást senki!

Az elnök ezután a húszéves Csáki Borbálát szólítja be, és felkéri őt is a történetek ismertetésére. A felszólításra Csáki Borbála nagyon halkán, érthetetlenül motyog valamit.

Elnök: Kedden sokkal nagyobb szája volt! Itt áll a jegyzőkönyvben, hogy megrágalmazta Suba Istvánt. Hogyan történt? (Csáki hallgat.) Honnan vette, hogy viszonyuk van, mire alapozta?

Csáki Borbála segédmunkás: Beszélgettek.

Elnök: És az, hogy beszélgettek, azt jelenti, hogy nemi viszony van köztük?! (Csáki hallgat.)
Suba elvtárs valamilyen előnyhöz juttatta Szegedi Irén szakszervezeti bizalmát?

Csáki: Nem.

Elnök: Akkor miért állította, hogy nemi viszonyban áll vele?

Csáki: Gondoltam.

Elnök: Lehet ilyen felelőtlenül rágalmazni?

Csáki: Többet nem fog előfordulni.

Elnök: Maga már lopott, hazudott, hisztizett, és mindezt most azzal zárja le, hogy „többet nem fog előfordulni”. Tegnapelőtt azt állította, hogy az eset után Varjú Jenőnéől is kapott két pofont.

Csáki: Nem úgy volt. Pista bácsi, szóval Suba István csoportvezető behívott a máglyáról az istállóba, és megkérdezte, hogy miért csináltam. Mondtam, hogy nagyon ideges voltam, és akkor kaptam a pofont.

Elnök: És Varjú Jenőnéől kapott-e pofont?

Csáki: Nem kaptam.

Ziegler Miklós ülnök: Amikor kihallgattuk, miért mondta, hogy Varjúné megverte, és most miért tagadja?

Csáki: Ideges voltam, már nem tudtam, hogy mit mondok.

Gábor Jánosné (a hallgatóságból): Hangzott el olyan vád, hogy Csáki Borbála lopott, szellemi fogyatékos. Van erre igazolás?

Elnök: Több alkalommal lopott. Szellemi fogyatékoságára nincs igazolás.

Sipos István (a hallgatóságból): Szeretném megkérdezni Csáki Borbálát: ki kényszerítette arra, hogy azt mondja, Suba István és Varjú Jenőné több esetben tettelesen bántalmazta?

Elnök: Táppénzen van, tegnap mégis bejött, és beszélt a brigáddal. Miért?

Csáki: A szennyese mért jöttem be, azt vittem el az öltözőszekrényből.

Elnök: Csáki néni, emlékszik rá, hogy a lánya azt mondta, hogy Varjúné is megverte?

Özv. Csáki Jánosné: Igen, emlékszem, ezt mondta.

Boros Mihály (a hallgatóságból): Miért nem jelentette, amikor megpofozták?

Csáki: Mert megérdemeltem.

Ezután az elnök a 18 éves Szegedi Irén tanút szólítja be, és felkéri, mondja el, mi történt; miért épp az istállóba mentek be?

Szegedi Irén segédmunkás: Szállítás közben Bori mondta, nincsen annyi hajam szála, amennyit én voltam a főnökkel. Sírni kezdtem, Suba elvtárs megkérdezte, mi bajom, és Varjúné megmondta neki. Ezután a főnök lehívott bennünket a máglyáról, és mondta, hogy menjünk be az istállóba, ahol megkérdezte Borit. „Miért tetted ezt velem? Tudod, hogy nekem már egyszer szét volt zilálva a családi életem, amit a brigád segített helyrehozni!” Másként

történik minden, ha Bori bocsánatot kér, de csak rángatta a vállát, hogy őtet nem érdekli az egész. Ekkor csattant el a pofon. Borit sokszor elküldhették volna, de tudtuk, hogy építkeznek, és kell a pénz.

Elnök: Amikor eleredt Csáki Borbála orra vére, helyesnek tartotta, hogy felmosatták vele?

Szegedi: Én is segítettem neki, és nem a pofontól eredt el az orra vére, nála ez sokszor megtörtént, minden külső behatás nélkül!

Göncz Béláné ülnök: Amikor pofon vágták, Csáki Borbála valóban nevetett?

Szegedi: Igen, nevetett.

Elnök: Nem volt közelebbi kapcsolat ön és Suba István között?

Szegedi: A főnök egyformán kedves mindenkire, nekem mint szakszervezeti bizalminak néha voltak problémáim, amit esetleg négyszemközt kellett megbeszélni. Más nem volt. És közülünk senki sem tette meg a feljelentést, az biztos! Amikor felhívtak kihallgatásra, említették, micsoda trágár beszéd folyik közöttünk. Nem tudom, honnan tudhatja ezt az elvtársnő, mert ha járt volna közöttünk, biztos ismerném!

Elnök: Jártam ott, nyugodjon bele! Az a szellem, ami maguknál uralkodik, nem megengedhető, így nem lehet szocialista módon élni és dolgozni!

Szegedi: Ezek szerint mi méltatlanul nyertük el a szocialista brigádverseny első helyezését?

Elnök: Nem a munkáról van szó, hanem arról a trágárságról, ahogy beszélnek!

Szegedi: Amit elértünk, az a kollektíva és a főnökünk eredménye! Itt van egy újságíró, és hallja, hogy ilyen a legjobb brigád, nem tudom, mit szól ehhez a vállalatvezetőség!

Elnök: Arra nem gondolt, ahhoz mit szólnak, hogy egy szocialista brigádtagot felpofoznak az istállóban, aztán felmosatják vele a vérét?

Szegedi: Közénk raktak mindenkit, hozzánk olyan emberek kerültek, akiknek jóformán sehol sem volt helyük, mégis egybeforrtunk, amiben nagy szerepe volt Suba elvtársnak!

Az elnök az 55 éves Gyuricza Miklóst szólítja.

Gyuricza Miklós fogatos: Aznap a vasútra szállítottam, és a két kísérő lány ilyen meg olyan kurvának mondta egymást.

Elnök: Nem figyelmeztette őket, ne beszéljenek így?

Gyuricza: Nekem ehhez semmi közöm! Másnap a csomagoló csoport fent máglyázott az istálló előtti téren, és előjött a szó az előző napi eseményekről; én természetesen nem tagadtam le, mi hangzott el az előző nap folyamán. Később Suba István megkérdezte: „Milyen pletykaságba akarsz engem belekeverni?” Mondtam, hogy nekem nincs közöm az egészhez. Erre Suba behívatott bennünket az istállóba, és amint beléptünk, nyomban pofon vágta Csáki Borbálát.

Elnök: Szembesítést rendelek el!

Suba: Nem, Miklós bácsi, nem azonnal történt, előbb megkérdeztem, hogy miért gázolt a becsületembe!

Gyuricza: Rögtön! Azonnal volt a pofon, tétovázás nélkül!

Elnök: Megállapítom, a szembesítés nem járt eredménnyel.

Gyuricza: Úgy történt, ahogy én mondom! Utána én azonnal kiléptem, Suba meg utánam szólt: „Remélem, Miklós bácsi, ez az ügy részedről el van intézve.”

Elnök: Miért nem jelentette az esetet?

Gyuricza: Ötvenöt éves vagyok, nem akartam kellemetlenségbe kerülni.

Áron Magdolna: Csak Bori mondta Szegedire, hogy kurva?

Gyuricza: Mindegyik mondta, egyik a másikra.

Elnök: Szégyellném magam, ha ősz fejjel ezen csemegéznek.

Gábor Jánosné: Vádlott vagy tanú a Miklós bácsi, mert úgy beszélnek vele, mintha vádlott lenne!?

Közbeszólások: Helyes! Helyes!

Az elnök a 36 éves Varjú Jenőnéét szólítja.

Varjú Jenőné csomagoló: Máglyáztunk a csoport egyik részével, amikor elmondták, mi történt; persze Bori akkor nem volt ott. Amikor megjött, egy kissé távolabb hívtam, és megkérdeztem tőle: „Miért csinálod ezt, amikor tudod, hogy Subának már volt egy családi botránya?!”. Válaszul megrándította a vállát. Közben jött Suba elvtárs, és mondtam neki: „Pista, most már tisztázd ezt az ügyet, mert neked lesz bajod belőle!” „Iré, Bori, gyertek le!” - hívta be őket az istállóba. Hogy ott mi történt, nem tudom, nem voltam ott.

Elnök: Csáki Borbála azt vallotta, hogy őt többször is megverte!

Varjúné: Ha csinálom, öt év alatt csak felszivárgott volna az irodába!

Elnök: Miért nem jelentették az ügyet?

Varjúné: Mondtam Subának, hogy menjen le Siposnéhoz a személyzetire, de nyilván ideges volt, meg a Csáki-üggyel különben is torkig voltunk, a vállalatvezetőségtől sohasem kapott büntetést, egyetlen fegyelmi papírt sem.

Sipos Istvánné személyzetis: Suba elvtárs többször megkeresett Csáki Borbála ügyeivel, de félóra múlva megint ott volt, hogy ne bocsássuk el.

Suba: Tisztelt Bíróság! A gyár kollektívája előtt állíthatom, hogy Csáki Borbála hibái ellenére hasznos tagja lehet társadalmunknak, ne dobjuk hát el őt! Elvtársak! Legutóbb a termelési tanácskozáson, amikor megkaptam a Kiváló Dolgozó jelvényt, akkor mondták: „Ha valakivel probléma van, tegyük Subához, majd ő megjavítja!” Ám ha valami probléma volt, nem jött hozzánk a vezetőség; amivel én Siposnéhoz fordultam, abban sosem született érdemleges döntés, sosem jött le a csoporthoz megnézni, hogyan dolgozunk a latyakban, van-e gumi-csizma vagy más védőruha: egyetlen vezető sem jött közénk!

A drasztikus szavakkal kapcsolatban: egyikünk képzettsége ilyen, a másiké olyan, mi sokszor nem viaszba csomagolva, kulturáltan adjuk a szót egymásnak. De elvtársak, hozzánk úgy küldik az embereket, hogy ez rendőrségi felügyelet alatt áll, a másik meg húsz forintért a bokorba ment, most viszont rendes családanyák! Ilyen a mi kollektívánk. Nekem kellett volna annyi önuralmamnak lenni, hogy ez a dolog úgy rendeződjön, ahogy a pártkongresszus is állást foglalt a szocialista nevelés ügyében. Ne azt firtassák az elvtársak, hogy „Suba

ellenforradalmár”, hogy „Subának 18 nővel van viszonya”, hanem azt, amit tettem, és amit magam is elítélek!

Elnök: Az ellenforradalom idején elkövetett tetteiért a bíróság elítélte, az lezárt ügy, nem tartozik ide!

Varjúné: Micsoda bélyeg lett volna az a brigádon, ha 18 ember nem tudott volna megnevelni egyet?! És van még egy dolog: mutassák már meg nekem azt az elvtársat, aki megtette a feljelentést Suba elvtárs ellen!

Csorba Ervin igazgató: Elvtársak, nem azt kell keresni, hogy ki a „spicli”, úgy kell inkább feltenni a kérdést: helyes volt-e eddig eltitkolni és csak akkor kihozni, amikor Suba elvtársat elő akartuk léptetni? Rögtön be kellett volna jelenteni, hogy tanuljunk az esetből. Igaz, a termelés az idén nagyon szép lesz, 4 millióval hozunk többet a tervnél, de az emberek nevelésével elmaradtunk. Hol voltak a kommunisták, a vezetők ebben az ügyben? Szocialista brigádról beszélünk, de a kulturált élet helyett ocsmány és semmitmondó dolgokkal foglalkoznak az emberek, ilyesmin csemegéznek!

Az elnök a 26 éves Gyárfás Gézát szólítja be, és megkérdi, hogyan jutott a tudomására a Csáki-Suba-ügy. Miért terjesztette ezt a gyárban, és miért verekedett az üzem területén Suba Istvánnal?

Gyárfás Géza segéd munkás: Én Suba Istvánnal nem verekedtem, csak ő akart megverni engem, István-napon, eléggé illuminált állapotban. „Gyere a máglya mögé, kiállok veled!” - mondta, mire én azt feleltem neki, nem emlékszem rá, mikor tegeződtünk össze. „Te csibész, te piszok gazember, 36 éves koromig nem tett így hidegre senki!” - kiabálta, de én nem verekedtem vele.

Elnök: Honnan értesült a Csáki-Suba-ügyről, és sorra járva a munkahelyeket, miért terjesztette ezt?

Gyárfás: A gyárban a legtöbb ember a végében meg ilyen helyeken hallja a dolgokat, de én nem vittem a szót, a gyűlésen mondtam el nyíltan. Mióta felszólaltam, mind a munkások, mind az irodai vezetők jönnek hozzám elmondani, mik történnek. Megáll az eszem! Mikor meghallottuk, hogy Suba István lesz a vezetőnk, elkezdtünk zúgolódni, és én meg is mondtam, nekem ilyen ember nem fog parancsolni! Én ismerem, milyen klikk ez a „szocialista brigád”, itt nem mernek semmit sem mondani, de az üzemi orvosunk, dr. Kecskés megmondhatja, hányan mennek hozzá panaszkodni, hogy ilyen vaddisznó meg olyan vaddisznó a Suba! Egyébként én gyűlölöm őt az első perctől kezdve, rá sem nézek, nemhogy az ügyeivel foglalkozzam!

Suba: Gyárfás úrral félórát sem beszéltem összesen, nem tudom, honnan „ismer” ilyen jól! Az igaz, többször elküldtem dolgozni, amikor ott sündörgött a lányok körül, egyszer pedig meg is szégyenítettem őt, mert a lányok ötösével vitték a deszkát, ő meg nem restellte egyesével hordani!

Mráz Gáborné szakszervezeti titkár: Kik voltak azok a vezetők, akik felkeresték magát, Gyárfás Géza, „elmondani az ügyeket”?

Gyárfás: Voltak! Nem vagyok köteles megmondani, de a gerinctelenséget bizonyítja, hogy sokan tudták a Suba-ügyet, mégsem tettek semmit!

Elnök: Nem az ön dolga eldönteni a vállalatvezetés gerinccességét vagy gerinctelenségét!

Siposné: Suba elvtárs olyan dolgokat is mondott, amik nem fedik a valóságot, ő ezerkétszáz százalék támogatást kapott a személyzeti osztálytól a fegyelmezéshez; ha valaki, akkor én nagyon sokat tettem a csomagoló csoport érdekében, a legutóbbi termelési értekezleten is Suba mellett szoltam! Úgy néz ki, hogy ebből az ügyből Suba elvtárs Janiként került ki, a tanúk pedig vádlottként szerepelnek!

Kiss Péter, a szakszervezet megyei bizottságának képviselője: Tisztelt Társadalmi Bíróság! Ebben az ügyben Csáki Borbála egy kicsit hátrányban van, hisz Suba elvtárs jóval nagyobb képzettséggel rendelkezik, mint ő. Nem véletlen, hogy könnyebben fejezi ki magát, az, hogy katonatiszt volt, jó iskolát jelentett neki. Meggyőződésem, hogy Csáki Borbála meg van félemlítve, ezért még inkább elítélem Suba István vétkét, de beismerő vallomását enyhítő körülménynek kell venni.

Balogh Dezsőné brigádtag: Csáki Borbála olyan pletykát mondott, ami nem való egy fiatal lány szájába. Őszintén megmondom, néha magam is tartottam tőle, hogy pofon vágom. Ezzel együtt sem ilyen vagy olyan rossz az a csomagoló; aki ezt mondja, nem ismer bennünket!

Gyenge Antalné brigádtag: Két és fél éve dolgozom Suba elvtárs keze alatt. Igaz, hogy ideges ember, talán túl is hajít bennünket - hisz olyan nehéz dolgokat emelünk -, de megvan az eredmény is: a mi szocialista brigádunk az első helyezést az ő keze alatt érte el!

Elnök: Van még hozzászóló? Szániel bácsi, maga a kérdéseknél közbe akart szólni, akkor nem lehetett, most tessék mondani!

Szániel József segédmunkás: Az elvtársnő az elején leizélt engem (derűtség), akkor most nem mondok semmit, csak annyit, hogy a vezetés a hibás mindenben!

Áron Magdolna brigádtag: Ha olyan rossz ember Suba István, ha nem ez az első esete, akkor miért akarták rábízni a három összevont csoportot?!

Szegő Zoltán szállítómunkás: Össze van beszélve az egész brigád, összeesküvő klikket alkotnak a Suba védelmére, nem véletlen mondták a gyárban, hogy úgy kicsúszik ő ebből az ügyből, mint egér a lyukon! Azt mondom, helyezték őt alacsonyabb munkakörbe, aztán ha kiverekedi magát, kerüljön vissza ismét! (Taps.)

Pál Ferencné brigádtag: Volt közöttünk, akinek életében még soha senki nem köszönt meg semmit, de Suba István odament hozzá, megköszönte, hogy szép munkát végzett. Mi az ő keze alatt értük el a szocialista brigádot, ezt nem lehet elvitatni tőle!

Mrázné: Szakszervezeti titkárként szeretnék az Augusztus 20. szocialista brigád társadalmi védője lenni! Suba és Csáki, valamint mindazok a tanúk, akiket nyugodtan lehet vádolni is, kapják meg méltó büntetésüket, a jelenlevők pedig okuljanak abból, ami itt elhangzott. Azt mondta az egyik felszólaló, hogy az Augusztus 20. brigád tagjai összeesküvők. Vajon van-e a brigádok között egy is, amelyiknek az életében nem volt elítélendő esemény, ami nem került nyilvánosság elé? Vagy van-e valaki közöttünk, akinek nincs eltussolnivalója, aki tiszta hófehér? Az Augusztus 20. szocialista brigád nem termelő üzemszabzonban működik, a maximális pontszámot nem az önköltségcsökkentéssel és minőségjavítással, hanem egymás nevelésében, a kollektív munkában érték el. Szeretném, ha a gazdasági vezetők emlékeznének azokra a műszaki értekezletekre, amelyeken nevetve mondták, hogy a későn jövőket, a lopásokat, az erkölcsileg pöttyösöket, a termelő üzemszabzonból leadott embereket tegyük Suba István brigádjába, mert ha ő sem tudja azokat megnevelni, utána már csak a Csillagbörtön jöhet! Csáki Borbála esete is hasonló volt, éveken át rengeteg probléma volt vele, de a brigád védelmére kelt, inkább kínlódott vele, mint hogy kikerüljön az utcára, ahol még inkább elkallódik, elzúllik, és az édesanyja is kereső nélkül marad. Suba István megérdemli a

büntetést, de nem lenne helyes, ha most egy emberként rágázolnánk, semmit nem hoznánk fel mentségére. Suba István brigádjában azok a nők, akik három-négy évvel ezelőtt 20 forintért, világos nappal, bárkivel lefeküdtek, gyermeküket nevelő, példás családayákká váltak! Emlékszem azokra a brigádértekezleteikre, amikor a hibákat úgy mondták szemtől szembe, hogy csak úgy potyogtak a könnyek!

Szalay Márton (a hallgatóságból): Honnan vették egyesek a bátorságot, hogy egy szocialista brigádot így vádoljanak?

Görög Endre, a harmadik helyezett brigád vezetője: Én pedig azt mondom, hogy mindenki Subát védi, Csákit senki!

Szegedi: Természetes, hogy védjük Suba elvtársat, mert nem tudjuk elfelejteni azt a sok jót, amit velünk tett. Hozzá mindig bátran fordulhattunk: ha szükség volt rá, könnyebb munkát adott, ha valaki meg volt szorulva, a saját pénzét is odaadta, hogy a bölcsődepénzt ki tudja fizetni. Kiállunk mellette, mert mindent neki köszönhetünk!

Dobi Pálné brigádtag: Csak annyit, hogy Csáki Bori egy gyenge, fogyatékos kis nő, ha nem szaladgálunk miatta, már régen kívül lenne a gyáron!

Gyárfás: Mráz elvtársnő nincs tisztában azzal, hogy miért kerültem én ide: hét közben úgy rángattak fel az irodába, és csak hallotta volna, az „elnök elvtársnő” is hogy védte a Subát! Nem jöttem volna én ide nyegléskedni, csak hát én voltam az egyetlen, aki hozzászólt azon a gyűlésen, és nyíltan elmondott mindent!

Elnök: Szükségesnek tartottuk, hogy nagy műveltségét, széles körű ismereteit csillogtassa a bíróság előtt is! Vártuk, itt is elmondja majd, hogy Subát fel kell akasztani! (Mozgolódás.)

Gács Zoltán párttitkár: Tisztelt Társadalmi Bíróság! A pártvezetőségnek az a véleménye, hogy amit elkövetett, azért vonják felelősségre Suba Istvánt, viszont vegyék figyelembe az érdemeit is. Csáki Borbálát is el kell marasztalni, amiért összevissza keveri a dolgokat, egy húszéves lánynak tudnia kell megfelelően gondolkodni. Elvtársak! Órák óta itt ülünk, és erről az ügyről beszélünk, ahelyett hogy a termelésről vitatkoznánk ilyen hosszan. Sajnos, a város is erről beszél, nem az eredményekről.

Elnök: A felelősségre vontak mit kívánnak védekezésül felhozni?

Suba: Elvtársak! Tizenegy éve segéd munkásként kezdtem ebben a gyárban, és sosem álltam a munka könnyebbik végére. Elítélem, nagyon elítélem, amit tettem, mégis nagyon rosszul esett, hogy Szabó Zoltán bácsi, aki kommunista példaképem, azt mondta, hogy el akarják suskusolni ezt az ügyet! Adjanak módot, elvtársak, hogy mint munkás bizonyíthassak! Én innen kétezer forintnál kevesebbet még nem vittem haza, és nem félek, hogy nem tudom ezt most is megkeresni. Sipos elvtársnő, te is arra hajlasz, amerre a szél fúj: most itt vagyok, most te is rám mászol, de van nekem két kezem, nem kell engem megvédeni, itt, ahol tizenegy éve dolgozom, itt akarok bizonyítani! Felvetődött, hogy nem illő nekem a kommunistaságról beszélni, mert nem vagyok kommunista, de elvtársak, én itt mindenki előtt kimondom, hogy annak érzem magam! (Az elnök másodszor figyelmezteti, hogy halkabban beszéljen.) Nekünk, vezetőknek, kommunistáknak is sokat kell változnunk, nekem nincs mit szégyellenem, amit tettem, azért várom a büntetésem, de ebben a gyárban kezdtem, és itt akarom megkeresni a pénzem.

Csáki: Szeretném megköszönni a kollektívának, amit értem tett, és igyekszem megváltozni. És még csak azt szeretném mondani, szeretném, ha Suba Istvánt nem büntetnék meg.

Bár több mint négy óráig tartott a tárgyalás, a zsúfolt terem kivárta a társadalmi bíróság döntését. Figyelembe véve a súlyosbító és enyhítő körülményeket, a társadalmi bíróság úgy határozott, javasolja a vállalat igazgatójának Suba István csoportvezető leváltását, alacsonyabb munkakörbe helyezését, és az igazgatói jutalomból öt egy évre kizárja. Javasolja továbbá Csáki Borbála áthelyezését, és öt írásbeli megrovásban részesíti.

Az elnök ezután bejelentette, ha a felelősségre vontak a határozatot sérelmesnek tartják, akkor 8 napon belül a szakszervezeti bizottságnál panaszt emelhetnek ellene, vagy a járásbíróságnál kérhetik a felülvizsgálatát. Suba István bejelentette, hogy a szakszervezeti bizottsághoz fellebbez, Csáki Borbála a határozatba belenyugodott. Az elnök a tárgyalást bezárta.

(1966)

A KIHEGYEZETT EMBER

A főmérnök:

- Minden beosztásban dolgoztam mellette. Amikor felhívtak a minisztériumba, hogy legyek főmérnök, megmondtam: nem tudok ezzel az emberrel egy csónakban evezni! Mégis visszahívogattak, és végül kibökték, úgyis leváltják, nekem a zökkenőmentes átmenetet kell szolgálnom. Ha akkor tudom, hogy mindez még négy évbe telik!

- Sosem kerültek közelebbi kapcsolatba?

- Soha! Túl sok riasztó helyzetet éltem én át mellette. Friss főmérnökként magával vitt Salgótarjánba: közös szoba a szállodában, egy-két pohárral több bor, aztán este gondosan elmesélte, hogyan jártak azok, akik nyolcéves igazgatói működése során „keresztbe álltak” neki. Lehet, hogy a tanmese nem volt szándékos, de felismertem, ha közöttünk kenyértörésre kerül sor, nekem a helyzetet, az időpontot, a szituációt jól kell megválasztanom, mert ő nem kisstílusú játékos: gátlástalan!

- Négy évet várt az alkalomra?

- Hosszú időn át csak a műszaki feladatokra koncentráltam; az a ház, amit tervezünk, akkor is állni fog, amikor már senki sem tudja, kicsoda-micsoda volt az igazgató. De egyensúlyozni sem lehet a végtelenségig, ő, mint vezető, mindenfajta célkitűzést nélkülözött, szövegelése tizenkét év alatt semmit sem változott, nem nőtt fel ahhoz a feladathoz, amit egy tervező-vállalat vezetése jelent. Hol az volt a témája, hogy bejön-e mindenki nyolc órára, hol az, hogy munkaidőben lehet-e kávézni vagy táskarádiót hallgatni. Különös, hogy saját vállalatáról csak rosszat mondott. Gondolom, azért: ha ő szürke, de a többi fekete, akkor a szürke mégiscsak jobb. Végül elérkezett az idő, amikor tervezőként is futtatni akarta a nevét. Felhívtam a műteremvezetőt, és megkérdeztem, mennyit dolgozott az igazgató ebben a munkában, van-e helye az ő nevének a terven vagy nincs. Egyórás faggatózással sikerült kideríteni, hogy az idős műteremvezető most nősült, azt is, hogy beteg az édesanyja, csak épp arról nem tudtam meg semmit, amit akartam. Szörnyű, hogy valakinek a gerincét így meg lehet nyomorítani! Ez volt az ő módszere: megfélemlítéssel vezetett! Végül olyan rossz lett a vállalat légköre, hogy veszélybe került a cél, a műszakilag kifogástalan munka. Tovább nem hátrálhattam, lyuk volt mögöttem; megfelelő helyeken olyan sikeresen folyt a „lemeszelésem”, hogy a létezésem is veszélybe került. Nem adhattam magam ilyen olcsón, meg ezt a 220 embert sem, akinek én is az egyik pásztora voltam. Megkondítottam hát a harangot, hogy baj van.

- Alkalmas az igazgató a vezetésre vagy sem?

- Nem alkalmas, de nehéz megmondani, miért nem alkalmas. Mondhatnám, hogy szakmailag gyenge, vagy hogy nincs vezetői érzéke, vagy hogy erkölcsileg nem megfelelő, de ez így kevés is meg sok is. Emberileg olyan az alaptermészete, hogy nem alkalmas. Sőt meg vagyok győződve arról, hogy pszichopata; neki az igazgatói cím csak azért kell, hogy legyen kétszáz embere, akiket ugráltathat: „Feküdj! Fel! Feküdj! Fel!” Emiatt képtelen bármilyen emberi kapcsolatra; no, nem is voltak ilyen kapcsolatai, akiket tudott, megfélemlített, a többivel pedig érdekkapcsolatot tartott fenn. Ő tele van kisebbségi érzéssel, ami arra sarkallja, hogy mindig és mindenkiel szemben bizonyítsa: csak szép lehet, de okos nem. Végeláthatatlan nőügyei is csak annak igazolására szolgáltak, hogy ő a vagány, és semmiféle leleplezés sem zavarta, mert lám csak, lám, ő még ezt is megengedheti magának!

- Üssük agyon?

- Azért, mert valaki színvak, ne legyen öngyilkos, hisz más is lehet, nemcsak sofőr. Benne egyébként hallatlan sok energia van, de aki alkalmas őrmesternek, nem biztos, hogy műteremvezetőnek is jó. Még vezetői mérlege sem teljesen negatív, mert ahol a vállalat érdeke egybeesett egyéni céljaival, ott sikerei voltak. Fejlődött a vállalat, de vajon neki köszönhető-e, hogy fejlődünk, vagy annak ellenére jutottunk előre, hogy ő volt az igazgató?! Inkább az utóbbi. Akik döntenek a sorsáról, vegyék figyelembe, naivítás abban reménykedni, hogy valaki negyven-valahány éves korában képes alapvetően megváltozni. Tudhatják, mit ér ez az ember, mindenki ismerte. Éveken át öles vizsgálatok folytak ellene, nagy fogadkozásokkal, pici-pacsikkal, aztán fél évig csönd volt, majd kezdődött minden előről. Az a véleményem, csak egy jól lehatárolt területet lehet rábízni.

- Miért nem váltották le időben? Állt mögötte valaki?

- Mikor kineveztek, kértem őt, menjünk el a pártbizottságra bemutatkozni. Azt felelte, majd. Egy hónap múlva újra kértem, fél év múlva megint. Aztán egy év elteltével egyedül mentem el. A városi pártbizottság osztályvezetőjével a tizedik mondat után ott tartottunk, hogy le kellene váltani őt, mert alkalmatlan. A minisztérium azt mondta, hogy a pártbizottság javasolhatná a leváltást, a pártbizottság pedig azt, hogy szakmai terület, kezdeményezzen a minisztérium. Egymásra vártak. Aki 10-12 éve igazgató, annál nagy a tehetetlenség, még az ellene lefolytatott vizsgálatokból is úgy került ki, mint egy isten, maga is hitte: „Nem én vagyok a ferde, hanem mindenki más!”

Egy tervezőmérnök:

- Nem szomorú, hogy A.-né halálára volt szükség ahhoz, hogy kiboruljon ez az ügy?! Pedig nem ez az első eset, hogy a vállalatnál a feje tetején áll minden. Amikor 1965-ben a feleség és A.-né, a szerető összeverekedett az igazgatói iroda erkélyén, néhányan felrohantak az utcáról megfékezni őket. Akkor a portást akarták elbocsátani, mondván, miért engedett fel idegeneket!

- Miért tűrték, hogy állami pénzen tartsa ki a szeretőjét?

- Én a szakszervezeti bérbizottságban ellene voltam, hogy a talajmechanikának - amit A.-né másodmagával csinált - visszamenőleg béremelést adjon, hisz úgymint aránytalanul sokat kaptak! Ezután elkészítettem életem legjelentősebb munkáját, egy áruházzal tervét, az igazgatóm megpróbálta eláztatni, pedig nem is ismerte, azt mondta a megrendelő vállalat vezetőjének: „Ne fogadja el, olyan furcsa a körvonala!” Felelőtlen határidő-vállalásaival lehetetlen helyzetekbe hajszolt bennünket; hibás abban is, hogy felkészületlenül várjuk a házgyárat. Egyelőre dolgozni sem lehet, nincs statikusunk, amíg ő az igazgató, nem jönnek a vállalathoz!

A minisztérium személyzeti főelőadója:

- Tíz éve ismerem az igazgatót, és már 1960-ban témánk volt a viszonya azzal az elvált asszonnyal, aki most öngyilkos lett. Kértük, zárja le az ügyet, és akkor négy éven át különös probléma nem is volt. Választhatott magának főmérnököt, akivel súrlódtak ugyan, de ez semmi volt ahhoz képest, ahogy a főkönyvelővel ölték egymást. Előítéleteikkel, panaszaikkal elsősorban ők ketten járták a minisztériumot. A főkönyvelő 1956-ban visszaadta a Kiváló Dolgozó kitüntetést, mert vörös csillag volt rajta, de nem kisebb hiba ezt mindig felhánytorgatni neki, mint az igazgató tette, akinek szokása azt mondani az embereinek: „Itt ez a kis páncélszekrény, könnyen előkerülhet belőle valami rólad is!” 1964-ben az igazgató és a korábbi főmérnök egymás ellen támadt. A vizsgálat kimutatta, bőven hibás mindkettő, de egy vállalat éléről egyszerre két vezetőt nem lehet kivonni.

- És miért épp az igazgató maradt?

- Két rossz közül ő volt a kevésbé rossz. A pártszervezet, a szakszervezet, a személyzetis talán azért is szavaztak rá, mert a nagy pénzeket legomboló maszekolók vezére a főmérnök volt, ha tőle megszabadulnak, remény volt rá, hogy megszűnik az az áldatlan állapot, hogy mindenki a saját pénze és nem a vállalat ügyei után fut.

- Ez volt a fegyelmi egyetlen témája?

- Meg a nőügyek. Az asszony még mindig a vállalatnál volt; meg szó volt valami orvosnőről, akit Pestre jártában ejtett útba. Egyöntetű volt a vélemény, az igazgatónak le kell költöznie Budapestről! Így is történt, de az első intézkedése az volt, hogy a feleségét odavitte a vállalat-hoz, miközben ott volt a másik nő is. Aztán hol a feleség, hol ez a nő szaladt a személyzetire teljesen megbolondították az osztályvezetőt. A perlekedés odáig fajult, hogy az asszonyok összeverekedtek az igazgatói iroda erkélyén, amit az egész korzó látott. Hetekig ezen röhögött a város. A mi illetékes főosztályunk és a városi pártbizottság is vizsgálgatta a történeteket, de a fegyelmi nem zárult le, csak valahogy abbamaradt.

- Elkenték?

- Hát! A városi pártbizottságon megmondták, hogy el kell helyezni a szeretőjét, de A.-né mégis maradt, mert az igazgató revolverezett: „Inkább én megyek el, mint ő!” Végül elhelyezték a feleségét. Mindezért nem a pártbizottságot hibáztatom, a minisztérium is éppen úgy ludas, mint ők.

- Tényleg úgy nevezték ki a mostani főmérnököt, hogy az igazgatót leváltják?

- Ilyesmit mondtak neki az irányító főosztályon, hogy a szabadkozását leszereljük.

- Már négy évvel ezelőtt?!

- Igen. A főmérnök többször kérte, tűzzék napirendre az ügyet, de jött panaszkodni az igazgató is, hogy a főmérnök nem jár be nyolc órára.

- És mi történt?

- A főkönyvelő 18 évi munka után otthagya a céget, nem bírta tovább a bizalmatlanságot. Az igazgató így lehetőséget kapott, hogy a főmérnök után szabadon válasszon gazdasági vezetőt is, de a saját embere is fellázadt: nem írt alá egy 13 ezer forintos juttatást a talajmechanikai laboratóriumnak, magyarán az igazgató nőjének.

- Ez indította el a bukást?

- Ki tudja? Az biztos, hogy a minisztériumban átszervezés történt, és az igazgató új főnököket kapott. Amikor ők leutaztak a vállalathoz, akkor borult ki a liszt. A párttitkár bevezető előadása után vezetőtársai sorban elmondták, miért nem lehet, miért képtelenség vele együtt dolgozni. Bírálatt szemtől szembe - ritka az ilyesmi -, teljes volt a bukás.

- Sok barátja volt az igazgatónak a minisztériumban?

- Nézze, ő majdnem tíz évig itt dolgozott miniszteri titkárként. A tervezési főosztályon - amit azóta megszüntettek - nem szerették, mert sokszor bírálta őket, ezért amikor igazgató lett, visszalöttek neki. Emiatt volt rosszabb az irodagép-ellátásuk, emiatt volt ő az egyetlen igazgató, akinek nem járt gyorsvonat első osztály, ezért nem épült nekik új székház... A régi főkönyvelő jól feküdt a megszüntetett főosztályon, ő szállította nekik a legszemélyesebb információkat, de bejárt „szóvivőként” a szeretők ellen lázadozó igazgatófeleség is. Nem azt mondom, hogy a személyi kapcsolatok vagy ellentétek meghatározók voltak, de belejátszottak az ő sorsába is.

- Mi a véleménye, alkalmas igazgatónak vagy sem?

- A látványos decemberi bukás után bejött: „Látod, hogy ki akarnak hegyezni?!” Azt válaszoltam: „Én a te helyedben leköszönnék! Hogy tudsz a történetek után az emberek szemébe nézni!”

A városi pártbizottság osztályvezetője:

- Mikor A.-né meghalt, az igazgató éjszaka fél háromkor felhívott: „örülhet a párttitkár! Megvan a hajsza első áldozata!” Reggel a párttitkár jelentkezett: „Hallottad, meghalt az igazgatónk első áldozata!” A feleségem sem hagyott békén: „Ti mindig a nőt zavarjátok el, csak ő húzhatja a rövidebbet!”

- Ez a szomorú öngyilkosság tetőzte be az igazgató sorsát?

- Igen is, nem is. Sűrűvérű ember, vég nélküli szerelmi ügyekkel, és mi mindig mentettük! Feleségével kéz a kézben jártak, közben az irodájában széssel verte meg; de ezeket úgyis elmondták vagy elmondják a vállalatnál.

- Vizsgálatuk mit tárt még fel?

- A nője, A.-né öt év alatt 40 ezer forint prémiumot kapott, technikus létére annyi volt a jövedelme, mint a vezető tervezőké. Az utóbbi időben az igazgatót elkapta a tervezői hiúság, olyan munkát kívánt a neve alatt szerepeltetni, amiben édeskevése része volt; egyik ellenlábás mérnökének áruháztervét szabályosan meg akarta fűzni; olyan ellenőrzési rendszert akart bevezetni, amely nem a vállalatot, hanem helyetteseit ellenőrizte volna.

- A leváltására szavaz?

- A hatalmat meg lehet szokni, és ez rengeteg tragédiát okoz, ő pedig megszokta a hatalmat; jellemző, hogy a vizsgálat során 10-15 oldalas feljegyzéseket csinált vezetőtársai „viselt dolgairól”.

- Miért nem merték kimondani, hogy alkalmatlan?

- A minisztérium is ezt kérdezte, de ez elsősorban rájuk tartozik. Arról nem beszélve, hogy az igazgató szorgalmasan járt B. elvtárshoz, a megyei pártbizottság ipari titkárához, és elhitette vele, hogy meg akarják fűzni.

A vállalat párttitkára:

- Éveken át együtt ütöttük-vertük a világot, el is menekült tőlünk mindenki, akiből valamilyen vezetőt faraghatnánk. Most úgy állunk itt, mint a versenylovak, sörökben, konyakokban fogadnak ránk a nézők: vajon ki lesz a befutó, vajon az igazgatót ismét kimentik?!

Tizenegy éve vagyok párttitkár, a legutóbbi választáskor azt mondtam: ne tovább! Már az 1966-os vezetőségválasztáskor is kipakoltunk, el is fogadta a bírálatot, aztán... Ah, lyukas vödörben nem hordom tovább a vizet! - de nem vállalta senki, hogy mellette párttitkár lesz. Maradjak, mondták, és lehetőleg a közös oldalakat domborítsam ki, ami olyan jól sikerült, hogy kérdezgetni kezdték: „Megint lefeküdt a párttitkár az igazgatónak?” Belefáradtunk a huzavonába, fegyelmit sosem kapott, minden ügy után erősebbnek érezte magát! A volt főmérnök megírta a feleségének, hogy a férjura lakást szerzett a szeretőjének, hogy tv-t vett neki stb. stb. A levél után az igazgató kibékült a feleségével, nyomozni kezdett a levélíró után, és mivel volt mit találni, a főmérnöknek mennie kellett. A legjobb lett volna, ha mindkettőt elviszik, de azt mondták, télvíz idején nem lehet „golya nélkül” maradni, mi meg bolond fejjel

az igazgatót választottuk. Aztán Pestről leköltözött a neje, akkor meg A.-né volt útban mindenütt. Aztán összeverekedett az igazgató és a felesége, és emiatt a titkárnőt helyezték máshová. Következett a főkönyvelőügy: lelkes, lojális ember volt, de 56-ban botlott egyet, és az igazgató nem hagyta nyugton, amíg itt nem hagyott bennünket. Voltak pillanataim, amikor csak elfordítottam a fejem, annyira elegendő volt mindenből. Belefáradtunk, nem bírjuk tovább. Lejöttek a minisztériumból, és megmondtuk: nem vállaljuk tovább! Mivel a hozzászólásokat én kezdtem, elsősorban ellenem kezdett el adatokat gyűjteni; behívatta az embereket, és mondogatta nekik: „Ki akar hegyezni a párttitkár, de kinyújtom a komát!” A minisztérium úgy döntött, ő már teljesen elvesztette a bizalmat, alkalmatlan a vezetésre, de a pártbizottságról valaki nem járult hozzá a leváltáshoz. Újabb bizottság jött, újabb faggatások, újabb fegyelmi vizsgálat...

- A.-né hogyan lett öngyilkos?

- A vizsgálat során megállapodtak vele, hogy az asszonyt elhelyezi a vállalattól, ám ő megígérte a nőnek, hogy most sem kell elmennie - majd elutazott Olaszországba, de: meghagyta a személyzetisnek, közölje az asszonnyal az új munkahelyét! Cserbenhagyta a szeretőjét is. A szerencsétlen nő nem akart meghalni, csak botrányt akart az igazgató körül. De a halál nem mentesíti, hogy megmondjuk, neki itt mindent lehetett; hogy technikus oklevelet szerezzen, abban egy tanár segítette, akit ezért vettünk fel a vállalathoz; ám e tanár hibájából ledőlt egy kémény, amiért most félmillió forintnál több kártérítést fizettünk, ennyibe került az államnak A.-né oklevele!

- És a párttagok miért hallgattak?

- Ő maga volt a párt! Akit felvettünk párttagnak, annak sem adott Kiváló Dolgozó jelvényt, mondván, hogy „politikailag megbízhatatlan”! Állandóan a pártbizottságon ült, és ők is csak az igazgatót keresték, ha jöttek, nem minket; még a társadalmi munkákat is ő vállalta a párt-szervezet nevében. Óhatatlanul felvetődik az emberben, vajon a párt vezető, irányító szerepe milyen szintig érvényes: csak a megyebizottságig, netán a városig, vagy egész a vállalatig? Minket soha senki nem kérdezett! Előfordult, hogy a pártbizottság egyik tagja az igazgatónak mondta el, mire kell mozgósítani a pártszervezetnek. Ez a fickó most nem azt mondja: „Jaj, mekkorát csalódtam, egy alkalmatlan embert pártoltam!”, hanem azt hajtogatja: „Mechanizmus van, adjunk még neki egy év türelmi időt, hogy megszokja az új körülményeket!” Könyörgöm, mi köze a tehetségtelenségnek az új mechanizmushoz?!

A személyzetis:

- Szabályos házasságszédelgő! Egy orvosnőnek megígérte, hogy elveszi, mert súlyos beteg a felesége, és semmi reménye az életben maradásra. Aztán a „súlyos beteg” majd agyonütötte a férjét és az orvosnőt is.

- Szerelmi ügyei vállalati jelentőségűek?

- Amíg a felesége itt dolgozott, állandóan azt duruzsolta a férjének, hogy ezt mondják, azt mondják, de az állandó „igazgatóhelyettes” A.-né volt; akire ő kirúgott, azt az első alkalommal elintézte, akivel nem egyezett, azt elhelyeztük. Ezért sem tudta elviselni, hogy el kell mennie a vállalattól! Irattárosnak került ide, de ez kevés volt neki, műszakirajz-tanfolyamot szerveztünk hát a kedvéért, pedig a technikusokat sem tudtuk felvenni rajzolóknak! Aztán kiderült, hogy a rajzoláshoz „egy kicsit nehéz a keze”, akkor elkezdtük fejleszteni a talajmechanikát, mert azt mondta, ott neki „mennni fog”, de nagy villongásai voltak a vezetővel, és persze a vegyészt, akinek ez a szakmája, azt helyeztük el, mondván: „sokan vannak”. Egy kis idő múlva aztán fejleszteni kellett a talajmechanikát, hogy A.-nének beosztottja is legyen...

Minden körülötte forgott! A vállalat legjobb szakvéleményezője 17 évet lehúzott itt, de elment tőlünk, mert az igazgató szakvéleményezőt akart csinálni A.-néből. Lakáshoz juttatta őt is, a hűgát is, még a gázbeszerelést is elintézte nekik. Mindennek megvolt a formája: bemondták a hangosba, hogy akinek gázproblémája van, jelentkezzen, aztán hogy az igazgató kinek szerzett gázt, kinek nem, az mellékes. „Áldozatkész” ember, de a nehezét rám hagyta, ez a szerencsétlen asszony tőlem tudta meg, hogy el kell mennie a vállalatától. Valósággal könyörögtem, ha egy kicsit is szereti az igazgatót, akkor elmegy. Erre fel írta búcsúlevelében rólam, hogy eljártam a „hóhér szerepét”.

- Azért a vállalat élete mégsem szoknyaügyek sorozata!

- Valóban nem, de a különbség csak annyi, hogy a többi eset mögött nem volt nő. Őt vakon kellett követni, a saját szolgájának tartott mindenkit, és elvárta, hogy előrehaladásáért teljes erővel dolgozzunk. „A jó ember az, aki fejet hajt!” Másik alapelve: „Az embereket birizgálni kell, különben eltunyulnak!” Szerette a nyugtalan légkört, valósággal feléledt, ha egy értekezleten összevitakoztunk; ha nem volt vita, ő ugrasztotta össze az embereket: Divide et impera - oszd meg és uralkodj! Durvasága borzalmas volt, előszeretettel mászott rá a magas emberekre. Mindig kispekulált valamit; annyi rendelkezést kiadott, hogy előbb vagy utóbb mindenki belefásult, nem csinált semmit, ő is csak akkor szedte elő valamelyik utasítását, ha valakinek nem akart prémiumot adni. Rettenetesen hiú ember, mikor az Építőművész Szövetség bejelentette, hogy a főmérnököt kormánykitüntetésre javasolja, azt mondta, ha neki Ybl-díjat adnak, akkor javasolja a kitüntetést! Őt évvel ezelőtt annyival volt jobb a helyzet, hogy akkor még nem pályázott építész babérokra. A legszomorúbb, hogy kétféle megítélés létezik, a párt-szervek azt mondják: „Neki köszönhető a vállalat 1956 utáni konszolidációja, a politikailag gennyeseket ő zavarta el!”, a tervezők pedig azt mondják: „Elüldözte a legjobb szakembereket!” Én tudom, hogy másutt nem így zajlott le a konszolidáció, de mindenki tisztában van ezzel?

- Hitetlenné tesz: ennyire sötét alakok csak Jókai regényeiben léteznek!

- Egy igazán jó intézkedésére emlékszem: amikor a minisztérium felépítette a kísérleti lakóházat, minden támadás ellenére mérnököknek adta a lakásokat, és ennek köszönhető a vállalat fejlődése.

Az öngyilkos asszony:

„Drága Béluskám!

Ugye, nem haragszol, hogy most így szólítalak, hisz mire ezt a levelet olvasod, én már nem leszek az élők sorában.

Sajnálom, hogy nem voltál őszinte hozzám, és C.-nére hagytad a hóhér szerepét. Ő közölte velem az új állást, azt mondta, ha igazán szeretlek, akkor elmegyek. Te mindig csak a karrierral törődtél, most én is félreállok, hogy ne zavarjam az előrehaladásod.

Kérlek, a lakást ne vegyétek el a kislányomtól, legalább ezt hagyjátok meg neki.”

A minisztérium személyzeti osztályának vezetője:

- Bár nemrég kerültem ide, és korábban nem ismertem az igazgatót, úgy ítélem meg, hogy minden esetben az a bizalom, az a remény tartotta fenn őt, hogy túl tud jutni ezeken az ügyeken. Meg kell mondanom, nem volt teljesen reménytelen eset, és egy kommunistáról van szó, aki sokat tett a rendszer asztalára. Hogy ez a kis vállalat a mai színvonalra jutott, abban

neki is szerepe volt, érdemeit ma sem szabad elfeledni, és minden hibája ellenére sem tartom elvetni való embernek. Egyik-másik elvtárs sajnos nem volt elég kritikus, határozott, igényes vele szemben, ezt bizonyítja A.-né ügye is: ha az asszonyt már 1964-ben elhelyezik, nem következett volna be a tragédia.

- Önök naponta értékeli a vezetői munkát. Előfordult, hogy valakit alkalmatlanság miatt váltottak le?

- Az biztos, hogy a politikai múlt könnyebben nyomon követhető, és a diplomaszám is leírható, nem úgy, mint az alkalmasság. Ne feledjük, hogy ő 1957-ben került a vállalat élére, amikor a stabilizálás, a politikai szilárdság volt a fő szempont; nem egy óriási vállalat ez, ahol különleges vezetői tapasztalatokra volt szükség!

- De tervezővállalat, ahol a légkör a felsőfokú végzettségűek hangulatán múlik, és velük banni...

- Amikor igazgató lett, ez nem volt téma, a vezetői alkalmasság csak az utóbbi időben került napirendre, ám ennek pszichológiai, szociológiai és egyéb vetületei ma még kidolgozatlanok, ugyanakkor mögötte tekintélyes politikai tőke áll, és a szakmai képzettség meg a vállalat eredményei - ezek az alkalmasság eldöntésében is szerepet játszanak.

- Miért nem tudják mégsem eldönteni, hogy alkalmas-e vagy sem?

- A városi pártbizottság vezetőivel egyetértésre jutottunk. Azt hiszem, lezárult volna már ez az ügy, ha a megyei pártbizottság ipari titkára nem szól közbe. Hozzájárult a huzavonához, hogy az igazgató jellemtelenül megmásít dolgokat, például azt állítja, hogy az illetékes főosztály-vezető-helyettes utasította, hogy helyezze el A.-nét a vállalattól, holott ez megállapodás volt, aminek még a határidejét is ő mondta meg! Úgy szeretné most feltüntetni, hogy aki kötelezte őt, az felelős az asszony haláláért.

- Az igazgató szeretőjével foglalkoznak, ahelyett hogy vezetési módszereit, alkalmasságát vizsgálnák!

- A szerelmi ügy csak részlet, bár kapcsolatuk meghatározta a vállalat légkörét, ez volt az állandó háttér. Emiatt utalták ki jogtalanul a 13 ezer forintot annak a csoportnak, ahol A.-né dolgozott, szerepe volt a belső ellenőrzésről készített tanulmányban is, ami hemzseg az embereket, de a törvényeket is sértő kitételektől. Elegendő indok van rá, hogy felmentsük, de a megyei pártbizottság ipari titkára ehhez nem járult hozzá.

- Mi lesz az igazgatóval?

- Ha leváltása mellett döntenek, több helyet felajánlunk majd neki, de nem igazgatói, még csak nem is irodavezetői beosztásokat.

- „Ha leváltása mellett döntenek”, de mi az ön véleménye?

- Politikai hiba lenne őt ezen a helyen hagyni.

Az igazgatóhelyettes:

- Nem tudom, mit vár ettől a beszélgetéstől, de azzal kell kezdenem, az egész helyzetnek az az oka, hogy egy alkalmatlan embert vezetőnek neveztek ki. Emberi habitusa miatt ő alkalmatlan a vezetésre. Ha valaki bármilyen léptékű közösségben is arra vállalkozik, hogy vezető legyen, akkor mindenről le kell mondania, semmit sem szabad direktben megszereznie; ha elvszerűen akarja csinálni, akkor alázatosan kell közelednie minden problémához. Hatalom kell? Nem él

vele, sőt lemond róla, hogy elismerjék a hatalmát. Tekintélyt akarsz? Öszintén mondj le róla, akkor eléd teszik az emberek, mert a tekintélyt nem lehet senkitől sem kérni.

- Ezekbe bukott bele?

- Részben. Igazán szigorú csak az lehet, aki szereti az embereket, aki azonosulni tud a vezetettekkel. Egy vezető bízson minden emberben, még akkor is, ha előtte már háromszor átverte. Kellő mértéktartással utasítsa ilyenkor rendre az illetőt, de utána bízson benne ismét, ha nem kezd mindig tiszta lappal, akkor felnagyítja a gondokat, és megrontja a közösséget.

- Ennyi értelmes ember miért tűrte el őt?

- Mert az értelmesek is megélhettek néhány idényt a türelemből.

Az igazgató:

- Nem bírom tovább, bedobom a törülközőt! Ami történik, nincs arányban a hibámmal. Megírtam a történeteket a Központi Bizottságnak, szeretnék beszélni a miniszterrel, és holnap megyek a KEB-hez!

- Hogy kezdődött igazgatói pályája?

- Az ellenforradalom után; sok ellenséget szereztem, de rendet kellett teremteni, munkára kellett szoktatni az embereket, és ez sikerült, mert műszaki ember lévén, nem tudtak átverni. Amikor idejöttem, 65 ezer forint volt az egy főre jutó termelés, tavaly pedig 115 ezer forint, ugyanakkor az évi kereset 24 ezerről 37 ezerre nőtt, a nyereség is mindig jó volt. Négy esetben miniszteri oklevelet, egy esetben élüzem címet kaptam, pedig segítségben nem volt részem, sokszor elvették a kedvem. Szerencsére sosem voltam egy lagymatag pasas, évekig éltem embertelen körülmények között, távol a családtól. Voltak nőügyeim, voltak, jöttek anélkül, hogy tettem volna értük valamit. Bizonyítani sosem tudták, de az emberi fantáziának nincs határa, állandóan belevájkáltak a magánéletembe, barátságokat se köthettem, ha nő volt az illető. Itt volt A.-né: kezdetben volt közöttünk valami, aztán tisztán baráti kapcsolatot tartottunk. Szegény ember volt, barátom volt, segítettem. 1966-ban, a pártvezetőség-választáskor nagyon megbíráltak, ezután gyökerében megváltoztam, semmi hiba nem volt. Vártam az 1968-as választást, hogy majd értékelik a változást, vagy a pofámba mondják, ha van mit, de csak úgy általában szóltak rólam egy-két szót.

A határidőket, a feladatokat alig hajtottuk végre, ellenőrzési ügyrendet készítettem hát, amihez javaslatot kértem a főkönyvelőtől, a főmérnöktől, de ők felvitték az egészet a minisztériumba: „Ez a pizsok pasas bennünket akar ellenőrizni!” A minisztérium bevette a cumit, pedig hát egyszemélyi vezető vagyok, vagy nem?! A párttitkár vezetésével megindult ellenem a szervezkedés. Lejöttek Budapestről, az asztal egyik végén ültem én, kétoldalt, a gátakon a minisztérium, szemben velem ők. Mindenki a párttitkárt figyelte. Teljesen elfehéredett, ahogy felállt: „Nem bánom, bármi történik is velem, de megmondom, hogy igazgatónk nem alkalmas erre a munkára” - és egyéb ilyen nyomdafestéket nem tűrő dolgokat sorolt, amit persze kikértem magamnak. Ők csak unszolgatták egymást, és folytatódott az akció, a főmérnök, a személyzetis és a főkönyvelő is leadta az előre megbeszélt szöveget.

- Mit hoztak fel ön ellen?

- Pöffeszkedő alak vagyok, állampénzen tartom el a szeretőmet... nem emlékszem pontosan, nem eget rengető dolgok voltak. Pártfegyelmet kértem magam és a titkár ellen. Megint lejöttek, és végigkérdeztek bennünket. Csináltam róluk néhány jegyzetet, de lehordtak miatta: „Hogy jön egy igazgató ahhoz, hogy embereiről adatokat gyűjtsön?!” Mit vitatkozzak? Sok

lúd disznót győz! Behívtak, és közölték, hogy A.-nét el kell helyezni a vállalatból. Nem oda Buda, olyan emberről van szó, akinek egyetlen fegyelmije sincs! Egy ideig nem is hajtottam végre az áthelyezést, mert beteg volt az elvtársnő. Aztán a városi pártbizottság osztályvezetője közölte, hogy állami és pártfegyelmi vizsgálatot folytatnak ellenem, és ha nem helyezem el A.-nét, az súlyosbító körülmény lesz! Szorgalmas asszony volt, könnyű volt állást találni neki, bár egy kicsit magas volt a fizetése, de azt is sikerült elintézni. Lehívtam: „Nézd, Marika, igaz, hogy baráti kapcsolat van közöttünk, mégis arra kérlek, egyezz bele, hogy elmegy! Kérlek, tedd meg! Nem kötelezhetlek rá, ha akarsz, csak akkor kell elmenned.” Beleegyezett. Aztán megmondtam a személyzetisnek, kíméletesen közölje vele, mert szívbeteg. Alig várták, hogy kitegyem a lábam, mindjárt nekirontottak. Bejelentette, öngyilkos lesz. Felment a laborba, és lassan ható méreggel megmérgezte magát. Vádolom a személyzetisünket! Annyit sem tett meg, hogy vigyázzon rá! Szólni kellett volna a rendőrségnek! Engem már csak este fél tízkor hívtak fel Pesten, hogy menthetetlen. Egy órákor itt voltam, akkor exitált. A koronatanú meghalt, hogy mit csináltak vele, nehéz bizonyítani.

Nem utaztam el Olaszországba, elintéztam a temetést, aztán jelentkeztem a rendőrségen, itt vagyok, ha kell, tartóztassanak le, de bűnvádi eljárást sem indítottak. Elutaztam. Távollétemben tovább működött a gépezet, fel akartak függeszteni, de a megyei pártbizottság nem egyezett bele, ők ismerték a körülményeket.

Visszajöttem, rögtön hívtak a minisztériumba: „A haláleset után nem lesz elég ereje rendet csinálni!” - mondták, és javasolták, mondjak le. Javasolták? „Ha nem azt csinálod, amit monduk, kihegyezünk az erkölcsi magatartásod miatt!” Megértettem, bedobom a törülközőt, nem akarom teljesen tönkretenni magam. A városi pártbizottságon azt mondták, ha a minisztérium javasolja a leváltásomat, ők elfogadják, odalöknek nekik, pedig a megyei pártbizottság titkára megmondta a miniszterhelyettesnek, hogy nem ért egyet a leváltással, a hibám nincs ezzel arányban.

- „Bedobja a törülközőt”, mégis a felsőbb fórumokhoz jár?

- Vonja csak le mindenki a konzekvenciát, ez az eset ne ismétlődjön! Itt a felmondólevelem, de néhány iratot előbb még leteszek az asztalra! Itt van például a párttitkár, ismerjék csak meg! („Emlékeztető” - 13 sűrűn gépelt oldalon, az igazgató többek között arról számol be, hogy a párttitkár „maszek” tervezett, hogy új típusú tv-t vett, hogy Renault gépkocsit vett, hogy zongorát vett, hogy a Váci utcában egy kartársnőjének vitte a szatyrárt és az esernyőjét...) Éveken át baráti kapcsolatban voltunk vele, a kertjükből az első szőlőt, az első barackot nekem hozták! De ha az ember látja, hogy a barátja rohan a kút felé, nem kötelessége rákiáltani: vigyázz, beleesel!? Ő nem szólt. Egyik napról a másikra 180 fokot fordult, és azt mondta, le vagyok szarva! Marakodjanak csak, vájják ki egymás szemét! Eredményeink, házaink marakodóan beszélnek önmagukért! Ha bukácsoltam is, úgy érzem, mindent megtettem a párt és a kormány politikájának végrehajtásáért; nem vártam, hogy ezek után úgy bánjanak el velem, mint egy közönséges rablógyilkossal. Úgy tudtam, hogy ebben az országban nem közfelkiáltással választják a vállalati vezetőket; tévedtem.

- Azzal vádolják, hogy egy tervre, amit nem ön csinált, rá akarta írni a nevét!

- Részt vettem ennek a témának az országos pályázatán, részt vettem a tervezésben is. Nem azt mondom, hogy rajzoltam, de a koncepció kialakításában részt vettem. Egyszer lejött a tervezőnő, hogy utasították, kaparja ki a nevem a tervről. „Ebből ne csináljon problémát, sőt mondja azt, én utasítottam, hogy törölje ki a nevem.” Ilyet tettek, az igazgatót egy beosztottja előtt ennyire lejáratták!

- A.-nénak miért adott annyi prémiumot?

- Kialakult gyakorlat, hogy egy fűrócsoporthoz egy laboráns tartozik, A.-né elvállalta két fűró-csoport ellátását, ha valamivel többet kap. Az ő csoportjuk a legmagasabb termelékenységet érte el a vállalatnál, ösztönző bérezést vezettünk be, megvolt a kulcs, ami alapján nem is én, hanem a főmérnök utalt. Nem is emlékszem, hogy valaha én adtam volna neki különjutalmat, ezt a vállalati vezetőség intézte.
- Elment az ügyészségre, és feljelentést tett maga ellen. Felelősséget érez A.-né haláláért?
- Nincs büntudatom. Azért jelentettem fel magam, hogy felelősségre vonják azokat, akik az elvtársnőt belehajtották ebbe az öngyilkosságba.
- Milyen kapcsolata volt a pártbizottsággal?
- Időközönként bejártam elbeszélgetni. Inkább a megyéhez jártam, velük mindig jobb volt a kapcsolat, tőlük őszintébb segítséget kaptam. Pártfegyelmim nem volt, kisebb vizsgálatok folytak, de ezek minden különösebb eredmény nélkül zárultak.
- Alkalmasnak tartja magát a vezetésre?
- Ha a vezetői ismérveket sorra vesszük, mindegyik feltételnek megfelelek.
- Erkölcileg is?
- Erkölcileg is. Mindent fel lehet fűjni vagy nagyítani, nem ez volt ebben a városban a leg-erkölcstelenebb dolog! Én arra mindig vigyáztam, hogy az alapvető kérdésekben ne kövessek el hibákat.
- Mindent ugyanúgy csinálna, ha újrakezdené?
- Esetleg a vezetési módszereket alkalmaznám másként, de az biztos, hogy kőművessegédként kezdeném megint. Nem mennék bele olyan örültségbe, hogy vagy tíz évig külön éljek a családomtól. A legnagyobb baj az volt, hogy túlzottan hittem az embereknek, és becsaptak.
- Újból elfogadná az igazgatói kinevezést is?
- Minden további nélkül! A sok tapasztalat erőt ad és önbizalmat! Nem érzem magam rossz vezetőnek, szeretnek az emberek, szeretem én is őket, az én ajtóm mindig nyitva állt mindenki előtt.
- Mi lesz ezután?
- Hát... tizenkét éven át az volt az osztályrészem, hogy védekezzek. Fizetésben én kaptam a legkevesebbet; ha utaztunk, én csak harmadosztályra szállhattam; nem akkor kaptam az élüzem címet, amikor az ország legjobbjai voltunk; nem kaptunk tanulmányutat, külföldi tervezést, modern gépeket, új székházat: diszkrimináltak! Most ez befejeződik, úgy zavarunk el, hogy tizenkét év alatt egyszer sem mondták, hogy ez vagy az nem jó. Mindegy. Különösebb igényem nincs. Kértem a miniszterhelyettest, hogy külföldre mehessek dolgozni, kellene egy-két év, hogy elfelejtsek mindent.

A megyei pártbizottság titkára:

(Végre öt hónapig tartó huzavona után felmentették az igazgatót, aki erre látványos, de veszélytelen öngyilkossági kísérletet tett. A megyei pártbizottság titkára megkért, csak az ügy lezárása után beszéljessünk. Így ez a beszélgetés az előbbieket három hónap múlva követte.)

- Miután az 1966-os pártvezetőség-választáskor keményen megbírálták az igazgatót, én is elbeszélgettem vele, hogy miért nincs valamirevaló ember a pártszervezetben. Nem volt órá panasz, amíg el nem harapózott a magántervezés a vállalatnál. Ebben a párttitkár erősen

érintett volt, sőt bevonták a pártbizottság velük foglalkozó munkatársát, itt a pártbizottságon is folyt a tervezés. Ezt az embert kiraktuk, az igazgató meg rendbe tette a saját portáját. Csodák csodája, csak ezután derült ki a nőügye, ezután kezdtek panaszkodni rá!

- De hisz már 1964-ben azzal nevezték ki a főmérnököt, hogy leváltják az igazgatót!
- Van erről dokumentum? Erről nekem tudnom kellett volna!
- A leváltásban milyen szerepet játszott A.-né öngyilkossága?
- Nem leváltották, hanem felmentették! A tragikus eset vastagon belejátszott a történetekbe; mielőtt megtörtént, a minisztériumnak is az volt a véleménye, hogy egy figyelmeztetéssel lezárják az ügyet.
- Túlásnak tartja a felmentést?
- A fegyelmi jogos volt, szorgalmaztam én is, mert korábban csak azt akarták, hogy mondjon le. Vizsgálják csak ki az esetet, ne próbálják megkerülni, de ahogy most elintézték az ügyet, nem tartom kósernek: súlyos fegyelmiével sem maradhatott igazgató, csak hogy nem szak-képzettségének megfelelő beosztásba, nem tervezőmérnökként akarják elhelyezni, ezt szóvá is tettem a miniszternek!
- „Egy vezetésre alkalmatlan ember tragikus halálesettel súlyosbított története.” Elfogadja címnek?
- Az alkalmasság megítélésében a gyakorlat igen eltér az elmélettől, nem lehet a hármas követelményhez mereven ragaszkodni. Ha a megyei pártbizottság hatáskörébe tartozó vezetőket sorba vesszük, kiderül, hogy a hármas követelménynek egyformán nagyon kevesen felelnek meg. Állítom, ha ez a nőügy nincs, és a munkatársak nem borulnak ki ellene, akkor nincs semmi baj. Sok múlik egy igazgató megítélésénél azon is, hogy a minisztériumban kinél fekszik jól és kinél nem; ha ott történik személyi változás, utána az igazgatóról is másként vélekednek.
- Mondják, ha ön nem védi az igazgatót, már rég leváltják.
- Jó munkájáért a minisztérium kiküldte külföldi tanulmányútra, közben meg le akarták váltani! Mi ez? Ha tudták, hogy hibás, miért küldték külföldre?
- Pedzegették is, hogy disszidál.
- Örültek volna!
- Az igazgató szerette szidni a vállalatát. Az ön szemében, ugye, nem is ér egy fabatkát sem?
- A kollektíva jó irányban nem mozdított az ügyön. A pártszervezet két évvel ezelőtt megbírálta, utána egy szó sem esett az egészből. Azt pedig természetes dolognak tartom, hogy a hozzánk tartozó kádereket nem elvtelenül, de védelmünkbe vesszük! Rossz lenne, ha vezetőinkkel csak addig törődnénk, míg a munkáról van szó, utána meg rúgnánk rajtuk egyet. Én sem egyik, sem másik oldalon nem akartam beszállni az ügybe, csak azt kértem, folytassák le megfontoltan a vizsgálatot, és ne kenjék el. Ha nem értenék, nem értenék egyet a történetekkel, kérhetném a pártközpontot, hogy vizsgálja felül a döntést.
- De már új igazgató is van. Hogyan tovább?
- Most járt nálam. Javasoltam, hogy egyelőre személyi intézkedéseket ne tegyen, ne hallgasson a fülbesúgókra, és adjon mindenkinek lehetőséget arra, hogy tiszta lappal induljon.

(1968)

EGY VÁLASZTÁS MAGYARORSZÁGON

Szerencsére minden képviselő-jelölő gyűlés más, ez az abajdi jegyzőkönyvező kislány például nem hord melltartót. Ez szép, de az előadó sosem fogja abbahagyni: mindig alulra teszi a felolvasott lapokat! Vajon szónoklattal lehetne kínozni, vallatni?

Mi lehetett hajdan ez a terem? Tánciskola? Az utolsó valcer óta nem festettek.

Az ölemben levő Népszabadságot már körbeolvastam, lapozni nem lehet, firkálok. „Világ proletárjai, egyesüljetek!” - az első két szót lesatírozom. A jegyzőkönyvező kislány feljebb gombolja a blúzáját.

Csak nyolcig van nyitva a posta, addig kell Pestre telefonon leadni a jelölőgyűlési tudósítást. Nem bírom kibőjtölni a szónoklat végét, kinyitom a jegyzetemet, és elkezdek írni: „Kettős jelölés Abajdon” - ez a cím. Bekeretezem, girlandokat rajzolok köré, aztán folytatom: „Fővárosi rangú üzletsora, megújult városközpontja minden beszámolónál ékeesebben bizonyítja Abajd gyors fejlődését. A keddi esti képviselő-jelölő gyűlésen szűknek bizonyult a kultúrház, sok választópolgár az utcára szorult, pedig a színházterem mellett megnyitották az erősítővel felszerelt klubtermet és könyvtárat is.” Elolvasom: egy fokkal sem jobb a szónoklatnál, de ez kell, folytatom hát, hisz ismerem a várost, ismerem a jelölteket, azt is tudom, mi fog történni: „A Hazafias Népfront városi elnöksége Árva Sándort, a város eddigi képviselőjét, a Típuszerelvények Gyára (Tiszer) abajdi telepének igazgatóját és Bozai Józsefet, az Abajdi Ruhagyár igazgatóját jelölte. Mindketten évek óta tevékeny szereplői a közéletnek, köztisztviselőnek örvendenek Abajdon és annak határain túl is.

A javaslat bejelentése után kiderült, sokan ismerik őket környékszerre: több hozzászóló méltatta is az egyik vagy a másik jelölt vagy mindkettőjük érdemeit, és egyre inkább megfogalmazódott: nehéz lesz két ilyen ember közül választani.” Szemtelenség megírni előre, hogy mi fog történni, de főnököm megtelefonálta Pestről, már egy héttel ezelőtt, hogy Abajdon Árvát és Bozait fogják jelölni, no és betartom az újságíró arany szabályt: „Légy ott végig, hátha leszakad a csillár!”

Hál’ istennek, vége a szónoklatnak. Következik a városi népfrontelnök, a jelölőgyűlés elnöke; felolvassa, hogy három nappal ezelőtt úgy határoztak: Abajdon pedig kettős jelölés lesz! Elcsodálkozom: csak három napja?

Végtelenül vérszegény az ajánlás: születési év, iskolai végzettség, eddigi rangok, majd egyik-nél is, másikonál is: „munkájával meg vagyunk elégedve, ezért jelöljük”. Sebaj, a szervezett hozzászólók majd elmondanak minden jót; nincs hálásabb, mint vezetőket dicsérni (vagy szidni)!

- Van valakinek más javaslata? - kérdi az elnök. Hoppá, hát az előre felkért hozsannázók hol maradnak?! Ilyen sem volt még, miféle elnök ez!? De ne féltsük, nem a maga lábába veri a szöveget: merjen csak valaki zsebből egy harmadik nevet előrántani, a felkészített kortések lesöprik a pályáról! Ügyes fogás, jó rendezés.

Nem oda Buda! A kérdésre felmorajlik a terem, és egyszerre húsz kar vágódik a levegőbe!

- Csak aki új javaslatot kíván tenni, az jelentkezzen!

Dacosan állnak a karok. Húsz új jelöltet akarnak?! Dr. Petz Ferenc, a megyei pártbizottság választásokat irányító osztályvezetője felemelkedik az első sorban, és elszörnyed a látványtól: kénkö és pokol, az ördög jár közöttünk! Az elnök nézi Petzet, nézi a karok erdejét, „Isten,

segíts!”, bök rá egyre, és összecsuklik. Egy szőke fiatalember felugrik, előkapja szövegét, és már olvassa is. Nocsak! Készült? Bár ő is papírról beszél, mégis tüzel köröttünk a levegő, olyan hévvel ajánlja főnökét, az országszerte ismert budapesti Műszeripari Szövetkezet (Műszöv) abajdi születésű elnökét, Vér Benedeket:

- Kevéssé ismert, hogyan került budapesti szövetkezetünk első vidéki üzeme éppen Abajdra. A felettes szervek, a vidéki ipartelepítés irányelveinek megfelelően, mindenáron Szabolcsba akarták a Műszöv üzemét telepíteni, de elnökünk, Vér Benedek kijelentette: „Ha nem vihetem az üzemet földijeim közé, inkább lemondunk a szükséges bővítésről!” Így hozott Vér elvtárs egy négyszáz fős korszerű üzemet sosem felejtett szülővárosába!

Az ő dinamikus természetének szűk egy szövetkezet élete; lassúnak tartja városunk fejlődését, de nemcsak elégedetlen: talán elég, ha utalok rá, ő volt a kezdeményezője annak, hogy a városi üzemek segítsék Abajd fejlődését, és erre a célra egymillió forintot, majd lakásépítésre még 300 ezer forintot ajánlott fel a szövetkezet nevében. Tenni akarása, ragaszkodása a városhoz közismert, és mivel rendelkezik a felelős megbízatáshoz szükséges kiváló képességekkel, javaslom, hogy a Hazafias Népfront jelöltjei mellett őt is vegyük fel a listára!

Megijeszt az ováció. Csupán újságíró-igazolvánnyal engedtek fel ide, az emeleti nagyterembe, mert a fődém négyszáz embernél többet nem bír el, de a dübögés, a taps a falakat fészíti; csak le ne szakadjunk! Petz arcából kifut a vér, az elnök mint egy hajótörött kapaszkodik az asztalba, aztán belehörgi a mikrofonba:

- Jelölőgyűlést javasolni valaki még akar?

Nincs idő kuncogni a kérdésen, mint a kivont kard, tíz kar még mindig áll; az elnökségben kitör a pánik. Abajd legintelligensebb vezetője, a tanácselnök megrángatja a reményvesztetten álldogáló ceremóniamester kabátját, az lehajol, majd rövid sugdosás után felszólítja a jelentkezőket, csak az tartsa fel a kezét, akinek újabb javaslata van. Mintha kövek zuhannának, pedig csak a kezek hanyatlanak le. Nehogy meggondolja magát valaki, az elnök lóhalálában és teljesen érthetetlenül ismerteti a jelölés menetét. Beszédképtelen ember, mondatfolyondárai rácsavarodnak az agyakra. Végre megkérdi:

- Ki akarja Árva Sándort képviselőjelöltnek?

Felemelkednek, elmerülnek a csúzos, reumás kezek.

- Amíg számolják, tessék tartani!

Tolvaj pillantások; aki tartja a kezét, az mereven előrenéz vagy a mennyezetre: ezek az emberek nem értették meg, hogy akár mind a háromra is szavazhatnak, hogy most csak jelölnek, hogy a választás odébb van!

- Köszönöm. Bozai Józsefet ki akarja képviselőjelöltnek?

A fenébe, itt választanak, nem jelölnek! A bennem levő kisördög dörzsöli a markát, a három jelölt közül én is a legmozgékonyabbra, Vér Benedekre voksolnék, de az eszem rálép a fékre: a demokrácia nem az én egyéni jogom, még csak nem is a jelenlevő nyolcszáz joga, hanem mindenkié! Jelöld a kevésbé alkalmasnak tűnőt is, jelöld mind a hármat, mind a százat, hogy a választáson az összes abajdi okossága dönthessen! Valaki megfogja a vállam.

- Miért nem szavaz?

- Pesti vagyok - mentegetőzőm.

- A választójogi törvény értelmében a jelölőgyűlés minden résztvevője szavazhat!

Ezt én sem tudtam, át is cikkan rajtam egy maffiatörténet: az egyik falu megszállja a másikat, és megválasztja saját jelöltjét!

- Ki szavaz Vér Benedekre?

Száz karjuk nő az embereknek, és mind az égnek mered, a tavasz mámora úszik a levegőben, mit tavaszé, március idusáé, március 16-án!

Mi történik itt?!

Zseniális szónokunk fennakadt a mikrofonon.

- Bejelentés: még tizennégyen érkeztek, ennek megfelelően nőtt az összesnek az egyharmada, és ez fogja jelenteni, hogy lényegében ki fogja megkapni azt! - Könyörgöm, állítsanak tolmácsot mellé!

Végre megmenekülünk, a szavazatszedő bizottság elnöke lép a mikrofonhoz.

- A jelölógyűlésen megjelent 790 fő, a jelölőlistára ennek egyharmadával, 263 szavazattal lehetett felkerülni, Árva Sándorra 32 százalék szavazott, a szükségesnél tizenöt szavazattal kevesebb.

Csönd, az elnökség tagjai lehajtják a fejüket, s zavarban van az egész terem: Abajd szégyenkezve búcsúztatja eddigi képviselőjét.

- Bozai Józsefre 30 százalék szavazott, a szükségesnél negyvennyolc szavazattal kevesebb.

Csönd, közömbösek a szemek, közömbösek a szájak, de a hátaк bizsergően mosolyognak: Abajd tizenötöt és negyvennyolcat mért legjobbjaira!

- Vér Benedekre 513-an szavaztak, majdnem kétszer annyian...

Semmit nem érteni! Tombol, ünnepel a többség. De mit ünnepel?

Mit ünnepel?!

A hullámozó öröm egyik csöndesebb völgyébe belevijjog egy asszony:

- Tiltakozom, érvénytelen a szavazás: a szavazatok összege 976, több, mint ahányan vagyunk; volt, aki kétszer szavazott!

Bár mindenki ezt tette volna!

- Matematikatanár - mondják az indulatos tiltakozóról. Tessék: ő sem értette, ő sem tudja, jelöléskor hogy lehet szavazni! A szavazatszedő bizottság elnöke értelmesen elmondja, hogy mind a háromra feltarthatta volna mindenki a kezét. Eső után köpönyeg.

Mire várunk?

Mint koldus a pap udvarán, áll egy kar a levegőben. Akar valamit a gazdája, vagy csak fenn felejtette? Valaki felrikkant:

- Hadd szóljon, feltartott kézzel nem mehet haza!

Nevetés. No, mondja gyorsan!

- A Nádgazdasági Vállalat dolgozói, valamint választókerületünk polgárai nevében javaslom, vegyük fel a listára Árva Sándort, Bozai Józsefet és Vér Benedeket: mind a hármat!

Taps is, legyintés is: hova gondol?!

Amíg az elnök Árva Sándor nyolcéves képviselői munkáját köszöngeti, elkezdem átalakítani a tudósítást, áthúszom a „Kettős jelölés Abajdon” címet, és föléírom: „Kettő helyett a harmadik.”

- Mivel Vér Benedek nincs jelen, csak később tudjuk megkérdezni, hogy elvállalja-e a jelölést - mondja végezetül az abajdi Démoszthenész. Nem értem, mért hagyják a jelölést így szerbefeélbe.

Lenn az előcsarnokban kollégákkal, ismerősökkel örvendezünk. Nemcsak a mi tekintetünk fényes, hanem a hazafelé ballagóké is: végre történt valami! Abajd polgáraiból néhány százan megéreztek, hogy van szavuk, tehetnek valamit.

Jön dr. Petz Ferenc, a megyei pártbizottság osztályvezetője.

- Meg kell beszélni, mit fog írni!

- Nincs idő - kopogtatom meg az órám -, nyolcig fel kell adni telefonon! - Gyomron vágja a mondat. Nehezen viseli, hogy a pesti tudósító nem beosztottja, valahogy nem szereti, akinek nem parancsolhat, és amilyen szemtelen vagyok, beviszek neki még egy ütezt: - Végig itt voltam, hallottam mindent! - Szeretettel nézünk egymásra, amíg ártatlanul meg nem kérdelem: - Nem kellett volna felhívni Vér Benedeket? Hogy lehet ennyi lelkes embert eredmény nélkül elengedni?

- És ha az elvtársaknak más a véleményük?! - habzik ki Petzből az indulat. Erőt veszek magamon, elegánsan elbúcsúszom tőle, aztán reggel, a postaláda előtt a tegnap este bevitt ütegektől én görnyedek össze: nem jelent meg a tudósítás! Gyorsan telefonálok Pestre a főnökömnek, hogy vajon ki gáncsolta el páratlan értékű híradásomat. Petz pártközponti felettese szolt, hogy várjanak vele, mert tisztázatlan, mi történt Abajdon.

- Azt jelölték, akit akartak, mi ebben a tisztázatlan?! - üvöltök, jobb híján a főnökömmel.

- Te is tudod, hogy ez nem ilyen egyszerű! - mondja a sokat tapasztaltak nyugalomával.

- Ha baromság történt, a mi alkalmatlan elvtársaink követték el, akik nem készítették elő a jelölőgyűlést, akik egy beszédképtelen elnökkel lehetetlenné tették a hármas jelölést!

- Írj erről egy feljegyzést!

- Nem feljegyzésíró vagyok én!

Délután a politika dzsungelében mindig ösvényt találó főszerkesztő-helyettesünk telefonál, és másnap - igaz, hogy áthangszerelve - megjelenik a tudósítás. A cím végére kérdőjelet tesznek - Kettő helyett a harmadik? -, és valaki egy melodramát ír a szövegbe:

„A Népfront javaslata után először nem is volt vita: néhányan a két jelölt eddigi érdemeit méltatták. (Mint tudjuk, ez elmaradt. A szerző.) Már-már úgy látszott, rövidesen szavazásra kerül sor, amikor Guthi Gábor, a Müszöv Ktsz helybeli üzemének technikus felállt, és újabb javaslatot tett: vegyék fel a jelölőlistára Vér Benedeket, a Müszöv elnökét.” És most tessék figyelni, az én monogramommal jegyzett írás szerint így - halkán sugdolózza! - születik a szocialista demokrácia: „A jelenlevő abajdiak összesúgtak, pillanatok alatt halk beszélgetés töltötte be a termet: »Valóban, Vér Benedeket mindenki ismeri a környéken!« »Azok se méltatlanok, ez az ajánlás mégis jobbnak tűnik.«”

A többit ismerjük.

Dr. Petz Ferenc még szemérmes tudósításom miatt is dühöng:

- Ez felhívás Vér Benedek képviselővé választására, azt sugallja, hogy az elvtársak legfelső szinten egyetértenek az Abajdon történetekkel!

Eszerint ő jelentett fel - legfelső szinten.

Itt helyben nekem, a Pestről kiküldött megyei tudósítónak a megyei pártbizottság első titkára a legfelső szint, és ő, mintha megérezné óhajom, behív: mondjam már el, mi történt Abajdon! Látni, ezerszer tájékozottabb nálam, de szokása szerint szó nélkül hallgatja zsolozsmámat, és ezzel a megnyugtató mondattal búcsúztat:

- Ha az abajdi eset nem történik, ki kellett volna találni, mert ebből tanulhatunk!

Másnap valaki felhív Abajdról:

- Köszönjük, hogy az igazság mellett van, ma délután se hagyjon magunkra bennünket! - Mielőtt bármit mondhatnék, bemutatkozás nélkül leteszi a telefont.

Igazság? Miféle igazság az, amelynek egy félhazug tudósítás segítség? De mi lesz ma délután Abajdon?

Megint csörög a telefon, Nagy Kovács Gábor, a Müszöv abajdi üzemének vezetője kérdi:

- Olvasta a megyei újságot? Törvénytelenésre készülnek, délután háromra másik jelölőgyűlést hívtak össze, jöjjön el okvetlen, írjon róla!

Előkaparom a hírlapot: „A Hazafias Népfront Abajd városi elnöksége, a Haladás Tsz nagyréti központjába, ma délután háromra jelölőgyűlést hív egybe, mivel az első jelölőgyűlésen a város lakosságának 40 százalékát kitevő tsz-paraszság tagjai a sok résztvevő miatt nem fértek be a művelődési házba.”

Újból a telefon. Maga Petz elvtárs üzen értem:

- Most írja meg, mi történik Abajdon!

- Menj el - mondja a főnököm, amikor felhívom -, de nem írunk róla; annyi helyünk nincs, hogy megmagyarázzuk, anélkül meg machinációnak tűnne az egész! - Hogy tudja!

A „fővárosi rangú üzletsoron” elkapom az abajdi járókelőket.

- Szükség van a pótelölésre?

Ki dadogva, ki kertelés nélkül közli: nem akar véleményt mondani.

- Megkérdezhetem, kire fog szavazni?

Kikérik maguknak, a választás titkos! Csak egy kucsmás ember nem utasít el:

- Rendesebb most, mint amikor sörért szavaztunk, de nem jó, ha valakit a nép ellenében is benn akarnak tartani. Árva már volt nyolc éven át, engedjék, hogy próbáljunk egy másikat!

A Nagyrét szüzi fehér tanyája körül fekete Volgák, Mercedesek legelik a füvet; itt van a párt-központ munkatársa, itt van Vér Benedek szövetkezetének budapesti főrendésze, itt van mindenki. Ha új autó érkezik, legalább ketten lesik, hogy utasa kinek köszön, kire mosolyog, kivel kezel, és ő is legalább két másikat tart szemmel: száz elvtárs négyszáz szemmel.

A tsz elnöke - a volt képviselő, Árva Sándor vadásztársa - akit csak tudott, idevezényelt, látni hát néhány parasztembert is. A tanya nagyobbacska szobájába száznál többen nem férünk be, kétszer ennyien kint rekednek, tehát sokkal többen, mint azon a gyalázatos első gyűlésen. Akiknek a kedvéért állítólag összeültünk, a parasztok, makacsul távol tartják magukat; kívül

álldogálnak. Mondják, azért, mert Vér Benedek bandája elriasztotta őket; mondják azt is, hogy azért, mert tiltakoznak e cirkusz ellen. Ők viszont arról sutognak, mennyi szénát lehetne vágni ezalatt!

Ismét a mi kis Démoszthenészünk, a kiváló abajdi szónok brillírozik a mikrofonnál:

- Ez a jelölőgyűlés kiegészítője a városi jelölőgyűlésnek, ami azt jelenti, hogy az itt megjelentek létszáma összeadásra kerül a városi 790 fővel, és jelenti, hogy ki fogja megkapni a szükséges egyharmadot. Úgy látjuk, itt sem tud mindenki beférni, ezért arra kérjük a tisztelt jelenlevőket, hogy a számlálás alatt ne mozogjanak.

Kegyes az ég, innen már papírról hangzik az ige:

- Az ideai választásoknak új vonása, hogy a Népfront mellett képviselőt jelölhetnek a társadalmi szervek, üzemek, téeszek és bármely választópolgár, és két jelölt esetén mindenki törvény adta joga mindkét jelöltre szavazni!

Két jelölt? Ki vezett el a háromból?

Következik a mai napra rendelt előadó, az abajdi tanácselnök, dr. Geiger Ignác. Finoman adja:

- Érezzenek felelősséget azért, hogy a Parlamentbe olyan képviselő kerüljön, aki a legjobban tudja a város érdekeit képviselni! - Vagyis: szavazzatok, polgárok, Vér Benedekre! Aztán egy bukfenc: bejelenti, hogy a Népfront Árva Sándort jelöli, majd megadja a császárnak, ami a császáré:

- Én körülbelül azóta vagyok tanácselnök, amióta Árva elvtárs képviselő, tudom, miképp segítette a város fejlődését. Abajd iparosítása sok áldozattal járt, és az eredményben benne van Árva elvtárs fáradozása is. 1965-ben a kormány nem engedélyezte az új beruházásokat, és akkor Árva elvtárral személyesen jártunk el, hogy a város közművesítésével tegyenek kivételt.

Volt egyetemi társam oldalba bök.

- Erre jó volt, ha valamit Pesten kellett intézni, a hónuk alá csapták, és a képviselő-igazolvánnyal ő nyitotta a magas ajtókat!

- Hogy belgyógyászat van Abajdon - zárja hosszas is-is példálózását a tanácselnök előadó -, abban is nagyon sokan közreműködtek, Árva elvtárs is: becsületesen élt azzal a megbízással, amit a város lakosságától két ízben kapott, s ez alapot ad arra, hogy ismét jelöljük.

Bejelenti még, hogy Bozai József, a ruhagyár igazgatója visszalépett a jelöléstől! Talán közölték vele: ne oszd meg, hogy uralkodj! A tanácselnök lavírozik: elmondja, hogy Vér Benedek már jelölt, és az ő nevében is kéri, jelöljék már ezt a szegény Árvát is, aztán a választáson majd kibuktatják! Persze nem ilyen faragatlanul, hanem virágnyelven mondja. Nagyon ráijeszthettek, mert mindent bedob: Árva Sándor javára írja azt is, hogy nem büntetett előéletű, tehát jelölhető! Így igaz.

Következik, ami kedden elmaradt: a jelölt kollektív dicsérete. Először a ruhagyár egyik dolgozója ömleng a jelöltről, majd Árva egyik beosztottja kap szót, s őt a hév úgy elragadja, hogy utolsó mondatát a pesti lakos Vér Benedekbe mártja:

- Elvtársak, gondoljunk arra is, hogy egy „külföldi” képviselő, az nem abajdi!

Felszólal a „paraszság”, aztán a KISZ; ők a szocializmus eddigi eredményei alapján javasolják Árva Sándort képviselőnek. Vér Benedek üzemvezetője, az engem telefonon riasztó Nagy Kovács Gábor nem bírja cérnával, de ajtóstul sem akar berontani, ezért fut egy tiszteletkört.

- Harcos üdvözlőnk hoztuk a parasztságnak, mert az újságból olvastuk, hogy itt az ő érdekeiket fogják képviselni! Nagyon rosszul esett a műszövösöknek, hogy Vér Benedek elvtársra, aki üzemünkkel a Minisztertanács korábbi tiltása ellenére is hazatelepült földijehez, azt mondják, hogy „külföldi”!

Nagyon helyesnek tartom pártunk és kormányunk politikáját, hogy nemcsak egy jelölt indulhat, mert akkor ugyanolyan lagymatag, posványos lenne a választás, mint eddig! (Többen felszisszennek, Petz úgy sűgja oda a tanácselnöknek, hogy én is hallom: „Ezt nem lehet válasz nélkül hagyni!”) Bizonyos vagyok benne, hogy a politikai élet csak erősödni fog Abajd városában, arra kérek hát mindenkit, hogy sportszerű eszközöket használjon, mert sportszerű küzdelemben alulmaradni nem szégyen, de sportszerűtlen küzdelemben még győzni is az!

Árva Sándor vadásztársa, a tsz-elnök, fenyegetéssel fejezi be ajánlását:

- Nem akarom befolyásolni a véleményüket, de ha a mezőgazdasági munkásság nem termel, az önök „ipari városában” is miskolci árak lesznek, meg veszprémi árak! - Meggyőző szavak, különösen annak, aki szereti a zöltséget.

A most idehelyezett belgyógyász főorvos összevissza pillog izgatott hozzászólása közben.

- Büszkén vallom abajdinak magam! Javaslom, fejlesszük, tegyük szebbé városunkat; önök megfontoltan, magyar emberként szavazzanak, és haladjunk mindnyájan a becsületes úton hazánk felvirágoztatásáért!

Kérdőn nézek egyetemi társamra: mi volt ez?!

- Petz ráparancsolt, szóljon hozzá, de ő nem kockáztatja a népszerűségét Árva pártolásával! - sűgja megértőn.

Több hozzászóló nem lévén, Petz bökődésére feltápáskodik a tanácselnök, hogy válaszoljon az iménti fals megjegyzésre:

- Nagy Kovács Gábor elvtárs biztos az idegesség miatt hasonlította posványhoz az eddigi választásokat. Ezekről a dolgokról megfontoltan kell beszélni, mert itt háromszáz ember hallja!

No, jelöljünk! A szavazógépezet tűrhetően működik, Árvára kétszer annyian szavaznak, mint Vér Benedekre, Petz gúnyosan néz rám: „Nem megmondtam?” Akkor sem jelölés ez, hanem nyilvános szavazás; bár százan lehetnek az ilyen-olyan öntudatos vezetők, funkcionáriusok, mégis csak tizenhatan emelik fel kétszer a kezüket!

De hiába erőszakolják ki a kettős jelölést, a választáson Petz Ferenc dr. már nem állhat oda minden szavazófülkéhez, hogy melyik nevet húzzák ki a polgárok, így április 25-én Abajd másodszor is megbuktatja volt képviselőjét; Vér Benedekre majdnem háromszor annyian szavaznak, mint Árva Sándorra!

*

Nyomban a nagy nap után - úgy tudom, a pártközpont egyetértésével - az egyik szociológiai kutatásokkal is foglalkozó intézet megbíz, hogy írjak tanulmányt az abajdi választásról. Jegyzőkönyvekből, bizalmas feljegyzésekből, harmincnégy beszélgetésből ekkor tudom csak meg, mi történt a kulisszák mögött.

Induláskor beleütöm az orrom Abajd történetébe is, de csak az jut eszembe róla: megszámlalhatnánk már egyszer, hány magyar város volt valamikor megyeszékhely! Ebben a megyében például öt hajdan kiváltságos város jutott a közös karámba; noná, hogy befelhősödnék a

tekintetek, ha a múlton merengenek! A magasztos rang ellenére Abajd kelengyéje éppoly csekélyke volt, mint a többi mezővárosé: az iparosodás, a kultúra elkerülte, s legfrissebb csapásként még a járási székhely címet is elorozta a szomszéd városka! Mostanában jövogetnek ide üzemek - először a ruhagyár, aztán a Tiszer, legutóbb a Müszöv -, de Abajd még mindig a mezőgazdaságból él, és most is kevés a munkalehetőség, különösen a nőknek.

A régi szép idő, a múlton fityegő rang azért birizgálja a kedélyeket; a politika itt mindenekelőtt várospolitikai, amit öröklött nyakassággal, sőt ellenzékiiséggel üznek. A szenvedélyes városszeretben hegymozgató erők feszülnek, ám manapság a megyék még félnek szabadjára engedni a lokálpatriotizmust; inkább egyenablára fognak minden települést. Ha csak egy picit is kételkedünk abban, hogy ez az egyetlen és üdvözítő irányítási forma, óhatatlanul mosolyra fakaszt az abajdi választási csatározás: vihar egy pohár vízben! De ha elfogadjuk az „egyenablát”, akkor sem lehet megérteni, hogy három ipari vezető közül miért csak egyhez - furamód a leggyengébbhez - köti a megye a szocializmus szekerét, a párt tekintélyét! Életünket és vérünket a legalkalmatlanabbért? Ha tájékozottabb vagy legalább egy csöppet rugalmasabb a megyei vezetés, ha rátermettebb, bátrabb az abajdi pártbizottság, akkor Árva Sándort színpompáson elbúcsúztatják, Vér Benedeket pedig diadalmenetben jelölik képviselőnek. Karnevál helyett most vérző orrokat látni mindenütt és egymásra mutató ujjakat!

Szólnék még Abajd képviselőiről is. A város alkalmazkodóképességét bizonyítja, hogy sorsa fordításához régóta szeretne jó keresztapát szerezni; amíg a kezére nem vágtak, mindig befolyásos képviselő után kapkodott.

1958-ban kiszemelték maguknak a SZOT egyik abajdi születésű munkatársát, de óhajuk nem kapta meg a megyei áldást, ezért az illetőt „csak” a városi pártbizottság titkárának hívták haza.

1962-ben is szerették volna őt jelölni, de egy megyében ritkán lehet egynél több pártfunkcionáriusból képviselő, ez az egy hely pedig megyei vezetőnek dukál. Abajd mezőgazdasági település, válasszon magának tsz-elnök képviselőt, mondta a megye, ők viszont az iparral kokettáltak, és javasolták a legnagyobb jövőjű üzem vezetőjét, Árva Sándort. Hogy a javukra dőljön el a vita, állítólag „több jót is írtak róla, mint ami igaz volt”. De nyertek, Árva Sándort megválasztották, és mivel csendesesen, elégséges eredménnyel tanult, igazgatott és képviselőködött, 1966-ban újraválasztották.

1970 ősztől már itt is, ott is pedzegették a városban, hogy „próbáljunk már mást” képviselőnek. Megint szóba került a városi pártbizottság titkára, de a tanácselnök, egy gimnáziumi tanár, az innen elszármazott rádiós, dr. Eke Károly, és állítólag a későbbi jelölt, Bozai József ruhagyári igazgató is. Rögtön emlegették a budapesti Műszeripari Szövetkezet abajdi születésű elnökének, Vér Benedeknek a nevét is, aki a legmutatósebb üzemet „hozta” a szülővárosába.

- Vér Benedek az igazi! - mondja az elfogult kabinos. - Sétáljon egyet Abajdon, mindenütt az ő nevével vagy az ő üzemének, a Müszövnék a nevével találkozunk. Abajdon nincs autóbuszjárat, csak a müszövösöket hordja az emblémás busz munkába meg haza! A folyópartra, a Május 1. ligetbe is Vér Benedek építtette az első szövetkezeti üdülőházat, ahol Apró Antal, de Fock Jenő is felkereste őt! Ötven ilyen épület, és ide jár mind a külföldi! Focicsapatunk, ha nem tudott teherautót kunyerálni, vonattal ment a meccsekre, amíg az öreg kölcsön nem adta az emblémás buszt; és pénzt is ad a csapatnak! Tudja, uram, hogy ezer szurkolónak meg a pereputtyuknak mekkora a hangja?!

Talált azért a város tekintélyesebb nevet is, mint Vér Benedeké: a párttitkár és a tanácselnök titokban felkereste az igazságügy-minisztert, nem lenne-e Abajd jelöltje. Ám a hasonló beosztásúak képviselősködéséről a Politikai Bizottság dönt, így tőle köszöneten kívül mást

nem kaptak. Mivel Magyarországon semmi nem marad titokban, megyei titkári értekezleten nyilvánosan megdorgálták a város vezetőit e kalandért: „Abajd megint központi embert akar, mert kerülő úton kíván fejlődni!” Ha lehet, mért ne! - gondolták ők némán, és hasonló eretnkség megfordult a többi városi vezető fejében is.

A szereplők bemutatását a főszereplővel kezdeném, de dr. Petz Ferenc osztályvezető csak a megyei pártbizottság első titkárának engedélyével hajlandó velem szóba állni. Kapcsolatunknak ez a kis közjáték már nem árt, kölcsönösen utáljuk egymást.

- Abajd mindig lavírozott, annyi jelöltje az egész megyének nem volt, mint nekik! Bizonytalanná vált, hogy a korábbi képviselő jelölhető-e vagy sem, ezért azt mondtuk, ha valahol, itt lehet kettős vagy többes jelölés, így állítottuk Árva Sándor mellé Bozai Józsefet, a ruhagyár igazgatóját, a városi párt-vb tagját.

- Ez a gomb illett a kabáthoz, vagy kéznél volt már egy füles gomb, és ahhoz kerestek egy hasonlót?

- A Politikai Bizottság állásfoglalása szerint többes jelölésnél azonos súlyú, tekintélyű, beosztású embereket kell indítani; Árva mellé csak Bozai illett. De ne a jelölésnél keresse a hibát, hanem a városi vezetők összejátszásában! Csak azt említem, amit láthatott: a tanácselnök a megállapított fél hat helyett már öt órakor kinyitatta a művelődési ház ajtaját, mert Vér Benedek emberei megérkeztek a gyűlésre. Kilógott a lóláb a szavazatszedő bizottság elnökének kiválasztásánál is; köztudott Abajdon, hogy ő azért jött el a Tiszertől, mert főkönyvelőként összeveszett Árvával! És az előkészítés! - Legyint. - Tudja, hogy a jelöltekről egy szó ajánlást sem akartak mondani? Azt állította a népfrontelnök, hogy nincs semmi írásos anyaguk Árváról és Bozairól! Akkor hogy az istenben fogadta el őket a népfront elnökségi ülése?! Végül az én utasításomra, a városi pártbizottság személyi anyagából futva szedték össze azt a néhány semmitmondó adatot, amit felolvastak!

- A választás mégis az abajdiakat igazolta, és nem az ön elképzelését!

- Az, hogy Árva Sándort harmadszor is jelölték, a megyei első titkár és a városi titkár bűne; mi éreztük, hogy nem szabad öt még egyszer indítani, de a két titkár így egyezett! A második jelölőgyűlés megszervezése az én bűnöm: ha már belekezdünk, nem hagyhattuk cserben Árvát, de a várost sem, ahol arra számítottak, hogy választhatnak, és nemcsak szavazhatnak!

Felkapom a fejem, de csak azt kérdezem:

- Hát nem a parasztság miatt kellett összehívni a pótjelölést?

- Ez volt az indok! Beavatkozhattunk volna adminisztratív is, lett volna elég ok az első jelölőgyűlés eredményének megsemmisítésére, de nem engedtem, hogy elmoszuk az abajdi titkár és tanácselnök felelősségét! Tudtam, nincs erő, amelyik Árvát győzelemre viheti: az is dicsőség, munkája elismerése, ha a város vezetőinek ellenagitációja mellett ő csak ezer szavazatot szerez, de négyezret kapott!

- Ön szerint Abajdon vereséget szenvedett a párt. Nem Árva Sándor vagy az ön elképzelései szenvedtek vereséget?

Hentes néz úgy a húsboltban lófráló kutyára, ahogy Petz néz rám: hol élsz, elvtikém? - kérdi a tekintete.

- Azt hiszi, Abajdon egy termelőközösség hozta be a jelöltjét? - Cöcög, ingatja a fejét, aztán felkiált: - A városi pártbizottság pártszerűtlensége segítette Vér Benedeket; a helyi vezetők asszisztálásával, régi választási fogásokkal egy jól szervezett kisebbség teremtett itt közhangulatot! Pechjűkre én mentem ki Abajdra, és lelepleztem machinációjukat! A többes

jelölés a jövő zenéje! Annyira azért nem stabil a politikai helyzet, hogy együtt indítsunk egy párttagot és egy pártonkívülit, erre tervszerűen sosem került volna sor, ezt a helyi vezetők hozták össze! Ha a hivatalos politikával valami nem vág egybe, akkor ma még aktivizálódnak az ellenséges elemek, az ötvenhatosok. Emlékezzen az első jelölőgyűlés elkésett hozzászólójára, az az illető egy volt katonatiszt: jellemző, hogy ő is Vér Benedek táborába állt!

Megvan hát az ellenség is! Az abajdi pártbizottság egyik osztályvezetője az ellenforradalom helyi eseményeiből diplomázott a Politikai Főiskolán, a tanulmányban szereplők közül egyetlenegy sem vezérkedett a választásoknál! Nem csupán Petzre, de a többi vádaskodóra is jellemző a volt katonatiszt históriája. Ez az ember felszólalásában nem azt javasolta, hogy Csekonics báró legyen a képviselő, még csak nem is azt, hogy Vér Benedek egyedül, hanem azt, hogy mindhárom nevet vegyék fel a listára! Igaz, hogy elvégezte a Ludovikát - ma is büszke rá, hogy ez neki, a parasztgyerekek sikerült -, ám 1954-ig tisztként szolgált a néphadseregben, sőt párttag volt, de ekkor elkérték tőle tagkönyvét, s többet nem is látta - nemsokára leszerelték. Ezek után csak egyetlen bűne marad: Vér Benedek mellett agitált, mert Árva Sándorral együtt dolgozott valamikor, és nem szereti. De kövessük tovább dr. Petz szavait:

- Mit gondol, rám nézve nem kötelező a megyei vb álláspontja, hogy Abajdon két jelölt legyen?! Azt kellett volna mondanom az abajdi vezetőknek: de jó, hogy kettő helyett egy harmadikat hoztatok be!? A kulcskérdés az, hogy joga van-e a pártnak, mint minden más országban, úgy nálunk is, előzetes elképzeléseket kialakítani az országgyűlés összetételéről, mert az országgyűlést is tervezni kell, ez hatalmi kérdés: nem lehet, hogy csak vezetők, párt-funkcionáriusok és miniszterek töltsék meg a padosorokat! Ha az előzetes tervezést elfogadjuk, akkor helyben vagyunk, mert ezt csak úgy lehet megcsinálni, hogy felső szinten meghatároznak egy koncepciót, középszinten ehhez igazítják az elképzeléseket, és az alsó szinten végrehajtják, ezeket az elveket nem rúghatjuk fel!

Vajon miért ily indulatos? Fél valamitől? - nézem csendben.

- Ha mi ilyen machinációknak helyet adunk, akkor egy szavazásnál a megyei első titkárt, az abajdi titkárt vagy engem is kilőhetnek, mint a sicc! Ami Abajdon történt, az a Hazafias Népfront két jelöltjének, a párt két jelöltjének a kilövése volt, akció az előre megtervezett országgyűlés ellen, ebből adódott minden ingerültségem.

Tervezés? Az országgyűlésbe valahogy úgy kerül a többség, hogy mindenféle állampolgárból vesznek egyet. Nálunk Marx, Engels és Lenin egyszerre aligha lehetnének képviselők, mert azonos foglalkozású értelmiségiek, és ha mind a háromjukat jelölnék, az csorbítaná a munkás-képviseletet!

Petz elvtársunk bögyét kegyetlenül nyomják az abajdi vezetők.

- Az az igazság, hogy ők három hónap alatt váltottak át Árva Sándorról Vér Benedekre, de ezt elhallgatták előlünk: mutassanak egy olyan vb-anyagot, ahol kimondják, hogy Árva és Bozai jelölésével nem értenek egyet, helyettük Vér Benedeket javasolják!

Tudja, hogy az abajdi vezetők teljesen eladták magukat Vér Benedeknek? Látni kellett volna, amikor a tanácselnököt felkértem, hogy a második jelölőgyűlésen ő ajánlja Árva Sándort: elsápadt, kifutott belőle a vér! - mondja büszkén Petz, és csak katonás fegyelme tartja vissza attól, hogy összedörzsölje a tenyerét. (De vajon e térdre kényszerítésben csak reccsent vagy meg is roppant a tanácselnök gerince? - Nem én köteleztem el magam Árva mellett - mondja később az elnök -, mért kellett hát az én tekintélyem kockára tenni érte?! Ami történt, elítélem most is, át is futott rajtam, hogy hátat fordítok az egésznek! - de mint tudjuk, maradt. A második gerinchajtogató már kevésbé fog fájni, az ötödiket észre sem veszi!)

Ötödször is mondom: az abajdi vezetők eladták magukat Vér Benedeknek, az ő szövetkezetéből kerül ki a legtöbb tanácstag, a városi vb megüresedett helyére is műszövös dolgozót akartak behozni: ez a városi vezetés lassan elveszti természetes bázisát, a nagyüzemeket! (Nem akármilyen vád ez sem, csak épp nem igaz: a Műszövből például egyetlen tanácstag van, a háromszorta nagyobb állami üzemekből pedig két - Tiszer -, illetve öt - ruhagyár.)

Örülök, hogy vége a beszélgetésnek. Jegyzetem forgatása közben döbbenek csak rá: Petz sem célokról, sem jelöltekről nem beszélt: egyetlen emberről sem - kivéve, akiket el kéne taposni! Jellemző, hogy még május közepén is tájékozott: - Javasolni fogom a végrehajtó bizottságnak, indítson fegyelmet az abajdi vezetők ellen! - Ám amikor a megyei vb a választás tapasztalatairól tárgyalt, erről szó sem esett; lehet, hogy valaki „meggyőzte”, okosabb, ha hallgat az egésze-ről!

De Bozai József vajon leszakadt vagy leugrott a Petz rángatta drótról? Őt is legalább két esztendeje ismerem; testes, kövér ember, de nem a víg kedélyűek közül. Első találkozáskor talán ellenszenves is, másodjára közömbös, és csak később derül ki textilmérnöki szakértelme, vezetői megbízhatósága és az, hogy minden tűzijáték, csinnadratta nélkül milyen rátermetten igazgat.

- Meglepte a jelölés?

- Február nyolcadikán a megyei pártbizottság első titkára behívatott bennünket, és elmondta, kettőnket szeretnének jelölni: „Elfogadják ezt a nehéz, nagy politikai érettséget kívánó feladatot?” Meglepődtem, ők úgy képzelték, hogy Árva Sándort a Népfront javasolja, engem meg „spontán” jelölnek. Ellenfél legyenek?! Már hazafele rájöttem, segítségként tesznek Árva mellé, hogy őt harmadjára is megválasszák! Engem a városban nem ismernek, közéleti szereplésem a városi párt-vb-re korlátozódik, üzemeink többsége nem Abajdon van; sikerre tehát nem számíthattam, de tudtam, hogy a demokratizmus erősödését ország-világ előtt igazolni kell, és a pártfegyelem is arra kötelezett, hogy igent mondjak.

- Min buktak el?

- Mellettünk nem agitáltak, még itt a ruhagyárban sem ejtették ki a nevem, csak annyit mondtak taggyűlésen, hogy „szavazzanak az elvtársak a hivatalos jelöltekre”! Áldozatai lettünk a város és a megye ellentétének! Abajdnak csak árthat az ellenlábasság, de állítólag a megyei vezetők nem voltak elég körültekintők. Az első jelölőgyűlés után Petz felkeresett, hogy ne osszuk meg az erőket, lépjenek vissza. Én már előbb eldöntöttem, nem leszek ütköző a város és a megye között. Visszalépésemet sokan hőstettként ünnepelték: „Bezzeg Bozai nem vesz részt a machinációkban, a második jelölőgyűlési cirkuszban!”

- Megsértődött?

- Vannak a demokráciának ilyen buktatói, mondanám, vágjunk hozzájuk jó pofát, ha nem munkásból lett igazgatókat járatnak le. Persze, megengedhetjük magunknak ezt is, ha elég erősek vagyunk, ha érdekesebbé kívánjuk tenni a választást. Pártszerűtlennek tartom, hogy az egész jelölésről vagy a miniszter felkéréséről csak egymás között beszéltek a fizetett párt-funkcionáriusok, de a végrehajtó bizottságnak meg sem említették.

- Vér Benedekről mi a véleménye?

- Emberei felvonultatták a pesti meg a fiataikorú dolgozókat, emiatt meg lehetett volna óvni az eredményt. Vér Benedek demagóg: úgy osztogatja a pénzt, az üdülőjegyet, a jutalmat, mintha a sajátját osztaná, nem lehet véletlen, hogy tapsolói között ott vannak a nyilas Baros-csoport hajdani tagjai! (Hát balfogás, tévedés, gyengeség beismerése helyett neki is könnyebb farkast kiáltani? Mennyi elfogultság, indulat van akkor a kisebb képzettségű és képességű és

kétszer is megbuktatott Árva Sándorban? Ő már belekóstolt a képviselőségbe, tudja, mit veszített, és azt is, hogy ajaj, mit veszíthet még!)

Árva Sándor származása miatt lett személyzetis, majd igazgató. Képviselővé azért választották, mert éppen ipari vezető kellett az iparosodni vágyó Abajdnak; aztán igazgató maradt, mert egy képviselőt nem lehet leváltani! Szaladt is most a megyei pártbizottságra: „A jelenlegi helyzetben mint vezetőt hátrány ne érjen!” Ezután tehát azért nem fogják leváltani, mert képviselő volt.

Legyek igazságos: Árvát nemcsak szerényebb adottsága húzza. A Típuszerelvények Gyárát kitelepítésre ítélték Budapesten, így jutott a sor eleje Abajdra, de a sor végét eltérítették: Cinkota közelebb van Pesthez, központostul, mindenestül átmentették oda magukat. Árváék állami pénzből, miniszteri utasításra úgy készültek, hogy 1967-ig kétezren masíroznak be az új abajdi gyárba, ennek megfelelően képeztek szakmunkásokat, technikusokat, mérnököket, vezetőket; jutott rang mindenkinek, de közlegény nem maradt. Ahogy hervadtak a remények, úgy rontottak be egyre többen kopogtatás nélkül Árva szobájába: „Nem ezt ígérted!”

A Vér Benedeket nagy hévvel ajánló technikus is a csillagra várók közé tartozott, de csak betanított munkás lehetett; felmondására Árva fásultan bólintott, mivel tudta, meg sem kérdezte, mért megy el. Ifjú barátunk ettől dühödött csak meg: „Hát ennyit ér neki egy ember?!” Ez az emlék is szította kortesbeszéde tüzét! A félszeg Árva Sándor végül felfújta magát, és nekiugrott vállalati vezetőinek: „Miért hoztak ilyen helyzetbe, mért csaptak be?!” Ezzel betelt a pohár: szakképzetlenségére, vezetői gyengeségeire, baklövéseire hivatkozva budapesti főnökei le akarták őt váltani, de az illetékes pártbizottságon közölték velük, hogy a „képviselői mentelmi jog” miatt erről szó sem lehet. Árva maradt, a munkások mentek. Egyre több lett a túlóra, nőtt a kapkodás, az elégedetlenség, és ez kikezdte a képviselői mandátumot is: a Tiszer párttaggyűlésén már 1970 augusztusában pedzegették, ki lesz az új képviselő. Pedig Árvának úgy kellett ez a rang, mint egy falat kenyér.

- Harmadjára jelölnek? Megörültem, és csak Bozai tétovázása miatt nem mondtam azonnal igent.

- Miért voltak ön ellen az abajdi vezetők?

- Mert nem egyeztették velük a jelölést, pedig inkább a vezetők vitatkozzanak, mint ilyen helyzetbe hozzák az embert!

- Nem bánta meg, hogy jelölték?

- Amikor az első jelölőgyűlés előtt megláttam a gyülekező tömeget, éreztem, nem kellene elmenni, nincs rá szükségem, hogy leégjek. Belőlem balekot nem csinálnak még egyszer; ha gerincesen megmondják, hogy új képviselőt szeretnének, erre nem kerül sor! A legnagyobb hibám, hogy túl szerény vagyok, mindent csak elintéztem, de nem csináltam belőle propagandát. Az egyik azzal is dicsekszik, amit meg sem csinált, a másik még azzal sem, amit megtett. (Felnézek: vajon Vér Benedekre céloz; ám ő nem mond nevet.) Abajdnak nincs rendes hídja, nincs rendes vasútállomása, mindkettő építése szerepel az ötödik ötéves tervben. Erről nem tudnak az emberek, de látni kell a jövőbe is!

Mi maradjunk egyelőre a múltnál: miután Árva megtudta, hogy jelölik, felkereste a pártiskolán tanuló abajdi titkárt, és megkérdezte, mit csináljon: „Én nem merném a te helyedben elvállalni, félek, hogy nem fognak megválasztani!” Árva először szaladni akart, hogy visszalép, aztán szép csendben maradt és remélt. Amikor hivatalos ügyben külföldre utazott, felesége vette kezébe a korteskedést. A titkártól kezdve a tanácsi vezetőkig sorra járt mindenkit, hogy ne engedjék a Bozai és a Vér Benedek melletti agitációt: „Sanyi mellett is

történjék valami!” Árvának egyetlen tekintélyesebb pártfogója akadt Abajdon, a tsz-elnök cimbora, aki néhány helyre még az asszonyt is elkísérte. Ám családi alapon nem lehet korteskedni: „Szavazz Sanyira, házkölcsönünk van, nagyon kell a képviselői tiszteletdíj!”

- Vér Benedek miatt bukott ki?

- Nem hiszem, hogy saját maga szervezte jelölését, néhány abajdi vezető megtette helyette, túlzásba is vitték a népszerűsítést, rólam viszont alig mondtak valamit, nem úgy, mint négy évvel ezelőtt, amikor ismertették képviselői munkámat. Vállalati szempontból vagyok én hátrányban Bozaival és Vérrel szemben, ennek az üzemnek nincs jóléti kerete, nincs szociális kerete, semmi önállósága, a központ gyarmatként tart bennünket.

- Bukott embernek érzi magát?

- Csak az első jelölőgyűlés készítette ki, ahogy ott kilóttek. Arra is gondoltam, elköltözőm, nem maradok tovább Abajdon. Abban a nyugtalan helyzetben, az elvtelen szervezkedés után mást nem lehetett csinálni, mint összehívni egy újabb jelölőgyűlést. Előre tudtam, hogy Vér Benedeket fogják választani, de elhatároztam, pártszerűen végigcsinálom az egészet. („A tegnapi szavazás hamis, a történeteken a szavazópolgárok nagy része fel van háborodva!” - ez is Árva Sándor véleménye, de akkor még két hónappal és egy választással fiatalabb volt: micsoda különbség!)

- Nem érzem magam bukott embernek, önmagában az is nagy megtiszteltetés, hogy még egyszer jelöltek. Emelt fejjel megyek végig a városon, mert amit nyolc éven át tettem Abajdért, azt senki nem veheti el tőlem, és a megye még mindig megbecsül, náluk én lettem az építésügyi állandó bizottság elnöke. (Vajon nem tudja, hogy az esés mérséklésére „kötelező” a volt képviselőket társadalmi funkcióhoz, legalább tanácstagsághoz, állandó bizottsági tagsághoz juttatni?) Ha látják az emberek, hogy benn maradtam a vezetésben, ők sem fognak bukott embernek tekinteni, ez a nagy érdeklődés az újdonságnak szól, öt-tíz év múlva nem lesz gond a kettős jelölés! - mondja 1971 májusában.

Vér Benedek, a győztes, izgékony emberke, ellenfelei nem véletlenül nevezik hantásnak, jó fellépésű, szónoki képességgel bőven megáldott elnök, hatása alól nehezen vonhatja ki magát bárki.

- Nagy megtiszteltetés, ha a szülővárosa kiáll az ember mellett, bár ekkora várakozásnak csak csalódás lehet a vége, talán nem is lenne szabad elvállalni a képviselősködést!

- Hogy lehet, hogy nem párttag?

- Sokakat meglepett! A Müszöv az ország egyik legnagyobb szövetkezete, mi mindig mindenütt terítéken voltunk, és én nem akartam, hogy bárki azt mondhassa, azért kapott meg a ktsz vagy az elnöke valamit, mert beléptem a pártba! Most sem tehetem, csak majd akkor, ha nyugdíjas leszek. (Nekem ez a „tisztaság”-mánia hajdani nyelvtanáromat juttatja eszembe, aki a kilincseket, a kulcsait is zsebkendővel fogta meg, a zsebkendőjét - gondolom - egy pótzsebkendővel, amíg a vírusos tüdőgyulladás meg nem könyörült rajta. Osztályunk azt akarta sírkövére vésetni: „Rettegett 1887-1953.” De maradjunk képviselőinknél.) Természetes volt mindenkinek, hogy csak párttag lehetek, szeptemberben ezért hívtak meg a városi párttertekezletre, ahol még szót is kaptam.

- „És felajánlott a szövetkezet pénzéből egymilliót Abajdnak, hogy megválasszák képviselőnek!” - ellenfelei ezzel vádolják.

- Ha én mandátumot akarok venni, nem szórom szét a pénzt, nem adunk a kispesti tanácsnak is három és fél milliót! Mindig azt vallottam: aki kap, adjon is, mi pedig ötmilliót kaptunk a vidéki ipartelepítési alapból; de megette a fene azt az üzemet, amelyik abból él, hogy támogatják!

- Szervezte a jelölést?

- Mit kellene felelnem? - néz rám kérdően. - Tudja, régebben félmaszeknek tekintették a szövetkezeti mozgalmat, a kivetettség nemcsak az alapító tagokat forrasztotta össze, nálunk még ebben az új abajdi üzemben is családi a hangulat, az itteni embereknek is több mint a felét ismerem névről, még családi ügyeikről is tudok. Amikor összehívtam a vezetőtársaimat, és megkérdeztem, vállalhatom-e a jelölést, a helyemre állnak-e, amikor én képviselősködöm, akkor ők azt mondták, igen. Ez az igen azt jelentette, nyugodtan elmehetek üdülni, mert ők megtesznek mindent azért, hogy én, és személyemben a szövetkezeti mozgalom, ne szenvedjen kudarcot. Most feleljen ön: szerveztem a jelölést, vagy nem szerveztem?

- Honnan vette, kitől hallotta, hogy képviselő lehet?

- Rendszeresen a Royalban tartjuk az év végi közgyűlést, ahová mindig meghívjuk a kispesti és az abajdi vezetőket is. Itt hallotta a feleségem, hogy jelölni szeretnének, de én ezen csak nevettem!

- Mégis leküldte a párttitkárt és a főkönyvelőt érdeklődni?

- Ezt ki mondta?

- Lenn voltak, vagy nem voltak lenn?

- Lementek Abajdra, de hogy ki küldte őket, tőlük kérdezze!

- Azt mondják, saját elhatározásukból mentek, mert ön „nem tud semmit félszívvvel csinálni, de egy infarktus után nem engedhetjük, hogy olyasmibe lovalja magát, ami kiszámíthatatlan következményekkel járna: nekünk nem mindegy, hogy ki az elnökünk”! Az abajdi üzemező szerint viszont ön küldte őket megtudni, hogy tényleg hármas jelölés várható-e. Kinek higgyek hát?

- Munkatársaim igazmondók, de van, akinek első kézből származik az információja, van, akinek másodkézből. Egyébként a város vezetői is felkerestek, hogy ha jelölnek, vállalnám-e. Felhívtam az OKISZ elnökét, mit csináljak. Ő azt mondta: „Mindenképp megtiszteltetés, de jól nézz körül, mérd fel, hogy egy súlycsoportba tartozol-e a többi jelölttel, és tisztázd a pártbizottságokkal, hogy nem emelnek-e ellened kifogást, nehogy rajtad kezdjék el gyakorolni a demokráciát!” Ezután hívtam össze a munkatársaimat. (A történeti hűség kedvéért: Vár Benedeket csak három nappal az első jelölőgyűlés előtt keresték fel a város vezetői, amikor jelöléséről már a verebek is csiripeltek.)

- Vádolják, hogy „korteseinek” a szövetkezet pénzéből 6, 16, netán 24 ezer forintos dárídót rendezett!

- Ha...

- Még valamit: azt is mondják, hogy demagóg, úgy osztogatja a szövetkezet pénzét, üdülőjegyét, mint a sajátját.

- Csak az impotensek szemében demagógia, hogy törődöm az emberekkel! Azok vélekednek így, akik nem vették észre: nem elég arról beszélni, hogy 19-ben mit éreztünk, meg harmincban hogyan nyomorogtunk! Ezek az emberek csak kérni mennek a munkához, hogy teljesítsék a vállalt milliókat, hogy túlórázzanak, de máskor nem törődnek velük! Ítéld meg az

üdülőjegyek történetét: lenn horgásztam az üdüdőben, amikor jöttek a gyerekek, hogy miért nem vagyok két fiatal páruuk esküvőjén. Elmentem, kérdeztem, hová mennek nászútra. „Sehová, nincs pénzük!” Nagyon dühös lettem: a szövetkezetnek annyi üdüdője van, hogy minden évben minden tagját üdüdteheti, és akkor ök nászútra se mennek! Azonnal telefonáltam az üdüdési felelősnek: egy óra múlva hívjon vissza, hová küldhetünk két házaspárt! Na, melyik kell? - álltam aztán eléjük. Még mindig húzódoztak, hogy nincs pénzük! Mennyit akartok költeni? „Hát úgy ezer forintot!” - bökte ki az egyik. Benyúltam a zsebembe, és igen, a sajátomból adtam ezer-ezer forintot kölcsön! Ha én ezután kérek tőlük valamit, az nekik parancs, és nem hanghordozásban vagy fenyegetésben rejlő parancs! Akik ezt nem értik, nem részesei az emberek örömeinek!

A „dárídóról” pedig... - mélyet lélegzik - a gyűlés után az üdüdőbe hívtak fel, volt, aki sírt, volt, aki csak pezsgőt durrantott a telefonba, így tudtam meg, hogy jelöltek. Kocsiba ültem, és éjszaka fél tizenegyre értem Abajdra. A ligeti üdüdőben vagy húszan vártak rám, mind műszövös, illetve volt egy „idegen” is, a szavazatszedő bizottság elnöke. (Ezért vádolják hát, hogy eladta magát egy pohár borért!) Pesti munkatársaim az abajdi vágóhídról szoktak májat hazavinni, most ezt megsütötték, a pezsgőt a forgácsolózsem vezetője fizette, csak a bort vették a reprezentációs alapból, de ez sem került ötszáz forintnál többbe. - Megáll, forgatja a sörálátétet, a pincér odaugrik: „Mit hozhatok, Bence bácsi?”, ö csak a fejével int, hogy semmit. - Akik nyírják, furkálják egymást, nem állják ezt az összetartást. Mi örömmel vagyunk együtt munkán kívül is, és ilyenkor együtt fizetünk; vagy a rangidös állja a számlát, vagy összedobják a pénzt, hát ez a mi dorbézolásunk „közpénzen”!

- Mi lett volna, ha nem választják meg?

- Most könnyű a válasz, de higgye el, eszembe sem jutott volna, hogy megbuktam, mert tudom, hogy szeretnek az emberek! A szocialista demokráciából akkor lesz valami, ha egy vezető megbízása lejárt, netán leváltása után is emelt fővel tud azok közé visszamenni, akik közül indult.

- Jelöltársáról mi a véleménye?

- Sajnálom öt, neki a vállalati központjával szemben mindig a tagadást kell képviselnie. Kár volt bennünket a kisgyűléseken össeereszteni; én kötetlenül beszéltem, ö papírról, ez csak újabb vesszőfutás volt neki. (A jelölés és a választás közötti ö hétben a két jelölt tíz kisgyűlést tartott, egyen-egyen hatvanan jelentek meg, és ami még jobban mutatja az érdeklődést: nyolcan-tizen szóltak hozzá!) A kisgyűlések megmutatták, után politizálunk: a nagy ügyek Abajdon is, másutt is előbb-utóbb megoldódnak, ám az emberek gondjainak többsége, talán kilencven százaléka is „kis ügy”, amivel alig törődik valaki. Az olefinprogram érdekli, de ha a lakásába befolyik a víz, akkor nem tud az olefinre figyelni. Ha az ilyen kis ügyekben segítünk, akkor a lakásgond sem annyira fájó. Az emberek ne eszközei, de urai legyenek a változásoknak, gondnak-rossznak is cselekvő részesei: az ilyen hajó nem akadhat el! Néhány kérdésben most szembekerült a megye és a város; egyéni boldogságát mindenki csak a közösségen belül érheti el, a városon belül, a város a megyén belül, a megye az országon belül. Erről a megyénél sem lenne szabad elfeledkezni.

- Ellentáborában egy-két antiszemita kijelentés is felröppent, sérelmek érték még önt, a győztest is. Szabad ennyit fizetni a demokratizmusért?

- Hallottam én is: „Ez a hantás zsidó nem lehet képviselő, hisz büntetett előéletű, 47-ben kétszáz pár cipőt befalazott, ült is miatta!” Abajd ismeri a Vér-Weisz családot, és tudja, hogy az öcsém volt a kereskedő, ö falazta be a cipőket; és ismerem én is Abajdot: minden tragédiánk ellenére állítom, ebben az agrárproletár városban a zsidóellenességnek nincsenek

gyökerei, csak buta emberek vannak. Megkockáztatom: sok gyalázkodót az irigység fűtött, hogy nálunk, a legfiatalabb abajdi üzemben fizetnek a legtöbbet, hogy itt a legnagyobb a nyereség, az autóbusról, ingyenes nyelvtanfolyamról, egyéb juttatásokról nem is beszélve. - Vidáman megfogja a karom, de mosolya egy kicsit kényszeredett. - Akinek van életadó közössége, annak ezek múló sebek! Hiszem, hogy az útszéli hang nem velejárója a szocialista demokráciának, de a tanulópenzt meg kell fizetni! - Visszatér huncutkás stílusa: - Ha valahol megengedik a kettős jelölést, akkor az a vélemény: nem baj, ha a régi képviselő nem jön be. De ha a jelölőlistára annyira fel akarták vétetni, mért nem szóltak: hétszentség, hogy egyből kihoztam volna Árvának is az egyharmadot! Abajdon 1956 óta nem volt ekkora érdeklődés politikai esemény iránt, és ennek örülök, még ha el is szomorítanak kilengései. Bárcsak tudnánk ezt a politikai aktivitást megtartani!

Az étteremből én jobbra megyek, ő balra, de három lépésnél nem jut tovább, máris megállítják, és néhány lépéssel odább is várnak rá. Hogy jut haza?

Tágas nekem ez az Abajd, most itt van a magamfajta kíváncsiskodók eldorádója: mindenki tud valamit, mindenki mondja a magáét, ennyi ökölrázás, ölelés régen esett bárhol.

- Majd szétszedtük egymást a taggyűlésen - idézi fel egy párttitkár -, mert volt, aki azt mondta, határozzuk el, hogy a párttagra, Árva Sándorra szavazunk! „A választás titkos, hogy tudnád ellenőrizni, hogy betartja-e?” - kérdezték tőle. Szabad bárkit is képmutatásra, netán hazugságra készíteni? Eztán, ha mi Árvára szavazunk, de a pártonkívüli fut be, akkor ő ellenzéki képviselő, akit ütni kell? Maga ezt hogy látja?

Az ABC-áruház mellett üvegből söröznek az emberek, egyikőjük talán a munkahelyén látott, mert utánam kiált:

Ez az évünk jó lesz,
képviselőnk Vér lesz!

A kortesversike közéjük térít, de sok lúd disznót győz, ők faggatnak, hogy ez mit mond, az mit mond, emezt megkérdeztem-e. Búcsúzom, amikor egy pattanásos legény megkérdi:

- Hallotta, hogy Árva beteg?!

- Beteg?! - röknyödök meg, hisz néhány órája láttam.

- Az, az! - erősítgetik mindnyájan. - Mindenütt Vért lát!

A fenébe, mégsem lenne jó Árva Sándor bőrében lenni! Persze az élcek, viccek mindig is röpködnek a közélet szereplői körül, és addig jó, amíg röpködnek!

A Tiszernél, a volt képviselő vállalatánál sem látni sírós arcokat.

- Ott voltam az első gyűlésen fél hatkor, volt még fenn hely, de inkább álltam a könyvtárban, ne szúrja ki senki, hogy erre vagy arra szavazok!

- Én felmentem a nagyterembe, és amikor szavazásra emeltem a karom, nekem estek a többiek: „Tán fizetésemelést ígért Árva?”, „Vedd le azonnal, mert letöröm!” Én ezt nagyon helytelenítem, módom sem volt elmondani, hogy én itt dolgozom, itt is akarok dolgozni, és az igazgatómra szavazok!

- Biztos helyről tudom, sem a párt, sem a népfront nem kért fel senkit, hogy a hivatalos jelöltek mellett szóljon. Akkor most milyen alapon firtatják, hogy a melós mért szavazott Vér Benedekre?

Petz sem az újjából szopta sok képtelen vádját, legfeljebb tódított rajtuk. Például a Tiszer párttitkára elmondja, hogy a szavazatszedő bizottság elnöke Vér Benedek embereit beengedte az első jelölőgyűlésre, az ő munkásaikat pedig elküldte, hogy már nincs hely! Felirom a neveket, és megkeresem az egyik elküldött munkást.

- Keresztapám akkor is beenged, ha egymás vállán állnak! Igen, a szavazatszedő bizottság elnöke a keresztapám! És látja, milyen igaza volt, tudta, mivel fognak belekötni, ezért állított két munkásört az ajtóba, Pitrik Sándort és Török Bélát; kérdezze meg őket, hogy küldtek-e el valakit! Állítom, senkit: aki elment, az álldogálást unta!

Egy riadt kis öreg félórát vár rám a gyárkapuban.

- Elvtárs, benn nem mondhattam, annyira égnek Vér Bencéért; állítom, a törvény van rosszul csinálva! Azt mondják ki, előbb válasszák meg a hivatalos jelölteket, csak aztán jöhessen más!

- Mióta tetszik párttag lenni?

- 1934 óta, elvtárs, 1934 óta!

Néhányan egymás ellen fenik az agyarakat a megyei és az abajdi pártbizottságon is. Petz egyik beosztottja mondja:

- Abajd azt hiszi, rá nem vonatkozik a centralizmus? Láthatják, ha kilépnek a sorból, elszabadulnak a kolomprázók, a demagógok; ki védi meg őket a szélhámosoktól?!

Felolvasom a szöveget abajdi kollégájának, és ő így válaszol:

- Védtek már meg bennünket rátermett emberektől is! Hét név került szóba képviselőként, mondjanak egy szélhámost közülük, csak egyet, akit nem tehetünk volna képviselővé! Kik hát a demagógok? Itt egészséges a közhangulat! És még valamit: csak ott engedték a többes jelölést, ahol nem volt kebelbéli, akkor meg mért vannak úgy oda?!

No de nem az effajta kakasviadal e választás lényege, hanem az az ügyes szervezés, amely a népszerű Vér Benedeket képviselővé emelte. A korteskedés központja a budapesti szövetkezet abajdi üzeme, de irányítója a városi vezérkar második vonala! Közöttük az egyik főember az abajdi pártbizottság volt osztályvezetője, Árva Sándor képviselővé választásainak korábbi szervezője, most a kicsiny kötőüzem vezetője, Simay Titusz. A felszabadult, könnyen barátkozó, jó kedélyű fickó szemlátomást büszke a sikerre.

- Hallatlan szerencsénk, hogy a városi titkár négy hónapos iskolán volt, így azt lehet mondani, távolléte miatt csúszott ki az irányítás a pártbizottság kezéből. Higgyék csak ezt! - Kérdőn néz rám, hogy értem-e. - A választások ellenőrzésére a párt-vb-tagok között felosztották az üzemeket, az összes iskola, Vér Benedek szövetkezete, a mi üzemünk és a városgazdálkodás Incze Zoltán iskolaigazgatónak jutott - ő volt az első jelölőgyűlés szónoka! -, ezek a helyek lettek aztán a választási „hadjárat” központjai. Az irányításban részt vett még Gyalog Vili bácsi...

- A népfrentelnök is Vér Benedek mellett?!

Simay Titusz kinevet:

- Azt hitte, véletlenül kapott szót épp az a technikus a jelölőgyűlésen? Vili bácsi még a beszédét is javította! - Emlékezve démoszthenészi szónoklatára, ebben már kételkedem, de marad elég hinnivalóm így is! - Akiket említettem, mindegyik legalább a városi pártbizottság tagja, volt pártmunkás, ismeri mind a dörgést!

- Miért szervezkedtek?

- Már a pártbizottságon is kínoztak Árva üzemének gazdasági, vezetési bajai, és itt, a kötőüzemben sem tudtam megszabadulni tőlük; naponta siránkoznak az asszonyok, hogy férjük a Tiszernél rendszertelenül, sok túlórával, rossz keresetért dolgozik, hogy Árvát nem szeretik, hogy egész brigádok mondanak fel. Balmárné panaszával telt be a pohár! Balmár Géza a Tiszer szakszervezeti titkára volt, és minden országgyűlés végén saját kocsiján ment Pestre Árva Sándorért. Kecskeméten, az Aranyhomokban ettek-ittak, a titkár fizetett. Árva szeme előtt züllött el Géza, és nyúlt a szakszervezet pénzéhez. Ekkor mondtam: Árva nem lehet még egyszer képviselő! Vér Benedek sokat tett a városért, sokan szeretik, nemcsak saját szövetkezete állt mellé, hanem a város vezetői is, de a megye nem kérte ki a véleményüket! Persze nyíltan nem szervezkedhettünk, annak beláthatatlanok lettek volna a következményei. Pártbizottsági utódom meg Incze virágnnyelven a tudunkra adta, hogy ők is támogatják Vér Bencét. - Felnézek Simayra. - Mondták, nem lenne rossz hármas jelölés sem, és mi megértettük, hogy Vér Benedeket fel kell juttatni a listára! Nem tehetünk róla, hogy túl jól sikerült, hogy túlszerveztük, és a másik kettő fel sem került.

- Azt mondják: „Simay Titusz szüzei is csak akkor tették fel a kezüket, amikor a főnökük!”

- Az Árvára panaszgató asszonyokat nem volt nehéz meggyőzni! Először azért csak szűk munkatársi körben célozgattam az asszonyok panaszaira, és kiböktem: Árva képviselői egzisztenciájából akarja fenntartani magát, és nem a saját meg a gyára munkájából! Brigádvezetőin csak említést tettem az asszonyok furcsa panaszairól - így mindenki figyelte rájuk -, és elmondtam, miben lehet képviselőnket támogatni, miben nem, az „úgysem választják meg a saját emberei sem” megjegyzést pedig elengedtem a fülem mellett. Végül műhelygyűlésen az szb-titkár bedobta: másra is lehet szavazni, hírlík, sokan Vér Benedeket akarják!

- Agitált valaha ilyen finoman?

- Nem voltam rákényszerítve. Mikor voltak nekünk olyan jelszavaink, mint ez a kortesversike: „Azért járunk sárba”, mert képviselőnk Árva!”?

- De miért Árva ellen és nem Vér mellett agitáltak?

- Ami az egyik ellen van, az a másik mellett szól, nem lehet elválasztani. A műszövösök inkább dicsérhették elnöküket, ők felkereshették a szabó-, a cipész-, a háziipari szövetkezetet is, hogy fogjanak össze Vér Benedekért, nekünk finomabban kellett mozogni. Képzeld, az egyik műszövös felkereste Árva tsz-elnök cimboráját, de az majdnem kivágta! - mondja nevetve Simay Titusz. - De nem volt szükség már rá, Incze Zoltán iskolaigazgató megmondta a Műszöv üzemvezetőjének, hogy a pártbizottság, a tanács, a pedagógusok, a kötőüzem, a város-gazdálkodás és a vegyesipar is szívesen látná Vér Bencét a jelölőlistán: szervezzék hát úgyesen!

- Miért Guthi Gábor lett a „főkortes”? Jogos a vád, hogy őt Árva elleni haragja hajtotta a felszólalásban.

- Azt hiszem, véletlenül került rá a sor: az ő beszédét ismerte Vili bácsi, a gyűlés elnöke. Láthatta, sok ember jelentkezett: mindenütt kiválasztottunk legalább egy hozzászólót, úgyesen megkörnyékeztük, aztán ha a felkéréssel egyetértett, segítettük még a beszéd megírásában is. Nálunk egy asszonykát készítettünk fel a Vér Bence melletti beszédre, de rá sem került sor.

- Ki szúrta el a választást?

- Ha valaki elszúrta, a megye szúrta el, késve szálltak meg bennünket, csak az első jelölőgyűlés után, és nem akkor, amikor még megkérdezhették volna a véleményünket! Árvát, Vér Benedeket, az egész választást értékeltem a megyei pártbizottság összekötőjének. Nem tudom, rajtam kívül még kivel beszélt, de hogy a többség véleményét elengedte a füle mellett, az tény, különben nem erőlteti Árva jelölését!

De hogyan is született meg ez a vitatott második jelölőgyűlés? Hát úgy, hogy Petz kitalálta. Bár ezt saját maga is elismerte, ne higgyük, hogy egy osztályvezetőnek módjában áll egy egész várost megtáncoltatni, ehhez legalább megyetitkári jóváhagyás kellett, és ehhez már nem elég az intrika, sem a sok jó indok: „tudományos” bizonyíték is kell hozzá, valami felmérés, jelentés! Petz megbízta hát két beosztottját, hogy készítsenek minél szélesebb körű hangulatjelentést Abajdról, s ne feledjék: a cél a második jelölőgyűlés összehívása! Az ilyen áltudományos ügyködés életveszélyes; az hozható ki belőle, amit épp akarnak, a kerekéről, hogy szögletes, a szögletesről, hogy kerek. Tisztelet a kivételnek, a többség tudja, hogy azt kell jelenteni, amit várnak tőle. Például a ruhagyár párttitkára azt mondta nekik, hogy 250 dolgozójuk vett részt a jelölőgyűlésen, a városi pártbizottságnak már csak 180-at jelentett, a valóságban viszont 150-en lehettek. És ezek számok, nem hangulatok, nem vélemények! A jelentésből nem csupán Simay Titusz nevét, véleményét, bírálatát hagyták ki, nem jutott benne hely egyetlen Vér Benedeket pártoló sornak sem, pedig az abajdi hangulat ugyancsak mellette szólt. Az ellenfél rágalmozása viszont nem maradt el: „Vér Benedek feleségével együtt felkeresett minden műszövös dolgozót a lakásán, hogy szavazzon rá... Párttagok és párton kívüli dolgozók véleménye az, hogy a jelölőgyűlés nem a demokrácia megnyilvánulása volt, hanem a múlté, visszatért a reakció... A Műszövnél két órával hamarabb fejezték be a munkát, és a munkabért a jelölőgyűlésen való részvétel fejében fizetik ki.”

A hangulatjelentés csöppet sem lepte meg Petzet! Most már írása is volt arról, hogy az „ellenség keze betette a lábát” Abajdra, tehát a legdemokratikusabb megoldást választhatta: kérjék ők maguk a második jelölőgyűlés összehívását! Elképzelése sikerét már előző este, az első jelölőgyűlés utáni dühöngéssel megalapozta. Amikor mi elszéledtünk, ő a megyei és abajdi pártösszekötővel (instruktorral) kupaktanácsot tartott, és amikor társulni akartak hozzájuk az abajdi vezetők is, Petz rájuk üvöltött: várjanak kinn! Félórás előszobáztatás után kezdődött a raport: „Abajdon maguk miatt szenvedett vereséget a párt!” Hogy mit mondott még, azt a résztvevők nem voltak hajlandók elárulni, „csupán” azt mondták: „Önézetemben sértett meg, mindenkinek hitt, csak nekem nem!” „Ilyen kioktatásban nem volt részem 1956 óta!” „A zsidókkal nem beszéltek úgy a lágerban a német tisztek, ahogy Petz mivelünk; arra gondoltam, le kéne mondani!” Ilyen puhítás után minden reménye meglehetett Petznek, hogy javaslatát megértőn fogadják. A városi titkár távollétében Tiszai László osztályvezetővel hívatta össze a városi végrehajtó bizottságot, s egyben őt bízta meg, adjon számot a jelölőgyűlés tapasztalatairól. Benne emberére akadt - már amennyiben egy erőszakos főnökkel szemben ez egyáltalán lehetséges.

Tiszai megállapította:

- A Tiszer dolgozóinak egy része is Vér elvtárs mellett állt ki, a gyárban az a vélemény, hogy majd eldönti a szavazás, ki lesz a képviselő. - Megemlítette a hamis vádak is, majd azt mondta: - A választójogi törvény lehetőséget ad újabb jelölőgyűlés összehívására, de meg kell tudni, hogy Árva és Bozai elvtárs vállalja-e, hogy ismét jelöljük őket. A lakosság nagy része továbbra is Vér Benedek mellett van, aki gazdasági és politikai tevékenysége alapján is rátermett a képviselői tisztségre.

A városi tanácselnöknek jobban sajoghatott a Petztől kapott rúgás, szolgálatkészen javasolta, hogy hívjanak össze új jelölőgyűlést.

Egy vb-tag még Vér Benedek mellett szólt, s utána kért szót dr. Petz Ferenc:

- A jelölés csoportérdekre szűkült le, nem az a baj, hogy Vér Benedeket felvették a listára, de előbb Árva és Bozai elvtársakat kellett volna felvenni! A város lakossága aggódik, hogy a

demokratizmus érvényesült-e. Abajdon indokolt a többes jelölés, ám ebben a pillanatban a Hazafias Népfront politikai vereséget szenvedett, s ezt talán sokan ki is használják. Vér Benedeket mi támogatjuk, de ha elérhető a többes jelölés, akkor meg kell csinálni!

Incze Zoltán, a szervezkedést irányító iskolaigazgató azt mondta:

- A választópolgárok nagyobbik része Vér Benedeket tekinti jelöltjének, nem tudom hát, hogy helyes-e az említett két elvtársat még egyszer megbuktatni.

Botlik Vendelné kijelentette:

- Nagyon csúnyán viselkedett az a technikus, aki a javaslatot megtette Vér Benedekre: anarchiát csinált a felszólalásával! Az újabb jelölőgyűlés a mi szövetkezetünkben legyen, a Nagyrétben.

Megint szót kért dr. Petz:

- Az újabb jelölőgyűlésen annyi szavazatot kell szerezni, amennyivel legalább az egyik jelölt felkerül a listára, ha ez megtörténik, a demokratizmusnak is eleget tettünk, és a párt tekintélyén sem esett csorba. - Egy újabb felszólalás után harmadjára is jelentkezett Petz: - Nem akarom Vér Benedek szerepét lebecsülni, de nemcsak neki köszönhető az itteni üzem, hanem a vidéki iparfejlesztési politikának is! Vér elvtárs felajánlotta a város fejlesztésére az egymillió forintot, s ezzel a maga malmára hajtotta a vizet, biztos megtette volna a felajánlást a másik két igazgató is, ha anyagi lehetőségeik megengedik. Nekem nem ellenszenves, de nem is különösen szimpatikus Vér Benedek, ám ahogy a népszerűséget hajhássza, nem helyes. Figyelmeztetni kell, mert esetleg továbbmegy bizonyos dolgokban!

Tiszai László összefoglalójában elmondta:

- Szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy mi már tavaly ősszel jeleztük: a Tiszer Vállalatnál felvetődött a leendő képviselő ügye. Vér Benedek jelölése tehát Árva elvtárs üzeméből indult el, és nem a Müszövtől! Mi már akkor éreztük, nem célszerű Árva elvtársat újból jelölni. Politikailag igen veszélyes lenne, ha cáfolnánk a Vér Benedek mellett szóló tényeket, mert ő nem csak a saját dolgozói előtt népszerű. Amit a városért tett, nem azért tette, hogy képviselő lehessen, a jelölés akkor még igen távoli dolog volt. A pártfegyelem a Politikai Bizottság álláspontjának támogatására kötelez bennünket, látnunk kell viszont, hogy Vér Benedek huszonöt éve dolgozik a népgazdaságnak, és munkáját a legmagasabb szinten is elismerik!

Petz javaslatára a végrehajtó bizottság döntött az újabb jelölőgyűlés összehívásáról, és megbízta Tiszait meg a tanácselnököt, kérdezzék meg a két jelöltet, hogy vállalják-e az újabb tortúrát. Ám Petz aggódott, hogy az összeesküvő abajdi vezetők még összedűtik keserves építményét, lebeszéljük mindkét jelöltet; ezért a határozatot figyelmen kívül hagyva, maga kereste fel a két igazgatót. Az eredményt tudjuk: hogy ne oszoljanak meg a szavazatok, Bozait lebeszélte, Árvát rábeszélte, közben lépten-nyomon fenyegetőzött: „Ebbe még valakinek beletörök a bicskája, nem ússzátok meg a pártfegyelmet!” A műszövösöknek megmondta: „Ha tizenöt-nél több embert visztek ki a Nagyrétbe, pártfegyelmet kaptok!” - szóval elemében volt.

El kell ismerni, hogy a pótjelölés sikeréért határozott, gyors és erőteljes agitációt végzett dr. Petz. Március 16-án, kedden volt az első gyűlés, szerdán a városi vb-ülés és pénteken délután a második jelölőgyűlés, tehát legfeljebb másfél nap maradt a szervezésre, de ez is elég volt! Igaz, most már mindenki Árva mellett korteskedett - kivéve persze Vér Benedek szövetkezetét! Üzemvezetőjük megtudta, hogy a Haladás Tsz építési üzemágának vezetője nem szimpatizál a tsz-elnökkel, felkereste hát, hogy segítsen; mivel tsz-tag bármennyi elmehet a gyűlésre, szavazzanak ők Vér Benedekre! Így kapott Vér, a nagy ellenszélben is, száznál több szavazatot!

A jelölőgyűlés híre azért sok abajdinak kifakasztotta az epéjét, eszükbe sem jutott, hogy a párt tekintélye csorbult, és most azt kell helyreállítani, vagy hogy Árváért folyik a csata; pórias ésszel csak arra gondoltak, hogy jelöltjüket, Vér Benedeket akarják kibuktatni! Törvénysértést kiáltottak, tucatszám hívogatták a város vezetőit, hogy hazugok, hogy elárulták Abajdot! A picit tájékozottabbak a megyét szidták: „Mit akarnak ezek itt!”, a dörzsöltebbek legyintettek: „Csak szemtörlésből jelölik Árvát, hogy a megye megnyugodjon!”, a higgadtabb párttagok viszont sajnálkoztak, hogy ennyire megbomlott a pártegység.

Fenékig felkavarodtak az indulatok, kezdték emlegetni, hogy verték már meg Abajdon Pfeifert is! A népfrontelnöknek azt mondta egy névtelen telefonáló, hogy a Nagyrétben kövekkel dobálják meg őket, és néhány fejest ki is húzgálnak a kocsiból! A Tiszer párttitkárának harmadik gimnazista lányát osztálytársai ócsárolták, amiért az apja „megszervezte a második jelölőgyűlést”. A honvédség helybeli egységének alezredese - gondolom, valamilyen sűgás nyomán - felkereste a városi pártbizottságot, hogy alakulatuk részt venne a gyűlésen, leszavaznának Árvára, aztán kultúrműsort adnának. Tiszai finoman elutasította az ajánlatot, arra gondolva, hogy az aműgy is feszűlt légkörben nem szűlne jó vért a katonaság kivonulása. Ehelyett a rendűrség és a munkásűrség „biztosította a területet”, ha szemem nem csalt, a szokásosnál erősebben. A ruhagyári párttitkár azért úgy indította útnak kicsiny csapatát, ha bármű történik, vegyék körül, védjék meg kolléganűiket, „ne felejtsek, melyik zsebűkbe tették az öklűket”! Utolsó pillanatban is szűltak még a vezetűi telefonok: „Miért erőltetitek ezt az Árvát?” „Nem gondolod, hogy szembe kellene köpni magad?!”

Mint tudjuk, Abajd azért jól felmondta a második zsolozmát. A kettűs jelölés után lassan elűtek a szenvedélyek, egyre tűbben mondták: „a pűtelölés szűksűges rossz volt.” A Tiszer egyik csoportvezetűje nyilvánosan csalással vádolta a szavazatszedű bizottság sokat támadott elnűkét, per azért nem lett a rágalmazásból, mert a városi titkár közbeszűlt. A két jelűlt közűs kisgyűlésein a választás módjának ismertetésénél tűbben „ártatlanul” megkűrdezték, hogy „akkor melyik nevet is kell kihűzni”.

A kettűs jelölés után végre ráébredt a megye: Vér ellen nem lehet agitálni; az abajdiak közű dobta hát a gyeplűt, válasszák, akit akarnak, és hagyják őket békén! Egyedűl a Műszűvnek nem volt mindegy, hogy kit választ Abajd, így űk még öt hűten át, egészen a választás pillanataig gyűjtűtték a voksokat.

- Vűgre sportszeretű képviselűje lesz Abajdnak! - mondja a labdarűgű-szakosztály egyik vezetűje. - Nálunk az elnűksűgben nyolc helyrűl vannak emberek, könnyű volt egymás közűt felosztani a várost. Beszűlltak a focisták, meg az edzű is, aki bejáratos a tanácsra. Hűlyesűg volt ennyire szervezni, ha legalább két jelűlt bejűn, nincs ekkora csontzene!

Május elején véget ért a négyhűnapos pártiskola, Németh Gyula, az abajdi pártbizottság köpcűs titkára sebzetlenűl hazatért a korábbi csatamezűre.

- Miért nem hűzta meg a harangot, hogy Árva nem lehet harmadjára is képviselű?

- Szeptemberi minűsítűsemkor megkűrdeztek vezetűtársaimrűl, köztűk Árváról is. Azt mondtam, pillanatnyilag vannak esélyei, hogy képviselű maradjon. Jobban nem pártolhattam, ez elűtt tárgyaltuk a Tiszer pártmunkáját, és Árva körül olyan feszűltsűget éreztűnk, ami kérdűsessű tette, hogy jelűlhetű-e.

- És mért nem ezt mondtá?

- Mert nem tájűkozűdtam, ő nem a városi pártbizottság hatáskűrűbe tartozik, aztán január 4-én el is mentem a négyhűnapos pártiskolára, de a tűbbiek minden alkalommal jeleztek a megyei elvtársaknak, hogy Abajd Vér Benedeket akarja!

- Akkor mért kérték fel az igazságügy-minisztert képviselőnek?

- Decemberben megemlítettem a megyei pártbizottság két titkárának, hogy szűkebb körben felvetődött a szomszédos községben született miniszter neve, mire ők azt felelték, jó lenne a megyének is, de nem biztos, hogy a Politikai Bizottság engedélyezi, mert már van más központi jelölt. De mi a rossz abban, hogy felkerestünk egy vezető elvtársat, és megkérdeztük, nem lenne-e a képviselőnk? Nem azért választottuk őt, mert jó keresztapa kellett, hanem... Megmondom őszintén, a sok jelölt engem megijesztett: hogy lehet ezt a kavargást mederben tartani, hogy lehet megakadályozni, hogy a hivatalos jelöltet megbuktassák? Olyan tekintélyű ember kellett, aki biztos, hogy háttérbe szorít mindenki mást! Így jutottam a miniszterhez.

- Miért nem tárgyaltak a jelölésről a végrehajtó bizottságban, miért hagyták, hogy az ár dobálja Abajdot?

- Nem lett volna pártszerű egy nem hatáskörünkbe tartozó kérdésről vitázni.

- A Nyílt beszédnél pártszerűbb a szervezkedés?

- Ezt másoktól kérdezze, erről nem tudok. Vér Benedek nevét azért nem mertük a testület elé vinni, nehogy megvádoljanak bennünket, hogy mi is neki csinálunk reklámot, próbálkozásunk a miniszterrel pedig gyorsan megfeneklett, felesleges lett volna rajta rágódni. A megye épp eleget tudott ahhoz, hogy kikérje a véleményünket! Megmondtam az engem helyettesítő Tiszai elvtársnak, hogy a következő sorrendet terjessze elő: Árva - Vér - Bozai. Ő szólt is az összekötőnek, hogy Vér Benedeknek egyre nagyobb a tábor, de az leintette: „A megyei operatív bizottság ügyis meghallgat, majd akkor mondd el, alapos indoklással a véleményedeket!” Ha mind a három embert jelölik, vagy csak Árvát és Vért, nincs semmi gond, ehelyett ők Árva mellé állították párnak Bozait, anélkül hogy bennünket megkérdeztek volna. Tiszainak leesett az álla, amikor Árva és Bozai kihívta egy értekezletről, hogy szóljon be a megyére, vállalják a kettős jelölést! Annyira megdöbben, amiért meg sem kérdezték, hogy szombaton Árva izgatottan szaladt hozzám: vállalja, vagy ne vállalja; és addig nem nyugodott, amíg ki nem szedte belőlem a baráti tanácsot: nem lett volna szabad igent mondania!

- És mégis őt javasolta első helyen!? - rökönödök rá, ahelyett hogy megkérdezném: „Ön magánemberként vagy pártfunkcionáriusként szokott igazat mondani?”

- Hogy első vagy második hely, az egy kettős jelölésnél nem számít! Ha Vér Benedek a másik jelölt... - Megáll, aztán más mondatba kap: - Tiszai Laci úgy készült az operatív bizottság előtti beszámolóra, mint élete legjelentősebb feladatára, de nem hívták be! Ha őket, netán másokat a sértődés arra vitt, hogy kijelentsék, hármas jelölés is lehet, az még nem szervezkedés, hanem igazodás a közvéleményhez! Egyébként Tiszai február 22-én, a megyei pártbizottság ülése után megmondta az első titkárnak, Zágoni elvtársnak, hogy hármas jelölés várható, és ő sem szólt ellene!

- Önök felkeresték Vér Benedeket is, hogy lenne-e képviselő, de senkinek nem szóltak róla. Mire volt jó ez a titkolózás?

- Egy pillanat, itt a sorrend is fontos! Miután a Politikai Bizottság elfogadta az országgyűlés összetételét, a képviselőjelöltek névsorát, március 6-án, szombaton magam mentem be a megyéhez. Zágoni elvtárs elmondta, mivel nem voltam itthon, csak most tudja közölni, hogy Árva és Bozai elvtárs a két jelölt. Mindketten tagjai a pártbizottságnak, semmi kifogásom nem lehet ellenük, mondtam én, de egyre többen szeretnék Vér Benedeket képviselőnek, a bibi csak az, amit ma reggel tudtam meg, hogy Vér nem párttag! „Milyen jó lett volna, ha hamarabb tudjuk - felelte ő -, mennyit kerestünk képviselőnek alkalmas pártonkívülit! Hívjon fel egy hét múlva, hátha lehet még változtatni! Ha nem lehet, akkor sem történik semmi baj;

hármás jelölés lesz!” Vállaltam, ha szükséges, rábeszélem Árvát, hogy lépjen vissza, féltettem őt olyan helyzetbe vinni, amiből nem kerül ki győztesen, mert árt a tekintélyének, pedig a távlati elképzelések szerint esetleg ő lesz a városi tanács elnöke. (Megakad a tollam: miért akarja a titkár a tanácselnököt kiszorítani az állásából? Azért mert intelligensebb, felkészültebb, mint ő meg Árva együtt?) Nekünk meg kellett kérdezni Vér Benedeket, mert képzelje el, hogy netán jelöljük, ő pedig azt mondja, dehogy akarok én képviselő lenni! Vér azt válaszolta: „Ha élvezem a városi és megyei szervek támogatását, akkor örömmel vállalom!”

- Vér azt mondta, üdülni megy, nem tud itt lenni a jelölőgyűlésen, mire ön azt felelte: „Nem is baj, mert jelenlétével esetleg minket hozna kellemetlen helyzetbe!” Miért mondta ezt?

- Mert akkor több vasat kellett a tűzben tartani, nem tudtuk, mi lesz, marad-e a két jelölt, vagy három lesz, vagy csak Vér egyedül. Másnap, tizenharmadikán felhívtam Zágoni elvtársat, s ő azt mondta, hogy már nem változtatnak semmit, és csináljak meg mindent, hogy a két jelöltet megválasszák. Természetesen, feleltem, de tovább erősödik a Vér Benedeket támogatók tábora. Ő ezt tudomásul vette.

- Ahogy szokás, miért nem szerveztek „kortesbeszédeket” a hivatalos jelöltek mellett?

- Nem tudom, hogy szerveztek-e vagy sem, hisz csak a hétvégeket töltöttem itthon, családi körben, de azt elmondták, hiába is szerveztek volna, mert Petz elvtárs a gyűlés előtt azt javasolta, csak annak adjanak szót, aki új jelöltet akar javasolni! Helyettesem és a népfrontelnök annyira meglepődtek, hogy rákérdeztek, és ő megerősítette: igen, így gondolja!

- Miért nem hirdettek eredményt, hisz tudták, hogy Vér vállalja a jelölést?

- Ami a jelölőgyűlésen történt, mindenkit meglepett. Elsősorban hármás jelölésre számítottunk, másodsorban, hogy Árva és Vér fut be, és legkevésbé arra, hogy csak a két hivatalos jelöltet választják meg, ehelyett az történt, ami történt. Lebénult mindenki, és Petz nem engedte, hogy így záruljon a jelölés. Nem tudom, ha Vér Benedek kapott volna tizenöt szavazattal kevesebbet, mellette összehívták volna-e az újabb jelölőgyűlést! Nekünk az volt a véleményünk, ha nyer Árva, megérte erőszakolni a jelölést, de ha veszít, kár volt, márpedig azt ő is tudta, hogy nem nyerhet!

Kipipálom a harmincnegyedik nevet is, s lapozgatom a jegyzetem az abajdi parkban, hogy kivel kell még beszélnem. Megakad a szemem egy bekeretezett részén: „Ha az abajdi eset nem történik, ki kellett volna találni, mert ebből tanulhatunk.” Feltételes mondat. A harmadik padtól egy kutya és egy gyerek bámul rám. Pillantásomra a fiúcska nekiiramodik, szorul a zsineg, kibukik a kutya nyelve, de hűségesen lohol az aprócska legény után.

Nem említettem még, hogy a választás nyugodt volt. „Ki a kormány jelöltje? - kérdezte egy öreg bácsi. - A nyugdíjamat annak köszönhetem, én rá szavazok!” Egy néni pedig afelől érdeklődött, ki a zsidó, mert ő arra nem szavaz. Többen szóvá tették, hogyan lehet, hogy csak egy tanácstagjelölt van: „Egy névvel mit csináljak?”

Az érvényes szavazatok 72 százalékát Vér Benedek kapta. A Müszöv ismét megünnepelte elnökét, a főkönyvelő nő rúzsával írta fel az üdülő vasalódeszkájára: „Abajd békés, boldog népe, örömmel adta voksát Vérré!” Ám ez az ünneplés már nem volt olyan felszabadult, mint az előző.

*

Vér Benedek nem csinált csodát, nem váltotta meg Abajdot. „Heprecsóré volt, hadoba láda!” - mondja legyintve hajdani híve, Tiszai László, aki még mindig az abajdi pártbizottság második embere, pedig közben a mokány titkárt - fura szóbeszédnek közepette - nyugdíjazták. Utóda a jogot végzett hajdani összekötő lett, az említett hangulatjelentés józanabbik szerzője.

Árva Sándor csillaga szép lassan kihunyt, nem lett tanácselnök, de meg sem kövezték, csupán nyugdíjba tessékelték, amint lehetett; vállalata még nem heverte ki a szűk esztendőket.

Bozai József még mindig megbízhatón igazgat, de mivel keményebb volt a többinél, benne a karcolás jobban megmaradt.

Dr. Petz Ferenc a megyei pártbizottság titkára volt négy éven át.

Sejteni lehetett, Vér Benedek nem lesz még egyszer képviselő: az utolsó pillanatban, diadal-
kapukon át, nyugdíjba vonult. Abajd már túl sokat kepesztett, ezért úgy szólt a Petz által javasolt határozat, hogy 1975-ben sem igazgatót, sem minisztert, sem szövetkezeti elnököt - semmi rangú vezetőt nem választhatnak, még férfi sem lehet a képviselő, hanem csak nő és értelmiségi!

Csonka Lászlóné gimnáziumi tanár választása nyugodt és csendes volt.

(1971-79)

EGY, KETTŐ, HÁROM, NÉGY, ÖT...

A hazai veseátültetés zűrzavaros dokumentumai

Vajon miért épp a hazai veseátültetésről jelent meg ennyi badarság? Hogy lehet, hogy a diadalmámor nőttön-nő, diadal meg sehol? Csak találgatni tudok. Az itt következő kórkép kialakulásában szerepe lehet az egészségünkről szóló híradások eredendő szenzációjának, a magyar egészségügy szegénységének, a sokszor feléledő hurráoptimizmusnak.

E gyűjtemény közreadásával a felbomlott értékrend helyreállítását szeretném segíteni, miközben helyreigazítom saját tévedéseimet is - mert én is belekeveredtem ebbe az újságírókra nézve sem hízogató kavalkádba.

1962

„60 éve próbálkozott először állatkísérletekben veseátültetéssel a bécsi Ullmann professzor. De fél évszázadnál is több idő telt el addig, amíg 1954-ben Bostonban egy kutatócsoportnak - Merrill és Murray orvosokkal az élen - első ízben sikerült emberbe vesét átültetni oly módon, hogy a szervezet végleg befogadta azt, s az »új« vese el is láthatta feladatát. Fontos körülmény, hogy az első sikeres próbálkozás két szereplője ikertestvér, mégpedig egypetéjű iker volt. Azután sokáig kudarccal járt minden más olyan próbálkozás, amelyben nem egypetéjű ikrek adtak egymásnak vesét...

A szervátültetések sikerének előfeltétele, hogy a szervezet »megismerhesse« a beültetett testszövetek fehérjéit, és ne termeljen ellenanyagokat. Maga a műtét és annak technikai végrehajtása kényes és bonyolult ugyan, de a legnehezebb feladat a szervezet immunreakcióinak átmeneti vagy tartós visszaszorítása... Az ellenanyagot termelő sejtek bénítására általában háromféle eszközt használnak: röntgensugarakat, a mellékvesekéreg cortizonját és a 6-Marcap-topulin nevű, egyébként rosszindulatú daganatok és a fehérvérűség gyógyítására szolgáló, sejtosztódást gátló vegyületet. Azonban az immunreakciók csökkenése következtében a beteg egészsége és élete fokozott veszélybe kerül! Ilyenkor egyetlen apróbb fertőzés, a legenyhébb nátha is végzetes lehet...

Minden feltétel adva van a műtéthez, de nincs sterilizáció, év vége van, a jelentős kiadás nem szerepel a költségvetésben, azonban mégis sürgősen szükség van rá.

Három nap múlva készen áll! Még telefont is beszerelnek, üvegfalat építenek, és a nővérek majdnem összevesznek: mindnyájan vállalni akarják, hogy kámzsában, napi nyolcórás szolgálatlal heteken keresztül ellátják a beteget.”

(Markovits Tibor: Emberi veseátültetés Szegeden. Délmagyarország, 1962. december 31.)

1963

„Azon a napon még a takarítónők is suttogóra fogták hangjukat, miközben a folyosó falát támasztva megtárgyalták a műtőből érkező híreket. A betegek megfeszültek saját fájdalmukról, a nővérek lábujjhegyen közlekedtek... Szinte lélegzet-visszafojtva telt el december huszonegyediké, az a nap, amelyen egyik szegedi sebészeti klinikán elvégezték Magyarországon az első veseátültető műtétet...

December 21-re minden készen állt. Több mint négy óráig tartó operáció után Pistát, mendencéjében testvére veséjével, elhelyezték a sterilszobában, Laci pedig egy közös kórteremben ébredt, fél vesével.”

(Gál Zsuzsa: Telefonbeszélgetés a sterilszobával. Beszámoló az első magyarországi veseátültetésről. Népszava, 1963. január 3.)

„Az adjunktus egybekérte a családot. Hatan jöttek, hat asszony és öt gyerek. A legkisebbet nem engedték be, a 19 esztendőös nagylányt.

- Önök is tudják, hogy a Pisti élete válságos, ha nem művesézzük, már meghalt volna, de mivel volt a családban jelentkező, aki hajlandó az egyik veséjét adni a betegnek, a műtétet megkíséreljük. A választás a vizsgálatok után Lacira esett...

Csend. Zsóka sírni kezdett.

- Adjunktus úr, nem lehetnék inkább én? Én nem végzek fizikai munkát, könyvelő vagyok, kérem, ha lehetne a Laci helyett...

Ez december tizenhatodikán történt Szegeden, ünnep előtt, amikor tele a világ a karácsony várásával...

Az orvos szólt, ha akarok, beszélhetek vele. Negyvenhetes mellék telefonon.

- Itt Szántó István. Jó estét kívánok.

- Hogy érzi magát?

- Köszönöm, eléggé jól, általában jól érzem magam, jó az étvágyam is.

- Mivel bemenni nem lehet, legyen szíves mondja el, mi van maga körül a szobában.

- Az ágy mellett kis lámpa, egy szekrény gyógyszerekkel, kis asztalka, rajta injekciós tű; van itt oxigénpalack is, de már nem használjuk. Műanyag zacskóban egy tranzisztoros rádió, és itt ül mellettem a nővér, akinek a segítségével már sétálni is tudok. Szombaton álltam először talpra, s láttam újból az ablakból a Tiszát.

- Ma is látta?

- Igen. Három lépés hozzám az ablak.”

(Király Ernő: Három lépés az életben. Magyar Ifjúság, 1963. január 12.)

„Symposium on Kidney Transplantation to be held in the Wolfson Institute 26th - 27th April, 1963, Ducane Road, London, W. 12. List of members: ...Department of Surgery, Szeged University, Hungary A. Nemeth...”

(A szimpozion meghívója.)

„...Sz. I. 26 éves mechanikust 1962. november hatodikán vettük át az egyik belgyógyászati osztályról... Tekintettel arra, hogy betegünk az uraemia végső stádiumába jutott, vesetransplantációra határoztuk el magunkat... XII. hó huszadikán a beteg 150 r. egésztest besugárzást kapott mélybesugárzási feltételek között... Intratrachealis narcosisban, szimultán operáltunk... A donor bal veséjét thoracaabdominális metszésből, hosszú ureterdarabbal vettük ki...

1963. február 22-én eltávolítottuk a bal oldali saját vesét, javulást remélve, de a műtéti terhelés csak meggyorsította az állapot rosszabbodását... Végül is uraemiás és septicus tünetek között pulmonalis oedema miatt a 79. postoperatív napon elvesztettük a beteget.”

(Németh A., Imre J., Kapros K., Baradnay G.: Tapasztalataink vese homo-transplantációval. Orvosi Hetilap, 104. 1963.)

1964

„Einen sensationellen Vortrag wird Herr Dr. A. Németh, Oberarzt der Chirurgischen Universitätsklinik Szeged, Ungarn, während der Tagung halten. Er wird über die Verpflanzung von Nieren beim Menschen sprechen und dabei besonders auf ein praktisches Beispiel vom vergangenen Jahr eingehen, wo er einem 24 jährigen jungen Mann die Niere seiner leiblichen Schwester übertragen hat.”

(Für das menschliche Leben, LD-Zeitung, 1964. május 22.)

(„Szenzációs előadást fog tartani dr. Németh A. úr, a Szegedi Orvostudományi Egyetem Sebészeti Klinikájának főorvosa a tanácskozáson. Az emberi veseátültetésről fog szólni, és elsősorban a tavalyi év egyik gyakorlati példájára fog kitérni, amikor egy 24 éves fiatal-emberbe átültette húga veséjét.)

(Az emberi életért. LD-Zeitung)

Védés csak 1969-ben

1965

„17.30 Uhr, Nemeth, Szeged: Nierenhomotransplantation zwischen zwei Geschwistern”

(Lipcsei orvostkongresszus meghívója, szeptember 30.)

„...évenként legkevesebb 2-300 fiatal és életerős embert tudnánk veseátültetéssel az urémiás haláltól megóvni, ha a homo-transzplantáció immunbiológia titka a kezünkben lenne...

...Az első négy kísérleti állat a sikeres műtét után intercurrent fertőző betegségben elpusztult, így csak az ötödiknél végezhetünk két hét múlva relaparotomiát... Ez a kutya ma is él, tehát 6. éve. Hétéves munkám során mintegy 150 állatkísérletet végeztünk...

A felmerülő etikai probléma súlyos... Megfoszthatunk-e ép veséjétől egy egészséges embert? Megcsonkíthatjuk-e annak érdekében, hogy 1-2-3 évvel meghosszabbítsuk embertársunk életét? Betegség nélkül vállalhatjuk-e egy nagy műtét veszélyét?... (A feltett kérdések súlyosságán nem sokat enyhít az aggódó szülők, testvérek, lelkes önkéntesek nyílt és egyenes önzetlensége.) Éppen ezért egyre inkább hullából származó vesék használata részesül előnyben a különböző transzplantációs centrumokban...”

(Németh András dr.: A veseátültetés, kandidátusi értekezés. Benyújtva: 1965. december 30. MTA Könyvtára)

1968

„- Mikorra tervezik nálunk az első veseátültetést?

- Számításaink szerint mintegy másfél esztendő szükséges valamennyi vitás kérdés tisztázásához, vagyis hogy e műtétet a lehető legnagyobb biztonsággal végezhessük el, az Urológiai Klinikán is külön kutatócsoport készül a nagy feladatra.”

(Halász Júlia: A szervátültetésről - Interjú dr. Babits Antallal. Magyar Hírlap, 1968. június 13.)

„A Szegedi Orvostudományi Egyetem I. számú Sebészeti Klinikáján szerda este két betegen végeztek egyidőben veseátültetést: egy 19 éves fiatalemberen és egy 26 éves fiatalasszonyon. Mindkét beteget már hosszú hetek óta művesekezeléssel készítették elő a szervátültetésre. Csütörtökön adott tájékoztatás szerint a betegek állapota kielégítő, és az átültetett vesék egyelőre jól működnek.”

(Veseátültetés Szegeden. Népszava, Délmagyarország, 1968. június 28.)

„- A jelenlegi műtétnél az új vesét meghalt emberektől kapták?

- Az egyik betegbe egy halálos betegségben elhunyt fiatal férfi egyik veséjét, a másik betegbe pedig a másik vesét ültettük át. Kedvező véletlen, hogy az említett három személy vércsoportja azonos volt.

- Mikor kezdődött a veseátültetéssel kapcsolatos tudományos munka?

- A klinikán 1958 óta foglalkozunk művesekezeléssel, és 1961-ben kezdtünk foglalkozni a veseátültetés technikájával. A klinika több tagja a kérdést külföldön is tanulmányozta, s 1962 decemberében ültettük át egy fiatal férfi betegbe élő testvérének egyik veséjét... A szervátültetés módszerében nemcsak tudományos divatot kell látni, hanem a gyógyításnak azt a módszerét is, amely az emberiség régi álmát teheti valósággá.”

(Morvay Sándor: A szegedi kettős veseátültetésről - Dr. Petri Gábor nyilatkozata. Magyar Hírlap, Délmagyarország, 1968. június 29.)

„...Nézzé, az újságíró maga szerint feledékenységből tévesen tájékoztatja a szakember? Egy ember elfelejtheti, hova tette a szemüvegét, vagy hogy mikor járt utoljára a szeretőjénél, elfelejtheti a felesége születésnapját, de hát ha valakinek tisztességes szakmája van, abban tisztességes eredmények születnek, el lehet azt felejteni?... Olvasom a mai lapban a szervátültetésről szóló riportban a következőt: »Mikorra tervezik nálunk az első veseátültetést?« Mire a válasz: »Számításaink szerint mintegy másfél esztendő szükséges valamennyi vitás kérdés tisztázásához...« De hát, uram, nálunk, hazánkban, 1962. december 21-én sor került rá. Ezen dühöngök. Felelős ember nyilatkozik az újságírónak, és nem emlékezik erre a dátumra. Ez nem létezik... Nemcsak láttam a beteget meg az öccsét, aki adta a vesét, de magam is bekerültem a véradók sorába. Sok vér kellett oda... Hát én azért is nem felejtettem el olyan könnyen. Hanem ennek az eseménynek a híre kiment az országból. Mennyi új vesés lehetett abban az időben a világon? Harminc ha volt. Azóta hat év telt el. Elfelejtették a szakemberek... Dühös vagyok, hiszen eleget elhazudtak a külföldiek a mi eredményeinkből, még a magyarok is lehazudják a saját eredményeinket?... Dühös vagyok, mert úgy érzem, mintha megloptak volna!”

(Tóth Béla: Tisza, Tiszatáj, 1968. szeptember)

1969

„...Másik két esetünk az elmúlt esztendőben került vesetranszplantációra. Betegeink - a 18 éves férfi és a 26 éves nő - glomerulonephritis végstádiumában voltak, az operációt megelőzően hosszas krónikus dialysisben részesültek... A nőbeteg az átültetés után 14 napot, a férfi 40 napot élt, mindkettő veséje működött, és sepsisben haltak meg... Talán ma már nem is választanánk ilyen eseteket transzplantációra, mert a betegek már a műtétkor fertőzöttek voltak...

Ezeket a tapasztalatokat jobban szeretnénk volna már 1963-64-ben megszerezni, jobb lett volna ezeken ez idő tájt túlesni.”

(Németh András: Hazai emberi veseátültetések tapasztalatai. Transzplantációs immunológia, Akadémiai Kiadó, Budapest 1969.)

Dr. Németh András A veseátültetés c. kandidátusi értekezésének nyilvános vitája február 28-án du. 3 órakor lesz a Semmelweis Kultúrházban.

(Közlemények. Népszabadság, 1969. február 22.)

1970

„...Klinikai vonatkozású tapasztalata csak a hazai veseátültetésben úttörő szerepet játszó szegedi munkacsoportnak van... Magyarországon az első vese homotranszplantációt Németh és mtsai végezték 1962. december 21-én...

Bár a vesetranszplantáció még nem tekinthető biztos sikerrel kecsegtető eljárásnak, kétségtelen, hogy ma már sok százan köszönhetik életüket ennek a beavatkozásnak. Indokolatlan tehát az az álláspont, amely szerint a vesetranszplantáció még kísérleti stádiumban van. A gyomorrák vagy a tüdőrák sebészi kezelésének jogosultságát senki sem vitatja. E műtétek egy- és két éves túlélési eredményei elmaradnak a vesetranszplantáció eredményei mögött...”

(Besznyák István dr.: A szervátültetés jelenlegi állása. Orvosi Hetilap, 1970. február 1.)

1971

„- Hazánkban, úgy tudjuk, szervátültetésre eddig nem került sor. Tudomásunk szerint a magyar orvosgárda már képes lenne eredményes szervátültetésre. Mi ezzel a kérdéssel kapcsolatosan a minisztérium álláspontja? - Az orvostudomány fejlődése valóban lehetővé teszi a szervátültetéseket. Mi is dolgozunk szervátültetési programunkon. Elsősorban a külföldön bevált, fejlett módszereket kívánjuk átvenni, részben tovább is fejleszteni. Szórványosan már eddig is végeztek ilyen beavatkozást. Terveink szerint korszerű színvonalon, szervezeten előkészített veseátültetésekre 1972 végén, illetve 1973 elején kerülhet sor.”

(Dr. Farádi László miniszterhelyettes nyilatkozata. Magyar Hírlap. 1971. márc. 8.)

1972

„...A közeljövőben várhatóan sor kerül az első hazai veseátültetési műtétekre...”

(Hamarosan megkezdik a hazai veseátültetéseket. Népszabadság, 1972. november 6.)

„Dr. Farádi László, a miniszter első helyettese hangsúlyozta, hogy a sokoldalú előkészületek alapján most jutott el Magyarország abba a stádiumba, hogy meginduljanak a veseátültetések.”

(L. M.: Jövőre megkezdődnek a hazai veseátültetések. Népszava, 1972. november 6.)

„...Egy beteg évi művesekezése 200 ezer forint, egy transzplantáció hozzávetőleg 150 ezer forintba kerül... az ország minden részéből jöttek az adományok, gyárakból, iskolákból, családoktól, hogy külföldi transzplantációra küldhessenek egy magyar vesebeteget. Vajon az itthon maradt, ugyanannyira rászorulók hogyan fogadták az erről szóló híreket?...”

(Antal Anikó: Szervátültetés, jog és immunbiológia. Magyar Hírlap, 1972. november 19.)

„Jóllehet a hazai transzplantáció előkészítése Szegeden élte át hősi korszakát, ma mégis ők dolgoznak a legmostohább épületi körülmények között... Lépésről lépésre fejlesztették a magyar műveseprogramját. Magyar, szinte saját gyártmányú gépekkel maximumot produkáltak... Két év alatt 50 millió forintot költött az Egészségügyi Minisztérium a transzplantációs programra...”

(Lukács Mária: A veseátültetés forgatókönyve. Népszava, 1972. december 24.)

1973

Sajnos, a rádióban elhangzott híradásokat nem rögzítették, így csak összefoglalni tudom őket: először a február 12-i Esti Krónikában Erdős Ákos riporter adott hírt az első sikeres hazai veseátültetésről. Ez a híradás indította el az egész sajtókampányt. A rádió több alkalommal foglalkozott a miskolci veseátültetéssel, mint az első ilyen sikeres műtéttel. Több ízben nyilatkozott a műteti csoport vezetője, dr. Pintér József főorvos és maga a beteg is. A rádió kampánya február 21-én azzal zárult, hogy a Klub-rádió A hónap hőse műsorán Pintér dr. nem jelent meg, de a riporter, a vendéglátó házigazda és társai elmondták, amiről eddig hallgatott a rádió, hogy már korábban is végeztek Magyarországon veseátültetést. (P. Á.)

„...A közelmúltban került sor a szervezett veseátültetési program keretében tervezett első hazai veseátültetésre. A 35 esztendőes Szabó Bálint kapott új vesét a miskolci Szentpéteri kapui kórházban. A műtétet dr. Pintér József főorvos irányításával hajtották végre...”

(Veseátültetés a miskolci kórházban. Népszabadság, 1973. február 13.)

„A Miskolcon végrehajtott veseátültetés az első ilyen sikeres műtét. Ebben az esetben az Egészségügyi Minisztérium által szervezett és irányított program keretében először fordult elő, hogy nem élő, hanem elhunyt személytől való vese került a szervezetbe. Az orvosi megállapítás szerint ugyancsak első eset, hogy az operáció óta eltelt két hét alatt a beteg állapota kifogástalan...”

...a magyar orvostudomány és egészségügy színvonala alkalmas a nagy szakmai hozzáértést igénylő feladat eredményes elvégzésére, lényegében tehát elmondhatjuk, hogy felzárkóztunk a világszínvonalhoz...”

(MTI, 1973. február 13.)

„Néhány hónappal ezelőtt jelent meg az egészségügyi miniszter 18/1972. számú rendelete, amely az egészségügyről szóló 1972. évi II-es törvénynek a szerv és szövet kivételére és átültetésére vonatkozó intézkedése végrehajtását szabályozza. A rendelet a vesetranszplantáció végrehajtására öt város olyan intézményeit jelölte ki, amelyek a műtét elvégzéséhez szükséges szervezethez, valamint a nélkülözhetetlen művesszállomással rendelkeznek. Az öt intézmény: Budapest, Debrecen, Pécs és Szeged orvosegyetemeinek megfelelő klinikái, Miskolcon pedig a Borsod megyei vezető kórház...”

(Papp: A sikeres miskolci veseátültetés krónikája. Magyar Nemzet, 1973. február 14.)

„A férfi, aki a betegszoba tükre előtt ül s borotválkozik, két hete idegen vesével él, neve Szabó Bálint, 35 éves budapesti technikus, egy gyerek apja...”

Január 31-én az esti órákban kapta az értesítést Budapestről az Országos Traumatológiai Intézetből Miskolcra, hogy elindítottak mentőautóval egy frissen kioperált vesét. Fél 9-kor egy újabb telefonüzenet érkezett; az Országos Vérellátó Központ közölte az időközben elvégzett laboratóriumi vizsgálat eredményét: a vese Szabó Bálint testébe operálható.

Dr. Pintér József főorvos mondja: Kilencre vártuk a vesét, de a sűrű ködben késett a mentőautó...”

(Bekes Dezső: Az első Magyarországon. Beszélgetés az új veséssel. Esti Hírlap, 1973. február 14.)

„Mára virradó reggel, 1973. február 18-án Szabó Bálint arra ébredt Miskolcon, hogy a világ leggazdagabb és legboldogabb embere Szabó Bálint... Mert az élet a legnagyobb boldogság, és ő él, sőt enni kíván...”

A műtét - orvosi bravúr: Magyarországon először hajtottak végre emberen sikeres vesetranszplantációt. Szabó Bálintnak ez a bravúr: a visszakapott élet. A többieknek, a krónikus betegeknek a sikeres műtét: a realitássá vált remény...”

(Antal Anikó: Visszakapott élet. Magyar Hírlap, 1973. február 18.)

„A veseátültetés ún. forgatókönyve gyakorlatilag kész - idéztem dr. Pintér József főorvost, az orvostudományok kandidátusát a Népszava karácsonyi számából, s alig két hónap múltán orvosi munkacsoportjával elvégezte első sikeres transzplantációját... Neve csakúgy, mint a betegé, egy csapásra országos híré lett. A siker feletti örömet ugyan kissé zavarja a sajtó búcsújárása, az orvosok mégis tiszteletreméltó készséggel igyekeznek válaszolni a kérdésekre.

- Külföldi tanulmányutak, 3 éves hazai kísérleti munka árán jutottunk el idáig - számol be dr. Pintér József. - 1970-ben kezdtük a kísérleti műtéteket, kutyákon...

Nekem biztos kezem van, nem remeg, de amikor Bálintnál az érvarratra került sor, észrevettem, hogy a tű felső vége egy icipicit kileng. Leültem egy pillanatra, megkértem a fiúkat, hogy töröljék meg a homlokomat...

- Én nem voltam meglepve, hogy a beültetett vesében megindult a vérkeringés - mondja dr. Szporny Gyula adjunktus.

- Lelkesedéssel, néha kicsit leverten igyekeztünk idáig eljutni - szól közbe dr. Szokoly Viktor.

Szabó Bálint, a 35 éves elektrotechnikus azonban megilletődöttség nélkül, nyugodtan, szinte méltóságteljesen válaszol az újságíró kérdéseire.

- Nagyon vártam a műtétet... De azért, amikor sor került rá, az első pillanatban szívesen elodáztam volna... Hiszen tudtam, hogy én vagyok az első... Az orvosokban nagyon bíztam...”

(Lukács Mária: Végre művese nélkül. Népszava, 1979. február 18.)

„...az a veseátültetés, amit most elsőként ünnepeltettek, amiről rádiótudósítások és fényképes beszámolók készültek magyaroknak - sőt világnyelveken külföldieknek -, az ötödik volt Magyarországon. Akik a többnyire hamis vagy legalábbis nagyon könnyen félreérthető tájékoztatásokat adták, nem tudták, mekkora kárt csinálnak. Mindenekelőtt megrendítették a szakma bizalmát, az orvosok hitét... Kárt okozott az egyre hamisabb hírkampány a szerkesztőségeknek, újságoknak is. Mert a szavahihetőségük mellé került legkisebb kérdőjelek is ártalmára vannak politikai, felvilágosító, agitációs tevékenységünknek...”

...Az első, az 1962-es szegedi veseátültetés előtt Európában csak Angliában és Franciaországban végeztek hasonló műtétet. Akkor még természetes volt az érdeklődés a magyarországi tapasztalatok iránt. És ezek annak idején kellő figyelmet kaptak. A tudomány mai fejlettsége mellett tizenegy esztendő túl hosszúnak tűnik e gyógyító eljárás széles körű bevezetésére - amint ezt szomszédaink példája is mutatja. Vagyis azt, hogy nem csupán anyagi, hanem személyi problémák, az átültetésre vonatkozó törvény késése és az idő próbáját nem álló döntések is hátráltatták a veseátültetés meghonosítását, szervezetté tételét. Mert az orvostudomány szerint egy ilyen műtét eredménye mindenekelőtt a szervezetségen múlik. A siker feltétele, hogy a beteg szöveteihez legjobban idomuló szervet ültessék át...

...Az idén például január 18-án Szegeden, 28-án pedig Miskolcon végeztek sikeres veseátültetést...

...Bánt, nem szeretem, emberileg nem értem az elsőnek kinevezett ötödiket, amikor felkészüléséről, erőfeszítéseiről nyilatkozik. Amikor elsőként viselkedik.”

(Püskösti Árpád: Átültetett elismerés. Délmagyarország, 1973. február 18.)

(Mint később hallottam, írásomból több példányt is küldtek az olvasók Szegedről Miskolcra dr. Pintér Józsefnek. Talán ez is hozzájárult, hogy nem nyilatkozott a rádióban mint a „hónap hőse”. P. Á.)

„Négyéves koromban volt először vesegyulladásom. Azt mondták akkor, meggyógyultam. Húsz évig csakugyan nem volt semmi bajom. De 1966-ban újra beteg lettem. Pécsen megoperáltak. Ott találkoztam először Pintér tanár úrral, öt év telt el... 1971-ben kétoldali krónikus vesegyulladást kaptam... Új vesét kértem...

...Pintér főorvos arról a hosszú útról beszél, amely a sikeres műtétig vezetett... 1966-ban az Egészségügyi Világszervezet ösztöndíjával hét hónapot töltött Izraelben, ott látott először sikeres veseátültetést... Dr. Pintér József először Berlinben, majd adjunktusával, dr. Szporny Gyulával együtt Moszkvában Petrovskij professzor intézetében vett részt veseátültetési műtéteken...”

(Papp Lajos: Hinni a gyógyulásban. Nők Lapja, 1973. február 18.)

(A berliniek Szegeden tanulmányozták a veseátültetést. Dr. Pintér kandidátusi értekezését pedig a szegedieknek adták bírálatra. P. Á.)

„...Nyár végén találkoztam ismét dr. Pintér Józseffel, az urológiai osztály sebész főorvosával. Két műtét között csak annyi ideje volt, hogy elújságolja: külföldre készül, tapasztalatcserére, a veseátültetésben már gyakorlott kollégákhoz...”

(Bekes Dezső: Új vesével, újra élni. Képes Újság. 1973. február 24.)

„Végrehajtották az első sikeres veseátültetést Magyarországon. A műtétet egy héttagú orvos-csoport hajtotta végre, dr. Pintér József főorvos irányításával, január 31-én... A műtéti technikát a magyar orvosok a Szovjetunióban, az NDK-ban és Svédországban tanulmányozták. Természetesen állatokon is végeztek több száz transzplantációt.

...A kilökődés elleni küzdelemhez ma már meglehetősen jó hatásfokú gyógyszereket, antibiotikumokat használnak az orvosok. Ezek hiánya okozta a korábban Magyarországon végrehajtott veseátültetési kísérletek sikertelenségét. 1962-ben és 1965-ben már történtek ugyanis úttörőknek nevezhető kísérletek Szegeden...”

(Erdős Ákos: Vesenapló. Magyarország, 1973. február 25.)

„A Miskolcon január 31-én végrehajtott veseátültetésről sokféle híradás jelent meg és hangzott el. Most összefoglaló tájékoztatást kértünk az Egészségügyi Minisztériumban...”

- Az első veseátültetés Magyarországon 1962-ben Szegeden történt, az ottani orvostudományi egyetem sebészeti klinikáján, dr. Petri Gábor professzor irányításával. Akkor ez még úttörő kísérletnek számított, mert megelőzően Európában csak Angliában és Franciaországban végeztek hasonló műtétet - válaszolta dr. Mosolygó Dénes főosztályvezető-helyettes. - A szegedi egyetem orvoskollektívája 1967-ben két további veseátültetést hajtott végre. Az akkor rendelkezésre álló, még hiányos nemzetközi tapasztalatok és az elégtelen felszerelések nem tették lehetővé a részletes szövetazonossági vizsgálatok elvégzését, továbbá a kilökődés elleni küzdelemhez sem álltak rendelkezésre a ma már hozzáférhető gyógyszerek és tapasztalatok... Az 1967-ben operált két beteg egy 18 éves férfi és egy 26 éves nő volt. Ekkor végeztek először átültetést úgynevezett hullavesével...

- Mi a magyarázata annak, hogy a miskolci veseátültetést csak két héttel a műtét után hozták nyilvánosságra?

- A veseátültetés ma még mindenütt a világon nagy kockázattal járó feladat - mondta dr. Mosolygó Dénes -, még olyan országokban is, ahol már nagy gyakorlattal rendelkeznek. (A közelmúltban adott hírt a sajtó Oláh Kálmánné elhunytáról, akit Heidelbergben, Nyugat-Németországban műtöttek...

Ez történt ez év január 18-án a szegedi sebészeti klinikán végrehajtott negyedik veseátültetés után. A beteg egy 21 éves fiatalasszony, aki az átültetett, de a szervezet által be nem fogadott vese eltávolítása után él. A donor a beteg édesanyja volt...) Véleményem szerint sajnos még így is túl korán, túl nagy szenzációként került nyilvánosságra a miskolci veseátültetés híre. A Szeged és Miskolc között kialakult elsőbbségi vita mellékvágányra irányította a közvélemény figyelmét, és feleslegesen terhelte a nagy odaadást kívánó és fokozott izgalmakkal járó munkában részt vevő egészségügyi dolgozókat és orvosokat.”

(Pálos Miklós: A hazai veseátültetésekről. Hétfői Hírek, 1973. február 26.)

„...a szenzációs riportok káraiért dr. Mosolygó Dénes a felelősséget teljes egészében a hírközlő szervek nyakába próbálja varrni. Kérdés, hogy az olvasók túlnyomó többsége, akikkel most először közöl egy tizenegy éves »friss« hírt, mennyire hiszi ezt el. Mert az a minisztérium, amelyik tizenegy éven át titokban tartotta és tartatta az első veseátültetés hírét, hetekig nem szólt a valótlan riportáradat, »az átültetett elismerés« ellen; nem tartotta szükségesnek, hogy helyreigazító közleményt adjon ki, hogy visszaállítsa az orvosok bizalmát: az első helyet továbbra is ki kell vívni, és nem a pult alól megszerezni... Hogy Miskolc és Szeged között elsőbbségi vitát kezdeményeztünk volna, azt nem vállalhatjuk. Nem azért, mert 45 ezer példánnyal »kisebbségben« éreznénk magunkat a rádió és az esetről tévesen tájékoztatott lapok 4-5 milliós hallgatóságával, olvasótáborával szemben, hanem pusztán azért, mert a tényekkel nem lehet vitatkozni. Elkésérítő lenne számunkra, ha a tények közlése irányította volna »mellékvágányra a közvélemény figyelmét«. Azt még el tudjuk képzelni, hogy vannak olyan egészségügyi dolgozók, akiket feleslegesen terhel az igazság kimondása, és közömbösen hagyott annak elhallgatása...”

(Megjegyzéseink. Délmagyarország, 1973. február 27.)

Mi az, hogy sikeres?

„Az Egészségügyi Minisztérium Sajtóirodája meghívja önt az 1973. március 19-én 13.30 órakor tartandó sajtótájékoztatóra, ahol a veseátültetéssel kapcsolatos kérdésekről dr. Aczél György csoportfőnök tart beszámolót, s azon részt vesz dr. Mosolygó Dénes mb. főosztályvezető, dr. Petri Gábor tanszékvezető egyetemi tanár, dr. Pintér József főorvos.”

(Meghívó. 1973. március 14.)

A meghívóval egyidejűleg kaptam a figyelmeztetést akkori munkahelyem személyzeti vezetőjétől, ha elmegyek a sajtótájékoztatóra, elbocsátanak, aztán csak fegyelmivel fenyegetőzött, s közölte, hogy a szerkesztőséget nem képviselhetem. Erre a napra szabadságot kértem, és magánóval felszerelve, „magánzóként” megjelentem a minisztériumban. Idézek a sajtótájékoztatón elhangzottakból:

Dr. Aczél György: „...Sajnos, az események úgy alakultak, hogy az információs rohamoknak csak egy ideig tudtunk ellenállni, és a kezdeti eseményekről az információ nem egészen úgy alakult, ahogy mi ezt kívánatosnak tartottuk volna.

...ez év januárjában, a szegedi klinikán, január 18-án került sor az első veseátültetésre. A vese élő személyből, az alany édesanyjából származott. Ez esetben az információ olyan rövidre zárt volt, hogy mi magunk, itt a minisztériumban is, csak utólag értesültünk a műtétről.

A február 12-i Esti Krónikában került nyilvánosságra, hogy Miskolcon, január 31-én, a szervezett program keretében »először került sor olyan átültetésre, amelyet hullavesével végeztek«... »...»az első sikeresnek indul« - idézőjelben mondom - és nagy hírveréssel bejelentett átültetés szintén nem vezetett tartós eredményre. A tényt - bármennyire kellemetlen is - nyilvánosságra kell hozni...

Mint az eredmény mutatja, nem ok nélkül vagyunk a túlzott hírverés ellen - ez nem sportteljesítmény, az átültetést nem lehet szenzációként kezelni... A sikertelenség propagálása olyan szempontból is veszélyes lehet, hogy ismét alapot adhat arra az igényre, hogy külföldre küldjünk betegeket transzplantáció elvégzésére.

A tavalyi, nagy port felverő, nyilvános adakozásra agitáló sajtókampány után nem tartottuk és nem tartjuk ma sem praktikusnak azt, hogy a kezdet hősies, de sikertelen eredményeiről beszéljünk. Ez volt az oka annak, hogy nem beszéltünk a korábbi úttörő, de sajnos sikertelen szegedi átültetésekről sem. Ez a válaszuk egyébként a Délmagyarország éles és az elsőbbség kérdését előtérbe állító, feltehetően egyoldalú tájékoztatásból származó és véleményünk szerint nem nagyon megfontolt cikkére. Magyarországon az úttörő kísérleteket Szegeden kezdték el, de hogy ki végzi majd el az első tartós eredménnyel járó átültetést, azt ma még megmondani nem lehet.”

Kovács Judit, Magyar Nemzet: „...ez volt az az eset, amit nem lett volna szabad nyilvánosságra hozni. Nem tudom, kié a felelősség. Nem azt kell felelősségre vonni, aki a kockázatot vállalta, mert ez egy megbecsülendő, nagyszerű orvosi feladat. Úttörőnek lenni kell! Azt kell felelősségre vonni, aki ezt nyilvánosságra hozta!”

Radványi Éva, miskolci Déli Hírlap: „...túlzásnak tartom, hogy a magyar eredményeket elrejtjük, és csak egy év múlva közöljük. Azt hiszem, Pintér főorvos úr volt talán a legjobban megdöbbenve, amikor megtudta, hogy a rádióban lejött a riport. Ki adott rá engedélyt? Az Egészségügyi Minisztérium! Itt járultak hozzá. Ezt a hírverést elsősorban itt engedélyezték. Roppant furcsa, hogy ilyen sokáig kellett várni arra, hogy nyilvánosságra hozzassuk a beteg halálát. Ez még furcsább színben tünteti fel az egészségügyet, de a sajtót is.”

Pálos Miklós, Hétfői Hírek: „...úgy gondolom, hogy nem a túlzott tájékoztatással vagy a túlzott hírveréssel volt baj. Szerintem nincs túlzott hírverés, és nincs óvatos, hanem okos és okatlan, vagy végiggondolt és végig nem gondolt tájékoztatás és hírverés van. Ebben az esetben óvatos tájékoztatás történt, azaz: okatlan tájékoztatás, és nem történt túlzott hírverés, hanem nem volt meg a szükséges tájékoztatás, és ezért volt az enyhén szólva egymásnak ellentmondó és bizonytalan... Véleményem szerint 1973 márciusában nincs az a belügy-minisztériumi rázós téma, amit olyan komplikált megszerezni, amit olyan bizonytalanság vesz körül, mint sokszor az egészségügyi, orvosi témákat... Szerintem - idézőjelben - »az első sikeres átültetéssel« kapcsolatban rövidre kellett volna zárni az információt. Úgy gondolom viszont, hogy nem kellett volna rövidre zárni az információt a március 2-i halálessettel kapcsolatban.

Egy kéréssel zárom felszólalásomat. Szeretnék végre szakmai véleményt hallani arról, mi az, hogy sikeres veseátültetés. Én, aki belebonyolódtam ebbe az ügybe, azt láttam, hogy a Szegeden végzett műtét után volt 78 napig élő beteg... Vagyis a siker fogalma eleve nem volt eldönthető tizenhárom nappal a Pintér-féle operáció után! Ha ma mindegyiket sikertelennek nevezzük, akkor ez a fogalom nem tisztázódott.”

Dr. Pintér József: „...Szabó Bálintnak a hosszú betegség miatt már károsodott volt az érrendszere. Kialakultak a szekunder urémiás elváltozások, érfalkárosodások, és ez pozíciót teremtett ahhoz, hogy az agyvérzés kialakuljon... Talán itt kell elmondani, mennyire örültem, hogy nem kerültem soha abba a helyzetbe, hogy megkérdeztem volna Szabó Bálint testvérét, felajánlja-e a veséjét. Mert most ő is csak fél vesével élne...”

Dr. Petri Gábor: „...Felvetődött, hogy mikor sikeres. Sikeres, ha a beteg meggyógyul. Nem akkor, ha működik, hanem ha már régen működik, akkor sikeres. Szóval egy év után már állást lehet foglalni. Fél év után már lehet kezdeni állást foglalni, de az első hónapban nem lehet mondani semmit sem!

Mi egy kicsit későn fogtunk hozzá a veseátültetéshez. Nagy a veszteségünk, és azt szorgalmas, pedáns munkával, nagy igyekezettel, sok szervezéssel lehet megszüntetni. Ennek az ügynek többet használt volna, ha most nem kap nyilvánosságot, nem keletkezik ilyen rosszízű sajtóvita.”

Püskösti Árpád: „...csak a megjelent anyagokra hivatkoznék. Például a Magyar Hírlapban - 1968. június 13. - nyilatkozik Babits professzor, a magyar egészségügy egyik jelese, akadémikus. »Mikor várható az első magyar veseátültetés?« Babits válaszol: »Szerintem mintegy másfél esztendő múlva.« Két hét múlva a Magyar Hírlapban Petri professzor elmondja: az első veseátültetést 1962 decemberében végezték. Nem tudom, akkor ki a korrekt. Hol történtek az említett inkorrekt dolgok? A sajtóban vagy esetleg másutt... A tisztelt olvasókat hülyének nézzük! Elnézést.

Én csak az eseményeket, dátumokat tudom összehasonlíttatni, és nagyon furcsa kép alakul ki ezekből. 1962: első veseátültetés. Aztán erről előadások hangzanak el az egész világon - Magyarországon nem. Miért? Babits akadémikus ezt nem tekinti megtörtént eseménynek. Pedig az a veseátültetés a harmincadik volt Európában, most kb. a 10 600.-at ünnepeljük. Miért ünnepeljük? Hogy ünnepeljük?... »Első sikeres veseátültetés« - hangzik egy héten át a rádióban, utána Erdős Ákos mindezt helyreigazítja a Magyarország című hetilapban: Szegeden is volt veseátültetés. Szóval etikátlanságok halmaza jobbra-balra! Azt hiszem, aki ezeket a dokumentumokat egymás mellé rakja, hasonló következtetésekre jut.”

Dr. Aczél György: „...szintén az önkritika jegyében, mert ez is önkritika, hogy az ominózus napon, amikor a rádióban elhangzott a hír, akkor már konkrét nyomásra adtuk az engedélyt.

...hogy a hatvanas évek közepe táján ilyen divergálók a vélemények, amelyek még az elhallgatást magukba foglalják, ezek a szubjektív véleményeket tükrözték, de nem adtak a magyar transzplantáció helyzetéről objektív információt.”

A forró hangulatú sajtótájékoztató után abban bízunk, hogy egymás sarkára hágnak majd az „objektív információk”:

„...dr. Aczél György csoportfőnök egyebek között elmondotta: az első veseátültetést ez év január 18-án végezték el a szegedi I. sz. sebészeti klinikán... Ugyancsak a központi program keretében január 31-én Miskolcon először került sor olyan átültetésre, amelyet egy elhunyt veséjével végeztek...”

(Sajtótájékoztató a veseátültetés kérdéseiről. MTI, 1973. március 19.)

„Az Egészségügyi Minisztérium hétfői sajtótájékoztatóján az alábbi közleményt kaptuk kézhez: »A korábbi híradásokból ismeretes, hogy a 35 éves Szabó Bálintnak - aki ötéves kora óta egyre rosszabbodó idült vesebetegségben szenvedett - Miskolcon január 31-én éjszaka egy halott veséjét ültették a szervezetébe. A műtét technikailag kitűnően sikerült... február 15-től már abba lehetett hagyni az évek óta tartó művesekezést. A szervezet elfogadta az idegen vesét, kilökődési tünetek nem mutatkoztak. Mindezek alapján jogos remény volt rá, hogy az átültetés tartós eredménnyel is jár. Sajnos nem így történt. A betegnek február 23-án bal oldali, majd 26-án jobb oldali tüdőgyulladás keletkezett. A heveny betegség megfelelő gyógykezelésre ugyan kielégítően gyógyuláshoz vezetett, de március 2-án - az akkor már jó közérzetű beteg, aki évek óta érkárosodásban is szenvedett - agyvérzés következtében meghalt...«”

(Meghalt a miskolci új vesés beteg. Népszabadság, 1973. március 20.)

„...a központilag előkészített és összehangolt hazai szervátültetési program keretében először Szegeden végeztek veseátültetést, január 1-én... A második, Miskolcon végzett műtét...”

(Az Egészségügyi Minisztérium a veseátültetésről. Magyar Hírlap, 1973. március 20.)

„...a sajtótájékoztatón elmondták, hogy ez volt az első olyan veseátültetés, amelyhez az új vesét elhunyt személyből vették...”

(B. Ö.: Tovább folytatják a veseátültetést. Népszava, 1973. március 20.)

Új beszállás, új reménység...

„...Önmagáért beszél a Szegedi Orvostudományi Egyetem I. sz. Sebészeti Klinikája, amely Petri professzor igazgatásával lett a nemzetközi színvonalú sebészet meghonosításának katalizátora; úttörője a hazai szervátültetéseknek; tudományos műhelye a sebészi »kézműves-ségnek«, vidéki otthona a széles spektrumú műtéttan fejlesztésének... Az ember, aki mindezért most Állami díjat kapott - a tanítványok mögé lép...

És Szegeden a harminchét esztendősen tanszékvezetőnek kinevezett Petri professzor irányításával »szabálytalan« program kezdődött: felzárkózni a nemzetközi fejlődéshez, meghonosítani a kísérleti sebészetet... Már az ötvenes évek közepén bevezették a művesekezést; 1962-ben két és fél hónapos túléléssel itt végezték az első veseátültetést...”

(Antal Anikó: Az iskolateremtő sebész. Magyar Hírlap, 1973. április 3.)

„...Petri professzort a műtéti ártalom kórélettana, a sebészet határterületei, majd a mesterséges keringés, a szervátültetés kérdései izgatták (1962-ben Magyarországon elsőként végzett veseátültetést)...”

(Állami és Kossuth-díjasok. Csak átmeneti csúcsok vannak. Népszava, 1973. ápr. 3.)

...és így tovább és így tovább.

(1973)

Epilógus 1979-ből

Az első hazai veseátültetés óta eltelt tizenhét esztendő alatt száznál kevesebb átültetésre futotta. Sereghajtók vagyunk, néhány baráti országban negyedévenként is több az átültetés, mint nálunk eddig összesen.

De hová a sietség? Lehet itt még orvosi babérokat szerezni? Nem lehet, ez a beavatkozás is rutinműtétté vált. Ám az operációt a legsúlyosabb gyomorráknál sem vetik el, nem így a veseelégtelenségnél! Ebben a betegségben évente mintegy félezren halnak meg, közülük 1978-ban tizenheten kaptak új vesét, 1979-ben talán kétszer ennyi kegyeltje lesz a számítógépes szerencsének, pedig az átültetés a későbbi időszakban jobb eredményű, mint a gyomorrák-műtét!

Kétfájdalmú adatok, méricskélések. Hát az ember, a beteg? A veseelégtelenségben szenvedők egyforma eséllyel menthetők meg művesekezéssel és veseátültetéssel. De a művesekezelés inkább arra való, hogy készenlétben tartsa a beteget az átültetésre, mert nem szünteti meg

minden panaszt, és a beteg csak táppénzen, a gép pórázán élhet. A sikeres veseátültetés után viszont dolgozhat: teljes értékű ember!

A gazdasági érdek is az átültetés mellett szól, ma egyetlen beteg negyedéves művesekezése annyiba kerül, mint egy veseátültetés.

Ha mind vele, ki ellene?!

Az első hazai veseátültetés idején nemcsak a műtési tapasztalat és a mai gyógyszerek hiányoztak, hanem a műveseállomások hálózata is, ami nélkül nincs tömeges átültetés. A betegeknek csak egyötödét ellátni tudó hálózatot tíz év alatt, 1972-re építették ki, ekkor jelent meg az átültetéseket szabályozó törvény is. Tíz évbe tellett mindez, mert nem volt elég forintunk, dollárunk, ilyen-olyan kapacitásunk - beleértve a szellemi kapacitást is, mert néhány illetékes nem ismerte fel a veseátültetés jelentőségét, ami hagyján, ha nem gáncsolta volna a bevezetést.

De miért nem következett be legalább 1972 után fordulat? A szervezetlenség miatt. Aki vállalkozik erre a műtetre, annak ma is újból és újból meg kell teremtenie az átültetés feltételeit, szinte alkalmanként előről kell kezdenie mindent (elsősorban beültethető vesét kell szereznie). Szeged már 1972-ben kifulladt. Tőlük az általam annak idején csak támadott Pintér doktor és csapata vette át a stafétabotot, de öt esztendő alatt csupán tucatnyi műtetre kaptak lehetőséget, és amikor az elszánt főorvos debreceni katedrához jutott, Miskolc is feladta. Ma csak Budapest áll. Itt fiatal orvosok csoportja 1973 és 79 augusztusa között 75 átültetést végzett úgy, hogy a vesék tekintélyes részét külföldről kapták, a többi pedig úgy vadászták össze az országban. 1979 márciusában 24 kórházat arra kötelezett a minisztérium, hogy jelentse, ha olyan halottja van, akinek a veséje átültetésre alkalmas. Állítólag Nagyatádon előfordult ilyen eset, az ország lakosságának egyharmadát ellátó pesti kórházakban nem! („Mit akarnak, löjtem agyon a beteget, és vegyem ki a veséjét?!” - ugrik nekem az indulatos főorvos. „Bocsásson meg, ha a halott is adna borítékot annak, aki kiveszi a veséjét, nem lenne más a helyzet?” - kérdeztem szemérmetlenül általánosítva, de erre már nem kaptam választ.)

Vitray Tamás műveséseket is bemutató „Csak ülök és mesélek...” műsora után Szegeden öngyilkos lett két reményvesztett beteg - és nőtt a veseátültetések száma: de a szervezetlenség változatlanul halálos.

ELLENTÉTEK

Nem volt filmnovella, több riportomból és eredeti dokumentumokból forgatta Dömölky János az *Ellentétek* című filmet. Ez az írás tehát utólag készült, és mivel itt a terjedelem megengedte, a filmben nem szereplő részeket is megírtam. A legtöbb fejtörést a szereplők neve okozta, hisz miután az eredeti helyszínről járási ukázzal eltanácsoltak bennünket, a színészek saját nevüket adták a filmhez. A filmhez, de nem e históriához! Ám a nézőket sem zavarhatom össze holmi átkeleszteléssel, ezért jobb híján a színészek vezetéknévéhez a modellek keresztnévét ragasztottam, így lett Drahot Erzsébet és Bencze János az a két sikeres vezető, aki látszólag minden ok nélkül, gyilkos dühvel egymásnak feszül...

- Nem csuknak le, ha mondok valamit? - A kajla kalapú ember hunyorog, zöttyent egyet a hóna alatt szorongatott faliórán, és megkérdi még egyszer: - Nem csuknak le, ha mondok valamit? - És lesz, ami lesz, mondja: - Rosszabbak maguk, mint a Rákosiék, ha ezt csinálják!

Kimondta, mégsem állt meg a hatalmas földgyalu, mégsem hőkölt vissza a lánctalpas traktor. Tegnap Korom Maris néni jajongva elévetette magát: - Az én tanyám nem húzod el! - mégis elhúzta. Ezeket a monstrumokat az isten se tudja leállítani!

Megy a lánctalpas, és mint a gyerek a venyigéket, húzza maga után a barackfákat. De nemcsak a fákat, a tanyákat is. Körülvetik a drótkötelet a házon, és már nyírja is a vályogot. A tanya észre sem veszi, hogy elszakadt a földtől, gondolkodik, gondolkodik, aztán előbb az egyik térde rogygan be, majd a másik. Az óras ember nézi a porfelhőt: ebben a fészekben született, itt élt le ötven évet, és most vége!

- Kiszüreteltek engem! - bukik ki belőle, és gyorsan elindul, ne is lássa, mi történik.

A melioráció talajjavítás, a csökkent termőképességű talajok termelésbe vonása, a melioráció: nagyüzemi gazdálkodás.

- A melioráció pusztítás, az én szép fáim kihúzgálása!

Két dülővel odébb már csend van, katonás rendben, szótlanul állnak a négyesztendős barackfák. - Nyitnikék, nyitnikék! - a madár elröpül, és biztatását távolabbról kiáltja: - Nyitnikék, nyitnikék! - Barackvirágtól lánkol a határ. A fóliasátraknál asszonyok palántáznak, oda-megyek, kérdelek, merre kéne nyitni. Látszik mozdulataikon, kérdéseimből annyit hallanak, amennyit akarnak. Merjék, ne merjék mondani? Nekivetem hátam a napnak, várok.

- A zsörtlkölődést látja az ember, de hogy mi baj van, senki nem tudja. - A mozdulat mutatja, kész, ennyi. Zsörtlkölődés?

Porzik az út, motoros jön, Sörös Dezső brigádvezető, KISZ-titkár.

- A főagronómusnő szeretne az elvtárssal beszélni!

Nem örülök a hívásnak, de megyek. Kollégám, akinek a megyei lapnál nem engedték megírni a „zsörtlkölődést”, azzal biztatott, hogy igaz ügyet, igaz asszonyt kell megvédeni, de elolvastam az asszonynak a megyei pártbizottságra küldött panaszos levelét, és nagyon nem tetszett, hogy névsort adott: ezeket hallgassák meg! Csak a saját embereiben bízik?!

Dr. Baranyi Jánosné született Drahota Erzsébet, becenevén Zseni készségesen fogad:

- Vártuk már nagyon! - Hát tudta, hogy jövök? Ez egyenesen dühít.

- Bejöttem volna magamtól is mondani, hogy itt vagyok. Olvastam a maga bejelentését és az elnökét is, persze kérdezni csak akkor tudok, ha már beszéltem az emberekkel; egyelőre az elnöknek is ezt mondom.

- János bácsi merész, Nagy Ember! Majd elmondja, hogy loptam, csaltam, csakhogyz ezt mind ő követte el! Már 68-ban leváltották volna, mert öngyilkosságba kergette a párttitkárt, de a járás akkor is megmentette! Kérdezze meg Újrėti Istvánt, főkertész az Alkotmány Tsz-ben, vagy Zöld Antit, azt is az elnök üldözte el, üzemmérnöki diplomával pincérkedik a Fehér Galamb étteremben!

Szerencse, hogy kopogtatnak, de a beóvatoskodó Molnár József brigádvezetőt is letámadja a főagronómusnő:

- Jöjjön csak, Józsi bácsi, mondja el, hogyan nyírta ki magát az elnök; és miért kellett a maga fiának meghalnia!

A brigádvezető csörgeti a papírjait, rám néz, az asszonyra néz, kapkodja a fejét.

- Zseni, ezeket a palántákat...

A főagronómusnő félresöpri az elébe tett iratokat.

- Délután is ráér! Józsi bácsi, mennyi a maga keresete nyolcmillió termelés mellett, és mennyi a fogatosbrigád-vezetőé?

Ebből elég! Hát az ő szája íze szerint haladok, vagy a magamé szerint? Én kérdezek, vagy ő kérdez?

- Nem haragszik, ha néhány percre kiüldözöm a saját szobájából? Magunkra hagyna minket? - Az asszony már ugrik is.

- Természetesen. Van nekem dolgom! - Az ajtóból visszaszól: - Kávét ne főzessenek?

- Köszönöm, nem! - Na végre! Intek Molnárnak, üljünk le, de ő úgy csinál, mintha nem értené; fél, hogy megégeti a főmezőgazdász szék; állunk hát mindketten.

- Úgy vélekszem, az elnök felelősebb - mondja -, de a funkciója is felelősebb. A főagronómus, az meg egy kicsit nyers, de nem tudunk mi semmit! Legjobb lenne felfüggeszteni mind a kettőt, aztán tisztázzák magukat; amelyik meg tisztán marad, az kerüljön vissza az állásba.

- Miért kellett meghalnia a fiának?

Hullámszerű az arcán a ráncok, lehajtja a fejét, ám mielőtt szólna, kivágódik az az istenverte ajtó, és a főagronómusnő mosolyog ránk.

- Gyertek csak! - int a háta mögött félkaréjban álló fiatalembereknek, és ők beözönlnek. A nyugtalanságtól bizsergő asszony sorban tálalja őket: - Szersén Géza állattenyésztő-agronómus, Gyabronka Ferenc növénytermesztő-agronómus, Sörös Dezső KISZ-titkár, brigádvezető - őt már ismerem, ő volt a küldönc -, Zámori János agronómus! Ők majd elmondják magának, hogy az elnök meg a párttitkár behívatta és megfenyegette őket, rosszul teszik, ha mellém állnak!

A nyitott ajtóban megjelenik az elnök titkárnője; biztos őt is utánam küldték! Még jóformán sarkon sem fordul, amikor az agronómusnő bevágja az orra előtt az ajtót.

- Huuu! Na, most majd maga is megkapja, hogy fasisztákkal cimborál! Zsuzsika jelenti ám! Feri, légy szíves, mondd el az elvtársnak, hogyan volt, amikor Szacs vay lefasisztázott bennünket!

- Hát volt itt egy elég kínos gyűlés - mondja a kérdezett, de Baranyinének lassú a tempó, közbevág:

- Az itt a legfőbb szólam, hogy pártellenes vagyok - levegőt vesz és hozzáteszi: - Vagyunk! Miért? Mitől?! - Csettint az ujjával. - Ennyibe nem veszem azt a néhány szemét embert, aki kinevezte magát itt a pártnak! - Molnár kisettenkedik, anélkül hogy megtudnám, hogyan halt meg a fia, Erzsébet asszonyból pedig még mindig sistereg az indulat: - Kérdje meg Kádár Józsefné kertészeti brigádvezetőt, mit csinált az elnök, amikor a kurváit kivettük a legkényelmesebb munkából. Jöttek a bírósági tárgyalások, mert Jani bácsi okos ember, de mind elbukták! Tudja, milyen összefonódás van itt?! Az elnök fiát kizárták a KISZ-ből, erre a párt közszégi csúcsvezetőségének a tagja lett, és hozzá tartozik az egész falu KISZ-élete! Írja?

Írom, méghozzá a neve mellé nagybetűkkel: ELVAKULT.

- Horváth, az elnök sofőrje itt pártvezetőségi tag, a tanácson társadalmi elnökhelyettes, és talán nyolc általános sincs - bátorodik neki Gyabronka Feri. - A téesz Volgáján az anyját hordja piacozni meg az elnököt vadászni, a jogtalan kocsihaszna lat miatt itt százezer forint úszik...

- Horváthkám farkafelvágva rohanna a bíróságra, ha azt mondanám, hogy vonja vissza a vallomását - legyint a főagronómusnő, és ha nem is tudom, hogy milyen vallomásról van szó, ez az a szélcsendes pillanat, amikor kiugorhatok az agilis hölgy hajójából.

- A beszélgetések végén majd megkeresem! - mondom gyorsan, s máris kezelek az idevezényelt és nálam jóval fiatalabb agronómusokkal. Az asszony tovább ontja tanácsait:

- Nehogy elhiggye, hogy köztem és az elnök között van a vita: az elnök és a szakemberek közt van ellentét. „Ha a főagronómusnő nem lenne!” - majd ezt mondja magának... - Férfi ez a nő, nyújtom hát a kezem neki is. Határozottan megszorítja, és búcsúzóul még egy koloncot köt eddigi beszédére: - Azok után, amit Bencze János ellenem elkövetett, én nem tudom őt embernek tekinteni!

Hátrakanyarodok, az iroda mögé, s beállok a frissen meszelt árnyékszékekbe. A vizelet az udvarra folyik, de a homok nyomban beissza. Ahogy kilépek, látom, a műhely körül foglalatostkodók lehajtják a fejüket, s úgy tesznek, mintha lázasan dolgoznának, nehogy háborgassam őket. Amikor látják, hogy a kertészet felé kanyarodok, abbahagyják a serénykedést.

Fülöp József főkertész szemre jó kiállású férfi.

- Mint Columbo, hülyének tettei magát az ember; én az elnökkel is, Zsenivel is tudok együtt dolgozni, sem áztatni, sem emelni nem tudom egyiket sem, de ha nem rendeződik ez a vita, fogom magam, és odábbállok. Persze szükségszerű lenne egyik vagy másik oldalra állni, de ez csak újabb ellentéteket szülne. - Szóttanul nézem Fülöp Józsefet: hogyan várjunk bátor kiállást a hat osztályt végzetektől, ha egy diplomás is csak „hintázik”? A fejembe láthat, mert szabadkozni kezd: - Nem arra gondolok, hogy ez a távolságtartás majd kamatozik!

Hát akkor mire? - kérdeném, de Columbo reménytelen eset; elmegyek inkább ebédelni a Fehér Galambba, ahol diplomás agronómus hordja ki a pörköltet!

- Nekem rokonom az elnök, mégis eljöttem. De mást mondok, apám, akinek Bencze János az unokatestvére, a vezetőségi ülésen megmondta a véleményét egy nőszemélyről, s mi történt: kimaradt a vezetőségből! Ő sem emeli minden rokonát, én is olyan lökd ide, lökd oda mód kezdtem, átnyúlka a fejem fölött...

- Szóval elüldözte?

- Nézze... - Vakarja a fejét. - Szóval fiatal házas vagyok, és a feleségem nem állhatta, hogy mindig istállószagom van, meg itten jobb is a pénz.

Nézem a kerek arcú fiút: adjak neki borraivalót, vagy ne adjak?

A Fehér Galamb előtt egy szekeres gazdától kértem, hol lakik Horesnyi Dezső, a tsz könyvelője, aki meghívott, a tanyáján veselkedjünk neki a beszélgetésnek. A kocsis csak sejti az utat, elbúcsúznak hát, indítom a Wartburgot, de szalad utánam, s integet az ostorral.

- Ha nem titok, megkérdezhetem, szőlővesszőt akar vagy csemetét?

- Egyiket sem, újságíró vagyok.

- Maga az? - Lábat vált. - Járnak most ide - mondja, s nézelődik, mintha meg akarná venni a kocsim, aztán csak úgy mellékesen megkérdi: - Magát ki hívta, Zseni vagy az elnök?

- Miért, melyiknek kéne segíteni?

- Nézze má', a lovak! - kiált fel hirtelen, és otthagy. Kiszállok, és megnézem én is közelebből a paripákat; a farkuk se mozdul, pedig a gazda, háttal nekem, nagy hanggal csapkod körülöttek.

- Mondja, miért félnek itt az emberek?

- Félnek? - kérdi és szétnéz, aztán nekidül a szekér oldalára szegezett névtáblának, hogy el-takarja. - Tartanak mindkettőtől. Az elnök bosszúálló, Zseni meg elvakulva viszi a közös dolgát; nem akar senki két szék között a földre ülni! - Az út mellé kanyarodik egy Fiat, az én emberem a vezetőjére mutat. - Ő biztos tudja, hol lakik Horesnyi!

Fél perc múlva kiderül, a főagronómusnő férjéhez, dr. Baranyi Jánoshoz küldött érdeklődni! Persze nem is várja meg az eredményt, a saroknál még látni, hogy ostromozza a lovait.

- Meghívom, vacsorázzon velünk - mondja Baranyi.

- Nem, nem, köszönöm.

- Tudja, mindenkit csak a gazdasági eredmények érdekelnek, az mindegy, hogy az emberek tiprásával érik el vagy sem. Nekünk nincs szakszervezetünk, ha tengelyt akasztok az elnökkel, szedhetem a sátorfámat. Tényleg nem vacsorázik velünk?

- Maga jogász, mégis kérdi?!

Bukdácsol a kocsi a homokos dülőkön. Négyezernél is több lakosa van a községnek, de ebből csak ezer lélek lakik egy bolyban, a többi szanaszét, tanyákon. Háborítatlan épületet alig látni, legtöbbje már téglával talpalt, tágas az ablaka is, és a tetőn piros cserép virít a rózsaszín barackvirágok közt. Mondta is délelőtt Horesnyi, akit keresek: - Ha mérleghiány szélén állnának, puszipajtás lenne mindenki; helyette nemcsak az irodisták meg a vezetés, pártokra szakadozik a tagság is!

Eltévedtem. Ide már közelebb a tsz-központ, oda térek inkább, a könyvelőt majd megtalálom! Különben Dobák József üzemi vezető is az ő gondolatait folytatja:

- Akkor megy a marha a jégre, mikor legjobb a dolga! Nem vita ez már: anyagi, erkölcsi, politikai romlásba akarja hajszolni egyik a másikat. Akaratos, vehemens mindkettő, és most kiadják a szövetkezet legbelsőbb dolgait is, a verdiktet meg nem meri kimondani senki. Más-honnan kapott tanácsokkal túlhatják mindkét lovat; rohannak, de hogy hol állnak meg, melyik akadályban buknak fel, megdöglük a ló, vagy a lovassal mi lesz? - széttárja a karját. - Nem emberi dolog ez már, és mi isszuk meg a levét! Nem tudunk a helyükre két lecsöndesítő hatású embert állítani; ha Zsenit bántalom éri, lehet, elmennek a szakemberek, és akkor leül a gazdaság!

Zámori János úgy megrebben minden kérdésemre, ha nem tudnám, nem hinném el, hogy kétszer is volt ennek a gazdaságnak a főagronómusa.

- Tizenöt esztendőn át én voltam az első javaslattevő, kiszolgáltam az elnök gondolatait... - Hirtelen, mint egy kiszúrt gumilabda, összeesik az arca. - Kérem szépen, szar ember vagyok!

Miután hátat fordított Bencze János kiszolgálóinak, és a főagronómusnő táborába állt, az elnök, vitatható módon, lucernalopáson akarta fogni; nem sikerült. Ahogy a papírokból kiolvastam, a lucerna mellékes volt, inkább afféle erőpróba volt ez is a szemben álló felek között.

Szacsavay Sándorról azt mondják, önjelölt párttitkár, s gondolom, hű de nagy öntudata bizony-ságául fasisztázta le a szakembereket. - Tényleg ezt mondta? - lepem meg a kérdéssel.

- Én csak annyit mondtam, hogy Zseni mellett, bocsánat, Baranyiné mellett... Na, egész őszintén: Baranyiné mellett nagyon sokan vannak, akik 56-ban elsőként verték le a csillagot!

Érdekes, szóról szóra ezt mondta nekem Koltai László, a járási pártbizottság titkára is!

Major János, a szövetkezet párttitkára már hallotta, hogy itt vagyok, írni akarok róluk, mégis leigazol, és szavainak zsilipje csak aztán szakad át, hogy vég nélkül hibáztassa a főagronómust. Amikor kiömlik belőle minden, meglötyögteti magán legújabb öltönyét - tizenkét kilót adott le tíz hónap alatt -, és előkapja az idegszanatóriumi beutalót.

- Nem megyek el, nehogy azt mondják, megfutamodok, inkább belerokkanok ebbe a hülyeség-be!

Erdélyi Jánosné, a község épp most nyugdíjazott tanácselnöke is a főagronómusnő ellen van:

- Megválasztottuk megyei tanácsagnak, mert a statisztika, ugye, kellett egy fiatal nő; most meg elszaladt vele a csikó! Önzőnek tartom, igen, önzőnek, hogy ennyi szervet foglalkoztat az ügyével. Nem tett ő ezért a rendszerért, ezért az országért annyit, hogy ennyien mozgolód-janak érte!

A szövetkezet nőbizottságának vezetője viszont azt mondja: - Pártolom Zsenit, mert igaz ember!

Az egyik kertész lelkesen kiegészíti munkatársa szavait:

- Zseni olyan finoman vezeti ezt a gazdaságot, hogy az rettenetes!

Nem így az építőbrigád vezetője, Besztercei János:

- Felmondok, engem ne fosozzon le senki! Mit ért Baranyiné az építéshez? Mégis azt mondta, lefossa a brigád munkáját!

Bencze János, a szövetkezet 55 éves, szálfatermetű elnöke, akinek családjára a Bogár, Hitler, Katona és más előnevű Benczéktől megkülönböztetésül, hirtelensége miatt a falu a Cselekszi Bencze nevet akasztotta, mint akit gyomron vágtak, teng-leng otthon; az orvos fekélyllyel írta ki táppénzre.

- Túlságosan mellre szívtam az ifjúság- meg a nőpolitikát, még én beszéltem rá, hogy főagronómus legyen! Tudtam, hogy a szellemi tőke a legolcsóbb beruházás, azt mondtam a fiataloknak, tanuljanak, jussanak előre; ők már jobban fognak irányítani, mint mi a hat osztályunkkal. Na de várják ki, hogy velünk mi lesz, ne taszítsanak egyenesen a gödörbe! A nagy bizalomnak, tudja, mi lett az eredménye? Maga köré gyűjtött mindenkit, aki hajlandó ellenem szólni. Hány embert bemételyezett! Tudom, hogy eljárt rajtunk az idő, de kivárhatnák azt a pár évet, ami hátra van, legyünk emberek egymással!

A falon vadásztrófeák sorakoznak, a vitrinben szokatlanul sok pohár.

- Azt mondták, menjek vadászni, azt vágták a fejemhez, ne zavarjam a munkát, hagyjam őket dolgozni! Nekem kényelmesebb lett volna be-bekukkantani, hogy mi újság, mit csináltok, hogy csináljátok; de amikor emberszámba se vesznek!... - Nyel egyet. - Mindenkinek van önérzete, nekem is, még ha nincs is az az iskolám, mint nekik, de van tapasztalatom, van gyakorlatom, és az is valami! Baj lett abból is, ha a közös tulajdont védtem. Mondtam, hogy a lucernakazal tetejére szénát rakjanak, az rohadjon, ne a lucerna. Ezt is rosszalották. Októberben nagyon éreztem a lábamon, hogy jön a fagy. Látom ám, hogy nem a paprikaszedést mozgatják, pedig a kukorica ráért volna; persze hogy szóltam! „Mit törődik vele, meteorológiai jelentéssel igazgatják már a mezőgazdaságot!” Amikor mégis az én lábamnak lett igaza, összekapkodtak gyorsan 3-4 vagon paprikát, de hétvagonnyit le kellett tárcsázni!

A huzattól bólogatnak az asztalon a művirágok.

- Nincs iskolám, de megállom a helyem, ebben nőtem fel, ez az életem. Ha civakodunk, attól nem lesz több búza, attól csak a fekélyem nő!

- Maga jelentette fel Baranyinét a házépítés miatt?

- Én nem tudom, ki jelentette fel! Amikor Pestre vitték a paprikát, visszafelé fuvarlevél nélkül hoztak neki sódert. Elnéztem, falun ez már így van. Aztán a műhelyben csináltatta meg a vaskaput 43 forintért, még az embereket is kivonta a munkából! Hát hol van ennek a határa?!

- Mégis feljelentette?

- Nem! Amit mondtam, azért vállalom a felelősséget!

- És fegyelmit miért nem indított ellene?

- Az csak újabb vitára vezetett volna.

Cselekszi Bencze János erélyes, tekintélyes mintagazda volt, ezért választották már alakuláskor, 1961-ben elnökké. Ebben a községben felemásul indult a szövetkezet, a szántók kerültek csak a közösbe, a tanyák körül elterülő híres barackosok, gyümölcsösök maradtak továbbra is saját művelésben. Ilyen háttérrel könnyen az elnökre hagytak mindent: „Hátha nem lesz ebből a szövetkezetből se semmi, és akkor én moshatom a kezem!”

A csendes indulás arra is jó, hogy amikor 1963-ban párton kívüli parasztembert kerestek képviselőnek, semmi sem szólt Bencze János ellen. Mondják, amikor egy nagy eső a Parlamentben érte, megszőkött még onnan is, mert eső után permetezni kell!

Négy esztendőn át becsülettel eleget tett a magas tisztségnek, de annyira azért nem tűnt ki, hogy másodszor is javasolják. A parlamenti napok, a kitekintés a világra sokat mozdított rajta, azóta jobban túllát a tanyakerítéseken, utat talált a párthoz is - bár ebben többen csalafintaságot látnak, mivel annyira istenes volt korábban. Hogy mi az igazság, azt csak ő tudja.

Hétévi elnökösködés után kis híján Benczére szakadt a plafon: általa is emelt komáját, Polgár Istvánt, a tsz párttitkárát akarták elnöknek! („Benne megvolt a finomság, hogy ismerte az

itteni népeket!”) Hiába vonultak ki a párttitkár ellen akkor még a vallásos öregek („Nehogy a Sátán győzzön!”), hiába jelentette be ő maga, hogy nem vállalja az elnökséget, mégis a szavazatok egyharmadát kapta! Cselekszi Bencze János elnök maradt, és cselekedett sok-sok jót, de rosszat is. Még nagyobb elánnal küldte ösztöndíjjal iskolába, egyetemre a tagok jófejű gyerekeit - így szerzett diplomát az összevonás előtti jogelőd szervezetben Baranyiné is -, és volt bátorsága összefogni azokkal a szakemberekkel, akik azt javasolták, bontsák le a háromholdas udvarú tanyák kerítéseit, pusztítsák ki a ház környéki gyümölcsösöket, egyenésítsék ki a homokhátaikat, telepítsenek két-háromszorta többet termő nagyüzemi szőlőket, gyümölcsösöket. Ez a roham nehezebb volt, mint a tsz-szervezés; 1972-ben több vezető reszketett, hogy rájuk gyűjtják a szervezeteti irodát. Az akkor még tanyán lakó elnök még pisztolyt is kért. A fegyverre a felesége ráakadt a párna alatt. Forgatta, nézte, aztán kinyújtotta a kezét, behunyta a szemét, és meghúzta a ravaszt. A dörrenésre a közelben dolgozó Baranyiné szaladt be a házba, akinek előbb riadtan, majd nevetve mutatta az asszony, hogy átlőtte az ágy végét.

Az 1980-ban befejeződő tájrendezés és telepítés alapozta meg végül is a nagyüzemi gazdálkodást. Ennek köszönhető - tehát Bencze János elnök nyakasságának is - a szervezet töretlen fejlődése. De hiába húzgáltatott ki az elnök példamutatóan elsőként a saját gyümölcsfáiból, az emberek rettegtek, mikor kerül sorra az ő kertjük. Mindennapos volt a siránkozás, a vita. Sokan úgy látták, hogy az elnök bírálóival, haragosaival szemben jobban érvényesítik a közös érdeket, az ő gyümölcsöseik felé szívesebben terjeszkednek a táblák. Egyéni visszavágás közös alapon? Cselekszi Bencze Jánosnak a nagyüzemesítésben igaza volt, még keményebben vert hát vissza minden bírálatot.

Polgár István párttitkár, híven feladatához, szemtől szemben is, de pártfelettesek előtt is bírálta őt önkényeskedései, hatalmaskodásai miatt, ám az elnökben még ott volt a régi választási túske: mégis elnök akar Polgár Pista lenni?!

Így értek el a traktorok a párttitkár gyümölcsöséhez. Ő is tudta, a tábla felőli oldalon elvesznek a fák, de tanyája mögött, egészen a kiserdőig biztos, hogy megmarad az almás: az ésszerűség is ezt diktálta. Mégsem így történt. Cselekszi Bencze János utasítást adott, hogy a tervekkel ellentétben az almást ki kell húzgálni, és - hogy a szándék ne legyen olyan feltűnő - kiirtatta a kiserdőt is, bár engedély sem volt rá (persze később megszerezték).

Amikor a böhom gépek nekirontottak a kiserdőnek, Polgár István látta, hogy bekerítik.

- Hogy vagytok már az elnökkel? - kérdezte tőle Molnár József brigádvezető.

- Mindig csak a vita, én ezt nem élem túl! A pártbizottságon is én mondom az igazat, és neki hisznek el mindent! - És Polgár két nap múlva felkötötte magát utolsó almafái egyikére. Komájának, az elnöknek írott búcsúlevelében azt írta: „Hidd el, komám, nem voltam ellenedre, ölel szerető komád: Pista.”

Egy héttel e levél megírása előtt Cselekszi Bencze János még kivagyin azt üzente az akkori főagronómussal, Újréti Istvánnal:

- Megmondhatod a Polgár-cégnek, én adtam utasítást a kiserdő és az almás kiserdőjére! - A temetést követő napon pedig azzal mutatta meg a búcsúlevelet Újrétinek: - Pista halálával kapcsolatban azt kell mondani, hogy beteg volt!

Másoknak pedig:

- Azt kell mondani, hogy nője volt!

- Hogy rossz volt a családi kapcsolata!

- Hogy elkurvultak a lányai!

- Hogy nyilas volt!

Szemes Joli, a tisztán látó tanítónő még most is tele van kétséggel:

- Épp a párttitkár tartotta volna fontosabbnak az egyéni érdekét, mint a közösét? Netán úgy érezte, almása nem a közös érdeknek esett áldozatul, vagy más miatt látta kilátástalannak az életét? Ki tudja? Szomorú, hogy a mostani kavarodás ezt a tragédiát is felszínre hozta. Be- és feljelentésekben négy év után is ott a vád: Bencze kergette öngyilkosságba a párttitkárt!

- Szerették Polgárt?

- Volt egy mondása: „Ha valaki megbotlik, adj neki egy pofont, de tartsd elé a kezéd, hogy el ne essen!” Életében nem ügyelték, esetlen halálát mégis javukra fordítanák!

Ketten-hárman tudják és bizalmasan megsúgják, hogy Polgár temetése után az akkori járási titkár félrehívta az elnököt: - János! A rendőrség tudomására jutott, hogy Polgár a háború alatt a szegedi folyamőröknél szolgált, és mint kiskatona részt vett a délvidéki vérengzésekben. Valami jugoszláv turista felismerte egyik katonatársát, és feljelentette, ezen a nyomon még négy másíkról derült ki az újvidéki szereplés. Valószínű értesítették Polgárt, hogy a nyomukban vannak, de erről a magyar-jugoszláv viszony miatt nem lehet beszélni, viseld el, amit rád szólnak: ez politikai feladat!

Az elnök nem tagadja, hogy volt ilyen beszélgetés, én nem néztem utána, hogy Polgár István tényleg volt-e folyamőr, járt-e akkor Újvidéken. Halála oka akkor is ismeretlen.

Az új párttitkár nem jól sikerült, pedig tanárember, és az ígét pontosan tudja, volt községi párttitkár is, a származása is kifogástalan - apja 19-es vöröskatona -, ifjúgárdista fia miatt sem szégyenkezhet, mégis... Itt van például a keresztügy: Major Jánosék „Épült a millennium évében” feliratú tanyai iskolában laknak. Az akkori szokások szerint az épület elé keresztet is emeltek, amit éveken át eltakart a tengernyi gaz, ám amikor Majorék kiirtották, nagyon előtűnt a bomladozóban levő szentség. Eltakarították hát azt is.

Korábban rá sem hederítettek a keresztre a népek, de amikor kidűtésének híre ment, tiltakozó küldöttségeket indítottak erre is, arra is, végül a tsz építőbrigádja vonult ki, és a maradékból meg öt zsák cementből olyan művet rittyentett, ami kétszáz év múlva is kereszt lesz! Csak Juli néni legyintett a takaros építmény láttán: - Áh, szentelés nélkül nem kereszt a kereszt! - De ez a szentelés egyelőre elmarad, annál is inkább, mert a hajdani iskola falán öles vörös betűk hirdetik: „Éljen korunk marxizmusa, a leninizmus!”

A különös öngyilkosság után a melioráció végrehajtója, Újrėti István főagronómus egyre rosszabbul érezte magát.

- Kérdeztem kollégáimat a vitáinkról, hogy kinek van igaza, az elnöknek vagy nekem. „Hagyd rá, tudod, milyen! Ne törődj vele, hallgass és csináld!” - ilyeneket mondtak. No jó, majd sorra kerülök ti is! - De előbb ő került sorra: hívták az elnöki irodába, ahol a járási hivatal vezetője, Szombathy István meg az elnök és az új párttitkár fogadta.

- Pistikém, miért akarsz te elnök lenni? - kérdezte tőle Szombathy. - Gondolod, hogy Bencze elvtárs nem megfelelő, hogy te jobb lennél? Együtt kezdtetek, együtt csináljátok ezt a meliorációt, most meg ellene dolgozol? Kapjuk a panaszos leveleket, hogy az elnökre kensz mindent, azt mondd a tagoknak, Bencze elvtárs dönti el, kinek a fáját kell kihúzgálni, kiét nem, te ezt csak végrehajtod. Hát hogy van ez, Pistikém?

Újrétinek fejébe szaladt a vér, az elnöknek támadt:

- Emberek vagyunk? Becsületes, tisztességes emberek?

Major, a párttitkár visszahúzta a székbe.

- Ne ugrálj, nem azért vagyunk itt, hogy felugráljunk!

- Gyerekkorodban is ilyen voltál - mondta az elnök -, ezért nem bírt veled anyád!

- Hívjuk ide Molnárnét, Klivinyi Mihályt, Korom Marcit vagy Hitler Bencze Sándort - sorolta az elnöknek a neveket -, mindegyiket azzal küldted hozzám, rajtam múlik, hogy a gyümölcsöse megmarad vagy sem!

Az elnök zavarba jött, de a párttitkár mentésére indult:

- A szövetkezet érdeke a melioráció? - Hatásos szünetet tartott. - Akkor miért szeded így szét, Pista, hogy az elnökön múlik, vagy rajtad múlik? Népszerűtlen feladatot nem vállalsz?!

- Látod, ezért nem lehet veled együtt dolgozni! - tette hozzá az elnök.

- Rátok gyújtják az irodát, ha széthúztok! - tódította a járási vezető.

- Adjam be a felmondást?

Cselekszi Bencze János szeme felcsillant.

- Nagyon jól vetted a lapot! - Ekkor fakadt el Újrétiben az epe.

- Ide figyelj! Eddig a percig senkinek nem mondtam, miért kellett azt a kiserdőt meg az almást kiirtani, a terv ellenére kihúzgálni; arról sem szóltam, hogy zajlott le a megmaradt háztáji gyümölcsösök felértékelése, hogy fizet valaki ennyi, a másik kétszer annyi adót!

Szombathy csak kapkodta a fejét.

- Mi ez, miről beszélsz, Pistikém?!

- Dühös, felkapta a vizet! - legyintett Major János párttitkár.

- Érti ezt, akinek kell! - mondta sokkal halkabban a főagronómus.

A kellemetlen csendet az elnök törte meg:

- Tudnánk mi, Pistám, együtt dolgozni, csak neked kellene egy kicsit megváltozni!

- Milyen kiserdő, miféle adó, mondjad már? - kérdezte a fonalat vesztett járási elnök.

- Aki akarja, megtudhatja - vetette oda Újréti, és felállt. - Szükség van még rám?

Felállt az elnök is, és nyújtotta a kezét.

- Úgy, ahogy mondtam!

Ez most békejobb vagy búcsúzás? Mindegy, Újréti kezét fogott az elnökkel.

- Úgy, ahogy én mondtam! - és sarkon fordult.

Másnap bevitte az elnöknek a felmondást. Cselekszi Bencze János elolvasta, és azt mondta:

- Sajnálom, utódomnak téged gondoltalak!

Újréti utóda viszont a mindenre bólintó Zámori János lett, majd amikor az elnök ráunt, dr. Baranyi Jánosné Drahota Zseni. A látszólag törekeny asszony valójában csupa ín, csupa csont, csupa indulat. Született 1941-ben, a Debreceni Agrártudományi Egyetemen végzett 1965-ben, főmezőgazdász 1971-től, pártonkívüli, a férje tsz-jogász.

- Az elnök azt mondta magáról: „Ha nem áll ki mellettem, több problémám lett volna a Polgár-céggel!”

- Hülyén, vakon kiszolgáltam én is! Előbb arra kellettem, hogy Molnárt leléptesse a brigádvezetésből, és a helyébe álljak, aztán Zámorit, a főagronómust kellett eltaposni.

- És a rendőrségi vizsgálat?

- Látja, itt vagyok! Ott van például a vaskapuügy, biztos beszéltek róla magának. Az anyagról minden számlám megvan, erre gondosan ügyelek. A bátyám meg a haverja kivettek két nap szabadságot a szövetkezetben, és megcsinálták. A keretet bent hegesztették a műhelyben, erre volt szolgáltatási engedélyem, mint másnak; az oxigént meg a szerszámot meg nem tudom, mit, szabályosan megfizettem: ez volt a 43 forint, de az elnök unokahúga a pénztáros, és szaladt rögtön: „Zseninek 43 forintba került a nagykapu!”

- Belemenne, hogy mindkettőjüket leváltsák?

- Bele. Nem félek én a kapálástól sem, de hogy csak engem váltsanak le?! Ehun viszik, ni! - és ökölbe szorított tenyere mögött a karjára csap. - Milyen alapon? Azért, mert az elnök nem tud velem dolgozni? Az nem kifogás! Major ellen megindítják a pártfegyelmit, és Benczével mi lesz?!

- Honnan tud a párt belső ügyeiről?

- Faluhelyen?

- Felelős, hogy ide jutottak?

- Igen. Amit mondott, mindent bevettem.

- Magát a nőpolitika emelte?

- Megyei tanács tag biztos azért lettem, de az állandó bizottságban nem szoktam hülyéket mondani. Különbösen a nőpolitikából nekem fikarcnyi hasznom sincs, ennél én már csak kevesebbet tudok dolgozni. Azt hiszi, azért nem lehet hajnalban megelőzni, mert hű de szeretek felkelni?! Olvasni akkor olvasok, ha beteg vagyok. Színház? Áh! - legyint. - Elmegyek üzemgazdásznak, de a magam jószántából, nem azért, mert Jani bácsinak útjában vagyok!

- Ha van gyerekük, akkor is ilyen agilis?

Az asszony arcáról eltűnik a keménység.

- Ez is ide tartozik? - Kinéz palotányi házuk tágas ablakán, és kimondja, hogy nem bízik bennem: - Majd csak találok valakit, aki nem evett a Bencze János lötte özből!

De csak egy pillanat az ellágyulás!

- Jani bácsi lophat, csalhat, nekünk meg szóvá tenni sem lehet?!

Senki más nem említette ezeket a vádakat, de Baranyiné már másodszor mondja. Ha indulatai parttalanok is, komolyabb ember annál, hogy a levegőbe beszéljen. Mi van hát Bencze János füle mögött?

Állítólag több fizetést vesz fel a megengedettnél.

Állítólag a személyi használatú Volgát ő is meg sofőrje is mindenre használja: vadászatokra, özek szállítására, családi fuvarokra. Ennek ellenére az elnök még havi 500 forint kocsiatalányt is élvez. Nem vagyok nyomozó, a vádakat sem nem cáfolhatom, sem nem bizonyíthatom, annyit láttam, hogy Bencze János kerékpárral jár a tsz-be, de ezt sem javára, sem terhére nem tudom írni.

A legérdekesebb a harmadik vádpont. Nem azért, mert ebből aztán megtudjuk, hogy csalt-e vagy sem, hanem Bencze János emberi kapcsolata, fifikái miatt.

Szóval azzal is vádolják az elnököt, hogy csalt: három éve 9888 forintot felvett a tsz pénztárából, és sutty! Most, vagyis három évvel később, e csatározás kellős közepén valaki feljelentette az elnököt. Annak rendje-módja szerint nyomozott a rendőrség, majd a járási ügyészség az eljárást bizonyíték hiányában megszüntette. Nekem sincs semmiféle bizonyítékom - szomorú is lenne, ha ilyen tekintélyes testületekkel szemben előránthatnék valamit a mellényzebből -, mégis azt mondom, járjuk körül e történetet.

A szövetkezet 1971-ben kirándulást szervezett Budapestre, a Vadászati Világkiállításra. A részvételi díjat a fővadász elnök összeszedte, és kifizette belőle az autóbust. Két évvel később az elnök ezt a pénzt - 9888 forintot - felvette a pénztárból is, még hozzá úgy, hogy dr. Baranyi Jánosné főagronómus és az akkori főkönyvelő igazolták: annak idején Bencze kifizette a pénzt az autóbuszért, csak a számlát elveszítette. (Ferenczy Zsuzsa, a bennfentes elnöki titkárnő állítja, hogy a főkönyvelő jelentette fel az elnököt, mivelhogy el kellett mennie a szövetkezetből. Talán ő volt a feljelentő, talán nem, de ismét egy szakember, akinek „el kellett mennie”!)

No, ha csalt az elnök, akkor 1973-ban még a főagronómusnő beleegyezésével csalt - persze nem úgy, hogy osztottak!

Akkor mi lett a pénzzel?

A szövetkezetnek sok a gyümölcsöse. Szedéskor vagy máskor is, ha megszorulnak, a közeli szovjet laktanyába szaladnak segítségért. Nem tudom, miért, állítólag e munkát kifizetni nem lehet, a tsz azért elszámolja, és a pénzért vagy annak egy részéért az anyagbeszerzőjük a laktanyába, a laktanya klubjába szükséges dolgokat megveszi, és ajándékképp átadja. A munkát elvégezték, számla is van: boldog lehet mindenki.

A parancsnokok és a szövetkezet vezetői között a kapcsolat érthetően baráti, így elképzelhető, hogy megtörtént, amit az elnök a járási ügyészségen elmondott:

- 1973. október végén felkeresett az egyik szovjet tiszt, hogy a november 7-i ünnepséghez vörös drapériákra lenne szükségük. Még örültem is, hogy hozzánk fordult, hisz annyival tartozunk már nekik. Vezetőtársaimmal megbeszélve, a vörös dekorációra vettem fel a 9888 forintot.

Arra a kérdésre, hogy miért nem a már bevált szabályos utat követték ennél az ajándékozásnál is, az elnök nem tudott válaszolni. A főagronómusnő és a főkönyvelő állította, nem tudták, mire kellett az elnöknek a pénz, arra sem tudtak válaszolni, hogy az ügylethez miért adták az aláírásukat. Kész. Mit tehet az ügyészség? Kérdezze meg a szovjet tisztet, hogy három évvel ezelőtt tényleg kaptak-e ennyi meg ennyi vörös drapériát? Na nem!

De hol vette Bencze János a drapériát? És hol a számla? Az elnök sofőrje, Horváth József előadta, hogy a nevezett összeget Benczétől átvette, és azt a szovjet alakulat részére történő vásárlásra fordította, a számlát nem őrizte meg. Ennek ellenkezőjét az eljárás folyamán nem lehetett bizonyítani.

Erre mondta hát a főagronómusnő: „Horváthkám farkafelvágva rohanna a bíróságra, ha azt mondanám, hogy vonja vissza a vallomását!” E jeles férfiú a szövetkezet személyzeti vezetője, tsz- és pártvezetői tag, a községi tanács társadalmi elnökhelyettese hat általánossal, s talán nem mellékesen az elnök személyi sofőrje, vadhajtója és lakája is.

Mielőtt Horváth koronatanúvá avansált, valami furcsa dolog történt a „tsz hivatalos helyiségben 1974. március 2-án”.

„Dr. Baranyi Jánosné főagronómus elmondja, azért vált szükségessé ez az elbeszélgetés, mert a műhely dolgozói és a műhelyvezető szólt nekem, hogy Horváth József munkaidő alatt és munkaidő után bejár a műhelybe, és saját céljaira munkát végez. Megkérdem a műhelyvezetőt, mit tud az esetről.

Balázs Péter műhelyvezető (az elnök veje és a főagronómusék barátja - P. Á.) elmondja, hogy Horváth József engedély nélkül dolgozik a műhelyben, és alkalmanként a szerelőket is bevonja a munkába. 1973 novemberében állatszállító kalodát készítettünk a tsz részére, és az ehhez szükséges 6/4-es vascsövekből egyik napról a másikra eltűnt egy 6 m-es szál. Többen állítják, hogy a csövet Horváth József fűrészelte fel, munkaidő után. Azt nem látták, hogy a csövet elvitte, de a cső a műhelyből eltűnt.

1974. február 27-én reggel közölték velem a műhely dolgozói, hogy a javítás alatt álló RSNV-8,5-es permetezőgép 2 db félcolos ferdeszelepe, 2 db félcolos közcsavarja és 3 db félcolos ívkönyöke eltűnt. Keresés közben az egyik alkatrészt Horváth József garázsbeli szekrénye mellett megtaláltuk.

Horváth József elismeri, hogy a szétszedett permetező-alkatrészeket ő vitte el, abban a hiszemben, hogy rosszak, s ezeket ő a saját permetezőjéhez akarta felhasználni, amit munkaidő alatt és után a műhelyben engedély nélkül készített. Beismerem, hogy helytelenül jártam el.

Major János párttitkár a súlyos fegyelmezetlenségért írásbeli megrovás kiszabását javasolja.

Bencze János tsz-elnök felhívja Horváth elvtárs figyelmét, hogy ilyen magatartást nem tanúsíthat, mivel pártvezetőségi tag, tsz-vezetőségi tag, személyzeti vezető és vb-elnökhelyettes.”

Tíz nappal később a következő szöveget gépelték a jegyzőkönyv hátuljára: „A túloldalon ismertetett jegyzőkönyvben írottakat részben elismerem. Büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem, hogy semmilyen anyagot, alkatrészt a gépműhely területéről engedély, illetve kifizetés nélkül el nem vittem. A figyelmeztetést elismerem, mivel engedély nélkül nem lehet dolgozni, de kérem, hogy akik nálam nagyobb szabálysértést követtek el, azokat is figyelmeztessék. Továbbá ittas állapotban dolgoznak vezetők is, munkájukat nem látják el, valamint egyes személyek felforgató tevékenységet folytatnak, és semmilyen figyelmeztetést nem kapnak. Horváth József sk.”

A kerek képű férfi derékig vájkál egy Moszkvicsban, amikor felkeresem. A házba nem hív be, de készségesen beül mellém a kocsiba beszélgetni.

- Milyen büntetést kapott a lopásért?

- Semmilyen.

- Az elnök mentette ki?

- Szóval mert engedéllyel történt, úgy, hogy a raktáros tudott róla, szóval kifizettem, és a vezetőség belátták, szóval hogy téves engem büntetni.

Szó szerint írom a többszörös vezető válaszát, aztán mélyen a szemébe nézek, és abban kétségnek még a nyomát sem látom.

- Maga pártvezetőségi tag. Miért csak Baranyinének javasoltak fegyelmit?

- Korábban semmi probléma nem volt, úgyhogy Baranyiné oldalán kerestük a hibát, meg szóval a nyugdíjasok és tagkönyvcserénél a párttagok is panaszkodtak, hogy milyen a Zseni modora. Mi termeltük ki a szakembereket, mégis ez történik?! Ki gondolta, hogy ez a folyamat ide fog derülni? Azt mondják, hogy „Le vagytok szarva!”, szóval ránk, a pártra, nem is köszönnek nekem! Úgyhogy ez tűrhetetlen, szóval az.

Nehogy azt higgyük, hogy az eseményeket Bencze János passzítgatta ilyen szépen egybe: nem bűnöző ő! Ám ha egy kőműves csáléra rak egy téglát, hosszú időn át a többi is csáléra kell raknia; akkor is, ha egyenes falat szeretne. Baranyiné már észrevette, nem egy sor, nem a fal, de a ház is csálén fog állni, ha így folytatják! És a lépésváltás gyötrelmes.

Három évvel ezelőtt az elnök még azzal fogadta az irodájában a párttitkárt:

- A legjobbkor! Kiszóltak a járástól, egy fiatal mezőgazdásznőnek akarnak kitüntetést adni, és Baranyinéra gondoltak. Én egyetértettem - és a sebtiben írt javaslatot oda is fordította a párttitkár elé, hogy írja alá. Major olvasás közben egyre jobban ráncolta a homlokát.

- Ki írta ezt?!

- Jancsi, Baranyi Jancsi.

- A férje?!

- Azonnal kell küldeni - mentegetőzött az elnök, de a párttitkár az ajánlással volt elfoglalva.

- Az anyját! Minden az ő érdeme? Azért más is csinált itt valamit!

- Nem írod alá?

- Tudsz más nőt? Más szakembert? - Elővette a tollát, maga elé terítette a papírt. - Na, beszúrjuk: az „egyik” irányítója volt a meliorációnak... ide pedig: szakmai tudásával „hozzájárult”... de nem egyedül!

Baranyiné és a férje tagadja, hogy tőlük származott az ajánlás, az elnök esküszik rá, és a párttitkár szerint is így történt, ahogy leírtam.

Szóval Baranyiné a főagronómusi beosztásért, kitüntetésért, ilyen-olyan előnyökért adta el magát az ördögnek? Nem olyan ritka dolog ez, hogy sokat furcsálkodhatnánk rajta. Csakhogy az ördög nem volt mindig ilyen fekete, sőt ördög sem volt! Meg aztán Baranyiné hozzáértésében, szervező- és áttekintőkészségében, tehetséggel szerzett beosztásában senki nem kételkedik, ellenségei is csak azt mondják rá, hogy nyers. És aki egyszer eladta a lelkét, van annak ereje visszakérni, mindent odavetve felrúgni az üzletet? A szakítás állítólag Péter-napon kezdődött, az elnöknél. A zene, a tósztok, a kiabálások egyik csendesebb öblében Bozóky Gábor, a megyei tanács osztályvezetője megkérdezte:

- Mondd csak; Zseniék? Őket nem hívtátok?

Péter, az ünnepelt, az elnök veje megállt a töltögetésben. Nem akar vagy nem tud válaszolni? No, majd az após: - Doktor Baranyiné?! - Látszott, hogy az elnök spicces: - Doktor Baranyi János, jogász? Doktor Baranyi Jánosné, főagronómus?! - és mintha piszkot vett volna ki az orrából, csettintett az ujjával: ennyit érnek!

Később, az udvaron álló kocsik között Bozóky megkérdezte tőle:

- Te János, mit cseszleted te folyton ezt a Baranyinét? Ha nem hagyod dolgozni, seggre ültök!

- Előtte is megvoltunk! - vágott vissza hetykén Bencze.

- Voltunk... Voltra a zsidó sem ád! Vadásznak, annak kitűnő vagy te, Jánoskám, de elnöknek!? Vadássz! Az őzekért nem kár, de Zsenit, azt hagyd!

A szobából kiszűrődő fényben is látszott, hogy Bencze arca elkomorul.

- Ezt mint barátjuk mondod, vagy mint osztályvezető?

- Nem mindegy?

- Nem. Szeretem tudni, hogy állok a főnökeimmel!

Bozóky már elindult befelé, talpa alatt nyikorgott a kavics.

- Ez egy olyan baráti, osztályvezetői tanács!

- Hát jó! - felelte az elnök, és visszafordult. Bozóky bement a többiekhez, ő pedig hátratett kézzel megállt a nyári konyhában az ablaknál, és lassan billegett előre-hátra.

Hirtelen felgyulladt a villany, Péter jött megtölteni az üres üvegeket. Egymásra néztek, de egyik sem szólt. Aztán mégis odafordult hozzá az apósa.

- Minek dörgölőzöl te ehhez a Bozókyhoz?!

- A maga főnöke, nem én hoztam a házhoz! - felelte Péter sértetten.

- Mennyit kért tőled a kocsi kiutalásért?

- Nem elég, hogy én javítom a Fiatját?!

A Csodaszarvas Vadásztársaság következő vadászatán Cselekszi Bencze János úgy intézte, hogy kettesben maradjon a megyei tanács titkárával, és elmondta neki, hogy Bozóky Gábor nem ingyen osztja ám a soron kívüli kocsi kiutalást!

- Pénzt kér érte? - rökönyödött meg Kovács.

- Tízezret is mondanak, de van, aki csak pálinkát visz, ajándékot.

- Tudod bizonyítani?

- Meg kell kérdezni a szakembereket, nekik jár ez a kedvezmény!

És a következő héten a kihallgatásokkal már elkezdődött Bozóky Gábor ellen a fegyelmi vizsgálat. Baranyiné tudta, mire megy a játék, izgatottan téblábolt az elnöki iroda előtt a folyosón. Amikor Szersén Gyuri kijött, az asszony odaugrott.

- Mi volt?

- Semmi, én nem adtam pénzt Bozókynak a kocsiért! Nyers birkabőrt vett kilóra, de azt minden vezető állású kaphat a pénzéért.

- Jani bátyámnak útjában volt, hát eltapossa! Leválthat egy megyei osztályvezetőt is! - sziszegte az asszony, és hirtelen elhatározással befordult a titkárságra, ahol Zsuzsika lépett elébe, nehogy berontson az ajtón. - A kikérdezés! - mondta bizonytalanul.

Nyílt az ajtó, és megjelent az elnök.

- Jó napot, Zseni.

- Jó napot.

- Zsuzsika, hozzon be egy pohár vizet! - Aztán ránézett az asszonyra, és tárt egy kicsit az ajtón. - Bejön? Egy főagronómus szava többet ér!

- Nem, nem, mi a Merkúrtól vettük a kocsit - felelt a nő tétován, mire az elnök sarkon fordult. Nem soká az ajtón át is kihallatszott az ordítás: - Adtál vagy nem adtál? És mennyit?

A válasz tompa puffanás volt, aztán felszakadt az ajtó, és Major azt kiáltotta: - Orvost, Zámori elájult!

A történetek hírére kíváncsiskodók vették körül az irodaépület kijáratát. A hordágyon Zámori sárgán pislogott, valaki megjegyezte: - Ha azt állapítják meg, hogy szimulált, akkor nem az elnök szája íze szerint beszélt!

Nemhiába került Zámori, a hajdani főagronómus eddig a harcot, nem neki való az!

A gépműhelyben reggel hétkor Baranyiné szokta tartani az eligazítást, ilyenkor osztja el a munkát. Egyik reggel megjelent az elnök is, hogy vigyenek néhány vontató homokot a tanácsnak a ligetbe, a május elsejei ünnepség helyszínére. A főagronómusnő nem tudta türtőztetni magát:

- Fogalma sincs, mennyit kínlódunk a tavaszi munkákkal, maga meg folyton azzal a szar tanáccsal bajlódik!

- Szabotálod a munkát?! - tegezte le az elnök.

- Ugyan már, mit ért maga ehhez, az a homok ráér!

- Egy megyei tanácstagnak mégsem kellene így beszélni!

- Egy elnöknek sem!

Az emberek szégyellősebbje tágulni kezdett kifelé.

- Kirekesztenétek a termelésből?

- Előbb kapcsolódjon be! - vágott megint ugyanarra a helyre az asszony. Az elnök leforrázva elindult kifelé, de az ajtóban még megállt. - Különben jöjjön majd fel, ott megbeszéljük!

Néhányan esküsznek rá, nem a Péter-napon, de itt kezdődött a csata. Bármennyire is kemény volt, nem hiszem, hogy ez a vita feszíti robbanásig a szövetkezetet. Tizenöt évi hallgatás, elfojtott sérelem, elhallgattatott bírálat tört itt felszínre. Baranyiné szerepe csak annyi, hogy makacsul és válogatás nélkül összefog minden sérelmet. Cselekszi Bencze János mégsem vele áll szemben, hanem saját, sikereiben is gazdag múltjával, és éppen hajdani sikereitől nem látja ő sem, híveinek népes tábora sem, hogy hol vétett. Kiengedte a palackból a szellemet, de parancsolni már nem tud neki, nem vette észre, hogy ennyi szakemberrel „kevésbé kultuszul” kell vezetni, mert ők rövidebb ideig tudnak túrni, megalkudni, mint apáik.

Mérhetetlen előnyökkel jár, hogy a szövetkezet saját tagjaiból, azok gyerekeiből taníttatta ki szakembergárdáját. Hely- és emberismeretük, kötődésük minden fához, gondhoz, örömhöz ritka önfeláldozó munkára készíti valamennyit. De béklyózza is őket a rokonság, a saját ház, szüleik gondolkodása. Akik most fűjják Baranyiné vádjait, éveken át voltak - éppúgy, mint az asszony maga - vagy némán tátogó, vagy nagyon is hangos kórustagok Bencze Jánosnál is.

Most mégis felrobbant a homok. A korábban elnézett mozdulatok és megjegyzések, egymás feje fölötti átnyúlások erőpróbává váltak, Bencze János ismét úgy érzi, új pályázó akadt az elnöki székre! Azért meg lehetne még fékezni a lovakat, ha valaki részrehajlás nélkül igazságot szolgáltatna. Csakhogy az erre leginkább hivatott pártszervezet vakon az elnök mellé állt, így aztán a járás csak hamut rúg a tűzre: megfogadtatja velük, hogy fátylat borítanak a történetekre, s együtt fognak dolgozni.

Ám néhány nap múlva megjelent a rendőrség, hogy miből és hogyan építették Baranyiék a házukat. Az elnök pedig, nyilván nem további szándék nélkül, kiagyalt írásbeli figyelmeztetést küldött az asszonynak, aztán még egyet, aztán...

...Ég egy kazal! Egy homokrakodó kezelője, zsiráf nyurgaságú gépével beleakadt a magasfeszültségbe, pattant a szikra, s máris legelt a tűz. Mint hónapok óta mindenütt, itt is Baranyiné termett először, és még a tűzoltókat is ő irányította, nehogy a többi termény is tüzet fogjon. Alattomos dolog a kazaltűz, százszor hihetnőnk, na, már eltaposták, de a lucskos, kormos részek alól a legkisebb piszkálásra előtűnik a pokol, s újból lábujjra állnak a lángok. Éjfélre végeznek csak az oltással, s talán csak tíz perccel előbb kerül elő az elnök. Az értelmetlenül,

de mégiscsak feljajongó tűzoltó- és mentőautó-szirénáktól, a nagy szaladgálástól megijedve azonnal a főagronómusnőnek ugrik, de nem kell őt félteni.

- Én rakattam ide a kazlat, vagy az elnök elvtárs? Én minden kazlat a másik oldalra terveztem, hogy ne kelljen a vezeték alatt átjárni!

- Maga adta ki a munkát, megmondtam, hogy gépkezelő csak vizsgázott szakember lehet! Megmondtam, vagy nem mondtam meg?! Maga adta ki a munkát, maga felel mindenért! - kiabálta az elnök, és már kereste is a rendőröket.

Zseni nem aludt egész éjszaka, reggel a férje elrohant Benczeékhez, de csak az asszonyt találta otthon.

- Margitka, mondd meg a férjednek, szemét dolgait hagyja abba, üljön le Zsenivel, beszélgesen vele, ha baja van, de mások előtt ne rágalmazza! Ha viszont nem tudja irányítani őt sem, a szakembereket sem, akkor lépjen le! Azt is mondd meg neki, hogy vagyok olyan barátja, mint a párttitkár!

Miután a rendőrségi vizsgálat sem tudta bizonyítani, hogy Baranyiné hibás, az elnök azt mondta neki:

- Borítsunk rá fátylat!

A pártszervezet pedig azt javasolta: fegyelmi vizsgálatot kell indítani nemcsak Baranyiné, hanem az elnök ellen is, de mielőtt bármit tennének, a főagronómusnőt sürgősen le kell váltani. Erre írta az asszony panaszos levelét a megyéhez, amire persze ellenpanasz készült, s a ring körül, ahogy az már lenni szokott, egyre szaporodtak a nézők. Nézők? Az elnök - a párttitkárral közösen meg külön-külön is - elbeszélgetett a szakemberekkel.

- Vigyázz, rossz lóra tettél - figyelmeztette Gyabronka Ferencet. - Hallom, bementél te is a járáshoz panaszkodni. Ne avatkozz Baranyiné ügyébe, ő úgyis lebukik!

- Miért bukna le?

- Nem mindegy? A házépítés, a pártellenes kijelentések, az ellenforradalmárokat bandába gyűjti, az öregeket gatyarohasztónak meg vén kurvának nevezi. Nem elég ennyi? Kapcsold ki magad, a jövőben számítok rád!

- Fél éve tart ez a harc, valahová csak kell állni!

- Ez az: biztos helyre állj! Nagy perspektíváim vannak veled. Érted? Nagy perspektíváim!

Így érkezett el az első közgyűlés, amely nem szavazta meg a két vezető ellen a rendezéshez, büntetéshez, netán leváltáshoz elengedhetetlenül szükséges fegyelmi vizsgálatot, mert akik a közgyűlést szervezték, maguk sem akarták a fegyelmit: Bencze János már félt a tagságtól! Nem bízott saját népében!

- Ki javasolja az elnök ellen a fegyelmi vizsgálat lefolytatását? A tagok többsége feltartotta a kezét. - Szóval az elnök ellen ki javasolja a fegyelmit? - kérdezték meg talán ötször is, és egyre többen lehúzták a karjukat, Bencze János nyomban fel is ugrott, és megköszönte a „bizalmat”. Felpattant ekkor Baranyiné is, és papírról ugyan, de huzatot kavarázó vád- és véd-beszédet tartott, és kérdések záporát zúdította az elnökre. Ha volt is köztük sok elvakult, mégis azt várta mindenki, lesz valami válasz, de a közgyűlés elnökének ellentmondást nem tűrő hangon sziszegte Cselekszi Bencze János: - Rekeszd be! Rekeszd be! - és ő a gyűlést így szerben-félben berekesztette.

Baranyiné fegyelmet akart! Ő bízott a tagságban, vizsgálják csak meg, mit tettek! Össze is gyűjtött 74 aláírást egy rendkívüli közgyűlés összehívásához, de táborával szemben ott álltak az elnök rokonai, kedvezményekkel édesgetett pártolói, és ettől visszahőkölt.

A meddő közgyűlés után a szokásosnál is többen jártak a közösbe dolgozni. Mondják, a korai tavasz miatt, meg azt is mondják, azért, hogy halljanak valamit, amin lehet csemegezni. Ha így van is, a tagság az egyetlen, akit nem lehet leváltani.

Bencze János belefekettedett az áldatlan küzdelembe, de Baranyiné sem maradt szeplőtlen, azért sem, mert faltörő kosként kellett áttörnie például a helyi összefonódáson. Falusi betegség, ismerjük, itt azonban a méretek a szokásost is felülmúlják.

- Sógor bácsi! - kiáltott valaki közbe a szövetkezet vezetőségi ülésén. De itt hangzott el az is:

- Felkérem keresztapámat, tartsa meg a beszámolót!

Cselekszi Bencze János azzal, hogy bírálóit következetesen leszorította a pályáról, támogatóit, talpnyalóit pedig emelte, feszt erősítette a „rokonságát”.

Itt van például Gyenge János. Sem előénekese, sem zászlóvivője nem volt ő a szövetkezetnek soha, csak afféle Kossuth-katona, aki akkor írta alá a belépési nyilatkozatot is, amikor „mindnyájunknak el kell menni”. Gyenge menetelésében nem volt sok köszönet, ha a szövetkezet balra tartott, ő jobbra ment, és viszont. Saját szakállára fuvarozott. Amikor betiltották a tsz-tagok lótartását, hősünk az üknagynénje nevére íratta a paripát, ám a Sárga - természetesen szívességből - továbbra is az ő szekerét húzta.

De nem ügyeskedése miatt legyintenek a nevére még ma is, hanem azért, mert a lova girhes volt, ami megbocsáthatatlan. Pedig ő néha még az elnök ellen is szólt. Lehet, Bencze emiatt terjesztette a vezetőség elé a kizárását a szövetkezetből, de az indok a fuvarozás miatti sok hiányzás volt, és a vezetőség meg is szavazta a javaslatot, mivel az olyan ember csak szégyent hoz rájuk, akinek a lova girhes! A bíróság a kizárást nem hagyta jóvá.

Ezután olyasmi következik, ami sehogy sem illik a sorba - amitől a tény azért még tény marad. Miután Gyenge Jánost megszabadították a lovától, beiratkozott a mezőgazdasági technikumba! Hogy a két eseménynek van-e valami köze egymáshoz, nem tudni, de Gyenge technikusként is megmaradt tsz-közkatona, és mostanában már nem is lehet rosszat mondani a munkájára.

De maradjunk csak a technikus oklevélnél, mert Gyenge ezzel kapcsolódott be a „történelembe”! Az öreglegények érettségi bankettjét a Fehér Galambban rendezték, valamiféle falusi bállal együtt, s amikor az igencsak kaptos Gyenge János dalra fakadt: „Bencze János, sej-haj, Bencze János, ha felül a Volgára!”, a fél falu derült a szövegen. Ez nem lett volna baj, de ott ropta a táncot az elnök lánya, és ő is hallotta Gyenge sokat ismételt nótáját.

Az „ifjú” technikust sem az éjszakázás, sem az alkohol nem verte le a lábáról: hajnalban megjelent ő is, cimborái között, a vadászaton. De amire még nem volt példa, megjelentek a rendőrök is, vaktában megszondáztak néhány vadászt, és közülük egynek, Gyengének szégyenszemre haza kellett kullognia. Egye fene, mégiscsak az érettségijét ünnepelte! Ez eddig rendben is volt, csakhogy jött a büntetés!

- Hallod, Jóska, tényleg kétezer forintról kaptam csekket! - kapta el Gyenge János Molnár József karját. - Mondjad már, honnan tudta, hogy ennyire fognak büntetni?

- Na honnan, mit gondolsz? - és fejével az elnöki iroda ajtaja felé intett.

- Az anyja istenit! - fakadt ki Gyenge. - Oszt én még őt kértem, intézze el, hogy ne büntessenek meg!

- Rád hívta ki a rendőröket, csak neked nincs szemed - mondta Molnár, de nem a szemére, a fejére mutatott, hogy ott hibázik Gyengének. - Ott vót az elnök lánya az érettségi banketten?

- Mert őt néztem épp!

- Pedig figyelhetted vóna!

- Minek?

- Hogy ne az apjáról énekelj neki!

Gyengének egyszerre világos lesz minden:

- Ezért hozatta rám a szondát?!

- Drágább lett az oklevél! - mondta Molnár nevetve. - Meg a vadászat, kétezerért négy őzet is vehetnél, te, te! Az se tűnt fel, hogy Bencze szólt a rendőröknek: „Ott a Gyenge, azt lehel-tessék meg!”?

- Istenedre?! - húzta össze a szemét Gyenge.

- Történt már külön is! - csapott Gyenge vállára Molnár. - Nem emlékszel, amikor Hering Kovács rajtakapta Benczét, hogy tilosban vadászik? És mi lett? Kovácsot bocsátották el a halóri állásból!

Néhány éve kapta ezt a sebet Gyenge, de a csata láttán a sebhely újból sajogni kezdett. Emlegette is, ahol tudta, és az ilyen esetek fokozatosan a főagronómusnő javára billentették a mérleget. Cselekszi Bencze János először betegségi vagy karkedvezményes nyugdíjat kívánt magának, később meg azt mondta nekem:

- Mégiscsak furcsa lenne, ha 56 évesen kimennék kapálni! Vagy a fiatalokat kellene meggyőz-ni, hogy várjanak egy picit, vagy velünk kellene valamit csinálni, de mindenképp felejtjük el, ami történt!

Lehet még feledni? Ő maga tudna? Hamis egyezkedés lenne ez a történetek után, és igazság-talan is. Miért kellene Baranyinét jobban büntetni, mint őt? Maga az elnök fia is azt mondja:

- Ilyen fiatal vezetés mellett az apám helyzete teljesen reménytelen. Neki jelene van, ha van, Zseninek jövője, vele kell együtt dolgozni! Ezt tudják, és eszerint helyezkednek az emberek.

Ismét helyezkednek. Polgár István, a különös halálú párttitkár sosem ragadtatta el magát: „Ha valaki botlik, adj neki egy pofont, de tartsd elé a kezed, hogy el ne essen!” Ám erre éppúgy, mint saját botlásaira, megalkuvásaira, nem emlékszik senki; nem pofonra és magukhoz ölelésre, hanem harangozásra és temetésre készülnek!

Feszítsd meg! címmel épp nagypénteken jelent meg az Új Tükörben a riportom, s a faluban kézről kézre adták a lapot. Újat én aligha mondhattam bárkinek is, de hogy most nyomta-tásban láttak sok elhallgatott ügyet, egyszerre szavasabbak lettek az emberek. Van, aki a cikk után arra vetemedett, hogy a szövetkezeti Volga garázsára, de a kocsik kerekére is ráírta: „CSALÓ, LOPÓ, VADHAJTÓ.” A lakájon kezdték az igazságtevést!

Major János párttitkár előttem olvassa a riportot: - „Nem megyek el, nehogy azt mondják, hogy megfutamodok, inkább belerokkanok ebbe a hülyeségbe!” Igen, ezt mondtam, de vegye tudomásul, hogy nem vagyok elvtelen! Érti?! És most takarodjon innen! Mit képzelsz magáról? Ki ez?! Sajtópert indítok ellened, te nyomorult firkász! Honnan veszed a bátorságot? Te nyomorult! Sajtópert indítok ellened, érted?!

Megértem és az ennél gyilkosabb indulatot is, mindent, ami emberi, kivéve a tehetetlenséget. Márpedig a megyei pártbizottságon már egy éve ott fekszik a feljegyzés, miszerint: „Bencze nem bírja a kritikát, a szövetkezetben nem demokratikus a vezetés, az elnök alkalmatlan posztja betöltésére!” Akkor miért folyik itt még mindig a vér? Csak.

Rálelek végre Horesnyi Dezső főkönyvelő-helyettes tanyájára is. Hogy vétettem el ezt a feltűnő épületet? Hajdan intézőlakás lehetett, éppolyan stílusban épült, mint a millenniumi iskolák, vakolatlan téglából. Mi a körötte levő házikertet járjuk.

- Sikasztás, lopás nincs, pénz van, ezért származásos a helyzet! Azon főhetne a fejünk, hová dugjuk a nagy nyereséget; ehelyett! - mondja Horesnyi, és lehajol, hogy egy ágacskát kívül hajítson a kerítésen.

- A pénz nem minden, mégiscsak „Sztalin”-nak nevezik az elnököt!

- Korábban sokkal kultuszabbul intézkedett! Nekünk, irodistáknak még a szabadságról is szólni kellett, hogy tudjon róla. Akik most a leghangosabban szidják, azok nevelték olyanná, amilyen; a kiszolgálói! Jóformán a küszöb alatt jártak be hozzá, most meg a földet is ráhúznák. Leköpködik egymást, aztán azt keresik, hogy ki köpött először! Közörej. Útszéli dolog, és a télesen belül képtelenség lerendezni. Téesz? Horda ez már!

- Helyt kell adni a szakembereknek, mára összegyűlt az erejük, részt kérnek a vezetésből!

- Rendben - mondja, és félrehúzza egy ágat az utunkból -, de ezeknek a szakembereknek ez a társadalom adott diplomát, megbecsülést, még sincs közöttük egyetlen párttag sem!

- Nem azért nincs, amiért maga is kilépett?

- Megbánná, ha tudná, miért léptem ki! Más dolog volt.

- Maga mit csinálna?

- Vagy együtt dolgoznak, vagy menjen mindkettő. Ha az egyiket menesztik, a másik tábor tönkrecicerészi a vert hadat.

Székhelyi András raktáros a legfiatalabb tagja a tsz-vezetőségnek. Tőle kértem először, hogy is állnak a párttal.

- Tizen is nyomják belülről az ajtót, nehogy bekerüljön a pártba az a fiatal. Legalábbis addig ne, ameddig önálló véleménye van. „Egyetlen szakember sem párttag, tehát rendszerellenesek!” És a traktorosok, szerelők, rájuk miért nem mondják? Közülük is csak az elnök fia tagja a pártnak! - Legyint. - Persze ők nem szólnak az elnök ellen. Volt itt a pártnak szüksége a szakemberek véleményére? Hívták őket? Kérdezték őket? Minél tágabb látókörű valaki, annál érzékenyebb. Lehet, hogy csak azt látja, hogy a járási titkár húsz forinttal olcsóbban hordja innen a pálinkát, mint ahogy a tagság kapja, és ez máris elriasztja. Ha egyetlenegy érdekből lép be a pártba, az előnyök miatt - kaparjon csak meg néhányat! -, máris öt-hat tiszta szándékú hőköl vissza!

Gyabronka Ferenc állattenyésztő agronómus csendesen medítál:

- Egyszerűen azt látom, hogy több párt van: egy párton belül több párt. Itt Bencze-párt van. Üzemgazdász tanáromat, Teodós Istvánt világmegváltási ügyekben még mindig felkeresem. Folyton ordít velem: „Addig itt nem változik meg semmi, amíg távol tartjátok magatokat! Ha kívül vagy, ha nem vagy belül, hogy akarsz beleszólni?!” Ne nevéssen ki, de én nem tudom, hogy egy párt van, vagy több párt van. Mert az a párt, amelyik nevében Bencze János azt mondja, ha hallgatók, enyém a jövő, az nem ugyanaz, amiről Teodós beszél!

Sörös Ernő agronómus:

- Tizenévesek voltunk valahányan! Ellenforradalmárok? Mit gondol, hány pártszékház volt itt a tanyák közt, hány ávós laktanya? Apám komája, Szemes Gábor traktorral elhúzatta a szovjet hősi emlékművet: ennyi történt! Érdekli a sorsa? Tíz évvel később, öt faluval odább jelentkezett Gábor bátyám a pártba. Valaki nyökögött, hogy Szemes Gábor, mintha ötvenhatban, szóval hogy csinált valamit. No, telefonáltak, de valahogy rosszul kérdeztek, mert azt a felvilágosítást adták róla, hogy ő az, aki saját pénzéből helyreállította a szovjet emlékművet. Hurrá, ez a mi emberünk! Egy év múlva, amikor kiderült, hogy bírósági ítélet kötelezte a helyreállításra, szép csendben kizárták.

- Visszatérve kérdésére: apám emlegeti, régen, aki nem értett egyet a jegyzővel, az bolsi volt, komcsi! A felszabadulás után, ha valamelyik helyi nagyság talapzatához ért: fasiszta, aztán kulákbérenc, majd ellenforradalmár. Más híján ezt sütnék ránk is.

- Tudhatja, a KISZ-titkár szinte hivatalból kerül át a pártba, kivéve engem, mert áruló vagyok. Igen, jól hallotta! Ahogy a párttagokat, úgy a KISZ-eseket is felszólították, hogy kötelességük a párt jelöltjére, Bencze Jánosra szavazni. Én is ellene tartottam fel a kezem, és megkaptam: áruló! Áruló? Mert a tagság, az igazság mellé álltam? Hát egy emberen és nem az eszmén áll vagy bukik a párt meg az én hűségem is?! Apám belebetegedett, hogy neki kötelező Bencze Jánosra szavazni, pedig ő mondogatja: „Tíz éven át olyan rendes ember volt, hogy csuda!” El sem jött a közgyűlésre, „nem nyuvasztom meg a lelkem, fiam”!

Fenn még most sem a megoldást keresik, hanem békítenek, nem tudom, hányadszor. Csak a rózsafüzérek, cingulusok és az égre emelt tekintetek hiányoznak a nagy asztal mellől.

- Fenntartja Bencze elvtárs, amit ide leírt, hogy Baranyinéval együtt nem tud felelősséget vállalni a szövetkezet sorsáért? - kérdezte Horváth Z. László, a megyei pártbizottság fiatal, szemüveges munkatársa.

- Hogy mellettem ő a főagronómus, úgy nem! Legyen üzemgazdász, akkor nem olyannyira közvetlen a kapcsolat.

- Szóval Baranyinét jobban büntessük, mint magát?

- Neki csak ez a lényeg! - szúrt közbe a főagronómusnő.

Bencze János mézesmázoskodni kezdett:

- Nem én vagyok a bíró, az elvtársak az illetékesek annak eldöntésére, hogy mi legyen az elnökkel, és mi legyen a főagronómussal. Én csak azt tudom, hogy ilyen körülmények között lehetetlen dolgozni!

Hárman is akartak kérdezni, de Horváth Z. szavába mégsem illik belevágni:

- Azért nem tud dolgozni, mert alkalmatlan?

- Ha olyan nagyon alkalmas, adjanak rá lehetőséget az elvtársak, hogy bizonyítson: legyen akár elnök másutt! Tizenhat év alatt csak tettem valamit ezért a szövetkezetért, itt vannak a családjaim! Hová menjek most már?

- Nekem erre van képesítesem, én nem akarok elnök lenni! - mondta határozottan az asszony.
- Tavaly három helyet is felajánlottak, akkor jó lettem volna elnöknek is, lassan meg már üzemgazdásznak sem kellek! Nem hagyom cserben a szakembereket és a többieket sem! Nem megyek el!

- Na, valami egyezséget, békességet el tud képzelni az elvtársnő!? - kérdezett rá az asszonyra Kovács István, a megyei tanács titkára.

- Én sem tudok vele felelősséget vállalni!

- Van értelme erről vitatkozni? - kérdezte nagy ártatlanul az elnök.

Ám Kovács ismeri emberét.

- Váltasuk le Baranyinét, igaz? De az ő munkája ellen eddig semmi kifogás nem volt! Emlékeztessen Bencze elvtársat 1968-ra, amikor a párttitkár ellen szaladgált hozzánk, vagy az öngyilkosságra? Bencze elvtárs, ha maga nem lett volna képviselő, akkor már régen nem elnök! Hány bírálóját hagytuk leléptetni? Mit képzelsz, Bencze elvtárs, meddig lehet ezt csinálni?!

- De ha én lelépek, egy csomó embernek menni kell, akkora lesz a bosszú!

- Azért is elítélne, amit állítólag ezután fogok csinálni? - csattant fel az asszony.

- Elvtársak, ez így nem megy! - szólt közbe Koltai, a járási titkár. - Hajlandók, képesek, akarnak együtt dolgozni vagy sem? - kérdezte, és rámutatott Benczére, feleljen először ő.

- Sajnálom, hogy idáig jutottunk. Sokáig Baranyiné volt a legjobb segítségem.

- Mert vak voltam! - kiáltotta közbe Baranyiné, de nem folytatta, mert a tekintetek rendreutasították.

- Használható ember azért ő, csak a vadhajtásokat kell lefaragni róla - kenetteljeskedett az elnök. - Lehet, hogy rólam is van mit lefaragni.

- Ötvenöt éves fát faragni?! - csúszott ki a főagronómusnő száján.

- Elvtársnő! Elvtársnő! - korholta Kovács.

- Gondoskodtam - így mondta: gondoskodtam - róla sokat, és azt mondom, ami itt kialakult, azon még lehetne segíteni, ha mindketten, ha az egész szereplőgarnitúra levonná a konzekvenciát. A cél, ugye, a közösség érdeke!

- Hú, de szép! Egyszer hideg, egyszer meleg? Most akkor váltsanak le, vagy boruljunk megint egymás nyakába?! - szabadult el az asszony indulata.

- Ejnye már! - szólt rá most már Bencze. - És maga hányszor mondta, hogy nem hajlandó velem együtt dolgozni?

- Én most is azt mondom!

- Pillanat! - kiáltott közbe a járási titkár, Koltai. - Merev ember maga, Baranyi elvtársnő, nagyon merev!

- Mert értelmetlennek tartom az örökös békítgetést? Mint a turbékoló galambok, úgy mentünk el innen legutóbb is, aztán egy hét múlva megkaptam az első figyelmeztetést, utána a másodikat! Következett a kazaltűz, abban sem maradtam benne, akkor a Zámorit próbálta lopáson fogni! Mondjam, hogy hú de nagy barátok vagyunk, aztán a folyosón már kezdjük el fojtogatni egymást?! Ez kell?

- Sajnálatos, hogy a másik oldal apellációja van elfogadva, és a párttagok vannak elmarasztalva - suttogta Bencze, mire az asszony üvöltve válaszolt:

- Ugyan már, mi köze ehhez a párttagságnak?!

Bencze mintha magának beszélne:

- Nincs vezető, elvtársak, aki nem követ el hibát. Ha szélesebb útra tér, figyelmeztessük. Amit Baranyiné kapott, nem volt több figyelmeztetésnél. Hát összecsőrdültünk. Előfordul ez minden családban. Hát én őszintén azt kívánom, hogy mindenki felejtse el, ami történt.

- Nem lehet felejtetni, amit az emberekkel csinált! - csattant az asszony hangja, és már Horváth Z. is kezdett elpártolni tőle.

- Lenin elvtárs is hajlandó volt kompromisszumot kötni!

- De nem... nem elvtelen kompromisszumot! El van ez már cseszve rég. Nincs ennek semmi értelme! - jajdult fel Baranyiné, és már mindenki rá haragudott.

Jeremiás próféta pedig gyöngybetűkkel beírta könyvébe: „És hazugsággal gyógyítgatják az én népem lányának romlását, mondván: Békesség, békesség, és nincs békesség!” (6.14.) Vesszekszem egy sort én is az asszonnyal, aztán tehetetlenül hazautazom. Két hét múlva levelet kapok tőle.

„Tisztelt Árpád! Ami politikai nézetemet, képzettségemet illeti, megszívlelem kritikáját. Én a mindennapi életben, munkámban nem politizálok, ennek ellenére ne gondolja, hogy az agrár-egyetemek politikai analfabétákat nevelnek. Ez a rezisztencia itt alakult ki bennem, a munkahelyi és községi pártmunka láttán. Azt hiszem, a politikában sok hazugság van, ezért foglalkozom keveset vele, Bencze János és Major János ezért húzták rám, hogy párt- és rendszerellenes vagyok. A megyei pártvizsgálat ezt megcáfolta, szerintük politikailag megbízható, de szakmacentrikus vagyok. Úgy érzem, ez nincs akkora bűn, mint az, hogy Bencze J. és Major J. alkalmatlanok a vezetésre.

...Amikor a KPM megjelent a tsz-ben, Major elvtársék természetesen azt fűjték, hogy én hívtam őket (nem igaz). Sok szabálytalanságot találtak, amiért közvetve én is felelős vagyok, mint főagronómus. A 16 oldalas jegyzőkönyvből azonban kb. 8 oldal a tsz személygépkocsijával foglalkozik, ami az elnök irányítása alá tartozik. Megállapították, hogy Horváth József nem vezetheti a Volgát, mert nincs szakmai jogosítványa, hogy Bencze János évek óta jogtalanul veszi fel a havi 500 forint járműhasználati átalányt, hogy Major János és Balázs Péter (az elnök veje) szintén jogtalanul veszik fel a járműhasználati átalányt, mert munkakörük nem igényli.”

Kényszeredetten válaszolok valamit, s postafordultával jön a válasz: „Azért írok ilyen sürgősen, mert a párt kezdeményezésére 10 kisgyűlést kell tartani. Az első az este volt. A tagokat lakhely szerint hívják össze, nehogy szervezetten merjenek szólni, így minden csoportban nagyon vegyes társaság van, akik a munkában alig találkoznak egymással. Megszervezték a védelmet is: a párttagoknak minden gyűlésen hivatalból ott kell lenni! Természetesen én is hívtam a szakembereket. Minden szervezésük ellenére az első brigádgyűlés a mi részünkre alakult kedvezően, jól beolvastak az emberek a Bencze-Major-Horváth »háromszögnek«, utána az elnök ismét békülni akart.

Ma, szombaton telefonált Bencze Zsuzsikának, hogy a többi kisgyűlésre ne küldjék ki a meghívókat, de Dobák azt mondta, hogy erre párthatározat van, s végre fogják hajtani!”

Kocsiba ülök, két óra alatt lezavarok 150 kilométert, hogy az esti kisgyűlést elérjem. Az elnök és a párttitkár nem éppen barátságos velem, a cikkem után ez természetes is. Legnagyobb meglepetésemre nem ők, hanem a járási pártbizottság munkatársa, Tóth Gábor rúg belém: közli, hogy nem vehetek részt a gyűlésen! Kívül maradok, de nem egyedül, a portás bácsi gondozásba vesz.

- Sose bánja, semmi nincs ott, csak az embereket szítják! Itt egy év óta csak azt jegyzik fel, amit Zseni ellen szólnak. Ez a Járási Gáborka is, ez is! - sajnálkozik az öreg. - Görbeden vót

ez főagronómus, oszt lejtőre vitte a szövetkezetet. - A közös veres kutyája hozzánk somfordál, de az öreg egyetlen köhintéssel elzavarja. - Tegnap vótam soros én is a gyűlésre! Bezdán Illés megmondta, hagyják Baranyinét dolgozni, Bencze Janit meg állítsák le. Járási Gáborka felugrott.

- Én is vitatkoztam az elnökkel, mégsem váltották le!

- De téged elzavartak! - jegyezte meg Harsányi Jóska, hogy ő is hallhatta.

- Ki morog ott?! - csattant fel erre.

- Én! - állt fel Harsányi, oszt nekiindult az asztalnak, hogy félni kezdtünk, de csak az ajtón ment ki. Hát kik ezek, hogy így beszélhetnek velünk? Még hogy morog!

Reggel bementem a járási bizottságra, Koltaihoz, engedélyezze már, hogy az aznapi kisgyűlésen részt vegyek. Először nem értette, hogyan tartozik ez órá, aztán azt hitte, az elnököt vagy a párttitkárt kell figyelmeztetni („pedig megmondtuk nekik, a cikked igaz, tegyenek rendet, ne pörösködjenek!”), aztán megdöbben munkatársa viselkedésén.

- Tóth elvtárs még három hétig van itt; hároméves pártiskolára megy! - mondja, hogy megnyugtasson. Nem sikerül, mert tudom, onnan visszatérve legalább titkári szék várja. Menthetetlenül vezető lesz még 2000-ben is.

Nem hiszem, hogy miattam, de tény, az esti kisgyűlésre kijön Szombathy István, a járási hivatal elnöke és maga Koltai László is. Major Pál köszönti őket, aztán felszólítja az embereket: - Elsősorban ne az indulat, a hogyan tovább lebegjen valamennyiünk előtt!

Csönd.

Szombathy feláll. - Elvtársak, úgy látom, hogy a probléma adott, ugye Koltai elvtárs is egyetért velem, hogy hát szóljanak hozzá, hát mondják el véleményüket bátran, magunk között vagyunk!

Csönd, a kósza tekintetek ha összeakadnak, felszaladnak a plafonra.

Szombathy nem bírja, átszól a két székkal odább ülő Koltainak: - Nem tudom, van-e neked valami?...

Koltai feltápászkodik. - Hát most lehet, elvtársak, tessék!

Baranyiné és tábora bal oldalon ül, ez a kisebbik boly. Jobb szélén vagyok én, a mellettem levő széken a magnetofon, aztán az elnök, s mögöttünk vagy kétszer annyi ember, mint amott.

Major János: - Tessék!

A szájak be vannak varrva.

Szombathy István: - Bátran! - Majd felugrik. - Nem, hát ezt majd később! - Zavartan leül. - Rá lehet gyújtani!

Major János: - Nyugodtan, elvtársak, hát nincs titok!

A tizenegyedik percben feláll Koltai.

- Na, elvtársak, a hogyan tovább, az lebegjen a szemük előtt, és így tovább!

A hogyan tovább lebeg, az emberek hallgatnak. Végre föltűnik egy kéz! Mint végtelen tengeren a víz alatti hajó periszkóp-gallyacskája, úgy mered az égre.

- Tessék, Gyenge elvtárs! - kap utána a párttitkár rögtön, és a technikai okleveles kertész, a hajdani maszek fuvaros és megszondáztatott vadász megemeli magát, de a lábát nem egyenesíti ki teljesen, úgy mondja:

- Azt szeretném csak kérdezni, hogy egy tag hány alkalommal szólhat hozzá?

- Ó, ahányszor csak akar! - feleli az elnökség.

- Akkor jó - mondja Gyenge, és leül.

Csend. Fázik a derekam.

Még egy kéz, Székelyi András raktáros, a Kisap - két piarista gimnáziuma után kapta a nevét - jelentkezik.

- Elnézést kell kérnem a pártbizottság embereitől, hogy így vetődik fel bennem, de szorosan a hogyan tovább kérdéshez kapcsolódik, hogy az ellentéteket már réges-régen meg lehetett volna oldani, de sem a pártbizottság, sem a helyi pártszervezet nem a realitásokat - itt belegabalyodik a mondatba -, az igazságot félretéve, szemet hunyva az előtt, teljesen az egyik oldalra álltak! A párt hatalma is ott van az elnök mögött, és azért hallgatnak az emberek, mert attól félnek, hogy tulajdonképpen a párttal kerülnének szembe, de hát 1977-ben senki sem akar pártellenes lenni!

„Tessék, elvtársak” - mondanám az elnökségi asztalnak, de Koltai vár, és csak a 22-ik percben emelkedik fel.

- Nos, elvtársak, itt van a levezető elnök elvtárs... Én, amit tudtam mondani újat, azt lényegében, na... Felcsattan: - Nekem az időm pénz, én reggel korán kezdek, úgyhogy... Viszontlátásra!

Kórusban köszönnek neki, de csak akkor szólal meg hátul egy hang, amikor becsukódik a titkár mögött az ajtó:

- Mi reggel hánykor fejünk? - Kuncogások felelnek csak.

A huszonnyolcadik percben kér szót Gyenge János másodszor:

- Biztatnak bennünket, hogy fogjon össze a tagság és a vezetőség. De hogyan tartsa fenn a tagság a kapcsolatot egy olyan vezetővel, aki három év óta itt van, és egy alkalommal se jött ki a kertészetbe, mondjuk januárban, amikor az üvegünkbe befagy a víz. Nem kívánok nevet említeni, de gondolom, ettől a vezetőtől megkapom a választ!

Négy perc múlva áll föl Gyenge János harmadszor.

- Azért a hallgatás, mert saját bőrünkön tapasztaltuk, ha szóltunk, a kása megégette a szánkat! Ne haragudj, elnök elvtárs, meg kell említeni: hol adtál háztájit a bírálóidnak, és hol adtál a sógorodnak meg az öcsédnek? Megkérdezném a párttitkár elvtársat, milyen oknál fogva van maga annyira elfoglalva, hogy három év alatt egyetlenegyszer sem találkoztunk a munkahelyen?

Major elpirul, aztán felugrik.

- Arról mért nem beszélnek, hogy Zseni hogyan csináltatta a kerítését, hogy ki csinálta neki, és mennyiért?

- És arról, hogy Krisztus lebontása mennyibe került a téesznek? Ezt mért nem fizetted még ki?! - vág vissza a főagronómusnő, és Gyenge János csak kapkodja a fejét. Szíves örömet kámforrá válna, de a többiek rászólnak: - Folytasd!

- Én nem akarok személyi vitát tenni, az elnök elvtárs gyerekkori pajtás, együtt is rendetlenkedtünk, de meg kell azt mondani, amik megtörténtek az életünkben!

Megint csönd. Mintha a véletlenül bekapcsolt és nyomban kikapcsolt hullámfürdőben ülnénk: két hullám átszaladt rajtunk, s most vizes fejjel várjuk, mi lesz.

Ötödször is szót kér Gyenge János:

- Kérdezgetik, minek választottuk Bencze Jánost elnöknek, önök tanult emberek ott az elnökségben, kérem, mondják meg, titkos az a választás, ahol nem lehet titokban kihúzni a jelöltet, mert csak egy lepedővel van elválasztva egy sarok, és egyes személyek ott állnak megnézni, hogy ki megy be a firhang mögé. Meg tetszenek engem érteni?

A negyvenhatodik percben vagyunk, a magnetofonon tízpercnyi a szöveg. Major János párttitkár javasolja, ne lopjuk egymás idejét, menjünk haza. Erre fel kér szót Gyenge János hatodszor, de mielőtt beszélni kezdene, gyengéden megérinti az előtte ülő elnök vállát. - Megkérem az elnök elvtársat, mondja el, sérelmesnek érezné, ha a tagság fegyelmet indítana ellene, vagy ha a közgyűlésen egy... egy valamilyen visszahívást vagy ilyesféle eljárást kapna a tagságtól? - Szinte kérleli: - Mondja meg, mit tudna tenni a helyünkben?

Válasz nincs, megköszönik a részvételünket, és elindulunk haza.

- Mit szól hozzá? - lép mellém Gyabronka Ferenc. Mielőtt felelnék, felüvölt mögöttünk egy hang:

- Az én fiam miattad halt meg! - Hátrafordulunk. Az elnök kétszer akkora, mint az előtte álló Molnár József brigádvezető, mégis ő kiált segítségért:

- Micsoda? Jegyzőkönyvezni, Zsuzsa! - A titkárnő ugrik, de a többiek is, és lefogják a kis embert, ám a szócsata folytatódik:

- Nem te kergetted el a szövetkezetből?!

- Elment, mert lopott!

- Ha mindenki úgy lopott volna, neked sem kellene félned!

- Hagyd már abba! Gyere már! Hagyjad! - vonszolják ki társai Molnárt, Zsuzsika hiába rohant a gyorsírófüzettel.

- Hogy halt meg a fia? - kérdem Baranyinét.

- A fia, Molnár Jóska technikumot végzett, de neki valahogy nem akadt itt munka. Akkor kaptuk az új Zetort, és a srác azt mondta, majd ő elvezetgeti. Érettségivel traktoron? Félős volt ez a választás, főként Horváthnak, mert mi lesz, ha a srác kedvet kap a Volgára? De kisebb gondja is nagyobb volt annál, mindig azt a gépet birbitélte. Ez lett a veszte. Kiselejtezték egy öreg Nysát, ő meg leszerelte róla a dudát, hogy a traktoron az is legyen. Nem titokban csinálta, hanem az elnök ablaka alatt. Jani bátyánk ki is szaladt: „Ez lopás, tessék jegyzőkönyvezni!” Fegyelmi, alacsonyabb munkakör, s akkor a gyerek átment az olajosokhoz, és annál a nagy gazolinrobbanásnál meghalt.

Az apán kívül nem hiszem, hogy akad még ember, aki azt mondaná, hogy Cselekszi Bencze János a legkevésbé is felelős ifjú Molnár József haláláért. Miközben nyomom a gázt, mégis eszembe jut egy másik lopás, Horváth Józsefé, s aztán nem tudom, miért, Polgár István halálára ugrik a gondolatom, s azon billeg, amíg egy reflektorom elé szaladó nyúl miatt kis híján belebucskázok az árokba.

A kisgyűlések, beszélgetések folytatódnak, de sajnos többségüket Járási Gáborka „jegyzőkönyvezi”. A juhászokat Szombathy István, a járási hivatal vezetője kérdezi, hogy ki a hibásabb: az elnök vagy a főagronómus?

- Meg tudja mondani az elvtárs, hogy mennyi pénz van a zsebemben?

- Dehogyan tudom. Hát honnan tudnám?

- Látja, ennyit tudunk mi is arról, mi történik ott fenn!

A másik juhász folytatja:

- Ha belebújik a kukac a fába, már hiába keresik, a hegyén jön ki!

Harmadik:

- Hét elnököt szolgáltam már a környékben, megmondom én a miniszternek is, ha kell, ez így nem jól van! Tőlem a juhászbótot nem veszik el, ha igen, csinálók másikat.

- És mit mondana a miniszternek?

- Hogy tizenhét évig jó volt Bencze János, most meg a főagronómus táborozik, bandát csinál?

- Akkor Baranyiné menjen, és az elnök maradjon?

- Becsületes tag ehhez nem tud hozzászólni, Drahot Erzs kiváló főagronómus, Bencze János kiváló elnök, és a szövetkezet is kiváló!

A hangadó Szirtes József megcsóválja a fejét.

- Nézze, ezzel az elcsesztett juhoddálllyal egyik sem törődik. Befülledt, elsárgult a gyapjú, és hiába szoltunk, egymást szorongatják. Tudja, mennyibe volt ez nekem? Hús-huszonötezerbe, meg neki is annyiba, meg neki is! - mutat társaira.

Raksányi bólogat, majd azt mondja:

- Döntsék el fenn, mert ha titkos szavazásra vinnék is, és az egyik elbukna, az igazságtalan lenne, mert mi annyira jelentéktelen dolgokat tudunk, hogy csak igazságtalanul dönthetünk!

- Ha Bencze Janit rúgjuk seggbe, az éppolyan, mintha engem az öt családom 65 évesen belökne a szeretetházba! Nem kell olyan nagy madzagot adni a fiatalágnak - szorítja meg a botját Szirtes.

- Az biztos, Bencze János mindenféle hájjal megkent rutinos parasztember, talán még hátul is szeme van. De Zseni azt mondja, meg más is, hogy több mint egy éve nem törődik a közössel, nem dolgozik.

- Ha nekem húszéves korában azt veti a szememre a fiam, hogy nem dolgoztam a múlt évben, akkor azt mondom neki, az anyád p..., fiam, felneveltelek 19 éven át!

A kertészeti brigádban feleannyi sincs a kereset, mint a juhászoknál, egyesek szerint ők azért vannak inkább Zseni mellett. Harsányi József a legjobb szótehetségű:

- Nézze, a tagság le van bújva, félnek az emberek. Állítom, hogy a legutóbbi közgyűlésen 80 százalék az elnök ellen szavazott, de akkor közbekérdeztek: „Biztos megvan ez?” Erre megkezdődött a himbálózás, mire az ötödik nekifutásra megszámlálták, már alig volt fenn valakinek a keze.

Kádár Józsefné hosszú hallgatás után rugaszkodik neki:

- Ha ő marad az elnök, a szakemberek elröplülnek, mert ő aztán a bosszúállásban sztahanovista! A gyűléseken az emberei szétülve figyelik, hogy ki kinek tapsol, meg kinek emeli fel a

kezét! A múltkor is valaki megbírált az elnököt, Kovács Pista egyedül megtapsolta, és másnap már nem hordhatta a tejet: az elnök elvette tőle, és odaadta egy maszeknak, és még azt is mondta, hogy így hasznosabb a szövetkezetnek! Megszoktuk mi már, hogy itt mindent a legszűkebb vezetőség intéz, Bencze Jani egymaga! Úgy megy itt a választás, ha valaki a téesz félkegyelműjének a nevét írta a papírra, azt is megválasztanák!

Most már Dömölky János rendezővel együtt várjuk a tsz-ből a híreket. A televízió több kilométernyi filmet, stábot adott dokumentumforgatásra!

Baranyinétól május 3-án érkezik a levél: „Kedves Árpád! Ma du. volt vezetőségi ülés, ahol megjelent Szombathy elvtárs és Tóth G. Szombathy javasolta Horváth leváltását a szem. vez. munkakörből visszaélései, lopásai miatt. Horváth tisztázni akarta igen kényes helyzetét, kérte a lopás kivizsgálását, mert az Új Tükör is hazudik. Bencze és Major elvtársak helyeselték a kérelmet, mire Szombathy ismertette azt a bizonyos jegyzőkönyvet! Ezután Dobák ismertette a járási hivatal határozatát, mely szerint Bencze Jánosnak a jogtalanul felvett 16 200 forint személyi fizetést vissza kell fizetnie. Döntés született, hogy május 21-én lesz a közgyűlés, ahol a járási pártbizottság előterjeszti javaslatát. Az az érzésem, hogy Majort, Horváthot leépítik, Benczével a kétes pénzt visszafizettetik, és marad elnök. Persze ha ennyi visszaélést én követek el, már rég ki tudja, hol vagyok! Lehet, hogy nem így lesz: az Isten és a párt útjai kifürkészhetetlenek.

A múltkori beszélgetésünk eléggé letört. Úgy érzem, Bencze Jánoson kívül nekem elvtelen kapcsolatam nem volt és nincs senkivel, azt is ő kényszerítette ránk.”

Rendező, dramaturg, operatőrök; három autóra való ember utazik a közgyűlésre. Érdekes, hogy a kamera, a reflektorok, mikrofonok nem zavarják még az elnökséget sem, pedig ezek csípnek el néhány olyan sűgást, közbeszédet, amiről a hallgatóság nem szokott értesülni. (Ahol halk volt a suttogás, ott a rendező a film többszöri levetítésével süketnémákkal olvastatta le a szájmozgásról, hogy mit mondtak.)

A közgyűlés félórás késéssel kezdődött. Az elöl ülők közé a járási hivatal vezetőjének javaslatára utólag felhívták a főagronómusnőt is. A közgyűlést Dobák József üzemi vezető, a falu egyik hajdani szövetkezetének elnöke vezeti:

- Kérem, szóljanak, hogy az előcsarnokban levők jöjjenek be!

- Tisztelt rendkívüli közgyűlés, kedves vendégeink, az Egyetértés MgTsz közgyűlését megnyitom. Szeretettel és tisztelettel köszöntöm a termelőszövetkezet tagságát és vendégeit. Külön köszöntöm Tóth Géza elvtársat a megyei tanács vb-től, Koltai László elvtársat az MSZMP járási bizottságától, Szombathy István elvtársat, dr. Köves László elvtársat a járási hivataltól, Tóth Vince elvtársat a TESZÖV-től, Vígh Mihály elvtársat az MSZMP községi csúcsvezetőségétől.

A jelenléti ív alapján megállapítom, hogy a közgyűlés határozatképes. Most átadnám a szót Szombathy elvtársnak.

- Tisztelt közgyűlés, kedves elvtársnők, kedves elvtársak! A mai közgyűlésnek egyetlen célja van: a szövetkezet vezetésében rendet kell teremteni. Ez pedig a közgyűlés hatáskörébe tartozik. Ezt megelőzően mi reálisan felmértük a tagság véleményét, a szövetkezet elnöke és főagronómus között kialakult ellentét vonatkozásában. A tagok nagyobb része félt véleményt mondani, mert nem tudták, hogy ki fog győzni. A főagronómus melletti táborat a tagok kisebb hányada képezi, köztük jó néhány sértődött szövetkezeti tag és a szakemberek. Az elnök táborát inkább az idős és nyugdíjas szövetkezeti tagok alkotják.

A fiatalok elmondták, hogy az elnök fölött eljárt az idő, félre kell állítani, a főagronómust jó vezetőnek, jó szakembernek tartják, akivel együtt tudnak dolgozni. A tagok jelentős része kifogásolta, hogy „az egész ügy ennyire lett szellőztetve”. Olyan vélemény is elhangzott, hogy szeretnék, ha a két vezető kibékülne, s tudomásuk van róla, hogy az elnök több esetben békülni akart. Tény, hogy a legtöbb bírálat a termelészövetkezet elnökét érte, azonban ezek jelentős része egyéni sérelmekből fakadó, sokszor évekkel ezelőtti dolog. Abban mind a két tábor egyetértett, hogy a jelenlegi helyzet tarthatatlan, mert az ellenségeskedés kiterjedően van a tagságra, egyeseknek már az egészsége is ráment erre.

A termelészövetkezet vezetőségében is két tábor van, ezért az lenne a célravezető, ha a vezetőséget is újraszervezik.

Az elhangzott vélemények alapján a következő összegeztünk a kisgyűlésen részt vett szervek részéről: A szövetkezet választott vezetősége és a termelészövetkezet elnöke mondjon le, a főagronómusnő kérje a munkaköre alóli felmentést. Ennek kapcsán a szövetkezet közgyűlése válasszon új vezetőséget, új elnököt, és jelöljön ki új főagronómust. Ezt a javaslatot az elmúlt pénteken, 13-án - ebből is látják az elvtársak, hogy nem voltunk babonások - a szövetkezet vezetősége elé terjesztettük, ahol a vezetőség zárt ülésen tárgyalta meg a felsőbb szervek által kialakított álláspontot. A vezetőségi tagok döntő többsége és a termelészövetkezet elnöke elfogadta a javaslatot. Úgy ítéljük meg, a szocialista tudat alakulásának színvonaláról tettek tanúbizonyságot, amikor megértették, hogy a lemondásukkal a szövetkezet közgyűlésének, az egész tagságnak nyújtanak segítséget; lehetővé teszik az új vezetőség kialakítását az elkövetkezendő időszakokra. Kérésünket tizenegy vezetőségi tag közül a szövetkezet elnöke és kilenc vezetőségi tag tette a magáévá, mindössze egy vezetőségi tag ragaszkodott a funkciójához, ő megmaradt továbbra is vezetőségi tagnak.

Álláspontunknak és javaslatunknak a második felére térnék rá, ami a szövetkezet főagronómusára vonatkozik. Baranyiné elvtársnő reagálása egyértelmű volt: minden felelősséget elhárított magától, és úgy értékelte a helyzetet, hogy azért teljes egészében a szövetkezet elnöke a felelős. Közölte, hogy a javaslattal nem ért egyet, főagronómusi funkciójáról nem hajlandó lemondani! Kritikusan elemezve az álláspontját, véleményünk szerint az a szövetkezetért érzett felelősségnek a hiányát mutatja; saját egyéni érdekeit ebben a kérdésben, korábbi merev álláspontjához hasonlóan, egyértelműen a szövetkezet összetagságának az érdekei fölé emelte. Egy kérésünk volt, annak a vezetőség eleget tett, a főagronómus elvtársnő nem! És itt utalnék arra, ami konkrétan a mi feladatunkat érinti, a járási irányító szervek feladatát. Utalnék az MSZMP, a Magyar Szocialista Munkáspárt XI. kongresszusának határozatára, ami tartalmazza az irányító szervek felelősségét a hatáskörükbe tartozó vezetők magatartásáért és tevékenységéért. Erre, valamint a vezetőség múlt pénteki határozatára hivatkozva kérem a közgyűlést, hogy a vezetőség felmentése mellett külön napirendi pontként tárgyalja meg a szövetkezet főagronómusával szembeni fegyelmi eljárás beindítását. Ezzel kapcsolatban fölhívnám a figyelmet a tsz-törvény 160. paragrafusára, mely szerint „ha az állami felügyeletet gyakorló szerv felelősségre vonást javasol, a termelészövetkezet közgyűlése köteles a javaslatot megtárgyalni és erről határozatot hozni.” Köszönöm a figyelmet.

- Megköszönöm Szombathy elvtársnak a beszámolóját - veszi vissza a szót Dobák. - A hallottak után javasolom a tisztelt közgyűlésnek, hogy a felmerült problémák megtárgyalása érdekében a kapcsolatos tennivalókat, ezek megtárgyalását mint napirendi pontot fogadja el. Kérem a kedves elvtársakat, akik egyetértenek a napirenddel, kézfelnagyítással szavazzanak.

- Erre nem szavazunk! - szól közbe egy hang, aztán követi több közbekiáltás:

- Csak külön-külön!

- Úgy van!

- Csak egyenként, sorban, Dobák elvtárs!

Feláll Székhelyi András raktáros, a Kisrap.

- Vegye le a közgyűlés a napirendről a főagronómus ellen indítandó fegyelmi eljárást. Javasoljuk továbbá, hogy a közgyűlés utasítsa el a vezetőségi tagok lemondását, egyetlen lemondást fogadjon el, az elnök lemondását mind a két tisztségéről.

- Helyes, helyes! - kiabálnak többen.

- Kedves elvtársak, nagyon-nagyon nehéz probléma elé állítanak - habog Dobák. - Nem szeretném erőltetni, ez egy kis demokratizmus-problémára vet fényt, nagyon kérném magukat arra, hogy a harmadik napirendi pontot fogadjuk el, a termelőszövetkezet vezetőségének a fölmentését, nemcsak azért, mert járási javaslat, a termelőszövetkezet vezetősége is egyetértett vele, a vezetőségi tagok írásban adták. Másodsorban ez jogos követelménye annak, hogy új, tiszta állapot induljon a termelőszövetkezetben!

- Dobák elvtárs - áll föl megint a Kisrap -, hadd fűzzek még néhány szót hozzá, ugyanis abban a kellemetlen helyzetben van a tagság, hogy Szombathy elvtárs egyik oldalról megvilágította az eseményeket, ugyanakkor a másik oldalról nincs tájékozódva, és nincs ismertette a tagsággal, amit még ezekről a témákról tudnia kellene. És azt javaslom ezért, hogy a tisztánlátás érdekében hadd mondjam meg én is ezekről a dolgokról a véleményemet.

- Helyes, helyes! - kiáltozzák.

- Tessék, Székhelyi elvtárs - törődik bele a megváltoztathatatlanba Dobák.

- Tisztelt közgyűlés, kedves szaktársak! - kezdi Székhelyi, és előhúzza egy előre megírt beszédet. - Az előbb Szombathy elvtárs azt mondta, hogy a termelőszövetkezet vezetősége azért nem tudta megoldani már egy éve az ellentéteket, mert nem volt alkalmas a vezetésre, következőképpen le kellett neki mondani. Ugyanakkor ennek egészen más háttere van. Azokon a vezetőségi üléseken mindig az elnök elvtárs elnökölt, és emiatt azok nagyon egyoldalúak voltak. Sokáig sikerrel elnyomott minden önálló véleményt, hazug módon félretájékoztatta a pártbizottságot, Baranyiné és a szakvezetőség ellen hangolta őket. A járási pártbizottság pedig, ahonnan a tagság segítséget, támogatást várt volna a munkájához, zöld utat engedett Bencze János bosszúvágyának, és takargatta annak sötét ügyeit. Lelkiismeretlen dolog volt ez egy szocialista állam pártvezetőitől! Ha önöket megvesztegette is Bencze János, akkor se lett volna szabad ilyen hosszú ideig, ilyen nyilvánvaló hibák láttán a közösség, a tagság ellen dolgozni. Számoltak-e azzal, hogy ezek után marad-e hite a tagság előtt a járási pártbizottságnak? Önöknek már régen segíteni kellett volna bennünket, hogy minél előbb megszabaduljunk attól az elnöktől, aki már régen bebizonyította alkalmatlanságát. Szerintem ugyanis nem vitatható, hogy sem politikailag, sem szakmailag, sem erkölcsileg nem felel meg a mai vezetői követelményeknek. De önöknek Baranyiné feje kell, mert ezt kívánta Bencze János és néhány barátja érdeke! És van itt még más is! Én jelen voltam azon a május 13-i rendkívüli vezetőségi ülésen. Elmondhatom, hogy valóban rendkívüli vezetőségi ülés volt. A járás javaslatára hívták össze minden előzetes tájékoztatás, illetve napirend nélkül, így aztán meglepetés-szerűen rukkoltak ki javaslatukkal, miszerint: a vezetőségi tagok mondjanak le vezetőségi tagságukról, és a főagronómus mondjon le beosztásáról.

Ismeretes a tagság előtt, hogy az elnök évek óta a közösért szinte semmit sem dolgozik. Elszakadt a hozzá beosztott vezetőktől és a dolgozó tagságtól. Arra azonban volt ideje, hogy talpnyalóit jogtalan előnyökhöz juttassa, azokat pedig, akik kifogásolták a térszdemokráciát sértő intézkedéseit, azokat kíméletlenül igyekezett lehetetlenné tenni, rágalmazni, alapos

indok nélkül feljelentgetni, végül a téészből távozásra kényszeríteni. Igyekezett a tagokat egymás ellen szítani, és mindenkit megfélemlíteni hatalmának biztosítása és szabálytalan cselekedeteinek leleplezése céljából.

Az elnöki asztalnál végigjár egy mondat: - A piaristáknál végzett! A piaristáknál végzett! - s „ezért hát!” tekintettel nézik a szenvedélyesen beszélő Kisapót.

- Amíg az elnök Baranyinét és a szakvezetőket alattomos eszközökkel támadta, maga felé hajlott a keze! Jóváhagyás nélkül felvett 16 200,- forint személyi fizetést. Ezt sokáig tagadta, de amikor kénytelen-kelletlen elismerte, kijelentette, hogy ezt az összeget külön takarékbetétben helyezte el. Az ok, azt hiszem, nyilvánvaló: „Ha rájönnek, majd visszafizetem!” Tagtársak, ha minden tag csak 16 ezer forintot vinne haza a közösből, hol lenne már a téesz? Ha minden tag úgy gondolkodna, hogy ha rájönnek, majd visszaviszem, akkor a téészből már nem lenne egy tetőcserép sem!

Tagtársak, Baranyiné munkájának eredménye, a gazdaság eredményessége nyilvánvaló. Miért lenne hát indokolt ellene a fegyelmi? Baranyiné kitűnő főagronómus, tagtársak, kitűnő főagronómus! És jól összeszokott szakembergárda élén bámulatos eredményeket ér el. Csak hagyják már egyszer békében! Gondolják meg, tagtársak, ezt a szakembergárdát kellene elüldözni egy ember miatt?

- Szó sem lehet róla!

- Álljon félre! - kiabálnak közbe.

- Bencze Jánosnak persze volt rá gondja, hogy jó előre magas pártfogókat keressen, és sajnos, éppen a pártfogók miatt húzódik ez az ügy már egy éve, és nem a vezetőség hanyagsága révén. A rendezésnek a járási elvtársak különös módját választották. Ahelyett, hogy tájékoztak volna a valóságos helyzetről, mindenáron Bencze János személyi céljait, érdekeit védték, összehívtak egy vezetőségi ülést, ahol elmondták, hogy ha a vezetőség ellent mer mondani a járás javaslatának, akkor állami szankciókkal fognak élni, hivatalból felfüggesztik a vezetőség működését, állami megbízottat rendelnek ki a vezetőségi tevékenység ellátására, Baranyiné ellen pedig fegyelmi eljárást indítanak. Ezen szankciók kilátásba helyezése után a vezetőség tagjai egy kivétellel lemondtak.

Tagtársak! És most figyeljenek! Tudják, mi történt? A párt- és állami vezetők semmibe vették közösségünk érdekeit, súlyosan megsértették a téesz demokráciáját. Szombathy és Tóth elvtársaknak nem volt joguk a tagság által választott, azok bizalmát élvező vezetőségi tagokat lemondásra kényszeríteni. Hiszen a kisgyűlésen fel sem merült annak a gondolata, hogy a vezetőség alkalmatlan a problémák megoldására, a helyzet rendezésére. Arra se lett volna joguk, hogy a vezetőség által választott Baranyinét fegyel mire javasolják, mert nem mond le beosztásáról. Ez így önmagában nem indok! Ha törvényt sért, ha olyanokat tett volna, mint Bencze János, akkor igen, akkor adjunk neki fegyelmit! Itt egyedül az elnököt javasolhatták volna felelősségre vonásra, mert egyedül ő az, aki alaposan rászolgált.

Miért kellett hát a vezetőségnek Bencze Jánossal együtt lemondani? Tagtársak! Az önök megtevéstése miatt! Ugyanis akik kifundálták e nagyszerű megoldást, a tsz-demokráciát, a rendeleteket megsértve, tudták azt, hogy vezetőség nélkül a tsz nem létezhet, nem jogi szerv. Tehát dacára annak, hogy lemondott, tovább kell működnie. Mivel Bencze János is a vezetőséggel együtt mondott le, neki is tisztségében kell maradnia. Következésképp lesz fél éve vagy egy éve, hogy bosszúvágát kiélhesse mindazokon, akik fel merték vetni visszasságait, visszaéléseit.

És még egy momentum utoljára. Tóth elvtárs szerint a vezetőségnek azért kellett lemondani, mert egy év óta nem tudta megoldani a problémát. De tagtársak, azóta volt egy közgyűlés, a februári zárszámadó, és az a közgyűlés sem tudta megoldani ezt a problémát. Tehát akkor a közgyűlést is le kell váltani? De mehetnék tovább. A járási pártszervezet, az se tudta megoldani egy év óta a problémát, tehát azokat is le kell váltani? Köszönöm szépen! - hajol meg a nagy tapsra.

- Kedves elvtársak, Koltai elvtársnak adom át a szót! - jelenti be Dobák.

- Kedves elvtársak, engem üdvözöltek, engedjék meg, hogy én is szeretettel köszöntsem a szövetkezet tagságát, és rögtön azzal kezdem, hogy rögtön visszautasítsam azt a rágalomhalmazt, amit Székhelyi elvtárs a járási párttestületekre zúdított. A járási párttestületek nevében utasítom vissza, és semmiféle fenyegetésekbe nem vagyok hajlandó visszamenni, mert neki erre nincs joga! Ez a kérésem, de ez egyértelmű!

Én megkérdőjelezem, hogy ezt a Székhelyi elvtárs maga írta-e vagy sem. Ezen nem vitatkozom! Visszautasítom, elvtársak, mert olyan dolgokat említ itt, hogy megsértettük a szövetkezeti demokráciát. Miért nem említette meg Székhelyi elvtárs azt a konkrét tényt, hogy a járási vezetés a megyei pártvezetéssel egyetértésben önöket meg akarta hallgatni? Adtunk rá lehetőségeket a kisgyűléseken? Minden embert odahívtunk, nem tehetek arról, hogy csak azok jöttek el, akik egyértelműen a Baranyiné mellett teszik le a voksukat! Így volt, elvtársak, ez a konkrét tény, nem akarok ezen sem vitatkozni. A másik az, elvtársak, hogy megvesztegetésekkel vádoljuk a testületeket!? Ebben az országban nem a Bencze János; nincs olyan ember, aki testületet meg tud vesztegetni! Hát azért ott becsületes fizikai dolgozók a tagjai annak a járási pártbizottságnak, kérem szépen! Szövetkezeti tagok, esztorgályosok, termelőszövetkezetek megbecsült vezetői a tagjai annak a testületnek! És egyértelműen azzal vádolt bennünket, a testületet, hogy a testületet a Bencze János megvesztegette!? A testület mondta ki azt is, hogy a Bencze János nem alkalmas elnöknek, és ezt mondjuk most is. Hát miért vádol bennünket? Fontolja meg máskor, hogy mit mond!

- Én nem akartam vádolni a testületet! - szól közbe a Kisap.

- Nem vitatkozok magával, majd utána!

- A másik dolog...

- Ilyen nincs! - szögezi le hangosan Harsányi József kertész.

- Én nem szóltam közbe a Székhelyi elvtársnak! Engedelmet kérek, ne engemet tiszteljenek, hanem azt a testületet, amit képviselek! Jó? Én nem követelek magamnak semmit, még annyit se, amennyit én megadok önöknek. Úgyhogy... elvtársak! A párt- és állami vezetés megsértette az önök jogait? Hát azért vegye tudomásul mindenki, kommunista és nem kommunista, hogy azért ez a szövetkezet ide a párt és az állam vezetésével jutott! Hát azért azokat a milliókat, azokat maguk nem a római pápától kapták! És nem is a nyugati kapitalisták drukkolnak nekünk azért, hogy ez a szövetkezet kiváló eredményeket érjen el. Hát több milliót kaptak ettől a pártvezetéstől! Az állami vezetéstől maguk több milliót kaptak! És most rágalmazzák ezt a vezetést, ami maguknak milliókat adott azért, hogy idáig eljussanak? Hát azért gondolkozzanak ám, elvtársak!

- Nem Bencze Jánosnak adták! - kiált közbe valaki.

- Maguknak, én nem mondtam, hogy a Bencze Jánosnak adták, bocsánat, ne tekerjék ki, amit mondok. Utána majd elmondja a véleményét!

- Önöknek adta, a szövetkezet tagságának. De azért bízzák a párt- és az állami vezetésre azt, hogy eldöntse, hogy melyik vezetésnek adja oda ezeket a milliókat! Azzal rágalmaz itt a Székhelyi elvtárs egy testületet, hogy kifundálja, mert a testület véleményt mondott, a testület tagjai véleményt mondtak?! Egyeztetve van a vélemény a felettes szervekkel! Itt nekünk kell megoldani a kérdéseket, és mi ezt a javaslatot tettük ide önöknek. Hát ha én vagyok a főmezőgazdász, elvtársak, én kérem, hogy vizsgáljátok ki! Tessék, öntsünk tiszta vizet a pohárba, és hozzátok ide! Hát én félek a vizsgálattól? Miért félek? Hát a vizsgálatot önök fogják elvégezni! És a következő közgyűlésen azt mondják, hogy kérem, ez itt és itt tévedett, vagy itt és itt becsületesen dolgozott. Hát ezt kérjük. Miért, miért félnek ettől?

- Koltai elvtárs! Az előző közgyűlésen a főagronómusnő akarta vizsgálni, de... - mondaná Kádár Józsefné.

- Utána legyen olyan kedves elmondani, utána legyen olyan kedves, jó?

- Tehát azokat a rágalmazásokat nagyon kérem, hogy küszöböljék ki, mert a harag, a bosszúállás, az nagyon rossz tanácsadó. Elvtársak, mért nem beszél senki itt arról, hogy itt tulajdonképpen semmi probléma nem volt 1976 áprilisáig, semmi probléma nem volt...

- Dehogynem! Dehogynem! - mondják többen.

- Rengeteg! - kiáltja Harsányi.

- Hogyne lett volna, csak nem szabadott róla beszélni! - döröggi valaki.

- Senki nem beszél arról, hogy áprilisig nem volt itt probléma! Arról tudnak-e, hogy itt áprilisban volt egy nagyon szép családi összejövetel, ahol összerúgták a port a vezetők, s azt mondták, hogy én téged, te engem, ő a másodikat, a harmadikat ki fogja nyírni! Itt tipikus személyi bosszúállásról van szó! Egy bosszúállásról, amit nekünk figyelembe kell...

- Arról van szó, hogy nem akartak az igazság oldalára állni! - mondja a Kisap.

- Így van! Így van! - helyeselnek többen.

- Vegyék már figyelembe a konkrét tény, elvtársak!

- Jó, figyelembe vesszük! - kiáltja Harsányi rezignáltan.

- Szóval így döntsének, ez a konkrét kérésünk. Ha most a közgyűlés nem fog dönteni, akkor hogyan megy tovább ez a szövetkezet?

- Jobban, mint eddig! - mondja valaki jó hangosan.

- Úgy fognak továbbmenni, elvtársak, hogy odamennek majd a bankhoz, és nem lesz egységes a vezetés, és nem kapnak semmire, nem kapnak semmire pénzt, elvtársak, vegyék tudomásul!

- Kinek a hibájából? - hallatszik ki a nagy nyüzsgésből a kérdés.

- Mondhatom, elvtársak? - kérdi a járási titkár.

- Szóval ezeket a szempontokat mind vegyék figyelembe. Ez a konkrét kérésünk. Mi nem döntünk, önök döntenek! Mi nem döntöttünk, ahogy itten a Székhelyi elvtárs egy testületet rágalmazott. És ne haragudjanak, azt megmondom előre, és nem fenyegetek, megkérdezzük majd a Székhelyi elvtársat, hogy honnan vett ekkora bátorságot. Meg fogjuk kérdezni! A járási testületeket nem a Székhelyi elvtárs választotta, hanem több ezer ember, hát ő ne mondjon erről véleményt! Ő mondjon a saját munkájáról véleményt! Jó? Ennyit előrebecsátva, nagyon kérem, az indulatukat, a haragot, a gyűlöletet tegyék félre. Kérem, hogy a bosszúvágyat félretéve, a haragot félretéve - mert az nagyon rossz tanácsadó! - döntsének ezen a közgyűlésen. Köszönöm szépen a figyelmüket, még lehet, hogy szólok. Köszönöm szépen.

- Micsoda szemtelenek! - súgja együttérzéssel egy hang Koltainak az elnökségből. Dobák visszaveszi a szót:

- Kedves elvtársak, engedjék meg, hogy tisztelnél fogva figyelmeztessem az elvtársakat, hogy hallgassunk meg mindenkit, ne kiabáljunk közbe, ne szóljunk közbe. Mindenki elmondhatja a véleményét, hiszen tisztázni jöttünk ide. Másodsorban nagyon-nagyon udvariatlanság az, hogyha egy felügyeleti hatóságtól, felettes hatóságtól, pártszervtől, annak képviselőjében valaki el akar valamit mondani, és állandóan közbebeszélünk. Kérem, fogadják ezt el tőlem. Most Szombathy elvtársé a szó!

- Tisztelt közgyűlés, az elhangzott, a Székhelyi elvtárs részéről elhangzott hozzászólásra reagálva csupán annyit szeretnék hozzátenni, hogy ő az a vezetőségi tag, aki nem mondott le a vezetőségi tagságáról! Ez sok szempontból érthetővé teszi azokat az indulatokat, azokat az érzelmeket, amik az ő részéről itt a hozzászólásban elhangzottak. De azt semmiképpen nem teszi indokolttá, amit ő elmondott itt a fokozása során a felsőbb szervekkel kapcsolatosan. Mert tartok tőle, hogy ha ezt a véleményét itt az alkalmatlanságról tovább fokozta volna, akkor nagyon kellemetlen helyzetbe kerültünk volna itt valamennyien, mert hiszen mi valamennyien úgy tudjuk, úgy ismerjük, hogy ebben az országban törvényes rend van, és ez a törvényes rend az egész országban minden szövetkezetre, köztük az Egyetértés Termelőszövetkezetre is vonatkozik.

A mondandómnak a lényege, amit érinteni akarok, csupán egy témakörre korlátozódik: a vezetőségi ülésen elhangzottakra. Elmondta a Székhelyi elvtárs, hogy lemondásra kényszerítettük a szövetkezeti vezetőségi tagokat, hogy fölháborítóan fölrúgtuk a termelőszövetkezeti demokráciát. Nem tudom, itt vannak-e azok a vezetőségi tagok, akik részt vettek azon a vezetőségi ülésen. Itt vannak-e azok az elvtársak? Itt vannak. Föltennék én egy kérdést. Volt-e bárki is kényszerítve arra, amit mi elmondtunk, hogy fogadja el? De ha így folytatjuk tovább, ahogy itt a Székhelyi elvtárs ezen a közgyűlésen most hozzászól, akkor valóban jönnek azok a szankciók, amiket én érintettem a szövetkezet vezetőségi ülésén. De azt senki nem mondta, hogy akkor fölfüggesztjük a vezetőséget, ha nem mondanak le. Ez senkinek a szájából nem hangzott el, és én azt hiszem, hogy ez egyértelmű és szándékos elferdítése az ott elhangzott tényeknek, a Székhelyi elvtárs részéről. A többi dologról én nem akarok nyilatkozni. Még csupán egyetlen kérdés. A szövetkezetben a demokrácia az nemcsak abból áll, hogy valaki beszél, de nagyon hangosan, mert ez még nem azt jelenti, hogy sokan állnak mögötte. Székhelyi elvtárs nem mérte fel kellően a körülményeket, és olyan túlfűtött érzelmi alapon indult itt el, amit nem lehet elfogadni. Mi elsősorban a józan, megfontolt szövetkezeti tagokra számítunk ebben a kérdésben, akik még nem kötelezték el magukat egyik vagy másik irányban sem! Itt, úgy látszik, kidramatizálták a fegyelmi eljárás beindítását az itt jelenlevő sajtónak meg a televízióknak. És még egyet: ha valaki a választott funkciójáról lemondott, a közgyűlés köteles jóváhagyni! Senkit nem lehet arra kényszeríteni, hogy csináljon valamit, amikor nem akarja! - mondja és leül.

- Kedves elvtársak, tűzzük akkor napirendre a tévesz vezetőségének lemondását és a jelölő bizottság választását...

- Nyílt szavazással! - kiáltja egy hang.

- Nyílt szavazással!

- Tudomásom szerint a termelőszövetkezet elnöke lemondott, ezt tegyük előbb szavazásra, ne próbáljuk kicsavarni, hátulról kopogtatni! - mondja Harsányi.

- Elvtársak, elvtársak! Mehetünk sorba is!

- Egyenként nem mondok le! - sítja Cselekszi Bencze János Szombathy Istvánnak. - Egyenként nem mondok le, csak együtt!

- Elvtársak, szavazzunk, ha nincs napirenden, nem tárgyalhatunk sem erről, sem másról, semmiről! Megértették? - izzad Dobák.

- Ez így nem megy! - sóhajt fel valaki.

- Elvtársak, azért gondoljuk meg! - mondja a közbekiabálások közt vergődő Dobák József. - Ne legyünk komolytalanok!

- Hallgassák meg, aki hozzászólást akar nyilvánítani! - kiáltja egy hang.

- Elvtársak, addig nem tárgyalhatunk semmiről, ameddig napirendre nem tűztük. Nem mondtam el még eléggé? - A nyüzsgés közepette Columbo-Fülöp József főkertész jelentkezik szólásra.

- Tisztelt közgyűlés, javaslom, hogy a járási hivatal és a pártbizottság javaslatát fogadjuk el. Amennyiben nem tudunk továbblépni, én mint a termelészövetkezet főkertésze bejelentem a lemondásom. Így tovább nem lehet dolgozni, a belső feszültség olyan nagy, hogy az közel van a robbanáshoz, vagy már ki is robbant. Ezért javaslom, hogy a felsőbb szervek javaslatát fogadjuk el. Amennyiben nem, itt a közgyűlés előtt december 31-ig benyújtottam a felmondásomat.

- Én csak azt szeretném kérdezni - áll fel az egyik kertész -, hogy lehetséges-e az, hogy külön tűzzük napirendre a vezetőséget és külön az elnök elvtárs dolgát.

- Kedves elvtárs, addig nem tárgyalhatunk róla, amíg napirendre nem tűztük, aztán külön-külön végig fogunk menni. Tetszik érteni? Akkor kérem, hogy kézfelnýjtással szavazzanak!

- Most csak napirendre tűzik! - biztatja valaki a többieket, de a kezek csak nem mozdulnak. Egy nagyon öreg bácsi kér szót:

- Mindenki az ellenkezőjét csinálja! Egyik a másiknak a titkát nem tudja elárulni? Ennek a kettőnek a dolga, miért nyúlik ennyire? Hát miért nem mondják meg, hogy mi a titok, hogy most a Drahota Erzsi vagy a Bencze János? Ez nagyon bánt, mert a vezetőségnek is a kárára van, visszaesésére!

- Kérem a közgyűlést, tűzze napirendre a vezetőség lemondását! - Végre enyhül a bizalmatlanság, s felemelkednek a karok. - Kedves elvtársak, aki egyetért Bencze János termelészövetkezeti elnök, vezetőségi tag lemondásával, az kézfelnýjtással sza...

Szombathy rászól:

- Felmentésével! - s Dobák helyreigazít:

- ...felmentésével...

- Külön kellene! - kiált közbe valaki.

- Elnök és vezetőség külön-külön nincsen! - veszi el a türelmét Dobák. - Csak vezetőségi tag lehet elnök! - mondja, mire a terem felnevet. - Kézfelnýjtással szavazzon, aki egyetért Bencze János szövetkezeti elnök...

- A mai nappal! A mai nappal! - kiáltják többen is. Szombathy sem bírja már cénával, felugrik. - Kérem szépen, azt a jogot adják meg bárkinek, hogy ha lemond tisztségéről, akkor maga határozza meg az időpontot! Mi lesz itt, ha mindenki a mai nappal elmegy?!

Sörös Ernő KISZ-titkár érzi, bármennyire meddő is ez a vita, az idő nekik dolgozik! Szólásra jelentkezik.

- Hát tegyük egy kivételt, hogy a vezetőség lemondását úgy fogadjuk, hogy a következő vezetőség megválasztásáig, de az elnök elvtársát a mai naptól mint külön funkcionáriust!

Morajlik a terem.

- Tessék, Harsányi elvtárs!

- Hát a Szombathy elvtárs nem gondolta meg, hogy a Bencze Jani milyen munkát mutatott egy éven át? Semmit nem mutatott! Hát mi dolgoztunk helyette, mi, munkások és szakemberek, mi irányítottuk ezt a termelőszövetkezetet! Én merem állítani, hogy ha most a Szombathy elvtárs és a párt, a járási pártbizottság első titkára, Koltai elvtárs meg az összes, aki itten van, most a munkások mellé áll, fogadjunk, hogy még közgyűlést sem kell összehívni! Hát miért? Hát látják, hogy milyen nehezen megy ez! Én most azt mondom, fogadjuk el a Bencze Jani lemondását a mai nappal, és megy a munka tovább, dolgozunk!

- Úgy van! Úgy van! - kiabálják.

Szombathy felugrik.

- Bencze Jánost termelőszövetkezeti elnöknek se nem én, se nem a Koltai elvtárs, se nem a másik meghívott bízta meg! Kérte önöket valaki, hogy válasszák meg elnöknek? Önök választották, én pedig most azért vagyok itt, hogy a jogszabályokat betartassam! Holnap engem fognak fenéken billenteni, elnézést a kifejezésért...

- Dehogy billentik! - nyugtatja Harsányi.

- ...hogymegengedem, hogy a maga javaslatára a szövetkezet törvénysértést kövessen el!

- Nem az én javaslatom, az egész tagságé! Hát értsék már meg egyszer és mindenkorra!

- Kedves elvtársak, kedves elvtársak, abban már egyszer megegyeztünk, hogy ha a felügyeleti hatóság vagy felettes hatóság vagy felettes pártszervtől levő személyek hozzánk szólnak, akkor meghallgatjuk, nem pedig közbebeszélgetünk. Ebben, gondolom, hogy úgy nagyjából megegyeztünk.

Kedves elvtársak! Ismételten kérem, hogy egyenkénti szavazással, mivel napirendre tűztük, szeretnék végigmenni rajta. A kedves elvtársaknak az a kötelességük, hogy megfelelő arányban fölemeljék a kezüket. Kedves elvtársak! Szeretnék végigmenni, essünk rajta túl! Kedves elvtársak, aki egyetért, elfogadja Bencze Jánosnak, a termelőszövetkezeti vezetőség tagjának, a termelőszövetkezet elnökének a felmentés iránti kérelmét, kérem, kézfelnyújtással szavazzon! Ellenőrző bizottság! Kérem, tartsuk föl a... Kedves elvtársak!

- A mai nappal! A mai nappal! - kiabálnak.

- Számoljuk meg, kedves elvtársak, aki egyetért vele, kérem, az tartsa fel a kezét, mert számolni kell!

- Megvan! Megvan! - mondja közömbösen Szombathy.

- Kérem, aki a főagronómus elleni fegyelmi eljárás beindításával... az előzmények, az elhangzottak alapján egyetért, az kérem, kézfelnyújtással tegye napirendre! Dezsőkém, számoljátok!

- Tessék rendesen felnyújtani, és számoljuk! - biztat Szombathy.

- Kérem, tartsuk fel a kezünket! Aki egyetért a főagronómusnő elleni fegyelmi eljárás beindításával, napirendre tűzésével, a fegyelmi bizottság jelölésével, az kérem, kézfelnyújtással nyilvánítson véleményt!

- Elsietted! - morog Szombathy. - Na mindegy, nem volt meg! Elsietted!

- Ellenvélemény?

Háromszor annyi kar emelkedik a levegőbe, mint korábban. Szombathy dühös.

- Ezt nem kell számolni!

- Jó, köszönöm szépen: nem volt meg, így ez nem került napirendre, kedves elvtársak.

Szombathy odahajol a járási titkárhoz: - Laci! Itt nem lesz fegyelmi! - Koltai egykedvűen bólint.

- Előterjesztés következik az elnöki személyi fizetéssel kapcsolatosan. Fölkérem Bencze János elnök elvtársat, mondja el... - Mit is? - néz szét Dobák, aztán gyorsan leül.

- Kedves elvtársak, mivel először kaptam még szót, engedjétek meg, engedjék meg, hogy termelőszövetkezetünk vezetősége nevében szeretettel köszöntsem a tisztelt közgyűlést, és egyben engedjék meg, engedjétek meg, hogy megköszönjem azt a 16 éves, 17 éves bizalmat, amit idáig kaptam, őszintén mondom, hogy le kell hogy vonjam saját magam is a bírálatot, és önkritikát kell hogy gyakoroljak, hogy ez a termelőszövetkezet vezetése idáig jutott, ameddig jutott. Én a járási pártbizottság, a járási hivatal és felettes szerveknek a javaslatával, a tagság akaratával egyértelműen egyetértek. Én magam is hibásnak tartom azért, hogy idáig jutottunk, de hibás ebben nemcsak én, hanem más is!

Kedves tagtársak, engedjék meg, hogy a Székhelyi elvtárs által elmondottakra csak egy-két szót. Én külön kérem, hogy ezt a kérdést majd vizsgálják meg. Nem vagyok én sem csaló, sem nem loptam, nem kellett nekem a termelőszövetkezeté, illegálisan, soha. Nem voltam ráutalva.

Kedves tagtársak! Az igaz, hogy esetenként nem teljesen jogszabályszerűen történt, például a járműhasználat kérdése, de ezt tudta a termelőszövetkezet vezetősége! Ott hibáztunk, hogy nem terjesztettük közgyűlés elé, pedig a közgyűlés elé tartozott volna.

Kedves tagtársak, 1975. június 30-án jött egy miniszteri rendelet, hogy termelőszövetkezeti elnökök részére személyi fizetést lehet megállapítani. A vezetőségi ülés ezt megtárgyalta, és személyemre kilencszáz forint személyi fizetést javasolt. A tervtárgyaló közgyűlésen a tagság részemre megszavazta a 900 forint személyi fizetést, amihez még a megyei tanács elnökének a jóváhagyása is szükséges. Én most itt szeretném bejelenteni, hogy én ebből a 900 forintból visszamenőleg 400 forintról lemondok! Ezt tessék szíves lenni így tudomásul venni.

Kedves tagtársak, még egyszer nagyon szeretném megköszönni a bizalmat. Tudom, sokan fölvetik, hogy mi lesz most az elnökkel. Majd jön kapálni! Tagtársaim! Eddig se félttem a munkától, eztán se félek! Tudom, hogy csináltam, amit csináltam: tudatosan csináltam, és ezért vállalom a személyes anyagi felelősséget is. Ezt majd kérem, hogy vizsgálják fölül, hogy mit tettem én a 16 esztendő alatt vagy 17 év alatt, kedves tagtársak! Én szeretnék veletek továbbra is együtt maradni, annak ellenére, hogy sokan megvetettek, hogy befolyásolt személyek vannak, hogy régi sértődések vannak. Lehet, hogy furcsának tűnik, de én azt mondom, hogy én nem haragszom! Higgyétek el, nem haragszom. Én mindig azt nézem, ki mondja, nem azt, hogy mit mond! Tagtársak! Nem álltam bosszút idáig senkin, nem fogok bosszút állni eztán sem. Tagtársak! Velem mi lesz közvetlenül, milyen beosztásba kerülök, egyszerű sima tag leszek-e, ezt még nem tudom: mindenesetre a törvényes keretek között biztosított

felmondási időt a magam részére fenntartom! Kedves tagtársak, én nagyon kérném, hogy az általam előterjesztetteket fogadják el, és nagyon kérném a termelőszövetkezet tagságától, hogy ezt a bizalmat, ami megingott velem szemben, próbálják úgy mérlegre venni, próbálják konszolidálni! Nem mondom, hogy nem követtem el hibát, elvtársak. De ki az a vezető itt közöttünk, aki nem követ el hibát 16 esztendőn keresztül? Nem akarok itt ujjal mutogatni, elvtársak, személyekre, akik sokkal több hibát követtek el, mint én. Lehet, hogy szándékosan, lehet, hogy nem, nem idetartozó téma ez, kedves tagtársak. Én még egyszer nagyon megköszönöm azt az eddigi bizalmat, és én kérném, engedjék meg, legyek olyan bátor, hogy kijelentsem, hogy ha azokat a személyeket, akik mellettem egyáltalán szót mertek emelni, ha azokat jogtalanul sérelem éri, akkor az a sérelem engem is ér, tagtársak. És most mindenkinek kívánnék nagyon jó egészséget, ha nem muszáj, nem szólok hozzá a mai napon. Képném, hogy a járási pártbizottság, a járási hivatal határozatával mindenki értsen egyet.

Zsibbadtan, nagy sóhajással állt föl az egész terem: végre!

Baranyiné két hét múlva írja következő levelét: „Koltai kezéből a megyei pártbizottság kivette az ügyet, a Teszöv-titkár intézi igen célratorően. Idegen embert keresett és talált elnöknek, aki tekintélyes, becsületes, nagyon őszinte és komoly ember. Július 2-án, szombaton reggel 9-kor lesz a közgyűlés. A sajtó és a filmesek nélkül az életünk és a közgyűlés unalmas, jöjjenek el!”

Megyünk. A Kisapopot felszólalása szinte szentté avatta.

- Koltai? - kérdeem tőle. Sokan kérdezhették már, hogy mi lett a fenyegetésből, mert mosolyog.

- Kijöttek, de nem a téesszbe, hanem a tanácsra, és behívtak. Koltai magyarázkodni kezdett, hogy miért történt így, ahogy történt, aztán megkérdezte, hogy képzeljük mi a jövőt. Új elnök, új vezetőség, a többi a mi dolgunk! „Érte magát valami bántódás a felszólalása miatt?” Azt hittem, nem jól hallok! Arról tudnia kéne, feleltem, mert csak a járási pártbizottság vagy a maga részéről érhet bántódás. Úgy tett, mintha nem hallotta volna: „Ha kellemetlensége lenne, közvetlen hozzám jöjjön, mert mindenkinek joga van elmondania a véleményét!” Ebben maradtunk.

A közgyűlés mámoros. A neveket még nem is mondják, az emberek már magasba kapják a kezüket. Az új elnököt, a vezetőség minden tagját ellenszavazat nélkül megválasztják.

Utódjának először Bencze gratulál:

- Elnök elvtárs, engedd meg, hogy kifejezzem őszinte részvétem! - Nagyot nevet.

- Ígérem, hogy veled szemben nincs semmi fekete lap!

- Rád bízom az embereimet! - rázta még mindig egymás kezét a múlt és a jövő.

- Én csak azt kérem: ne ellenem!

Hullanak a gratuláló mondatok, mosolyok. Van, amelyik tovább ágazik-bogazik, van, amelyik már a levegőben elhervad.

1977. június 29-én írja Baranyiné az utolsó levelet: „Koltaiék felénk sem néznek, a pártgyűlésre is Kránitznét küldték. Major János hazajött az idegszanatóriumból, összeszedte kis cókémóját egy bőröndbe, és elpakolt haza. Tegnap Bencze is összeszedte ruhafáit, egyéb személyes holmijait, délutánonként pedig bezárkóznak Zsuzsikával, és búcsúzkodnak. Az elnöki munkakör átadás-átvételéhez teljes körű leltározást végzünk, ami még legalább egy hétig tart, csak ezután szabadulunk meg teljesen Benczétől.”

1979 nyarán a veszprémi tévéfesztiválra, az Ellentétek bemutatójára eljött Zseni és a férje is. Az Egyetértés Tsz éppolyan jó, mint volt: mégiscsak sikerült lecsöndesítő hatású elnököt találni, s mégsem összeférhetetlen ez a nagyhitű asszony.

Bencze Jánost leváltották a vadásztársaság éléről is, sőt ki is zárták, mert több özzel nem tudott elszámolni. Nagy nehézségek árán, de végül megkapta a karkedvezményes nyugdíjat, amit a háztájival egészít ki. Szeretné, ha kivételeznének vele, de ez nem sikerül, pedig el-elmegy különböző funkcionáriusok nyakára: „Tibikém, álljatok a helyzet magaslatára!” A másik János, a párttitkár, napközis nevelő lett. Pici gyerekeket vezetget, vigyáz rájuk, nehogy kimenjenek a köves útra. Akad, aki cinikusan meg is jegyzi: „Ez való neked, János!”

(1977-79)

INDULATOS MONOLÓG

1. Hagyjanak dolgozni!

A hosszú utazástól összetörten, a böjttől megviselve érkezik meg nagy-pénteken a Nyugati pályaudvarra a záhonyi plébános. Rövid tétovázás után bemegy az Utasellátó büféjébe, és - egye fene a böjtöt - érdeklődik, hogy van-e szendvics. Ebben a pillanatban hatalmasat villámlik, majd mennydörög. A plébános megszeppenve tekint fel az égre.

- Nono, kérdezni csak szabad?!

- Becsvágyó pali vagyok, nem szeretek silány csapatban játszani, ezért ha új helyre kerülök, mindig zajjal indul a munka. Fölről megyek lefelé, először megszüntetem a goromba hibákat, rendbe teszem a közvetlen környezetemet, aztán már együtt megyünk lejjebb, amíg el nem jutunk az éjjeliőrig. Az első évben az osztályvezetők jajonganak, aztán az üzemvezetők, művezetők, pár évig marha nagy a zsvaj, kívül csak ezt hallják, arra senki nem figyel, hogy itt módszeres munka folyik. „Csinálj rendet, de az én embereimet, ügyeimet ne zavar!” Ez az, ami nem megy, differenciáltan nem lehet rendet rakni, az erkölcsi követelmények egyformák a munkásnak és az igazgatónak!

Az első években futószalagon kell gyártanom az igazoló jelentéseket. Mivel kijelentettem, hogy a párttagság nem mentelmi jog, nem előny, hacsak nem a munkában, be kell bizonyítanom, hogy nem üldözöm a kommunistákat, aztán azt, hogy nem vagyok puritán, hogy nincs okom X.-en bosszút állni satöbbi. Beraktak egy erkölcsi és gazdálkodási mélyponton levő vállalat élére, a tetejébe meg a nyakamba lötytintik ennek minden hátrányát. Akik lógatják a lábukat, mert helyettük is dolgozom vagy dolgozunk, mossák a kezüket: „Nem én mondtam neki, nem így gondoltam, nem kellett volna ilyen hirtelen...” Belelöknek a mély vízbe, és ha megtanulok úszni, kijövök, ha nem, nem.

Rövid távon sosem érek el sikert, három év alatt jutok olyan állapotba, hogy nem nagyon utálnak, és mondjuk nyolc év után állapítják meg rólam: nem is hülye! Közvetlen környezetem mindig szeretett és becsült - ez az egyetlen elégtétele. Most már jó a cégünk, és nekem untig elég, hogy itt vagyok; ne engem dicsérjenek, hanem a vállalatot, ami ebből rám esik, az rám esik. Utálom azt az igazgatót, aki magára épít egy céget, és ha kiteszi a lábát, összeomlik minden, mert állandóan a zsebében tart tíz ütőkártyát. Akkor dolgozom jól, ha nélkülem is megy a munka.

Végeredményben örülhetnék, de egyre inkább megrendít az az érzés, hogy külön marha vagyok. Holnap megyünk üdülni, és megint előkerült: „Miért nem a vállalati kocsi visz bennünket? Mert te olyan hülye vagy!” - mondja a feleségem. És az embereknek is ez a véleményük! Őket sem viszi állami kocsi nyaralni, engem azért vihet, hisz mindenki ezt csinálja, ez a természetes! Legalább ellene szólnának a munkások, mondanák, hogy nem értek vele egyet! - ez adná a tömegbázist, de ezt elszúrtuk valahogy.

Legnagyobb luxus a tisztesség, anyagilag és erkölcsileg is. Ellentétele, hogy az ember szabadon mondhat véleményt, nyugodtan dolgozhat és nézhet a tükörbe. Pesti igazgató barátom panaszkolt: kivágattak vele 500 méter ruhaanyagot, hogy a kerület legjobbjai május elsején

egyenruhában vonuljanak ki. De hogy jövök én ahhoz, hogy az államéból ajándékozzassak? Aki egyszer erre az útra lép, az az ingoványban mindig beljebb halad.

Én az első lépést a legrondább pofával indítom. Persze bármennyire politikusán és jól csinálja az ember, túl nagy a kockázat, résen kell lenni, mert ha az első fél évben fejre állok, a jóisten sem ment meg. Ennek ellenére le kell rázni a kedves kuncaftokat. Mikor idekerültem, rögtön felhívott az egyik megyei vezető, hogy egy kiszuperált palit a nyakamba varrjon. Védencének olyan útszéli állást ajánlottam, hogy majd lecsapta a telefont. Igazmondó fiúnak tartom magam, de ilyen ügyekben szemérmetlenül hazudok, amíg a veszély el nem múlik. Utána szende pofával jelentkezem, hogy már tudnánk segíteni, de addig már másvalaki a hátára vette a nyeret. Ilyen ügyekben, úgy érzem, megengedhetők a szélhámosságok.

Figyelem vezetőtársaimat: sokkal több tisztességes igazgató van, mint amennyit a közvélemény gondol. Tisztességes, de nem harcos. Ne szólj, szám, nem fáj fejem! Vagy: egy fecske nem csinál nyarat! Szeretem a közmondásokat, de már irritálnak. Én se bántlak téged, te se bánt engem! Ez nem közmondás, de lehet, hogy tizenöt év múlva már az lesz.

Furcsán értelmezik egyesek a szocializmust - vagy én értelmezem rosszul. A kapitalizmusban évszázados erkölcsi normák uralkodnak, ezek többségét a szocializmusban még inkább be kell tartani, azzal a többlettel, amit ez a társadalom tesz hozzá: a közösségi érdek elsőbbségét. Segítünk egy emberen, mondván: a humánus így kívánja - és nem törődünk azzal, hogy az tíz másik rovására történt, márpedig akkor semmi köze a humánusnak. „Ha már ott van tíz hülye rokon, akkor ez az egy nem számít.” Vagy: „Csak tíz deka szeget vitt el.” De mi van, ha mind az ötmillió munkavállaló elvisz tíz deka szeget?

Ne bánt, nem bántlak? Ezzel gúzsba kötjük a progresszív erőket. Hülye leszek hajtani - mondják egy idő múlva -, inkább sütögetem a saját pecsenyémet.

Az volna a természetes, ha az erősen humánus társadalmi masszából kiválogatnánk a legkiválóbbakat, és vezető egyéniségeket nevelnénk belőlük, ugyanígy a közepeseket és a leggyengébbeket, hisz mindegyikre szüksége van a társadalomnak, de a maga helyén. Mi meghatározzuk előre, hogy hány tehetséges munkás, paraszt, értelmiségi, egyéb gyereknek kell lenni, és annyit veszünk fel az egyetemre. Biztos, hogy akkor ennyi tehetség van az ilyen, olyan, amolyan fajtából?

Az igazság persze társadalmi osztályok igazsága, maradjunk ennél. Tóth Jóska szorgalmas munkásgyerek, középiskola után felveszik az egyetemre, és becsülettel tanul, egyenes úton mérnök lesz. Papp Péter már nem ennyire szorgalmas munkásgyerek, ő elmegy dolgozni, és mivel becsületes és rendes, kezdik agitálni, hogy menjen egyetemre (egyéves előkészítőn elvégezheti a középiskolát, megkapja a fizetését stb.). Az egyetemen aztán egymás mellett ül Jóska négyszázért és Péter négyezer forintért, és ezzel még nincs vége! Péterből végzés után azonnal vezető lesz, mert a munkában hű de mekkora tapasztalatot szerzett, Jóskánk viszont megcsömörlik, és elmegy maszek autószerelőnek vagy lángossütőnek. Mi aztán leszúrjuk Jóskát, megírjuk róla, hogy hálátlan piszok, ahelyett hogy tettének társadalmi okait kutatnánk, azt, hogy a megítélés miatt fordult visszájára, hogy a kevésbé hasznos vagy haszontalan embereknek esetenként miért feslik lényegesen jobban a hárs?

Tízezer munkásra nálunk több mérnök jut, mint az NDK-ban vagy Hollandiában! De hol van ennek a szellemi tőkének a hatása, hol vész el? Hibás a válogatás, a felvételi rendszer? Gyengébbek diplomagyáraink, mint a hasonló külföldi intézetek? Vagy az agysejtek virulásához kevés a levegő, az oxigén? Azt hiszem: is, is, is. Nálunk az egyenlősdi erősebb, mint az egyenlőség, így a demokrácia sokszor előnyösebb a társadalom silányabb részének, és nem egyértelműen jó az értékesebb résznek, azoknak, akik a nagyobb terhet cipelik.

Tehetségtelen, alkalmatlan emberekről szólva van itt egy kellemetlen téma, amiről vagy nem szoktunk beszélni, vagy nem figyeltünk még fel rá, nevezetesen, hogy a nem odavalók előszeretettel vonzódnak a társadalmi szervezetekhez. Ők a buzgók, a túlbuzgók, akik mindennel egyetértenek, sokszor pusztán emiatt tárt kapu fogadja őket. De kritika nélkül kemény társadalmi célokat csak azok vállalnak, akik kritikátlanok. Burzsujt verni sokan jelentkeztek azok közül, akik egy héttel előbb még a zsidókat verték, de mondhatnánk más történelmi példákat is. És a tehetségtelenek sokan vannak, közülük is kilöködnek vezetők!

Nálunk tipikus példa erre a személyzetis, pedig aki emberekkel foglalkozik, legalább az volna képzetesebb. Neki ez nem hiányzott, két évtizeden át az intimpistáskodásból is megélt. Mondtuk neki, hogy tovább erre nincs szükség, értelmes minősítésre annál inkább, de ehhez ma már a nyolc általános túl kevés, váljunk el szeretettel. Ez nem ment, hisz nálunk legfeljebb az az alkalmatlan, akit előzőleg kétszer felakasztottak, és négyszer kerékbe törtek. A felmondási huzavonát tárgyaló bíró előtt ilyenfajta dialógus folyt:

- Eddig jó volt?

- Nem.

- Mégis ott volt!

- De egyetlen elfogadható minősítés nem készült, nincs a vállalatnak káderfejlesztési terve, még káderyilvántartása sem!

- Akkor miért kapott aranygyűrűs törzsgárdajutalmat és hatszáz forint béremelést?

- Ezt a leváltott igazgatónk tudná megmondani! - és így tovább.

- Kérdelem én, hogy a szocialista munkajog és humánus miért kényszerít engem sintérmunkára? Mert most ugye feladatokat adok neki, amikről eleve tudom, hogy képtelen teljesíteni, emiatt aztán megfeddem, figyelmeztetem, és egyszer megint felmondunk neki. Vagy a másik lehetőség, hogy tartunk egy használhatatlan személyzetist és egy rendeset.

Megjelent közben egy rendelkezés, hogy a nyolc osztály az ő munkaköréhez mégiscsak kevés. Megmutattuk neki, és felajánlottunk egy „képzettségének” megfelelő munkát. Nem fogadta el: „Nekem ebben van gyakorlatom, ezt akarom folytatni.” Jegyzőkönyvet vettünk fel, ő ezt sem írta alá, ezt is jegyzőkönyveztük, majd aláírtuk vagy tízen, és felmondtunk neki másodszor is. Nem tudom, hány helyre küldött panaszos levelet. De igen tisztelt főhatóságom sem azt válaszolta neki, hogy azért ez az igazgató nem csibész, hanem hogy a munkaügyi kérdés nem rájuk tartozik. Vasas-szakszervezet, megyei pártbizottság után végül ismét a bíróságra megyünk...

Induljak bárhonnan, az alkalmassághoz jutok. Vajon megérjük-e, hogy akik a társadalomban pontoznak, azok tudnak pontozni?! Túl sokszor mondunk szépet, amitől az ember legszívesebben sírva fakadna. Mi nem akarunk senkit nyugtalanítani, pedig nyugtalanítani kell a tehetségteleneket, egészséges türelmetlenség nélkül semmire sem megyünk! Ráfogjuk a meglevőre, a napi gyakorlatra, hogy ez az, amit szeretnénk, és jó, ha sejtjük, hogy mi a rossz. Jó a politikánk, mondogatjuk, pedig elsősorban a célkitűzésünk a jó! Afelől sose legyünk nyugodtak, hogy pont a legrövidebb vagy legcélszerűbb úton megyünk. Nyugtalanabb a világ, mint mi. Ahol a vezető kiválasztás és -képzés nagy múltú, és tisztezzük, hogy ott is sokkal elégedetlenebbek a vezetői munkával.

Megválasztották a szakszervezeti titkárunkat, akinek első dolga az volt, hogy megtagadta munkásvoltát, és íróasztalt kért, gondnok lett belőle, de egy csavart nem húzna meg, szerszámot nem is hajlandó kézbe venni. Aztán amikor béremelésekről tárgyalunk, és elfogadjuk,

hogy az osztályvezetők átlagosan 300 forintot kapnak, bejelenti, ha ezeknek ennyit emelünk, akkor a párttitkárnak is emelni kell! Két hét múlva pedig a titkár javasolta, hogy adjunk jutalmat az szb-titkárnak.

Hol itt a tárgyilagosság? Buliban levőnek érzik magukat, és ezen nem lehet csodálkozni. Akinek nincs lakása, azzal nem lehet elosztatni a lakásokat; akinek olyan az anyagi helyzete, mint nálunk a vezetőnek, attól ne várjunk tárgyilagosságot, mert azt mondja: ha én csak ennyit kapok, te sem kapsz többet. Úgy érzem, érvényes ez a kitüntetésekre, az erkölcsi kérdésekre, mindenre.

Nem vagyok híve az utasításoknak, rendelkezéseknek, hogy mindent megpróbáljunk egy kaptafára húzni, mégis kimondhatnánk: vezetőnek, még választott tisztségbe is, csak azok kerülhetnek, akik a szakképzettségükből is éppúgy élhetnének, különben a frissen sült vezető azonnal a székét ragadja meg, a hatalmát félti, s elkezd üldözni a tehetségesebbeket. Eretnek ez a gondolat, hisz akkor vezető beosztásba már nem kerülhet valaki a munkapad mellől? Így sem kerül! És harminckét esztendőnként tagadja, aki azt állítja, hogy a munkáspolitikának lényege, hogy egy munkából holnapra miniszter is lehet. Mert kérdelem én: hogy fogja ez a miniszter megvalósítani a munkáspolitikát? Pedig ez a lényeg, nem a forma, ne áltassuk hát magunkat! Még inkább olyan feltételeket kell teremteni, hogy anyagi, társadalmi helyzetétől függetlenül minden arra termelt tanulhasson minden fokon, ilyen értelemben lehessen munkából, de bárkiből bármilyen vezető. Azért kell most beszélni erről, mert az a generáció, amely a vezetést valóban a munkapad mellől vette át, most érkezett, érkezik a nyugdíjhoz.

Sokszor felmerül bennem a kétség: helyes-e az, hogy gátat vetek minden olyan próbálkozásnak, amellyel vezetőtársam javítani akar anyagi helyzetén? Tisztességes dolgokra gondolok - vállalati pénzen ebédelni, kedvezményes vállalati fuvart kapni stb., és nem olyasmire, hogy felépítenek neki egymillió bungalót százezer forintért, vagy ingyen kap nemesített gyümölcsfákat, és a helyi főkertész éppen arra jár, hogy elültesse, sőt van nála éppen húsz méter öntözőcső, amit ott hagy, meg egy kis műtrágya is, hogy az után se kelljen szaladgálni. Mert ilyen módon egész szépen ki lehet egészíteni a fizetést, így kijavítható a társadalom torz ítélete.

Igen, torznak tartom a fizetési arányokat, nem értek egyet azzal, hogy nem ismerjük el a produktív, nem vesszük figyelembe, hogy a társadalomnak az egyik ember tízszer annyit is adhat, mint a másik, hogy egy osztályvezetőnek annyi a fizetése, mint egy darukezelőnek. Darust néhány nap alatt képezhetünk a társadalom feléből, osztályvezetőt mondjuk a társadalom öt százalékából.

Ez a gyakorlat is azt mutatja, hogy túl langyosak vagyunk, hogy a közép-szer az eszmény. Nem ismerjük el, hogy kockázat nélkül nincs nagy eredmény; a vezető nem érdekelt a kockázatban. Ha jól csinál: természetes, ha hülyeséget, akkor - fenéken billentenek, még ha húsz jóra esik is egy rossz. A megszállottakon kívül senki sem hajt, megcsinálják, ami adódik, a holtbiztost; a nagy húzásoktól félnek, mert azok után rosszul sülnék el.

Én biztatom a kockázatra a fiúkat: amíg én a helyemen ülök, addig senki mástól ne féljete, csak tőlem, én mindenkitől megvédelek benneteket! „Jó, jó, de ha téged kirúgnak, és utána engem?” Erre már nem tudok válaszolni, legfeljebb azt: eddig a határig gyertek. És ez arra kötelez, hogy erőmet, lehetőségeimet mindig mérlegre tegyem, és ha észreveszem, hogy meg vagyok kinnerezve, akkor szóljak: álljunk meg egy kicsit.

Hogy mi a kinnerezés? Pontozás, a fűrés előtti művelet, ami után azért nem biztos, hogy fűrnak is. De eddig a határig sem tudja mindenki vállalni a harcot, rangsorolnom kell a legkiválóbb kollégákat is. Van, aki addig ringben marad, amíg nem szólal meg a meccs végét jelző gong, a másik csak a köznapi ügyekben partner, a harmadik pedig, ha fűtszagot érez,

elszalad, akkor is, ha a füst a szomszéd telekről jön. Vele társulva rosszul járnék: mire felcsap a láng, én állok ott egyedül.

Ésszel küzdeni csak az képes, aki helyzetbe tudja magát hozni, mert ha mindig őt kell óvni, nem tudok gólt löni, csapatot irányítani. Építsen ki magának mindenki tisztességes szakmai, politikai, emberi kapcsolatokat, képzettsége folytán ismerjék el partnernek, álljanak vele szóba. Van, aki képtelen erre, aki nagyon sebezhető, mindig otthon felejtí a bandázst, de tehetségét tekintve őt is a mi ügyünk mellé kell állítani, még ha saját érdekében nem is vihetem csatákba.

Néhány év alatt sok értékes embert ismertem meg ennél a vállalatnál is, akik nagyon sokat nyomnak a mérlegen, és világnézetük, munkájuk ismeretében szinte érthetetlen, miért nem jutottak el a pártig; az egyik 38 éves, az ellenforradalmi próbatétel idején is ezt a rendszert akarta, mindig ezt építette, de sebezhetőbb, és amikor közeledett, valaki bunkómód hátba veregette. Kovács Jósát nyolcszor kipofozhatják a kocsmából, ő kilencedjére is visszamegy, a mi emberünk intellektuálisabb, azért érzékenyebb is, figyelni kell rá, célszerű megmondani neki: tudjuk, hogy velünk van, számítunk rá.

Látja, ilyesmiket öröl a malmom, közben érzem, hogy romlik az én idegállapotom is. Ez az utolsó hely, máshová már nem megyek takarítani. Lendületből kihúzhatnám a nyugdíjig, de ez nem az én formám. A futóknál is van holtpon, egy vezető is elfásulhat egy idő után, ezt tudomásul kell venni. Csináljuk ezt a boltot néhányan, társaim közül többre is rábízhatnák nyugodtan a kormánykereket. Ha váltanánk, ha felvezetnénk egymást, mint a futók, mindig jó ütemet diktálhatnánk, de ez nálunk elképzelhetetlen. Mi a lehetőségekből mindig kötelezettséget csinálunk (vajon nem azért, mert mégiscsak kiskorú a vállalati vezetés?). Ám az efféle váltást, ahol nem megy, hiba volna erőltetni, ahol viszont sikere lenne, ott nem kellene szentségtörésnek tartani.

(1977)

2. Sok a szöveg!

A tengeren egymás mellett halászik egy japán és - mondjuk - egy magyar hajó. Kovács kapitányt bántja, hogy feleannyi halat sem fognak, mint a japánok, meghívja hát kollégáját, Miyotomit vacsorára, s közben faggatja: „Mondja, jobb a hajójuk, mint a miénk?” „Dehogy - feleli a japán -, a miénk öregebb: szívesen cserélnék!” „Akkor a halászaik jobbak?” „Nem hiszem, bár fürgébbek, de nem olyan erősek!” „Hogy fognak mégis kétannyi halat, mint mi?” „Egyszerű: ha maguk üresen húzzák ki a hálót, értekezletet tartanak, mi ilyenkor tovább halászunk.”

- Persze magának kényelmesebb lenne, ha az én számmal kiálthatná, hogy sok a szöveg, de én nem szeretek késnek rohanni, és a viharos „ünneplés” sem hiányzik. Zavarnak a pártolók is, akik cuppognak, és dörzsölik a kezüket. „Ezt jól megmondta, olvastad, hogy odapörkölt nekik?!” Ilyen támogatók elsilányítják az ügyet, velük még felvonulni sem lehet, nemhogy csatába szállni. Aki állandóan kivont karddal rohangál, az is gyanús, többnyire saját kis háborújához keres társat, és beáll minden zászló alá, hogy egy korábbi sérelméért törleszthessen. Az igazi csatlakozók nem ordibálnak, de cselekszenek, ők okosan és megfontoltan szállnak csatába, mert tudják, hogy kevesen vannak!

- Persze mély lélegzetre, szép kilátásra mindenki vágyik, neki is vág a hegynek, hogyne vágna, ám egy idő múltán azt mondja, neki most már elég; amit akart, azt innen is látja. Híve a hegymászásnak, csak épp leállt, és örülünk, ha nem gáncsolja el a feljebb igyekvőket. A fiát még felnyomja a telek felső végébe, de az unokájának már nem a csúcsról beszél, hanem a saját hősiességéről, hogy idáig följutott.

- Nem az életkor a mérvadó! Aki soha nem mondja, hogy „itt van már a Kánaán”, az nyolcvanévesen is fölfelé araszol, és amikor cserbenhagyja a lába, akkor a fiatalabbak viszik tovább, mert szükségük van rá. Csak hát az álügyszeretet kényelmesebb, úgy tenni, mintha... és közben egész mást csinálni! A gyengén felkészült buzgó embert nem tudom elítélni, mert legalább buzgó, de aki tudná, mit kell csinálni, és nem azt teszi, azt utálom. Nála a becsületes ellenfél is jobb, mert belőle hasznom lehet, jobb munkára kényszerít.

- Hát ez az: dumálni mindenről lehet, csak épp nem történik semmi, kiengedjük a gőzt, és amíg felkúszik a nyomás, nyugi van. A japán halásznak a munka az első, nekünk a szöveg. Jártam egy gépipari üzemben, Japánban. Néztam, mi a fenét csinálnak az emberek a gyárban este kilenckor. „Versenytárgyalásra készülnek.” Kényszerítették őket az esti munkára? „Hogy képzeled?! A legjobbak úgy döntöttek, hogy induljunk a versenyben. Ha nyerünk, nekik is jó, ha nem, hiába töltötték benn az estéiket.” Nem kapnak pénzt? „Egy jent sem!” És mit szól a szakszervezet? „Mi köze hozzá, mindenki önként vállalta!” Nálunk többnyire az a lényeg, hogy a túlórárt megkapja, a verseny meg le van... De ha a dolgozók képesek egy tökéssel együtt sírni és nevetni, nálunk ez miért nem megy? És ha nem megy, miért nem teszünk róla, hogy menjen? Nehogy azt mondja, hogy a munkanélküliség viszi rá a japánokat, mert szeretünk ilyesmivel kitérni a kérdések lényege elől.

- Mindent túlbeszélünk. Könyörgöm, ha mondunk valamit, hagyjuk egy kicsit gondolkodni az embereket, és közben finoman éreztessük, amit mondtunk, komolyan gondoljuk. Ehelyett megbeszéljük hússzor, ötvenszer, és csodáljuk, hogy arra sem figyelnek, amire kellene.

- Honnan e szóáradat? Egy egész ország fordítva szedi a hashajtót. Végre eljutott a történelem során oda, hogy beszélhet, akkor hát mindent bele! Divat a szónoklás. Ha az üzemben be kell jelenteni, hogy nincs nyolcas csavar, és kényszerszabadságra kell menni, akkor előtte illik elmondani eddigi eredményeinket, a szocialista integráció növekvő szerepét, az alkotmányt - ezután jöhet a nyolcas csavar, ükunokáink azt fogják hinni, hogy napjainkban a szocializmus állandóan végveszélyben volt, ha még egy nyolcas csavar ürügyén is meg kellett védeni, pedig látja, milyen erős: bennünket is kibír!

- A saját szánkából is kiénekeljük a sajtót. Siker idején, ugye, minek a gondokról szólni; ha valami baj van, akkor meg ne riasszuk el az embereket. A fejlődés mámorában inkább visszafelé nézünk, mint előre; persze lefelé szebb a kilátás, mint hegynek fel! Szónoklunk, mert ünnep van - ünnepelgetünk, hogy szónokolhassunk. Szépeket mondunk, mert ünnep következik, mert ünnep volt, közben pedig azért, mert már megszoktuk. Jócskán besegítenek maguk is, miközben a világ kornyadozik, a mi sajtónkban még a győzelmi mámor dühöng. Tiltakozhat, de kimutatták, hogy az emberek, cikkeik alapján, rózsaszínűnek ítélik gazdasági helyzetünket. Na igen, csak melldöngetés közben elúsznak a halak!

- 1968-tól azt vártuk, hogy csőstül jön az önállóság. Jött is egy darabig, de kiderült, hogy ezt sok vezető, igazgató nem bírja, azért még csurrant-csöppent egy darabig, aztán elkezdődött a nyirbálás. Dehogy felejttem, csak nem vagyok meggyőződve, hogy nehezebb időszak „kevesebb mechanizmus”, szélsendesebb időszak pedig több. Magyarán: a hatalom és a demokrácia nem libikóka, hogy ha az egyik felfelé megy, a másik is vele tart, növekszik, nem pedig süllyed! De ezt így látja már a KB legutóbbi határozata is. Hogy a vezetés mibe szól bele,

színvonal kérdése! Ne mondja nekem, hogy a világgazdasági válság miatt kellett utasítani arra, hogy a zselés szaloncukrot mikor kell forgalomba hozni! Tudnék gyári példát is mondani, de őrizzük az inkognitót.

- Tudja, hogy kell elfoglalni a túlpárti erődöt? Ezen a parton oszolt vezénylünk, és a túlsó parton sorakozót! Na, milyen taktika? Nem kell haditerv sem, majd csinál mindenki maszek haditervecskét. Így vagyunk valahogy a demokratizmussal is: baj van a beruházással? Majd a demokratizmus! Nem megoldott a munkaerőgazdálkodás? Majd a demokratizmus! Felborult az árrendszer? Majd a demokratizmus! Rossz a kádermunka, a vezetés? Majd a demokratizmus! - akár a katonaságnál az aszpirin, ez is mindenre jó.

- Irányítási, gazdasági gondokat nem lehet népszavazással megoldani, sőt a kutatás, a fejlesztés, a termelés, az értékesítés legtöbb döntése sem demokratizmus kérdése, kár ebben a hitben ringatni magunkat. A piacon nincs kegyelem, az egyik esztergát nem az különbözteti meg a másiktól, hogy demokratikus-e vagy sem. Rögeszme, hogy alacsony színvonalú vezetést értekezletekkel és szavazásokkal meg lehet javítani! Lassan egy vezető önállóan csak a telefonba szólhat bele, s azt hisszük, ez a demokrácia. Tavaly leszavazott az igazgatói tanács, ne tartalékoljunk bért, „az a miénk, amit megesszünk!”, biztonság híján most nem vághatunk bele egy nagy üzletbe, ennek a következményeit ma még nem ismerjük.

- Gyárunkat a piac kegyetlen átszervezésre kényszeríti. Amikor erről tárgyaltunk, kijött a miniszterhelyettes is. Buzdított bennünket, elmondta, hogy az iparág 5-10 éves lemaradását legfeljebb így hozhatjuk be, ha nem sikerül, jobb lesz a népgazdaságnak bezárni a mi boltunkat. Ezután a szakszervezeti titkárunk kijelentette, ők csak olyan átszervezéshez adják a voksukat, amelyik mögé fel lehet sorakoztatni a dolgozókat! Olyan ez, mintha az olimpián szavazással döntenék el, hogy kié legyen az aranyérem. Aki nem tud futni, mind szavazni akar, de biztos, hogy ez a demokrácia?

- Egyszerű példát mondok: átadtuk az üzemi konyhát a vendéglátóknak, az ő dolguk, ők értik, csinálják. Jobb ízű lett az étel, szalvéta is van: rögtön kétszer annyi dolgozónak jött meg a gusztusa az ebédre. Ám ehhez már nem 350 ezer, hanem 700 ezer forint támogatást kell kikanyarítani a részesedési alapból. Így most a vállalat egyik fele kajáztatja a másik felét, és ezt mi szocialista vívmánynak tartjuk. Nem lenne igazságosabb odaadni mindenkinek ezt a pénzt, és vagy ebédel, vagy sem? Hasonló példákat mindenki tud, hiszen már egész támogatási rendszerünk mankókon jár, inkább a magasabb, mint az alacsonyabb jövedelműeket szolgálja.

- Érdekeltség, felelősség nélkül nincs demokratizmus, megadtuk hát mind a tíz részlegünknek az önállóságot, és az egyik üzem mindjárt háromannyi nyereséget is hozott, mint a másik. Nagyszerű! Csakhogy nem megtáltosodtak, hanem rájuk jobban süttött isten szép napja, mint a többiekre, mert az árak már olyanok, mint az összekevert újtjelző táblák, semmit sem mutatnak, egy forint hol kettőt ér, hol ötven fillért. Ezen bukott meg a mi kis üzemi demokráciánk, felelősség nélkül pedig kutyakomédia az egész.

- Nem vonom vissza: gazdasági alap és kulturált, példamutató vezetés - itt kezdődik a demokratizmus! Mi viszont csak úgy teszünk, mintha... Az első megbeszélésen már eldöntünk valamit, és ahelyett hogy csinálnánk, jön a műszaki értekezlet, a szakszervezeti tanácskozás, a termelési tanácskozás; megbeszélem a témát a szocialista brigádvezetőkkel, a bizalmiakkal, a törzsgárdatagokkal, a fiatalokkal, a nőkkel, a nyugdíjasokkal; általában mindent negyvenszer tárgyalok meg, és sehonnan sem maradhatok el, mert akkor gáz van: „Miért nincs itt az igazgatónő?!” Hiába tudjuk a végeredményt, ez senkit sem akadályoz meg abban, hogy falból vitatkozzunk. Továbbmegyek, sok esetben azzal áztatjuk Kovács Jánost, hogy ő arról szavaz-

hat, amiben az igazgató keze is meg van kötve! Végül kenetteljesen meghirdetjük: „Dolgozz egy perccel többet!”, ahelyett hogy azt mondanánk: „Értekezz egy nappal kevesebbet!”

- Naná, hogy órabérben építjük a demokráciát! Egyszer megpróbáltam a tervismertető értekezletet munkaidő után tartani: ötven voltunk. Kaptam is letolást, hogy „ezt a dolgozóktól nem lehet elvárni”! Azt viszont igen, hogy munka helyett üldögéljenek?! És hogy önző legyek: az kit érdekel, hogy én hányszor megyek este tízkor haza? Én nem vagyok dolgozó!?

- Negyvenöt után mi azért nyertünk, mert sikerült összefogni a legforradalmibb erőket. Ma ugyanehhez a legtisztességesebb, legtehetségesebb, legokosabb embereket kell összefogni! Életünk minőségét, ha úgy tetszik, a szocializmus erejét eldöntő kérdés, hogy minden zászlóvivő erő együtt legyen. Nem azért áll iparunk a sor vége felé, mert tehetségtelenebbek vagyunk bárkinél, hanem azért, mert nem tudunk értelmes hadrendbe felállni! Eszméinkkel csak a bolond nem ért egyet, de a fene ette az egyetértést, ha szép zászlóink alá bárki csak vakarózni áll oda. Célunk jó, jó zászlók kerülnek ki a térre, alá is állnak az emberek, aztán elkezdenek kóvályogni. Több van bennünk, több van a csapatban, ebben a zászlóban, több, több!

- Ha nekünk van tíz emberünk, akik egyenként ötven kilót emelnek, amint összeállnak, már nem ötszáz, hanem csak 450, aztán 400, majd csak 300 kilóval képesek megbirkózni. Miért? Sok közösség miért letöri, miért nem kiterjeszti a szárnyakat? Rosszul válogatunk, kicsik és nagyok vegyesen kerülnek a csapatba? Nem elég együtt nyögni, emelni kell!

- Egyik alapelvünk, hogy „minden ember egyenlő”. Igen, de nem úgy, ahogy mi gondoljuk! Kiss János, aki hatméteres átmérőjű, milliós értékű turbinaházakat esztergál, aki életében még nem késett, aki húsz év alatt selejtet nem csinált, miért lenne egyenlő a részeges Kiss Jánossal, aki hol bejön, hol nem, aki a munkát csak feléből-harmadából végzi el? A lehetőségeik legyenek a legteljesebb mértékben egyenlőek! - de aki csak visszaél velük, annak ne vereges-sük éppúgy a vállat, mint a legjobbaknak, mert ez álhumanizmus, áldemokratizmus. Mi azért előírjuk, hogy a vezetőnek mindkettőjüket egyformán kell megkérdeznie! Többször megkaptam, hogy nem kérem ki az emberek véleményét. A János Kórházban évtizedek óta operálnak, és egyszer sem kérték ki a véleményemet!

- Ha otromba is a szöveg, ne magyarázzon félre! Az embereket igenis meg kell kérdezni, de tudni kell, hogy kitől mit kérdezhetek! Számomra a demokrácia az, hogy vezetőként ki tudom választani azokat az embereket, akikkel meg tudom tárgyalni a fejlesztési, a műszaki, a termelési, az emberi kérdéseket. Hogy milyen a fonal, szakad, nem szakad, azt Juliska nénitől kérdezem, de azt már nem vele beszélem meg, hogy milyen szövőgépet vegyünk, mint ahogy az akademikust se kértem az esztergálásról.

- Példát mondok: főmérnök koromban végül nálam kötött ki az egyik szerelő, Balog Pista, hogy „családi okok” miatt két nap rendkívüli szabadságot kér. Hazudott, a szőlőjét kellett permetezni. Mivel életbevágó tőkés szállítás utolsó napjaiban voltunk, nem engedtem el én sem. Tőlem a szakszervezethez ment, ahol „védelmet” kapott. Nem azt mondták neki délelőtt fél tízkor, hogy édes egy komám, most neked melózni kell, és ha sérelem ért, négy órákor gyere ide, megvizsgáljuk és orvosoljuk! Fenét: a termelési folyamatban kezdték el „gyakorolni a demokráciát”, ami nem megy, mert minden engedmény egy hátizsák a futásban! Folytatom: én Balogot jó ideig nem kérdezem meg semmiről, a cserbenhagyás miatt méltatlan arra, hogy a közös dolgokba beleszóljon! Kovács Palitól ha megkérdem, hogy ilyen pontossággal lehet-e esztergálni, akkor értelmes és becsületes választ ad, elröpi az örömtől, hogy a véleményére szükség van - és szükség van! -, másnap, harmadnap is szárnyakon jön be. Balognak természetes, hogy megkérdezik, ez „neki jár”, és csudamód ő tud szerelni, esztergálni, szöni, festeni

- mindenhez ért. Mennél tudatlanabb, annál hangosabb, és annál jobban sodorja el a vezetést. Kovács nem szól bele abba, amihez nem ért, mert ha megengedné magának akkor az esztergálásba is belepofázhatna mindenki? A demokráciához tiltások, kizárások is tartoznak! Nem elég megszületni, hogy gajdolhassak, de még tudni sem elég, ez csak szükséges, de nem elégséges feltétele annak, hogy valaki a nép okos gyülekezetének tagja lehessen! Gondoljon bele: nem azokat a közösségeket sírja vissza maga is, ahol kegyetlen, de igazságos követelmények érvényesültek?!

- Egyszer egy kényes, kötbéres szereléshez nekem is ki kellett menni. Csimbók elsőéves tanuló volt, s megkértem, írja össze, kinek-kinek mire van szüksége a munkához, és ellenőrizze, hogy azokat össze is csomagolják. A főmérnök kért segítséget egy tanulólanýtól ahhoz, amihez ért. Ez a természetes, és az is természetes volt, hogy amikor Csimbóknak éjszaka be kellett jönnie, a fiúja mellől is bejött. Ezért is mondom, minden ott kezdődik, hogy a vezetés tudja elhívni a legjobbakat, a példamutatókat!

- Lehet, hogy egészen hülyén értelmezem a demokráciát, de azt mondom, ha nem példamutató életű és munkájú embereket kérdezek meg, akkor az nem demokrácia! Ha az üzem színe-javát emelem feljebb, az igen, de ha csak azért választok valakit a megkérdezendők közé, mert egy eltévedt rang éppen ráesett, vagy mert ő írja alá az üdülési jegyemet, vagy csupán azért, mert munkás vagy nő vagy fiatal, akkor erkölcstelen vagyok magammal, de a közösséggel szemben is.

- Az argentin-magyar meccs utáni éjszaka a férjem annyira nyöszörgött, hogy fel kellett költsem. Azt álmodta, hogy balszélső Buenos Airesben, és nem tud bal lábbal beadni! Ilyen megalázó helyzetbe senkit sem szabad hozni, mert akkor törvényszerűen rontja a közösséget: ha egy munkának nem tud részese lenni, csak megalázom a csapatba állítással.

- Igazgatótársaim panaszoľják, olyan jogokat kaptak a szakszervezeti bizalmik, főbizalmik, amelyeknek nem képesek megfelelni, igaz, nem is erre a feladatra választották őket, s nem csupán a kiemelkedően jó munkások közül kerülnek ki, mint a mozgalom hőskorának vezetői. A „majd belenőnek” luxust, azt hiszem, már nem engedhetjük meg, gyakorlatozni sem éléssel szoktak, hanem vaktölténnel.

- Gondosabban kell válogatni! Elég hosszú ideig voltam párttitkár ahhoz, hogy tudjam, a termelési harcot nem lehet csak a termelésben megvívni, ha a pályának csak az egyik oldalán futballozok, nem tudok a másik oldalon gólt rúgni, legfeljebb 0:0 lehet minden mérkőzés. De győzni akarunk, és ehhez éppúgy szükséges rátermett politikai és társadalmi vezető testület, mint rátermett műszakiak. Egyik társam mondja, hogy a gyárunkban társadalmi funkcióra alig lehet példamutató embert találni, nem vállalják. „Ha ez igaz, öregem, akkor benneteket két lábbal kell kirúgni, mert csapnivaló az értékrend!”

- Senkinek sem lehet közömbös, hogy ki a KISZ-titkár vagy a bizalmi, ha kell, tízszer is rákérdezőnk az emberekre, mert tisztelet a kivételnek, de azért ebben az országban még sok mindent meg lehet szavaztatni! Legendáink vannak erről is, előre tudjuk a szavazás eredményét - kérдем, akkor mire való? -, és ha mondjuk az nem 99,9 százalékra felel meg elképzeléseinknek, akkor ahelyett hogy örülnénk a tenni akarásnak, politikai kudarcról beszélünk. Amikor két egyenrangú bizalmijelölt között kell választani, akkor megérzi mindenki a döntés izalmát és felelősségét, s edződik!

- Kiszúrtunk magunkkal, hogy rátermett embereket választottunk a társadalmi posztokra; állandóan beiskolázzák őket, a leghasználhatóbb kádereket viszi el minden szervezet kisdédós oktatásra, ahelyett hogy a kezükbe adnák a tudnivalókat, hisz ők már el tudják olvasni! Mit csináljunk? Ha a legjobbakat állandóan elráncigálják a munkából, nincs, aki irányítson,

dolgozzon; ha viszont falból kiosztjuk a rangokat, jól élünk, amíg oktatják a kádert, de amikor jogokkal felpumpálva visszajön, éppen butasága miatt bénítja a munkát.

- Nálunk a társadalmi, a politikai munka átértékelődik, egyre kevesebb lesz az olyan „madár”, aki meggyőződésből, önzetlenül végzi: a társadalmi munkát illik megfizetni, sőt meg kell fizetni, nemcsak névleges állásokkal, de mindenféle jutalommal, ahogy erre a különböző szervezetek fel is szólítanak: „Kérjük, adjon jutalmat X. Y. elvtársnak...” Ezzel a változással sok szép elképzelésünk áll fejre. Figyelje meg, ahol például a bizalmi nem a legkiválóbb munkások közül kerül ki, ott rendre kihúzzák a fizetési, jutalmazási listákról azokat, akik „csak” dolgoznak. Jó ez a termelésnek? Használ a társadalmi munkának, munkásoknak? Magára bízom a választ.

- Köztudott, hogy a fizetések, jutalmak nemigen tükrözik, hogy ki milyen munkát végez, ugyanakkor ezek elosztásában dühöng a legnagyobb demokratizmus. A fegyelmezésért, az „ostorért” senki nem kap, az továbbra is a vezető dolga, de a „cukorosztásban” mindenki részt kíván venni. Az eredmény ismert.

- Nem igazgatói önérzetem háborog, a néphatalmat, a népjogot védem! A tulajdonosi tudat is csak akkor alakul ki az emberben, ha látja, hogy a munkáján keresztül érdemel ki mindent, azt is, hogy megkérdézzék; én pedig csak akkor vagyok demokratikus, ha a szavazócsarnokba nem engedem be, akinek nincs belépőjegye. Ha ott csak a legjobbak, legbecsületesebbek vannak, bátran nekitámaszkodhatunk hátulról egymásnak, s együtt lilára meszelhetjük az eget!

(1978)

3. Jobb lovakat!

Örömmel újságolja a mamájának Jancsika, hogy jutalomkönyvet kapott az iskolában. „És miért kaptad?” - érdeklődik a mama. „A tanító bácsi megkérdezte, hány lába van a struccnak, és én azt feleltem: három!” „De a struccnak csak két lába van!” „Most már én is tudom, anyu, de a többiek mind azt mondták, hogy négy, így az én válaszom volt a legjobb!”

- Mondhatom, hogy „hagyjanak dolgozni!”, meg hogy „sok a szöveg!”, de ez csak tünet: a legeslegnagyobb problémánk az, hogy a vezetőket nem tudjuk kiválasztani! Megfogalmaztuk elveinket, nagyon szép katekizmusunk van, de otromba a gyakorlatunk. Egymás után mennek el nagy öregjeink, elkezdődött a generációváltás, s miközben hirdetjük a vezetés hármas követelményének igéjét (politikai, szakmai, vezetői alkalmasság), egészen mást csinálunk, és így hosszú távra konzerváljuk legtöbb gondunkat.

- Fordulópontot léptünk át, véget ért az extenzív, a kifelé terjedő fejlődés, új korszak kezdődött, olyan technikával, szervezéssel, technológiával, amit a mostani vezetői kiválasztással nem lehet hatékonyan mozgatni. Ebben a korszakban nem engedhetjük meg, hogy „kiválasztott” emberek legyenek, akik örökké jók mindenre, akiket máshová dugunk, ha valahol nem felelnek meg. Két kilométernyire már találhat példát: a kiváló igazgató nyugdíjba ment, s helyére tették az iszákos ágazati főnököt, akiről mindenki tudja, képtelen lesz ellátni a feladatát. Az én szememben nagyobb bűnös az, aki még mindig erejét meghaladó feladatra lovalja, mint ő, aki ezt elvállalja. Néha fájdalmasan embertelen a mi szocialista humanitásunk,

ahelyett hogy egyszer sebet ejtenénk valakin - „Nézd, komám, te csak két kategóriával vagy hárommal lejjebb indulhatsz!” -, biztatjuk, szinte kézen fogva kísérik a bukásba, holott egy kis kegyetlenséggel - az operáció nem az? - félúton megállíthatnánk!

- Ha végigmegy a piacon, maga mit néz? Azt, hogy milyen a barack, és nem azt, hogy ki hozta ki! Mégis vigyázzon, kit állít a „barack” mögé, mert hosszú távon csak abból a gazdaságból érkezik hibátlan áru, ahol a vezetők kiválasztását jól csinálják, sőt, uram bocsá’: ahol tenyésztett vezetőkkel dolgoznak!

- Lehet, hogy csúnyán hangzik, de én is tenyésztett vezetőnek tartom magam. 1960-ban megmondták a kiváló öreg főagronómusnak: úgy vezessen, hogy én leszek az utódja. Ezt nemcsak mi tudtuk, hanem az egész gazdaság: nem indult versengés, fúrás-faragás a főagronómusi székhelyért, nekem éveket adtak a felkészülésre, az öreg pedig nyugodtan tanított. Nem ez a tervszerű kádarmunka?

- Ki miatt mondtam le? Kezdetben az igazgatónk nagyon rendes volt, paraszti múltja megtanította arra, hogy különbséget tudjon tenni a szemét emberek és a tehetségesek között: güzüként gyűjtötte maga köré a tehetségeket, képes volt 1956-ban az internáló táborból kihozni azokat, akikről tudta, rájuk számítani lehet és kell, és ez az igazgató jutott oda, hogy nem volt ideje az emberekre! Rohamosan fejlődött a gazdaság, és bekövetkezett a görög dráma: az ember, aki teremtett valamit, egyre kevésbé értette nagyra nőtt teremtményét. Éppen akkor, amikor bizonytalankodni kezdett, kapott egy nagy kitüntetést; megtanult egyes szám első személyben beszélni, majd megvette a régen áhított hatméteres autót, és lesöpörte azok véleményét, akiknek áttekintésük volt. Kialakultak az ellentétes álláspontok, ezek szagára előbújtak a csúszómászók, és körülnyalázták a tisztánlátását egyre inkább elvesztő igazgatót. A megyei újság még sikerről írt, pedig már lehetett tudni, hogy át kell szervezni a gazdaságot, különben öt év múlva fenékre ülünk! Lehetőség adódott egy életmentő összevonásra, de ő kapcsolatai révén megtorpedózta, nehogy két ember közül kelljen vezetőt választani. Elindultunk lefelé, ő pedig mámorosan tárgyalt még külföldön is, nekünk Hollandiával példálózott, feledve, hogy ott a gazdaságok mögött tekintélyes kiszolgáló- és feldolgozó ipar van, a mi hátunk mögött pedig csak a klozett az udvaron! S. O. S.-jelzéseimre senki sem figyelt, így aztán amit vállaltam, befejeztem, és átmentem az egyetemre tanítani.

- Bukásakor túl sok értéket rántott magával ahhoz, hogy elégtételt érezhessek, egyébként is gyáva voltam, leugrottam a deszkáról, mert előtte olyan ajtók voltak nyitva, amelyekig én el sem juthattam. Emberi gyarlóságai kiderültekor segítői még köszönettel nyugdíjba küldhették volna, de hagyták, ő pedig két külföldi út között kikiabálta a Mercedesből: „Előre, elvtársak!” Ez nem megy: én a szocializmusban csak „Utánam!” stílusú vezetést tudok elképzelni, a vezető és a vezetettek között kötéll van és nem rúd, ezzel csak húzni lehet, tolni nem. Bármennyi Trabantot köt egy repülő elé, az attól nem fog magasabbra szállni. Nézze meg, hogy a gazdaságokban, a gyárakban az utolsó szó jogán döntő vezetők közül hányan vannak, akik kevésbé kulturáltak, kisebb felkészültségűek, mint beosztottjaik! Alkalmanként csodálatosan jó a kiválasztás, aztán akkora melléfogások következnek, hogy azt mondom, ez csak szándékos lehet. Hát miért bízzák vízilóra a vadlibák vezetését?!

- A napi politika, az igazak mellett, mindig is gyűjtőhelye a gyengéknek, a törtetőknek, akik csak zsolozsmázzák hűségüket, ám náluk ennek nincs fedezete sem tudásban, sem emberségben. Lánckáderek: ha egy közülük felkerül a polcra, tíz-száz másikat húz maga után. HHH - mondja egyik írónk: hülye hülyét hoz. Ez béklyóz bennünket! Pedig ezerszám vannak olyan felkészültségű, vezetésre termett emberek, akik politikailag is megfelelnek, csak hát ők tehetségük, érzékenységük folytán csendesek, nem tülekednek, nekik a hatalom teher. Nézze

csak meg, hány kiváló ember nem vállalt vezetést! Tragédia ez akkor is, ha nem elveinkkel, nem a tisztességes jó szándékkal, hanem a gyakorlattal van a baj!

- Az emberek jelentős része - ha nem is látványosan - azonnal visszaél a hatalommal. - Jé, hogy megváltozott! - csodálkozunk, pedig ilyen volt mindig, csak nem figyeltünk rá. Ha előbb rábízunk, hogy például csoportvezetőként a fizetéseket kiszabja, hogy elbocsásson, megismerhetjük, és innen még könnyebb visszahozni, mint a mélyebb vizekről. Aki nem tud élni a hatalommal, akiben hajlam van az elfogultságra, a korrupcióra, az alá nem tehetünk magas lábú széklet! Higgye el, ha csupán a kizáró feltételekre figyelnénk egy kicsit, már sokkal jobb lenne a mérleg.

- Azt már előírjuk, hogy egy vezetőnek milyen iskolai és politikai képzettsége legyen (engedünk is belőle nagyon könnyen), de a vezetői alkalmasságnak még az alapkövetelményeit sem fogalmaztuk meg. Így fordul aztán elő, hogy vendéglátó vállalatot vezet, akinek teher másokkal törődni, hatóságot irányítani, aki cezaromániás, és parancsnok a nyúlászó.

- Ha most példákra neveket mondanék, összeszakadna az ég, rögtön kiszabnák rám, hogy „személyek elleni támadást vezet!”, és maga az ügy senkit nem érdekelne. Az megmondható bárkinek, hogy színvak, az már kevésbé, hogy gépkocsivezetésre alkalmatlan, az pedig egyáltalán nem, hogy vezetésre nem való. Azt hiszem, Lukács György vagy Gorkij sem volt vezetésre teremtett, de nálunk, talán „szép” dzsenti örökség folytán, az emberek kiválóságát csak a váll-lapra varrt csillagokkal mérjük. Ha valakit meg akarunk becsülni: ha török, ha szakad, kitalálunk neki valami vezető állást. Pedig akinek mankója van, nem ítélem arra, hogy fusson, mert akkor mellette egyetlen ép lábú sem indulhat a versenyen! (A legnagyobb megbecsülés, ha az arra érdemeseknek módot adok az önbecsülésre, környezetének pedig a tiszteletre!)

- Sirámat hallani az egész vonalon: „nincsenek jó művezetők, önálló osztályvezetők; jaj, mi lesz, ha az öreg elmegy nyugdíjba?!”. Az „ez van, ezt kell szeretni” főnökök mintha igazolnák is, hogy a magyar nép nem tud elegendő művelt és felkészült vezetőt kiállítani, holott egyre több és több kell belőlük: régen egy falut egy-két ember irányított, ma ennél sokkalta több vezetője van csak a szövetkezetnek! De kár sírni: azért nincs elég ráteremtett vezető, mert rövidlátók keresik őket, meg azért, mert egy rossz vezető száz másikat vesz el a kedvét vagy a lehetőségét a vezetésről. Kocsis issza a bort, a ló lesz részeg tőle! - amit én úgy értek, hogy egy buta vezető környezetében elbutulnak az emberek, és viszont.

- A hol jobb, hol bal kézzel kihúzott vezetők sorát látva sokan úgy akarnának változást elérni, hogy kizárólagossá tennék a rotációt, a vezetők cserélgetését. Jobb lett az iskolai vezetés azzal, hogy az igazgatók megbízatása időhöz kötött? A rossz kiválasztás attól még nem javul meg, hogy ismételtetem! Nézz meg, mindenütt a kádertartalékok hosszú listájával vakítjuk önmagunkat. Vakítjuk, hisz az igazgató-, főmérnök-, osztályvezető-tartalékokból elvétele lesz valójában vezető, és az sem biztos, hogy sajnálkozni kell emiatt. Bár már a vezetők tervszerű cseréjén kellene vitatkoznunk! Meg vagyok róla győződve, hogy ez a jövő, hogy a szocialista demokrácia kiteljesedése ebben az irányban halad, de ez csak az elvétele hibázó kiválasztás és a helyreigazító ellenőrzés megvalósulása, a demokratizmus szélesebb körű kiteljesedése után következik.

- Indulataim ellenére sem akarom felforgatni a világot, még a feltételek gyors változtatása is sportszerűtlen; minden káosz csak a kisebb értékűeknek kedvez. Legelőbb a munkaértékelésen kellene változtatni: egyértelművé és szigorúbbá tenni, olyanná, hogy csak nagyobb tudással és emberséggel lehessen versenyben maradni. Én sem akkor kaptam jutalmat, amikor a gazdaság nagyon jól ment - akkor mindenki azon fáradozott, hogyan lehetne kiváló ered-

ményünkben lecsípni -, de amikor buktunk, mindenki segített okokat keresni, még jutalmat is adtak, nehogy elmenjen a kedvem, na meg azért: ha majd ők buknak, velük is kesztyűs kézzel bánjanak. Ezek után ne csodálkozzunk, hogy nem hajtanak az emberek!

- Igen, a mércék! Kereskedelmi igazgatótól hallottam, aszerint bírálják el a munkáját, hogy ennek vagy annak a feleségnek félreteszi-e a belga tapétát, a kempingbiciklit, az éppen soros hiánycikket, és nem aszerint, hogy a közönség mit kap! Sok „elvtársunk” már nem is csak hiánycikket kér a piros telefonon, hanem rajzszeget, aszpirint, vaját: neki igazgató szolgáljon, az rangosabb!

- Nem a jó vezető a jó, hanem akiről sokan mondják, tehát akinek sok a barátja, aki valakinek a telekszomszédja, horgászpártner, szurkolótársa. Vagy együtt bögsz a csordával, vagy ki-közösítenek! De mit csináljak, ha rossz társalgó vagyok, ha az üres fecsegést hallgatni is gyűlölöm, ha a bort sem szeretem, ha nem kártyázom, ha nem vadászok? Én csupán azért nem vagyok hajlandó a foci pálya kerítésére közpénzt adni, mert aki elbírálja a munkámat, ennek a csapatnak szurkol. A hatalmas tanterem-építési kampányba sem lépek be, pedig az oktatási osztályon dolgozó feleség még pirosabb pontot ad.

- Rendkívüli képességű ember itt a fémipari igazgató. Egy állandóan lesöpört ötletére úgy szerezte meg a jóváhagyást, hogy főnökeinek körvadászatot rendezett. Ám ha az ügyek így intézhetők; nincs, nem volt és nem lesz, aki nem a népgazdaság, hanem saját érdekében vadásztat? Minden valamirevaló igazgató tudja, hogy főnökei közül kinek nyílik könnyen a csomagtartója, kinek illik gazdag névnapot rendezni, kinek mi a kedvtelése. Ha egy-egy „vörös báró” kibukik a sorból, maguk hűledezve írják; hány tízezret adott vagy kapott. Túró - elnézést -, mi ez a kár ahhoz képest, hogy két liter pálinkáért a helyén maradt az a vezető, aki számítógép programozású szövőgépeken megállás nélkül gyártatja a kör alakú kapucákat?! És azt ki tudja számítani, hogy egyetlen alkalmatlan vezető hány tehetséget herél ki?!

- Itt járt egy világcég egyik igazgatója. Úgy érkezett, hogy minden számba jöhető partneréről - igazgatóktól a KB-titkárig -, mindenkiről írásos, fényképes anyaga volt, benne az illető hobbija is. Kis kötetében a gazdasági kérdésekről, a gazdaságokról, vállalatokról persze ötször ennyi információja volt; így készítették fel őt az útra. Miniszterhelyettes tárgyalópartnerének a gyerekeit is névről ismerte, ő viszont háromszori kiigazítás után sem volt képes pontosan megszólítani az illető urat, és igen halvány sejtelmek voltak arról, milyen üzleteket köthetnének vele. Igaz, ő úgy szokott külföldre menni, hogy titkára körbetelefonálja az üzemeket „szóró-anyagért”, és reklámaktatások, magyar paprika: „üveggyöngy” osztogatással próbálja lenyűgözni külföldi partnereit. (Rosszmájúak szerint legeredményesebb üzleti tárgyalása az volt, amikor kvarcórát kapott egy Vasas-zászlóért.)

- Nézze, aki rendet rak, annak olyan erkölcsi helyzetben kell lennie, hogy fegyelmezhesen, hogy senki ne vág hassa a fejéhez: „Te beszélsz?!”. Én tanácsosnak tartom az áldozattal is megértetni, miért kellett megbüntetni, és miért ilyen mértékben. A jó fegyelmezési légkörhöz a példamutatás szükségeltetik; a szabályokat kivétel nélkül be kell tartani, mindenkinek egyenlő a mérce... ha a miniszterhelyettes törli össze a kocsiját, ha egy vezető gázol, ha a válogatott labdarúgó felesége csinálja a gikszt, mindegy: aki fennakad, az mind sorra kerül, sőt azt hiszem, az a helyes, ha az újságok is éppúgy megírják, mint amikor Kiss Antal segéd munkás lop!

- Nincs pardon, ez alapkérdés, még ha vérzik is a szívünk; más dolog a szimpátia, a barátság, és megint más a fegyelem, a munka! A barátság is ott kezdődik, hogy nem kérek a baráttól olyat, nem hozom olyan helyzetbe, ami hátrányára lehet, nem kedvezek neki, legelőször őt

szidom meg, és őt mindig a legmagasabb mércével mérem. Ha vannak, akik bal oldalon közlekedhetnek, rendszeresen behajtanak a tilosba, akkor megbénul a forgalom!

- Nem figyelte meg, hogy nálunk a legkiválóbbak szinte törvényszerűen elbuknak? Hogy a fenébe lehet, hogy a leghaladóbb társadalom sem fér össze a nagyon progresszív emberekkel? Gondolom, ennek a közép-szer a magyarázata: „Mit nekem világszint, elég tegnapi önmagammat egy milliméterrel fölülmúlni!” Akiben az abszolút mérce munkál, akiben nem december 31-ig tart a világ, az kénytelen annyi emberbe belemarni, hogy végül őt marják ki. És csodák csodája, az utána jövő Közép Jakab tízszer akkora eredményt ér el: ő hát a mi emberünk! - pedig csak elődje vetését takarítja be.

- Éveken át harsogtuk, hogy a vezetés szakma - vagyis éppúgy megtanulható, mint a szorzótábla, ezért a képzésre ezerszer jobban figyelünk, mint a kiválasztásra. Egy-egy vezetői tanfolyamon aztán alapszinten ontják a tudományt, mert az okítók fel sem tételezik a szellemi készenlétet, mintha a sok hülye magyar vezető csak akkor képezné magát, amikor beül az iskolapadba. Javasoltam, ha már hetekre kiráncigálnak a munkából, ne totális tespedésben teljen az idő, legalább fizikailag is készítsenek fel bennünket, kapjon helyet a tananyagban az életmód, az étrend, a mozgás, a sportolás. Kinevettek.

- Nemcsak tőlem, más vezetőtől is hallhatja: kétségbeejtő a bizalom hiánya! Fakadhat ez abból, hogy aki kiválaszt, látja, hogy sokat nyúl mellé, ezért kimondatlanul is bizalmatlan; ahogy egész korunk bizalmatlan a vezetőkkel szemben; de az a gondolat túl messzire vezet.

- Nem elég, ha csak a gazdasági vezetők írástudók, a szakszervezeti és párttitkárok is csak ebből a körből kerülhetnek ki! Ne ódzkodjon ennek a megemlítésétől, az emberek tudják, hogy a szekér nem kerülheti el a lovat, a társadalmi kérdésekre a választ a párttól várják. Szerintem a termelés pártirányításának a vezető kiválasztás a kulcskérdése, ha kell, tízszer válasszák ki azt a vezetőt, de ha megtalálták, adják neki a bizalmat dögvél; hagyják dolgozni! Igazgató-párttitkár: egy hüvelyben két kard nem fér össze, mi ezeket a kérdéseket mégis gond nélkül mutatjuk, alig beszélünk róluk, vagy csak brosúra szinten. Szerintem a párt vezető szerepe a tervezés, az előkészítés idején az elvek megfogalmazásában érvényesül, a végrehajtás idején viszont az ellenőrzésben, na meg a tagok példamutatásában! Rossz a pártirányítás, ha a titkár vezeti a gazdaságot, vagy ha egy névleges állás fejében csak bólogat a vezetőnek.

- Sajnos nem telik örömöm az irányításban, harmadszor nem lennék vezető, bolond voltam, hogy a hátszágából megint a lövészárokba költöztem, hisz az oktató-kutató munkában néha még érezhető, élvezhető az alkotás öröme. Az egyetemről sok üzemet, gazdaságot megismertem, megemelttem a földöket, belenéztem a fazekakba, s azt mondtam, nem szabad visszatérnem, mert nem találok olyan támaszra, amelyik nyugodtan hagy dolgozni, amíg egy közösséget átlendíthetek a holtpontra. Egy gyenge pillanatomban mégis vezérhelyettes lettem, „bejöttem újból Rómába, hogy megkövezzenek”. Látja, hogy nem buktam meg, sikert sikerre halmozunk, dicsérnek is, belülről mégis úgy érzem, beletört a bicskám; akikkel egymásnak teremtődünk, elvtársaimmal küzdök a legtöbbet, döntik rám a papírt. Mit papírt: a tollat, a vattát, ezzel fojtogatnak; ellopják az örömöm. Én már nem tudok ujjongani, ha jutalmat kapok, mert azt feleltem, hogy a struccnak három lába van! Tudom, hogy többre vagyok képes, sőt többre kellene képesnek lennem, vállalom is minden értelmes terhet, de az értelmetlen bénít.

- Mondja, miért lassúbb a ló, mint a szekér?

(1978)

MOND EZ A NÉV VALAMIT?

Göncz Istvánné érdekében az Elnöki Tanács Elnökségétől (sic!) telefonáltak az Egészségügyi Minisztériumba, és kérték, hogy soron kívül adjanak neki beutalót a parádi szanatóriumba. Göncz elvtársnő 1956-ban, az ellenforradalom idején súlyosan megsérült, sőt korábban, társadalmi munka közben Sztálinvárosban is baleset érte.

Másnap, 1974. október 15-én az Országos Pártközpontból (sic!) is telefonáltak a minisztériumba, hogy egészségi állapota miatt kísérő kell az elvtársnő mellé, de a kísérőnek csak az illetékes rendelőintézetben - Budapest, Fehérvári út - adtak beutalót, miután ezt a minisztériumból telefonon kérték. A 45 éves Göncz Istvánné született Kovács Mária és kísérője, a 70 éves R. Jánosné beutalója október 18-ra szól, Parádra.

Göncz elvtársnőt a szanatóriumban maga dr. Szentessy István főorvos, a beutalót aláíró minisztériumi osztályvezető-helyettes fogadta, és nyomban felhívta beosztottja, dr. Bereti István főorvos, megbízott igazgató figyelmét, hogy a vendégnek különleges ellátásra, az 56-os sérülés miatt türelemre van szüksége. A szanatóriumnak csak egyetlen saját fürdőszobás, telefonos, televíziós, rádiós reprezentatív szobája van, és mivel abban éppen laktak, az elvtársnő és kísérője csak néhány nap múlva tudott oda átköltözni.

- Van valami panasza? Miben segíthetek? - kérdezte Göncz elvtársnő mindenkitől, és intézett lakásügyet, telefonkérvényt, egyetemi felvételit, igazgatói kinevezést, kitüntetést, nyugdíjat. Pillanatok alatt kiderült róla, hogy korábbi férje a Köztársaság téren, a budapesti pártház védelmében 1956-ban mártírhálált halt Asztalos János volt.

- Asztalos János! Mond magának ez a név valamit? - kérdezgette az embereket. 1929-ben Detken ő maga is beleszületett a mozgalomba. Nemcsak a Heves megyei vezetők többségét, de a legtekintélyesebb Dunaparti épületek, a Parlament és a pártközpont országot irányító vezetőit is ismerte; a sok szenvedésen átment elvtársnőnek a vezető testületek keresztnevekből álltak össze: Zoli, Jenő, Gyuszi, Pista...

Rokkant nyugdíjasként a panaszügyeket intézte az Országos Pártközpontban; segíteni mindenkin, ez volt a gyengéje, amiről a szanatóriumi kezelés alatt sem tudott lemondani. Senki nem csodálkozott hát, hogy a parádsasvári iskola lakássá alakított tantermét is vissza tudta szerezni. Egyszóval ő volt az az asszony, akiről tudni lehetett, ruhástul megy a mennybe!

Göncz Istvánné született Kovács Mária gyanúsítottat 1975 januárjában tartóztatták le, és többszörös visszaesőként elkövetett csalásért, befolyással való üzérkedésért, aljas indokból, feltűnően durva módon, nagyobb nyilvánosság előtt elkövetett becsületsértésért - magyarul: Asztalos János nevének meghurcolásáért - 1975 júliusában háromévi szabadságvesztésre ítélték. Parádi köre az öklét rázta: „Ezt tette velem!” Az okosabbak azon háborogtak: „Hát ezt tette az elvtársakkal?!”, a legokosabbak pedig hallgattak. Egyedül a Népszabadság adott pár sorban hírt a csalásról. Én csak két év múlva botlottam bele a történetbe; többen rémisztgettek így is, hogy két év múltán sem lehet megírni, hogy nem engednek be az asszonyhoz a börtönbe, hogy itt gáncsolnak el, ott gáncsolnak el; amiről most habos mondatokat lehetne írni, hisz a legjobban a tilalmak növelik az ázsiót, de a tupír mulandó, beszéljen csak az írás maga.

Az egyszerűség kedvéért, ahol csak tehetem, megmaradok Gönczné született Kovács Mária lánykori nevénél, mert ez talán biztos. Szemmel tartották őt eddig is, hisz ötször állt már bíróság előtt, adatai mégis kideríthetetlenek. Annyi bizonyos, hogy negyedik házasságában él, de hogy melyik férjével meddig élt, mikor vált el és miért: kideríthetetlen. Még azt sem lehet

tudni, hogy szült-e gyereket vagy sem, örökbe fogadott-e vagy sem. 1955-ben először csalás, majd izgatás miatt állt bíróság előtt. Az első tárgyaláson gyermeke nincs, a másodikon eltiltják a szülői jogok gyakorlásától! 1966-os lakáskérvényében két örökbe fogadott kiskorú gyerekre hivatkozik - és mivel a Fővárosi Tanács illetékes osztályáról is telefonálnak (!) a kerülethez, a Krisztina körúton kétszobás lakást kap, amit rosszabbra cserél, majd még tovább cserél... -, de van olyan orvosi papír is, miszerint soha nem szült. Amikor jó pont volt, beírta az egyik munkakönyvébe, hogy „kétszeres sztahanovista, Donyec 483061 sztahanovista igazolvány, 1948 vājarsegéd”, vagyis mindig azt terjesztette, mondta, vallotta, ami előnyére lehetett. Irataiból az sem derül ki, hogy kik voltak a szülei, hogy náluk vagy intézetben vagy a nagyanyjánál vagy nevelőszülőknél nevelkedett-e.

„A vádlott munkásszülők gyermeke, édesapját nem ismerte. Szerencsétlen és elhagyatott nevelésben részesült, aminek következménye volt, hogy a szülői házból sok esetben önként eltávozott. A szülői háztól távol töltött idő alatt rossz társaságba, utcai nők társaságába keveredett. (...) Epilepsziás betegsége az állandó csavargás, a züllött életmód és az ebből kifolyó elégtelen táplálkozás következtében fejlődött ki” - írja róla az 1955-ös bírósági ítélet.

Kovács Mária 1954. május 7-én Gerő Ernő miniszterelnök-helyettes titkárnokjeként felhívta a Közlekedési Minisztériumot, ahonnan aztán utasították a MÁV-kórházat, hogy őt igen előnyös feltételekkel alkalmazzák. Felvett egy rend nyári és egy rend téli vasutas-egyenruhát, 300 forint rendkívüli segélyt, előleget, majd hat nap után továbbállt.

1954. július 22-én Nagy Imre miniszterelnök titkárnokjeként telefonált a Honvédelmi Minisztériumba, és ennek nyomán felvették a repülőkórházba konyhalánynak, kapott 500 forint segélyt, két kartonruhát, de tíz nap múlva ezt az állását is otthagya.

Mivel Kovács Máriát „kivitték a Szovjetunióba, és bányában dolgoztatták, és most tbc-s gyermekeivel együtt éheznek”, a IX. kerületi tanácstól lakást, állást, segélyt kapott. (Akkor „volt” a Szovjetunióban, amikor kitiltották Budapestről.) Sokadik segélykérvényét már elutasították, mire kiabálni kezdett, hogy tönkretették a Szovjetunióban, ezért az állam köteles segíteni. A tanácselnököt lestricizte, az anyját szidta, megfenyegette, hogy ír a Szabad Európa rádiónak, s ha még egyszer elnöknek választják, felvonultatja ellene a Valéria-telepieket! A tanácsot bezárták, rendőrt hívtak. (Tudtommal ez volt az egyetlen politikai bakija.) Először társadalmi tulajdont károsító csalásért, sikkasztásért és okirat-hamisításért kétévi börtönre ítélték, majd a népi demokratikus államrend elleni gyűlöletre izgatás miatt három évre, aztán a két büntetést összevonták, és a bírósági matematika négy év hét hónap börtönt mért rá. 1957 májusában, rejtélyes körülmények között, egyéni kegyelmet kapott (erről hivatalból sem a minisztérium, sem a bíróság nem értesült), és még rejtélyesebb körülmények között továbbra is börtönben maradt. Végül a büntetésnek több mint kétharmadát letöltötte, amikor próbaidőre kiengedték.

Kovács Mária 1959 nyarán a Budapesti Pártbizottság nevében felhívta a Pestvidéki üzemi Vendéglátó Vállalat igazgatóját, és elmondta, hogy olyan elvtársnőnek kér könnyű munkát, akinek ávós tiszt volt a férje, de hároméves kislányával együtt meggyilkolták az ellenforradalmárok. Miután felvették, férje és gyermeke sírjára segélyt kért és kapott. Ekkor kezelték őt az esztergomi kórházban, és először itt mondta magát Asztalos János özvegyének. Tizennégy hónapos börtönbüntetés után 1962 novemberében szabadult.

Még 1952-ben, Sztálinvárosban, a 23. sz. Építőipari Vállalat egyik építkezésén összeverekedett egy munkatársnőjével, és lezuhan az emeleti állványról. Állítólag akkori súlyos fej- és gerincsérülése az oka az epilepsziájának és minden betegségének; ezek miatt 1969-ben munkaképtelennek is nyilvánították. Papírjaival felkereste a Budapesti Pártbizottságot;

elmondta, hogy a Vörös Akadémia hallgatójaként, társadalmi munka közben érte Sztálinvárosban a baleset, ennek ellenére csak havi 726 forint a rokkantsági nyugdíja! Az előadó levélben kérte a kivételes nyugellátást, de nem adták meg, mivel Kovács Mária büntetett előéletű. Az asszony fellebbezésére mégis felemelték ezer forintra a nyugdíjat!

Betegsége miatt Kovács Mária több rendelőintézetben, kórházban, szanatóriumban is megfordult. Ilyenkor az Országos Pártközpont nevében előszeretettel érdeklődött saját állapota felől. Néhány helyen ezeket a telefonhívásokat kórlapjára is rávezették.

Mária asszony leginkább fontos ember szeretett lenni, ezért vetette bele magát a lakásügyekbe is. Szerzett űrlapot, átvette az okmánybélyeg árát, és a kérvényeket annak rendje-módja szerint leadta. Ez volt az ő ügyintézése. Persze volt ügyfele, aki lakást kapott! Eszébe sem jutott senkinek, hogy ehhez Kovács Máriának semmi köze. Mindenki úgy gondolta, hogy egy olyan asszony könnyen szerez lakást, akinek „doktorált” férje Losonczy Pálnak, az Elnöki Tanács elnökének a titkára! (Ma úgy tűnik, mintha ezt a bíróság annak idején elengedte volna a füle mellett.)

Fáradozása fejében Kovács Mária legfeljebb apró ajándékokat fogadott el, pénzt soha. Illetve egy alkalommal azt mondta páciensének, hogy a diszpenzációért fizetni kell, és mivel az illető nem tudta, hogy mi a diszpenzáció, adott rá 300 forintot. Mindezekért csak fél évre ítélték, és a végrehajtást három évre felfüggesztették. Ha a parádi „kezeléssel” néhány napot vár, nem kellett volna ezt a fél évet is letöltenie. El tudom képzelni, hogy számolt ezzel, és úgy gondolta, mire leleplezik, elévül a büntetés. Nem így történt, mivel az első hamis telefon néhány nappal belül esett a három éven!

De elég egy forint meg egy telefonfülke a szanatóriumi beutalóhoz?

„Az állami gyógyintézetekbe való beutalás kötött jogszabályok alapján történik, mely szerint az illetékes szak-rendelőintézetek meghatározott kontingenst kapnak a központilag kezelt keretből.

Miután speciális esetekben, valamint társadalmi és politikai indokok alapján kiemelt személyeknél (Szocialista Hazáért kitüntetettek, munkásmozgalmi múlttal rendelkező megrokkantak, magas párt-, társadalmi, állami funkcionáriusok) a beutalás nem terhelheti a területi intézményeknek juttatott viszonylag szűk kontingenst, ezért az Egészségügyi Minisztérium kisszámú, de valamennyi állami intézményre vonatkozó tartalékkerettel rendelkezik. Az esetek többségében ilyenkor azonnal vagy rövid időn belül kell a beutalást lebonyolítani.

Göncz Istvánné esetében az történt, hogy ő az MSZMP KB valamelyik osztályára hivatkozással először a minisztérium legfelső vezetőit (miniszterhelyettes és főosztályvezető) kereste meg, akik, miután Gönczné papírjai igazolták rokkantságát és igényjogosultságát, megkérték a központi keretet elosztó osztály munkatársait, hogy a parádi beutalót soron kívül intézzék el. Gönczné olyan kapcsolatokra tudott hivatkozni a beutalást végző Matuzsinka Ferenc elvtársnál, melyek eloszlatták a kétséget afelől, hogy jogtalan igényről van szó.

A beutalást és az orvosi javaslatot kiállító munkatársak telefonon kaptak támogató javaslatot (Cseterkititkárság, Márton és Geiger elvtársnak az MSZMP KB-tól). Kétségtelen, hogy a hívásokat nem kontrollálták visszahívással. Ilyen kivételes beutalási igények lebonyolításánál ez eddig sem volt szokásos.

A beutalót a zárójelentés és a leletek alapján dr. Szentessy István főorvos elvtárs, a III/2. szakellátási osztályvezető helyettese állította ki.

Gönczné a beutalót nem reprezentatív elhelyezésre és ellátásra kapta, de az előzmények, feltételezett munkásmozgalmi múltja és kiemelkedő tevékenysége alapján és igen rossz

állapotát figyelembe véve, az osztály munkatársai jelezték a Parádi Gyógyintézet megbízott igazgatójának, hogy „lehetőség szerint kedvező, nyugodt elhelyezést biztosítson a betegnek” - írta dr. Gazdag Imre, az Egészségügyi Minisztérium főosztályvezető-helyettese 1975. február 5-én - levélszám: 30517/75. - a nyomozást végző hatóságnak. A budapesti Fehérvári úti SZTK-ból dr. Cziráky Gábor igazgató főorvos pedig többek között azt írta: „1974. október 1-én az Egészségügyi Minisztériumból telefonáltak, hogy R. Jánosné részére Hévízre kontingen- sen felüli helyet biztosítsunk. A beutalót a fsz. 10. szobában kiállítottuk, mert azt indokoltnak találtuk.” (R.-né 1972-ben és 1973-ban is kapott Hévízre beutalót. Orvosilag Kovács Máriának is célszerűbb lett volna Hévízre mennie, de unta, hogy őt mindig „vakok és bénák közé” küldik, Parádot jobban szerette, mert a közeli Detken született, és Heves megyét, annak vezetőit már „megtanulta”, állítólag Galyatetőn korábban már volt egy parádihoz hasonló botránya.) A hetvenéves „kísérő” hévízi beutalóját feltehetően a minisztérium tartalék- keretéből cserélték ki parádira, mert a nyugodt elhelyezést biztosító beutalójegyek száma egymás után következett: 07105. és 07106. volt.

Kapóra jött Mária asszonynak, hogy a szanatóriumban érkezésük napján éppen ott volt a beutalót aláíró Szentessy főorvos, így elterjeszthette, hogy minisztériumi kocsit hozta le. „Ismeretségük” igazolta őt, ennek köszönhetően, hogy megkapták az egyetlen reprezentatív szobát; aki pedig ott lakik, az befolyásos ember!

Először csak súgva terjesztette, hogy ő tulajdonképpen Asztalos János özvegye, és a titkolózás megtette a hatását. Az egyik beteg, aki az Asztalos-emlékmű avatásán a mártír özvegye mellett állt, a fejére olvasta:

- Asztalosnének fekete a haja, maga csaló!

- Paróka volt rajtam! - vágta ki magát nevetve.

Többen megkérdezték tőle, hogyan dobhatta el Asztalos János nevét, hisz ez a név erkölcsi, politikai, de anyagi biztonságot is jelent! És Mária asszony egyre terjedelmesebben válaszolt a kétkedőknek:

- Politikai okokból mentem férjhez, akkor ez volt a felsőbb álláspont.

- Névlegesen lettem Gönczné, az elvtársak kérésére, hogy ne ismerjenek fel, ha megint ellenforradalom lesz.

- A Kútvolgyi kórházban, műtét után ismertem meg a férjem. Egy ondószálát megsértették (?), impotens lett, ezért elhagyta a menyasszonya. Megvigasztaltam, ne búsuljon, én hozzáme- gyek! Fock elvtárs rossz néven is vette, próbált lebeszélni, de azt feleltem, ha Asztalos János élne, ő is azt mondaná: ha egyszer megígérted, akkor kötelességed hozzámenni!

Az emberek többsége elhitte a mesét, a világ mindenáron be akart csapódni, szó szavon nem maradt hát! Négy-, hat-, tíz-, majd tizenkétezer forintos nyugdíjról beszélt, meg ehhez illő fizetésről, amit sok más munkahely után, állítása szerint, a pártközpontban fizettek neki a panaszügyek intézéséért. „Munkahelyét” többnyire hibásan Országos Pártközpontként emle- gette, s még ez sem tűnt fel senkinek, a többiről nem is szólva. Miután saját állása emígyen rendben volt, legújabb férjét is „kinevezte” az Elnöki Tanács Elnökségére (ilyen sincs), és máris kész volt az andalító operett: nekik államérdekből kellett megesküdniük! Gondolom, a befolyásos asszony hívói elképzelték a díszes esküvőt, ahol a fátylat is legalább miniszterek vitték!

- Asztalos János! Mond magának ez a név valamit? Mi a panasza? Miben segíthetek?

A szanatórium portásának, Gáspár Jánosnének a fia Nagykanizsán volt katona. Mivel házat építettek, és jól jött volna a gyerek segítsége, kérte az asszonyt, helyeztesse közelebb a fiát.

- Ez a legnagyobb problémád?! Ezt én elintézem neked! Gyöngyösön a harcokszók parancsnoka jó ismerősöm!

Be is ment Egerbe, a kiegészítő parancsnokságra, de ott Asztalos János nevétől sem estek hasra; ha az „özvegy” a „keresztfiát” akarja is közelebb helyeztetni, megvan ennek a hivatalos útja!

- Na, Marikám, akkor mihez tarthatom magam? - kérdezte Gáspárné az Egerből visszatérő asszonytól.

- Holnap megmondom a tanácsitkárnak, csinálja meg a környezettanulmányt, aztán megírjuk a kérvényt, és én viszem tovább még Nagykanizsára is!

Nagykanizsa messze van, különben is csak Egerben kellett leadni a papírokat, amit Marika kényes pontossággal meg is tett, majd magabiztosan újságolta az asszonynak:

- Verpelétre lesz helyezve a fiad, január tizenötig!

Szerencsétlenségére később is visszament Parádra, és a portásnő elkapta:

- Marikám, mi van a fiam ügyével? Január tizenöt már elmúlt, és még mindig Kanizsán van!

- Ne idegeskedj, felhívom Oravetzki őrnagyot, és magad hallhatod, hogy folyamatban van a fiad ügye! - És telefonált is nyomban, de közölték vele, hogy csak személyesen vagy írásban adnak felvilágosítást, majd az őrnagy letette a telefont. Ez azonban nem akadályozta meg Marikát abban, hogy úgy tegyen, mintha nem szakadt volna meg a vonal, ő tovább beszélt, nyugodjék csak meg Gáspárné, és hallja, hogy milyen befolyásos! (Egyébként a kiegészítő parancsnokságról később megkapták a választ, hogy Gáspár Lászlót nem tudják áthelyezni.)

A kontyos asszonyka riadt is, mosolygós is, amikor otthon rányitok.

- Maga is ember, ha segítséget ajánl valaki, elfogadja. Képzelve, azt mondta, hogy ő Asztalos Jánosné! Roppant közönséges volt; úgy beszélt, „ötvenhatban engem is megcibáltak”! Mégsem mertem szólni neki, hogy a kávéért fizetni kell, pedig ahogy felébredt, már szaladt le: „Főztél kávé?” De ha a főorvos is elhitte, hogy ő ilyen nagy ember, akkor a portás, aki a legutolsó a sorban, aki csak nyolcadosztályú beosztottja, az kételkedjen!? Kevesen kaptak olyan kedvezményeket, mint ő!

- Volt kellemetlensége „Asztalosné” miatt?

- Hát az, amikor megjött az idézés, hogy menni kell a Markóba! Hol van az? Életemben egyszer voltam tárgyaláson, szedtem a nyugtatót, mégsem aludtam egész éjjel. Nem mondtam én a férjemnek sem, apukáéknak sem! Látja, a fiam, az tudta, hogy szélhámos, pedig nem is ismerte, csak elmondtam neki, hogy áthelyezik. Engem még úgy nem hordtak le, ahogy ez a gyerek lehordott, azt mondta, megérdemeltem volna, hogy lecsukjanak!

- Miért hittek ennek a nőnek annyian? - kérdelem, és a jó kedélyű asszony elkomorodik, elhallgat. Mit mondjon?

- Éber ember nem volt közöttünk! - böki ki végül.

Csak az utcán jövök rá, megkérdezhettem volna, 1950-ben hol dolgozott. A papírjai szerint akkor volt 18 éves. Nováki Győzőné jól járt Kovács Máriával! A szanatórium segédraktárosának az édesanyja éveken át volt párttitkár és mindenféle munkása a köznek, aztán a trombózis megbénította, és mivel folyamatos munkaviszonya nem volt, semmiféle nyugdíjat

nem kapott. „Asztalosné” biztatta az asszonyt, hogy szedje össze a tanúkat, írassa alá a kérvényt a párttitkárral, s meglátja, hogy adni fognak valami pénzt! Novákiné nem hitt neki.

- Van egy forintja? Akkor mit sajnálja? Mondom én, hogy mit kell írni! - és diktálta a kérvényt dr. B. Istvánnak a SZOT Társadalombiztosítási Főosztályára. (Vajon azt a nevet hol szedte fel?) Nemsoká megjött a válasz, hogy 3-7641/1974. számú határozattal „kivételes ellátásként havi 200 forintot” folyósítanak.

- Mit adott neki, hogy elintézte a nyugdíjat? - kérdem a tiszta szemű asszonyt.

- Nem adtam én semmit, úgy éreztem, édesanyám erre jogosult, kapja azóta is, hiába ítélték el a nőt. Előbb is kérhettük volna, ha tudjuk!

- Maga hitt neki?

Az asszony megfejthetetlenül mosolyog, kinn esik a hó.

- Mesélte, hogy talált gyerek, itt, Parádon találták a kovácműhely mellett egy papírdobozban. Melyik kovácműhely mellett, kérdeztem. „A régi mellett” - felelte. A kovácműhelyek régiek, de ez hol volt? „Olyan korán elkerültem innen, hogy nem tudom.” Marika, nem igaz, amit maga állít, ha talált gyerek, hogy lehet, hogy a nagynénjével van itt? „Rosszul értette, ő a férjem nagynénjei” Na és ahogy kinézett! Többnyire egy kopott melegítőben volt. „Azért, mert én ócska ruhában járok, nem vagyok akárkí! Amikor Tito elvtárs jött Magyarországra, én fogadtam!” Ilyen fogatlanul? Na, erre megsértődött, de egy óra múlva már megint ott volt, hogy meghívta az igazgató meg a pártbizottság meg ez meg az, és hívjuk meg mi is. Ezekkel én nem tudok versenyezni, gondoltam, és nem hívtam.

- Miért hittek neki annyian? - kérdem tőle is.

- Talán érdekből, azt gondolta mindenki, ha nem is most, de majd kap valamit: az ilyen ismerős mindig jó!

Most már a férj, Nováki Győző üveggyári csiszoló is közbeszól:

- Akik felveszik az ilyen beteget, azoknak kellene tisztázni, hogy kiféle. Faluhelyen elég egynek tudni, hogy a minisztérium betege, rögtön adja a másiknak, az összes törtető alak ott tolongott körötte!

- Ha megint jönne, éppígy történne minden - veszi vissza a szót az asszony -, mert ez a többet akarás megvakítja a népet, „ha protekció van, minden van”!

Nemcsak azért kísérnek ki, mert a kutyát meg kell fogni, én mégis a kutyák felől érdeklődöm, mert belőlük ennyit nem láttam sehol, mint itt, Parádon.

- Kirándulóhely ez, sok az idegen, miattuk van ennyi kutya! - mondja a férfi a kapuban.

Vacillálok, hogy a „talált lányka” melyik története után induljak. Egyiknél sem kell félni, hogy nyoma vész, hegytetőn elengedett hógolyók ezek, gördültükben csak híztak. Itt van maga a találtgyerek-történet, amiben talán van igazság, talán nincs, de hogy önsajnálatásból előadta már korábban is, arra mérget vehetünk. A szanatórium közösségében aztán módja volt rá, hogy naponta cifrázzon történeteinek.

- Gyöngyösön találtak meg a jó emberek vattába csomagolva, és bevittek az árvaházba. Semmit nem lehetett felőlem tudni, ezért nevezték el a város után Gyöngyösinek. Az árvaház igazgatója Katalin volt, utána kaptam a keresztnévem.

Gyöngyösi Katalin: ismert színésznő! Vajon épp akkor szerepelt valamelyik újságban vagy a televízióban? Mindegy, mindenki Máriának, Marikának hívta. Aztán „kiderült”, hogy nem

máskor, de pont november 7-én találták, ezért akkor tartja a születésnapját! Hű barátnéi fel is köszöntötték, volt, aki konyakos meggyet és 3 szál piros meg 1 szál sárga rózsát vett, és ráírta az üdvözlő kártyára Asztalos János „kedvenc nótáját”: „Halványsárga rózsá, ha tudnál beszélni...” Ittak és énekeltek. Az „özvegy”, társadalmi állásához híven, a Nyírfácskát és a Moszkva folyót énekelte - részben oroszul. Ekkor dicsekedett el azzal is, hogy Pestre kell utaznia, mert november 7-re kormánykitüntetést kap - „arany fokozatot”!

Ki tudja, kinek a nagynénje, vagyis Joli néni, a „kísérő” egy idő után nem bírta szó nélkül:

- Ki ez az Asztalos? Napok óta csak ennek a nevét hallom! - Később az asszonyok négyszemközt kifaggatták a nénit, de ő sem sokat tudott rokonáról, az „özvegy” őt is etette mindennel! Néhány nap múlva megkérdezte tőle:

- Tényleg voltál Asztalos János felesége, és gyereked is van tőle?

- Igen, ő volt az első férjem. Tőle született János, Tibi, Ibolya és Mária, kettő orvos, kettő ügyvéd, mindnyájan a Szovjetunióban élnek. Nagyon szépen gondoskodtak róluk az elvtársak!

Bár Joli néni többször is volt szanatóriumban, máskor két alkalommal töltött el annyi időt, mint itt egyvégtében. Készült is haza mindig.

- Sokat sírtam. Én tartottam rendben a szobát, mint a cselédje!

És még mindig november 7! Az ünnep estéjén este fél tizenegykor tréningruhában ballagott felfele Kovács Mária az emeletre, és a fürdőszobából befelé igyekvő barátnőjének előhúzta a szatyrából azt az ólomkristály boroskészletet, amit a portásnő adott neki fáradozásáért.

- Most jövök az egri pártbizottságról, nézd, az elvtársaktól kaptam, mégsem feledkeztek meg rólam! Kaptam még 45 szál piros rózsát és 30 szál piros szegfűt, a megye felszabadulása alkalmából, mert ez a vidék most szabadult fel! A csokrot holnap hozzák el kocsival!

A szanatórium november 7-i ünnepségét a félig átrendezett ebédlőben, szűk körben, csak a dolgozóknak tartják már évek óta. „Asztalos Jánosné” fehér blúzt és lakkcipőt kért kölcsön az ünnepségre, és „megjelent”. A beszéd alatt pedig elkezdett sírni, és az ünnepség végéig nem is hagyta abba. Akkor viszont berontott az intézet gazdasági igazgatójához, és magából kikelve mondta:

- Velem még az nem fordult elő, hogy egy ilyen ünnepségen nem ültettek a díszelnökségre!

- Fiatal még a párttitkár, nem tudja az illetet! - csitította az asszony. Novákiné, a segédraktáros pedig azt mondta:

- Ha maga tényleg olyan helyen dolgozik, elege lehet ebből, itt legalább pihenhet: kikapcsolódik! - De „Asztalosné”-nak ez sem volt elég, elkapta a megbízott igazgatót is:

- Főorvos úr, önnel bármikor hajlandó vagyok leülni beszélgetni, de a párttitkárral nem! Majdnem levettem a cipőmet, hogy fejbe vágom a beszéd alatt, de lefogtak!

- Elvtársnő, régen volt csak szokás a betegeket is meghívni az ünnepségre, most azt sem tudtuk, hogy el tetszik jönni! - udvariaskodott vele Bereti dr.

Különös, hogy akik az egészségügyben bakot tartottak Kovács Mária uborkafára kapaszkodásához, vagy legalábbis közömbösen szemlélték azt, valamennyien helyettesek. Dr. Gazdag Gyula főosztályvezető-helyettesként ment nyugdíjba - az ő levelét idéztem olyan részletesen -, s róla mondta Beretinek az asszony: - Gazdag elvtárs kinevezése azért csúszott el, mert Cseterki elvtárs szabadságon volt!

Tudom, hogy egy minisztériumi főosztályvezető kinevezéséhez semmi köze az Elnöki Tanács titkárának. De vajon mindenki tudja? Az igazgatói kinevezéssel éveken át hitegetett, magát gúnyosan „örökös parádi helytartónak” nevező Bereti főorvosnak is azt mondta az asszony: - Én száz százalékig tudom, amit maga csak kilencvenkilenc százalékig, hogy a minisztérium kinevezi igazgatónak!

Sőt Mária asszony el is ment a járási pártbizottság akkori titkárához, Gubán Dezsőhöz, nevezék már ki Beretit, mert nagyon kedves ember, esti egyetemre is jár, és pénzt sem fogad el a betegetől; mire a titkár azt felelte, hogy ő nem ellenzi a kinevezést, de azt a minisztériumnak kell javasolnia. És a kicsit önmagával is meg hasonlított Bereti főorvos hat héten át elnézte Kovács Mária viselt dolgait! Ez nem gyanúsítás, ez tény. Egyébként a főorvos udvariassága az orvosi kar udvariasságát lefegyverző módon felül is múlja.

- Nem ritka ebben az intézetben az olyan beteg - 56-os sebesült, veterán, a szolidaritási bizottság háborús sérült vendége Indonéziából, Koreából, Vietnamból, Etiópiából stb. -, akire különösen kell figyelni. Azt sem mondhatom, hogy ő nagyon gyanús volt, hisz koponya-sérüléséről, epilepsziájáról tudtunk. Harmadik nap kérte, adjam oda neki az intézeti gépkocsit, mert a pártbizottságra kell mennie; ez meglepett. Nem adtam oda, és jeleztem a minisztériumnak, hisz Szentessy főorvossal mint régi ismerősök üdvözölték egymást, amikor itt összetalálkoztak. Ahogy végigsírta a november 7-i ünnepséget, az belepaszszolt az életébe. Nagyon jó történetei voltak! Elmesélte például, hogy Detken pártmegbízatásból a kongregációban ő volt az első Mária-lány, és amikor jöttek a csendőrök, rákezdett a „Boldog Jézusra”, amiből tudták az elvtársak, hogy be kell fejezni az illegális gyűlést, és pucolni kell. Vagy: elkéredzkedett a rokonaihoz, majd elmondta, nem akarta, hogy lássák, amint elmegy Parádról, ezért parókat öltött; kész kémtörténet! Nemcsak azt tudta meg valahonnan, hogy esti egyetemre járok, de még figyelmeztetett is: „Bereti elvtárs, nemcsak vizsgákra kell készülni, év közben is aktívnak kell lenni!” Elállt a lélegzetem, még a tanáromat is megkérdeztem, hogy ismeri-e őt; fogalmam sem volt, honnan tudott meg ilyesmit. Aztán jóval később kiderült, hogy az az évfolyamtársam említette neki, akinek a kislányát be akarta juttatni az egyetemre. Amit ő valahol hallott, azt másutt ügyesen felhasználta.

- Titkárnője szerint senki más nem volt még itt hat hétig. Neki miért engedélyezte?

- Előfordult már ilyen - mondja nagyon halkan a főorvos, és ismét elcsuklik a hangja. - Először azt hittem, ideges, aztán arra gondoltam, hogy a hideg szoba az oka, aztán amikor nyáron beidézték a minisztériumba, és véletlenül összeakadtunk, belenyugodtam, nem tudom, hogy időnként mitől mutál a hangja. - Általában három hétig vannak itt a betegek, de nem szokatlan a négy vagy öt hét sem. „Asztalosné” elmondta, hogy szörnyű emlékei miatt november elején nem tud Pesten lenni, később az volt az indok, hogy nem tudnak érte kocsit küldeni a pártközpontból. Furcsa ügyeiről folyamatosan tájékoztattam főnökeimet. Volt a minisztériumban, aki emlékezett rá, hogy ez az a nő, aki minden évben botrányt csinál a Mátrában, meg hogy a galyatetői gondnokkal is volt már valami baja. Később behívták Matuzsinkát - aki a beutalókat elosztja -, hogy miért nem tudta már meg, ki ez az asszony.

- Miért vett neki virágot? Gondolom, ez nem jár minden betegnek!

- Nem is minden beteg köszönti fel a feleségemet a névnapján, ő viszont küldött egy szép bársonyrózsás dísztvíratot: „A 227-es szobából Marika.” A november 7-i ünnepség után megemlítette, hogy „mi az elvtársaktól ilyen ünnepekre piros szegfűt szoktunk kapni”, és mivel Pestre mentem, meg volt ez a dísztvírat, hoztam valami virágot neki.

- Bevallom, nem értem, hogy nem volt gyanús önnek!

- Tetszik tudni - így mondja nekem, a fiatalabbnak: tetszik tudni -, nálunk nagy szabadsága van a betegnek, csak később hallottam, hogy hány emberrel, céggel csinálta itt a trükköket. A november 7-i ünnepség után említette, hogy csak két hónappal ezelőtt ment férjhez, és hogy ő tulajdonképpen Asztalosné, de ez egyelőre titok. Nem is tudtam, ki az az Asztalos János. Annyi zavaros dolgot mondott, hogy elővettük a „Köztársaság tér/1956” című könyvet, és utánanéztünk. Asztalos János ékszerész volt, szerinte fémmunkás. Amikor rákérdeztünk, azt mondta, hogy a képzettsége volt ékszerész, de fémmunkásként dolgozott. Én a Kisfüvaros utca hétben nőttem fel. „Pont onnan mentett meg egy család 56-ban, ők húztak be az utcáról, és vittek kórházba.” Rákérdeztem. „Törpe növésű család volt, a gyerekek ilyen kicsik maradtak. Éppen most intéztem el, hogy vigyék ki őket az NDK-ba, hormonkezelésre.” Hát azok a gyerekek már legalább húszévesek, ilyen idős korban pedig a törpéken nincs sok kezelnivaló. Nem is emlékeztem a családra, pedig ismernem kellett volna őket. A minisztériumban azt mondták, próbáljuk kideríteni, ki ez a nő, ők is utánanéznének. Érdekes figura volt, mindenkivel összebarátkozott a házban, leszólította az idegeneket is: „Lajos bácsi, hát nem emlékszik rám?!” A megye összes vezetőjét per Pista bácsi, Zoli bácsi emlegette; nem tudtuk őt hová tenni. Két beteg mondta, hogy csaló, mi meg táborokra oszlottunk, az senkinek sem jutott eszébe, hogy megkérdezzük a nénit, akivel együtt érkezett, hogy kit kísér. Az utolsó napokban már a minisztériumban is majdnem mindenkinek furcsa volt ez az ügy, de arra nem válaszoltak, hogy kicsoda „Asztalosné”, csak azt mondták, most már küldjük haza!

- Bocsásson meg a kellemetlen kérdésért: nem azért nézett el neki mindent, mert megígérte, hogy kinevezeti önt igazgatónak?

- Nem kellemetlen a kérdés. Ígéretet nem tett, csak megcsillogtatott valami olyasmit; de annyi minden történt itt az utóbbi három évben, hogy nekem nem volt mire számítanom. - A lassú beszéd itt már egyenesen vontatott. - Úgy voltam vele, ha én a szemében kétségbe vonom, hogy ő Asztalosné, és netán mégis az, azt mondja, hogy goromba vagyok, nevetlen, és nekem mások előtt is nagyon sokáig kell magyarázkodnom.

- Úgy tudom, a kutatómunkát adta fel azért, hogy szanatóriumi igazgató legyen, de kinevezése elmaradt, hallottam, talán el is megy, ha nem nevezik ki. Emberileg teljesen megértem, hogy netán belekapaszkodott ebbe a szalmaszálba is!

Most van a szanatóriumban a csendes pihenő.

- Tetszik tudni, én már semmiféle ígéretet nem vehettem komolyan. Amikor az ál-Asztalosné megérkezett, Szentessy elvtársék azért is jöttek le a minisztériumból, hogy közöljék, eldőlt az intézet sorsa, összevonnak bennünket a kékesi szanatóriummal, és én továbbra is maradok igazgatóhelyettes. „Asztalosné” csalásának szélesebb a háttere annál, semhogy az én viselkedésemmel meg lehessen magyarázni; gondoljon csupán az asszony indulására! - Megint hallgatunk egy sort. - Ha nagyon szigorú vagyok, már harmadik nap elküldhettem volna őt haza. Ma már mindenki okos, akkor nem tudtuk, hogy kicsoda.

- Miért védi a főnökeit, a minisztériumot?

A főorvos nem válaszol, kinéz a műanyag redőnyös ablakon, szemüvege csillog a szűrt fényben. Titkárnöje, Kiss Andrásné a kihallgatás során és előttem is tagadta, hogy bármit is adott volna „Asztalosné”-nak, amiért azt ígérgette, hogy segít lánya egyetemi felvételében. A bíróság mégis úgy döntött, hogy a lefoglalt bűnjelek közül hat darab ólomkristály borospoharat neki kell visszaszolgáltatni. Az asszony a poharakat nem vette át.

- Válaszolna még egy kérdésemre, főorvos úr? - Rám néz. - Úgy tudom, hogy a Kútvölgyi úti kórháznak van külön szanatóriumi kerete a „magas párt-, társadalmi, állami funkcionáriusok, a munkásmozgalom kitüntetettjei és veteránjai” gyógykezelésére. A minisztériumi beutalókat

tehát nem ők, hanem a szakma betegei, orvosok, azok hozzátartozói, minisztériumi dolgozók, kisebb súlyú társadalmi szervek funkcionáriusai kapják.

- Láthatta ezt a felújított épületszárnyat, az építés nagyon lassan haladt. Az egyik szakmunkás gyomorbeteg volt. Kértem, tartson ki, és megígértem, hogy a munka befejezése után beutalót kap ide, hozzánk. És az nem az egészségügyet, a betegeket szolgálja, ha a nélkülözhetetlen tudású professzor vagy netán az édesanyja soron kívül ide kerül? - Nem tudok felelni, főként nem néhány mondatban, így a főorvos kiteheti a pontot beszélgetésünk végére: - Az újságírók is ebből a keretből kapják a beutalót.

Én nem a minisztériumi különkeretből kaptam - mentegetem magam lefelé ballagva a lépcsőn. „Nem, te a megyei különkeretből kaptad, két nap alatt!” - vág vissza szüzi újságíró énem.

A szanatóriumi porta pultjának támaszkodva áll Eglis István masször, mellette fehér bor.

- Kitüntetni kéne a csajt, olyan ügyesen csinálta, amit mindenki csinál, csak kicsiben. Keresse meg, kik nyaltak neki: azok, akik mindig helyezkednek!

Megint a parádi kutyák! Tegnap, amikor itt voltam K. Istvánéknál, és megbeszéltük, hogy ma délután öt órakor várnak, sehol sem volt a kutya, most viszont a megbeszélt időpontban majd leszed a lábamról az apró, vörös szőrű jószág. Ha csak a nadrágom az ára ennek az írásnak, vesszen, határozom el, és hősieken ballagok befelé, miközben majd kitör a csihari engem is meg az áldozati nadrág körül csaholó kutyát is. Végre a férfi kidugja a fejét az ajtón: „Mégis eljött?” - olvasom le az arcáról.

Akár csak Frankné a lagziban, nem találja a helyét ez a család sem a társadalomban. A férj bányamérnök, az asszony könyvelő, ahogy lakásuk mutatja, rendszerető emberek mindketten. Van szép házuk, kocsijuk; tisztaszobájuk zsúfolásig megtömve parádsavári ólomkristályokkal, csak épp egy szem lányukból nem akar sehogy orvos sikeredni. A szülői vakság sok botorságba beleviszi az embereket, s ez ellen a marxizmus-leninizmus esti egyetem sem véd. Becsapódtak. Istenem, mással is megesett már, de a mikéntek között azért nagy a különbség. És ahogy mentegetőznek!

Miután Emese az orvosegyetemi felvételin csak 14,5 pontot ért el, beállt a szanatóriumba nővérnek, és ott ismerte meg a befolyásos asszonyt. („Emlékeztetsz a kislányomra, ő is épp ilyen korú!”) A mama lekáderezte az asszonyt, aztán meghívta magukhoz, családi körben mégis fesztelenebbül lehet protekciót kérni!

Meglátni és összebarátkozni egy pillanat műve volt! K.-né azt vallotta, mélyen meghatotta a nő életének története, de gondolom, nem volt hatástalan az sem, hogy megígérte, „elintézi, ne kelljen még egyszer felvételizni”. Ez azt jelenti, hogy Emesét rossz felvétellel is felvették volna! Szóval „barátságba kerültünk” - mondja K.-né. Ennek megfelelően az asszonyt vagy tízszer vendégül látták. Aztán amikor nem tudott választani a barátságból felajánlott likőrös és boros ólomkristály-készletek között, mind a kettőt utánavitte a szanatóriumba a kislány. (Semmi jelentősége nincs, csupán Kovács Mária agyának kiszámíthatatlan bakugrásait bizonyítja, hogy Emesének azt mondta, az akkor éppen érvényes férje a Merkúr kereskedelmi igazgatója. Miért éppen ez?!)

K.-ék szeretnének rajtam mihamarabb túladni. A kristályokhoz és hibátlan rendhez, uram bocsá', még a kis vörös kutyához is passzoló nett, kontyos asszony közli, sajnos a másik szobában is vendégeket hagyott. Miért nem mondják, hogy nem kívánnak velem beszélni? Se hideg, se meleg?

- Megkérdeztük mi a titkárnőt is, másokat is, hogy ki ez a nő. Hát különszobát kapott, a minisztérium utalta be, aztán egy hetet, még egy hetet, még egy hetet hosszabbítottak neki, mi

pedig már nem tudtunk visszalépni! Ezért bűnhődjünk két év múltán is? A kislányunk második gimnáziumban tbc-s lett, és a szanatóriumban eljegyezte magát az egészségüggyel. Mi azt hittük, ez az asszony rendes, becsületes ember, aki tud segíteni. Ez olyan nagy bűn, hogy bennünket ezért el kell ítélni?

Jegyzetelek, de közben az motoszkál a fejemben, dehogyis akartak ők visszalépni! A papa vitte kocsival Egerbe Kovács Máriát, de elmentek vele Pestre, az egyetemre is, miután már nem is volt Parádon!

Közbeszól a férj:

- Mi csak azt szeretttük volna, hogy a gyerek elérje a felvételi pontszámot!

„Tanulni kell!” - bizsereg a nyelvemen a mondat, de hallgatok. A mama valamit megérezhet, mert azt mondja:

- A szorgalma átlagon felüli, nagyon akar! De megmondta ez az asszony, és ebben igaza volt: „Hiába éri el a pontszámot, ha nincs protekciód, mit érsz vele?!”

A szomszéd szobában tényleg mocorog valaki, mennem kell. Megígértetik, hogy nem írom ki a nevüket. Hálából búcsúzóul a mama még kiönti a szívét:

- Mennyit okultunk a történelemből, nem is tudja! - Nagyot sóhajt, és csak aztán folytatja: - Nem szabad hinni az embereknek!

Kulcsmondat! Aláhúzom kétszer: no, ezen még elgondolkodom - aztán Parádtól Pestig csak a bárgyú reklámocska bukfencezik a fejemben:

Artin drazsé sosem káros,
ettől székes a főváros!

Főhösünk nem szeretett kísérelni el a tárgyalni „ügyfeleivel”, mert ő gondolt arra, hogy Joli néni kifaggathatják felőle, óvakodott a férfiaktól is, K.-nak azt mondta decemberben az orvosegyetem előtt, hogy maradjon csak kinn, mert sokan lennének „a dékánnál”! Asztalosnéként ő már felhívta dr. Khin Lászlót, a Semmelweis Orvostudomány Egyetem Gyógyszerészeti Kara Dékáni Hivatalának vezetőjét, mondván, hogy mivel a Pest megyei pártbizottságon mezőgazdasági vonalon dolgozik, sajnos tájékozatlan az egyetemi felvételek ügyében. Ám mire dr. Khin elé került a mamával együtt, addigra elfelejtett mindent.

- Tessék elmondani, hogy mi kell a felvételihez, mert Asztalos elvtársnő már beteg volt, amikor telefonált, és nem jegyezte meg, most meg agydaganattal műtik a Mexikói úti idegsebészetben, ezért jöttem én helyette. - A felsorolást szépen végighallgatták, aztán a mama majdnem elájult a folytatástól: - Tetszik tudni, a kislánynak meghalt az édesapja a recski bányában, és Gosztonyi elvtárs azt mondta Asztalos elvtársnőnek: „Mariskám, jobb lenne, ha az a gyerek nálatok lakna!”, így tulajdonképp most ő neveli. - Khin Lászlót hivatása már meg-edzette, szenvtelenül hallgatta hát a történetet, mire Mária asszony kívágta az adut: - Segít, ha a Központi Bizottságtól hozunk ajánlólevelet?

- Nincs jelentősége, de beküldhetik.

K.-ék tehát lejjebb adták egy fokkal, már nem az orvosira, „csak” a gyógyszerészetre szerettték volna becsempészni a lányukat, és bár mint mondták, vissza akartak lépni, az előbbi beszélgetés, a kinn várakozó papa „legyilkolása” ellenére is felküldték a papírokat pártfogójuknak, aki azzal állított be: „Elhoztam az Országos Pártközpontból a papírokat!” - és elismervényt kért róluk.

- Hogy van már Asztalos elvtársnő? - kérdezte meg dr. Khin.

- Jobban. Most jövök tőle, vittem neki egy kis narancsot - felelte, és megkérdezte, hogy elég lesz-e 14,5 pont a felvételhez.

- Semmiképp, 15 pont az alsó határ! - mondta a hivatalvezető.

- Nem érdekes, majd a minisztérium felemeli! - vetette oda foghegyről, amitől már az angyali türelmű Khin Lászlónak is felment a vérnyomása.

- Ha ez ilyen egyszerű, akkor miért nem emelték fel már szeptemberben?!

- Mert Moszkvában volt Asztalos elvtársnő, és nem tudott intézkedni.

Talán ennyiből is kitetszett, hogy dr. Khin László nem esett hasra a befolyásos asszony előtt.

- Mázhim volt! Nem vagyok jobb emberismerő másoknál, de a többieknek az asszony ígért valamit, nekem viszont nem tudott mit ígérni. A felvételi rendszer adott, ha neki tényleg akkora a protekciója, majd a minisztérium felveszi a gyereket, nekem semmi gondom vele! Bár kézbesítőnél nem lehetett többre taksálni, meg kell mondanom, nem volt híján bizonyos képességeknek; jó néhányszor kivágta magát itt is. A leggyanúsabb az volt, hogy a KB-tól hoz ajánlólevelet: eddig mi felvételi ügyben sosem kaptunk ilyet!

- Egy vidéki városban éveken át tanúja voltam, hogy a vezetők gyerekei mind bejutottak az egyetemre. Nem fest ön rózsaszínű képet a felvételikről?

- A felvételi rendszer nem jó, de nem tudok jobbat nála. Az írásbeli a maga névtelenségével teljesen objektív, beavatkozásra nincs lehetőség. Hogy mégis annyi protekciós ügyről beszélnek? Akitől protekciót kérnek, az ritkán mond nemet. Ha a gyerek megfelel, akkor azt mondja: „Látod, felvették!”, ha viszont nem kerül be, akkor széttárja a karját: „Látod, ilyen nehéz, én sem tudtam felvétetni!” Elképzelhető, hogy vidéken az ismeretségnek nagyobb a szerepe, de egy dolgozat rosszabbik felét ők sem tudják eltüntetni, és ha emiatt senkiben nem bízunk, összeomlik a rendszer! Tapasztalatom szerint a protekció legfeljebb az azonos pontszámúak között juthat szerephez.

- Asztalos János! Mond magának ez a név valamit? - Hősünk az igazgató távolléte miatt a Parádsasvári üvegyár főmérnökének is feltette az elmaradhatatlan kérdést, mire Magulya László azt felelte a telefonba:

- Hogyne, van nálunk is egy Asztalos János brigád!

- Hogy lehet az? Engem meg szoktak hívni minden brigádavatóra! - Ami késik, nem múlik: úgy történt, amint azt „Asztalosné” elképzelte; a főmérnök meghívta, tisztelje meg őket látogatásával. Az asszony megkérte B. János honvéd főtörzsőrmestert, hogy vigye el a Skodájával; két másik beteget, Sz. Bélát és J. Zsigmondot pedig meghívta, hogy kísérik el. A vendégeket a főmérnök fogadta és kalauzolta a gyárban. Jó szemű ember lévén nyomban gyanús volt neki az asszony, pedig nagyot alakított itt is! Egy hatalmas vázáról például megjegyezte:

- Ezt jól ismerem, ilyet kapott Kádár elvtárs is!

- Nem tudom, a Parlamentnek csináltunk ilyen fazonú vázát, de annak más színe volt - mondta a főmérnök.

- Lehet, hogy tévedek a színben, mert rosszul látok.

Magulya megkérte, hogy írjon valamit az Asztalos János brigád naplójába, de ő visszautasította, mondván, nincs nála a szemüvege, és nem lát. Végül a főtörzsőrmesternek diktálta: „Örömmel vettük, hogy nagy szeretettel fogadtak itt, és bemutattak mindent, özvegy Asztalos Jánosné.”

Miközben az asszony diktált, a főmérnök félrevonta a másik kísérőt, Sz. Bélát.

- Kérem, az a hölgy valóban Asztalos Jánosné?

- Én úgy tudom, hogy igen - felelte, pedig az ő ismerőse volt, aki látta Asztalosnét, és a hajszíne miatt azt mondta Kovács Máriára, hogy csaló. De úgy látszik, „Caesar neje felül áll minden gyanún”!

Annak idején a főmérnök elnöke volt a szülői munkaközösségnek is. A két tantermes parád-sasvári iskolának éveken át csak az egyik termét használták, a másikat hozzácsatolták a nevelői lakáshoz. Ám egyre több lett a gyerek Sasváron is, a lakást használó tanítónő is másutt tanított már, kézenfekvő volt tehát, hogy adja vissza a termet. Az iskola szent dolog, ennél csak a lakás szentebb, nem is sikerült visszaperelni a szobát. Kínjában a főmérnök-SZM-elnök azt javasolta a szülőknek, írjanak közös kérvényt az ügyben, összegyűlt gyorsan a sok aláírás, és a kérvényt az egyik üveggyári szülő éppen az illusztris vendég vezetgetése közben adta oda a főmérnöknek, hogy juttassa el a tanácshoz. A segítőkész „özvegy” nyomban lecsapott, hogy majd ő intézkedik!

- Annyira megszerettem magukat, hogy vagy a megyei tanácson, vagy a Művelődésügyi Minisztériumban visszaszerzem az üveggyári munkások gyerekeinek a tantermet!

Megegyeztek, hogy másnap együtt viszik be a kérvényt a megyei tanácsra, aztán a főmérnök üdvözlő szavak kíséretében átadta a már előre elkészített, szépen becsomagolt ólomkristály pezsgőkészletet az asszonynak.

Mivel Magulya gyanúja nem csihadt, reménybeli jótevőjükhöz magával vitte a tanár nénit, Tóth Károlynét is. Az első gyomron rúgás az volt, hogy a szanatórium portása megmondta, „Asztalosnénak” nem Asztalosné a neve! A másodikat már a reprezentatív szobában kapták:

- Az ajándékba kapott szép poharakat átadtam egy magas rangú személynek, aki tegnap a gyárban is ott volt.

- Magas rangú személy? - gondolkodott a főmérnök. - Akkor az az illető főhadnagy volt, és nem főtörzsőrmester!

- Közölte velem, hogy elégedett volt azzal a módszerrel, ahogy a főmérnök elvtárs a gyárat ismertette! - Majd később kibökte: - Közvetlen szavai különösen tetszettek Biszku elvtársnak, mivel ő volt ott tegnap inkognitóban!

A harmadik rúgásnak még örültek is: Kovács Mária elárulta nekik, hogy ő a vattában talált Gyöngyösi Katalin, és örömmel venné, ha névnapján felköszöntnék az úttörők. Magulya biztatására Tóth Károlyné vállalta a köszöntést, hátha közben leleplezik az asszonyt.

Jó a gyereket jóra szoktatni: az egyik úttörő a főmérnök Zsuzsi lánya volt (mamája még a nőnapra kapott 250 forintos ólomkristály vázát is elküldte „Katalin néni”-nek, hátha billent valamit a tanterem ügyén), a másik gyerek Fényesi Ági volt, ugyancsak üveggyári származék. Úttörő-egyenruha, ének, szavalt, ajándék: „Katalin” néni majd kibújt a bőréből. Meg is ígérte, hogy meghívja a gyerekeket a karácsonyi parlamenti fenyőünnepségre.

„Asztalos Jánosné” született Göncz Istvánné, Kovács Mária és Gyöngyösi Katalin érezte, a főmérnökkel kettesben veszélyes lenne megjelennie a tanácsnál a tanteremügyben. Azt mondta hát neki, hogy ott van a gyógykórházban Polinszky Károly művelődési miniszter titkárnője, a miniszter meg fogja őt látogatni, és akkor beszél vele; ez a biztos megoldás! Magulya ennek ellenére nem adta fel, hogy lebuktatja az asszonyt. Elhatározták, meghívják. Igen, de a kislány nem tudhatja meg, hogy Katalin néni Mária néni! Nem beszélve a mamáról: neki sem kell ilyesmiben részt vennie; mit szólna a falu, ha kiderülne, miben mesterkednek!

A soknevű asszonyt így a tanár néniék, Tóthék hívták meg: négy Maigret, s mind égett a vágytól, hogy leleplezze a csalót! Szándékos elírásokkal legépelték Asztalos János életrajzát; ha az asszony nem javítja ki a hibákat, ráolvassák, hogy hazudik, ő pedig majd töredelmesen bevallja, hogy szélhámós, amint ezt a sarokba szorított bűnözők teszik a filmekben. Hallották, hogy a Szovjetunióban is élt az asszony, nosza előkészítettek orosz könyvet, lemezt is a vizsgáztatáshoz!

A süteményt a házigazdáék, a gyanúsítottat a főmérnök szállította. Hamarosan átadták neki a csalafinta életrajzot, és Kovács Mária javított! Szarva közt a tőgyét: a felére ráhibázott! („Azért javítottam, hogy jobban elhiggyék, hogy Asztalosné vagyok!”)

De jött a számonkérés:

- Hát nem 1918-ban született a férje?
- Nem az van oda írva?
- Most akkor két gyerekük van vagy négy gyerekük?
- Négy, két fiú, két lány!
- Az életrajz csak kettőről beszél!
- Biztos valami tót írta, annak csak a fiú gyerek!

Mintha kézzel akarnák kifogni a fürdőkádba eresztett halat!

Kérték, segítsen lefordítani néhány orosz mondatot.

- Ez nem cirillbetűvel van! - adta vissza a könyvet. Megrökönyödtek, de ez még nem az igazi bizonyíték! Feltették a lemezt:
- De szép orosz népdal! Miről szól ez, Marika?
- Ez nem orosz, ukrán!

Ugrott a házigazda, és lekapta a lemezt. Nézik: tényleg ukrán! Káromkodott egyet a foga között Tóth Károly főfűrómester, s azt súgta a főmérnöknek: - Leíratom, hátha köp!

És lőn!

- Tudjátok, ki vagyok én? Én vagyok a kis Mari a Körútról!

Olyan sűrű volt a csend, hogy kést lehetett volna beleállítani. Na végre!

- Ki vagy te?! - kapta el a karját a vehemens főfűrómester. - A kis Mari a Körútról?!

Az asszony fejéből azon minutumban elszállt az alkohol, és csillagtisztán felelte:

- Igen, az illegalitásban ez volt a fedőnevem!

Püff neki! Hiába, ha egy bolond bedobja a kútba a követ, száz okos sem veszi ki.

Ehhez a szép estéhez képest teljesen lényegtelen, hogy „Asztalosné”, most már barátnői társaságában, másodszor is tiszteletét tette az üveggyárban. Útközben vett négy méternyi 8 centi széles piros szalagot, és azzal adta át a főmérnöknek:

- Rendeltem Bodonyban a háziipari szövetkezetnél rendes szalagot, de nem készült el, ezért kérem, vágják ketté és írják rá: „Megemlékezésül Asztalos Jánosnéról.” Az egyiket a brigád, a másikat az úttörőcsapat zászlajára szántam. (Magulya László főmérnök: „Az iparművész megírta, csokorba kötötték, de nem tettük fel, mert az volt a megállapításunk, hogy a nő

szélhámos.”) Ezen látogatás alkalmából az igazgató egy 250 forintos ólomkristály vázával ajándékozta meg az asszonyt.

Két év telt el azóta.

A gyógykórháztól néhány kilométerre, egy keskeny völgyben kucorog az ólomkristályairól ismert Parádsasvár. Mikor a gyárban kiderül, hogy miért jöttem, Magulya László főmérnök átabotában odaveti: - Ezzel az üggyel nem foglalkozunk! - így, többes számban mondja, és becsukja az orrom előtt szobája ajtaját. Varga Sándor, a joviális igazgató viszont hajlandó fogadni.

- Bizonyos mértékig kételkedtem benne, hogy az, akinek mondja magát, de nem volt időm vele foglalkozni, vendégeim voltak a központból. Átmentem az ajándékkal a főmérnök szobájába, fogadja szeretettel, mondtam, kezet fogtam vele, és eljöttem, le sem ültem.

- Ő azt mondta, ismeri önt, pétervásári járási titkár korából!

- Nem voltam soha pétervásári titkár, és nem emlékeztem rá se szökén, se barnán!

- Honnan van ennyi ajándékuk?

- A reprezentáció terhére vagy reklámcélra elszámolhatjuk a száz forinton aluli ajándékokat. Nézze, ez a hamuzó 95 forint, rajta van, hogy Parádsasvári üveggyár, reklám, tegye el, önnek adom!

- Köszönöm, nem! - és eltolom magam elől a hamutartót. - Százforintos ajándékról beszélt, de az asszonynak mindkét alkalommal háromszor ekkora értéket adtak!

- Nagyon őszintén megmondom, vizsgamunkából maradtak vissza. A tömegszervezetek is igénylik... vannak selejtes munkák...

- Bocsásson meg, de nem hiszem, hogy egy megyei vezetőnek odaadnak egy selejtes vázát! Rontanák a híruket?

- Sok esetben magam sem értek egyet az ajándékozással, de kényszerhelyzet van. A megyei vezetők nem is igénylik, legfeljebb ha külföldre mennek, akkor szólnak, hogy adjunk valamit, vagy ha vendégeket hoznak, azoknak. De nem erre mennek el az ajándékok, hanem a vasút-főnököknek, a szállításnak, az anyagbeszerzőnek; minden esetben termelési érdekből! Olyan ez már, mint a hálapénz meg a borra való. Megmondom őszintén, ha törvényes út nincs az elszámolásra, akkor csalni kell, kiveszi az ember a termelésből, leírja selejtnak, esetleg néhány száz forintos ajándékkal százezreket nyer a gyár! Nem értem, miért jó az, ha rákényszerítik a vezetőt, hogy csaljon! Éppolyan ez is, mint a szeszes ital tilalma, amióta a reprezentációból nem lehet szeszes italt venni, azóta mindenütt úgy veszik a konyakot, hogy húsz kóláról meg két kiló süteményről kérnek számlát. Bizonyos protokollnak lenni kell, a baj az, hogy erre a kislejtnél is rátesznek. Nem személyi érdekből, közösségi érdekből környékezik meg ajándékokkal azt, aki a pénzügyi problémákról vagy egyéb ügyekről dönt. Itt van Sasváron ez a patak, amit szabályozni kell. El kell menni azokhoz, akik erről döntenek...

Megköszönöm az őszinte szavakat, és másodszor is visszautasítom az ólomkristály hamutálkát; most semmiképp sem fogadhatom el.

A „Katica néni” felköszöntő egyik úttörő édesanyja, Fényesi Győzőné szép piros pöttyös tányérokat fest a gyárban.

- Nagyon örült a kislányom, amikor megkaptuk a parlamenti fenyőünnepségre a jegyet, aztán kiderült, hogy mi nem mehetünk be vele, csak a gyerekek. Telefonáltunk az asszonynak, és gyorsan odajött taxival. Én inkább takarítónőnek néztem, Mariann-nak, a főmérnök feleségé-

nek is gyanús volt, de odament a bejárathoz, és állítólag valami vakigazolvánnyal vagy mivel beengedték, aztán bevitt bennünket is. Számomra is nagy élmény volt, hát még a gyerekeknek! Nekem semmi lelkiismeret-furdalásom nincs, még nevettünk is rajta, hogy hová kerülünk. Találékony és bátor nő volt, nagyon jól csinálta, azért nem bukott le.

A gyárból visszamegyek a főmérnöki iroda elé, és várok. A hiszékenységet szégyellő Magulya László végül csak beparancsol a szobájába.

- Unom ezt az ügyet, rajtam ne csámcsogjanak! Az emberek többsége nem a ferde társadalmi szemléletet ítéli el, hanem azt nézi: hehe, ezt vagy azt becsapták! Újból röhögnének rajtam azok, akik ugyanúgy vagy még jobban beleestek volna ebbe a kútba. Ha tévedtem, a közért tévedtem, mert támogatok mindent, amivel Parádsasvár gazdagodik! A történet ezredrangú mellékterméke volt, hogy a kislányom eljutott a Parlamentbe! - Felnézek: vesz egyáltalán levegőt ez az ember? - Szégyellem, hogy olyasmibe estem bele, amit a legmélyebben elítélek! Ahelyett hogy csökkenne, egyre jobban terjed a törtétes, a hajbókolás, a kispolgári szellem! Elfelejtani akarom, nem ismét bosszankodni miatta. Felültem a neveknek, ami egyáltalán nem jellemző rám. Elítélem, hogy megtörtént, és nem tetszik, hogy előráncigálják!

- Csak azért, mert önnek kellemetlen?

Az eddig gyorsan pörgetett üveghasáb megáll a főmérnök kezében.

- Maga mit csinált volna az én helyemben?!

- Nem tudom, de ennyire nem mászom bele, az biztos.

- Nézze, én elmentem az akkori járási titkárhoz. Azt mondta, nála is járt az asszony, hagyjuk, bolond szegény. A szanatóriumiak belógattak, a járás leállított...

- A mákot könnyű elszórni, de összeszedni! Gondolja, hogy innen a sor végéről lebuktathatták volna? Csóválhatja a farka a kutyát?

- Elindult valahonnan ez az ügy, és belekeveredett az is, aki az ellenkezőjét akarja csinálni. Tudja, mi ennek az egésznek a rákfeneje? Hogy összekötetés kell ahhoz is, hogy az ember a közösségnek elintézzzen valamit! Az effajta umbulda nagyon nem tetszik. Egyes járási, megyei szervek hónapokat ülnek azon, ami napok alatt eldönthető. Aztán jön egy szélhámos, és a közreműködésével számtalan dolog megoldódik. Közé volt ahhoz is, hogy meglett a tanterem, ráébredtek egyesek, hogy jó lenne már intézkedni!

Tetszik a valószínűtlenül kék szemű, hirtelen öszült főmérnök indulata, mert úgy ostorozza a társadalmat, hogy magát sem kíméli. Le is küldöm neki az írás rá vonatkozó passzusait, és anélkül, hogy akár egy jelzőt is cáfolna: feljelent. Vajon a nyilvánosságtól fél, vagy attól, hogy megbírált „egy járási, megyei szervet”?

Tóth tanárnő az iskolában még teljes bizalommal fogad, de a férj, amikor beenged a lakásukba, olyan, mint aki citromot nyalt. Az asszony éppen a főmérnöknek telefonál, de ő nincs a helyén. Ez jó vagy rossz? Miközben igazolványom nézik, egy Buddha-szobrot bámulok, pedig biztatóbb látnivaló is akad a gazdag kényelmű lakásban.

- Ha a tanteremügy nincs, semmi sincs! - jelenti ki határozottan a férj, Tóth Károly főfűrómes-ter. - Mindenki az iskolát írja a zászlajára, de ül a babérjain, nem törődik vele, hogy negyven gyerek szorong egy tanteremben. Kapva kaptunk a segítségen, ő megtette, amit a hatóságok elmulasztottak! Igaz, a magatartása, a stílusa, a beszédmodora ellene szólt. Nem volt trágár, a tónusa volt közönséges. Megjegyezte, hogy hasonlítok a volt szerelmére, meg azt mondta: „Itt is maradhatok éjszakára!”

- Rettenetesen gyanús volt - szól közbe az izgékony, madártestű tanárnő. - De megnyugtattuk magunkat, hogy ennek vagy annak a felesége is közönséges! Tanácsstag vagyok, pártvezetőségi tag, mégsem tudtam a tanterem ügyében semmit tenni! Mondja, miért kell közérdekben nagy emberhez fordulni? Csoda akkor, ha a közérdekbe belekeverik a magánérdeket is?!

Harapjuk a füstöt és a füstölgést, a tanár néni egyik cigarettát gyújtja a másik után.

- Mi voltunk a hülyék, egy ilyen kis gyár főmérnöke meg egy kis falusi tanárnő azt hitte, megállíthat egy ekkora vonatot!

- Akiknek módjuk lett volna ellenőrizni őt, azok felültek, de mi vagyunk a főbuták, a minisztériumról a Rendőrség cikke sem szól, csak mirőlunk, azt hiszem, őket ki sem hallgatták - dühöng a férj. - Tisztítjuk a közéletet! Rendben. De hogyan?! A munkás, ha elveszít egy 32/36-os kulcsot, megkapja a magáét, ha egy taxis elüt valakit, az is. És ha egy vezető? Melyiket közlik az újságok? A kisember bűnét másként éri utol a büntetés, mint a nagyét! Bennünket kisserkesztenek, és a többit?!

- Bízunk istenben! - mondom, de a kisistenekre gondolok, és gyorsan fordítok a szón: - Milyen versikével köszöntötték „Katalin nénit”?

A csupa lobogás asszonyka lefojtódik, nem hajlandó idézni az erre az alkalomra átigazított nőnapra köszöntőt. Ehelyett kihabzik belőle is az indulat:

- Mi a lakásán is felhívtuk ezt a nőt, és volt telefonja! Hogy lehet, hogy egy börtönviselt telefonszélhámosnak meghagyják a telefonját?!

Szerepet cserélnek a férjjel, mert ő meg azt mondja:

- A parádsasvári gyerekeknek a szocializmus 30 esztendeje alatt egyetlen jegy sem jutott a parlamenti fenyőünnepségre, tőle mindjárt kettőt kaptunk. Paffok is lettünk azonnal!

- Úgy járkált az Országházba ki-be, mint aki otthon van!

- Meg is kapták ezért a magukét! - mondom. - De másutt azt sem mondták: ejnye, ejnye!

- Mert ha elkezdik ellenőrizni a protekciósokat, az kellemetlen lenne! - mondja a férj. - Amíg nem az ügyeket, hanem a neveket intézik, ez mindig így lesz!

- Asztalos János! Mond magának ez a név valamit?

- Szélhámosság volt, elmekórtani eset, semmi köze a társadalomhoz! - mondja dr. Jantsky Erzsébet, a szanatórium alorvosa. - Sok betegünk van, akit a börtön, a harc megtört, aki az elmúlt 30-50 évet nem bírta idegileg. Hogy fenyegetőzik? Ezt is megszoktuk. Ezért nem volt kirívó ennek az asszonynak a magatartása; és ha újból jönne, mi ugyanígy végigcsinálnánk mindent! Maga beszélt vele? Bolondos kinézetű, egyik témáról a másikra ugráló, kapkodó beteg, az ilyen nem tud elintézni semmit!

- Ahhoz képest elég sok mindent elintézett!

- Átverte az embereket! Az nem társadalomkritika, hogy az emberek beugranak, ha megcsillantanak előttük valamit! Tragédia volt, ahogy ez a nő élvezte, hogy valaki; virágzó asszony volt ebben a szerepben, és szürke kis verébként állt a bíróság előtt. Régen a csalók grófnak adták ki magukat, ez a rendszer megérte, hogy érdemes valakinek mártírozvegynek hazudnia magát.

- Mégis köze lenne a társadalomhoz?

A doktornő elmosolyodik, de rögtön kifakad:

- Néha elszörnyedek, hogy mekkora az emberek butasága, gyávasága. Hallja a szót, hogy elvtárs, és máris hasra esik; nem is érti a nevet, de ő már hason van! Azt hiszi, azzal a szóval, hogy párt, embereket lehet felemelni vagy tönkretenni. Tudom, nem alap nélkül alakult ki az emberekben ez az érzés, a Rákosi-diktatúra idején félni kellett. De hol van az már! Rég nem így van, már nem tárgyak az emberek! Nem a kiskirályokkal van a baj, hanem a fejjel, azt nemcsak meghajtani lehet, azzal gondolkodni kell!

- Pusztán kíváncsiságból hadd kérdezzem meg: Párttag?

- Nem. Vallásos vagyok.

- Akkor honnan ez a szellemi foglalkozásúak körében ritka nyíltság, bátorság?

Felhúzza a vállát, és mosolyogva mondja:

- Egyik lengyel ősöm Eger várát védte!

A hatodik hét utolsó napján a Gyopár presszóban adott búcsúestét hősünk. Előzőleg persze megüzente, hogy az asztalon abrosz és virág legyen! („Hüha, mi lesz itt! - erre gondolt akkor Farkas Vincéné egységvezető. - Honnan a túróból vegyek abroszt, pláne virágot novemberben? Nem egy elit hely ez a Gyopár, abroszt azért hoztam hazulról.”) Az estély alkoholba fulladt. Az asszony szétválasztott egy békésen táncoló párt, és maga kezdett el vonaglni a buszvezető férfival. Mindenki őket figyelte! Ismerték a nőt, hisz a parádi szórakozóhelyek panaszkönyvei ekkor már tele voltak dicshimnuszokkal, és mindegyik alatt ott díszlett: „özvegy Asztalos Jánosné”, némelyik alatt az is, hogy „Országos Pártközpont” vagy „Kádár-titkárság”! A nő asztaltársát, a 25 éves P. Erikát el is kapták a helybeliek:

- Tényleg magukkal van Kádár elvtárs titkárnője?

- Az lenne az! - mutatott a táncparkettra. Az idegenek megnézték, és kérték hárman is a telefont, hogy azonnal rendőrt hívnak, mert ennek a nőnek sem Kádár elvtárshoz, sem a párthoz nem lehet semmi, de semmi köze!

Szóval az idegenek észrevették, hogy szélhámos!

Azonban a Gyopár presszónak nincs telefonja.

A részeg tánc közben Kovács Mária nekiesett az olajkályhának, és karjával kiütötte a csövet. A vendégek visítotak. A boltvezetőnő férje odaugrott, helyrerakta a forró füstcsövet, és rászólt az asszonyra:

- Ez nem volt benne a rendelésben!

A részeg nő megfenyegette, hogy elintézteti a pártbizottsággal. Ekkor a boltvezetőnő elhúzta onnan a férjét.

- Asztalos János! Mond magának ez a név valamit?

Parád után Pesten is elhangzott a szokásos kérdés. A szanatóriumi ismerősök azonkívül, hogy betegek, példásan egészségesek: kézzől kézre adták az asszonyt, ő pedig vállalta minden baj orvoslását.

O. Györgyné azt mondja a telefonba: - Kérem, ne tessék velem foglalkozni. De adok én magának egy jó nevet, azzal sülve-főve együtt voltak, őt keresse meg! - és diktálja.

- Bocsásson meg, de ez az asszony semmit sem kért „Asztalosnétól”, ön viszont új lakást akart kapni!

- Még a taxiját is kifizettem, és elkért tőlem egy negyed kiló Omnia kávé is! - kiált fel az asszony, aztán szégyenkezve megkérdezi: - Ön ezt tudja?

O. Györgyné azzal jött haza Parádról, hogy a Corvin Kórházban főnőkének elújságolta: - Megismerkedtem egy befolyásos emberrel! - Dr. S. Egon nyomban gyanút fogott, ahogy meglátta az asszonyt, és felhívta a pártközpontot, ahol természetesen megmondták neki, hogy egyik nevén sem dolgozik ott. Amikor O. Györgyné lakáskérvényéért jelentkezett „Asztalosné”, dr. S. Egon megkérdezte tőle:

- A lakásra a pénzt mikor kell átadni?

- Nem kell nekem pénz! Majd hozok csekket, és azon befizetik!

A doktor ellágyult a választól, és beosztottja lakáskérvénye mellett átadta az asszonynak saját kérvényét is, amelyben a Munkás-Paraszt Hatalomért kitüntetésért folyamodott.

- Hogy bízhatott meg benne, amikor tudta, hogy nem az, akinek mondja magát? - kérdem a doktort.

- Jólesett, hogy végre valaki biztató szavakat és neveket mond. Az ember, aki másutt nem talál támaszt, örül, ha valaki segít rajta.

- Ennyire fontos volt önnek a kitüntetés?

- Igen.

- Hiúságból?

- Is. És a családom, környezetem miatt - mondja, majd fejtegetni kezdi, hogy az ilyen emberekre a panaszok intézését kellene bízni, hisz így is hány jó ügyet elintézett!

Álmodozás, mondom magamban, amikor befordulok a Köztársaság térre. Itt ölték meg Asztalos Jánost, itt váltotta az ő nevét parlamenti belépőkre Kovács Mária!

- Az Országház tatarozásától függően 1600-4000 jegyet tudunk kiadni a fenyőünnepségre a 319 fővárosi úttörőcsapatnak, tíz-tíz jegyet kapnak a megyék is - mondja Haraszti István, a budapesti úttörőelnökség megbízott osztályvezetője. - Mindig akad egypár szülő, nagyszülő, aki, mint a színházba, ide is szeretné elhozni a gyereket, unokáját. Nekünk újból és újból el kell magyaráznunk, hogy a belépőt jutalomból kapják a gyerekek, hogy a csapatnál ezek elosztása segíti a közéletiségre nevelést, a demokratizmust. Van, aki megérti, van, akivel kölcsönösen keserű percekert szerzünk egymásnak. Hogy „Asztalos Jánosnéval” miért tettünk kivételt? Férje neve kapcsolódik ehhez az épülethez, róla neveztük el az egyik vezetőképző altáborunkat is. Amikor az asszony „tolószékből telefonált”, munkatársam megígérte az unokáinak a jegyeket.

A nő feltűnően rosszul öltözött volt, ezért nagyon megnéztem. „Mit néz, nem nekem kellene azok a meghívók, tessék, itt a személyi igazolványom, én csak megbízást teljesítek!” - mondta. Aztán később „Asztalosné” felhívta egyik munkatársunkat: „Nyugtassa meg Haraszti elvtársat, azt az alacsony elvtársnőt én küldtem, nekem hozta a meghívókat!”

- Asztalos János! Mond magának ez a név valamit?!

Ajaj! A minisztériumban ugyanúgy működik ez a kérdés, mint egy kézigránát - fedezékül nagy tekintélyű pártfogókat húznak maguk elé.

A beutalókat aláíró dr. Szentessy István főorvos, osztályvezető-helyettes - a harmadik helyettes! - már régen nem a szanatóriumokkal foglalkozik, olyan nagy ügyeknek lett a gazdá-

ja, mint például a veseátültetés. Kérdezhetném, milyen eredménnyel járt nyugati tanulmányútja, miként szervezik Svédországban a veseátültetést; gondolom, ebben az esetben is zseniális írásaimról és kedves orvos barátaimról beszélne, hiszen ezekből készült. De minden nyájaskodás elmúlik egyszer, a főorvos közli: csak tájékoztató beszélgetést folytathat velem! Ezt én úgy értem, hogy ő tájékoztat engem, de a szavait nem adhatom a szájába. Később kiderült, tévedtem, ő úgy értette, hogy rólam tájékoztatja a főnökeit, aztán megpróbálják megakadályozni, hogy bármit is írjak az ügyről.

De lássuk a felemás beszélgetést, amiben a kérdéseket én vállalom: - Indokolt volt a beutalás? Ha igen, miért kell visszafizetni a kezelési költséget? Ha indokolatlan volt, miért nem úgy döntött az első fokú bíróság, hogy azt önnel, a beutaló orvossal fizetteti vissza?

Mint említettem, nem idézem a főorvost, de elmondom, hogy ez egy nagyon érdekes kérdés, és megismétlem, hogy nem interjúról van szó, hanem tájékoztató beszélgetésről. Egyébként pedig a dringend (német, bizalmas, jelentése: nagyon sürgős) esetekben a leletek és nem vizsgálat alapján állítják ki a beutaló orvosi részét. Nagyon kínos, kellemetlen volt ez a szituáció, amiért teljes egészében az a nyugdíjas kis öreg kolléga a felelős, aki felvette a telefont. Nem is orvos! Anélkül hogy bántani akarnánk Matuzsinka Ferenc elvtársat, sajnos meg kell mondani, hogy ma is ő osztja el a minisztériumi kontingenst, ugyanúgy, mint korábban. Másrészt viszont a szanatóriumi kezelés nem egy adott betegség kezelése, itt a kedvező hatást a környezet, a klíma, a komfort megváltoztatásával érik el. Az asszony kimerült állapotban volt, zárójelentése alapján indokoltnak látszott a beutalás.

- Állítólag ön azért utazott le éppen azon a napon Parádra, hogy különleges ellátást nyújtsanak az asszonynak.

Ez rágalom. Szentessy főorvos hivatalos ügyben kereste fel a szanatóriumot, továbbá nem különleges, csak jobb ellátást kért a nőnek, ami mégiscsak más! Rekonvaleszcens (lábadózó) fázisban egyébként megszokott az olyan kívánság, ami nem adekvát (teljesen megfelelő).

- Az önök hiszékenysége hitelesítette, hogy ő Asztalos Jánosné, akinek visszhangos élete ellenére is megengedték, hogy három helyett hat hétig maradjon a gyógykórházban. Ha önök nem dőlnek be a neveknek, nincs bűnügy!

A volt főosztályvezető a hibás, Szentessy doktor tagadja, hogy tudott bármiről!

Én nem tudok és nem is akarok szembesíteni, engem az ember és a társadalom érdekel, és nem az ügyek részizagságai, azért csak megemlítem, hogy Bereti főorvos azt mondja, hogy ő többnyire Szentessy Istvánnak jelentette az asszony viselt dolgait. Kovács Pálné, a szanatórium gazdasági igazgatója pedig, miután megsokallta „Asztalosné” ügyeit, felment a minisztériumba Szentessy Istvánhoz, hogy vessenek már véget e nyaralásnak: - Ahogy életemben nem beszéltek velem, olyan durván letolt: „Maguk adják alá a lovat, élvezik, és még biztatják is!” Ezt mondta.

- Ön régóta helyettes. Várt valamit „Asztalosnétól”? A minisztériumban szigorú szubordináció (szolgálati fegyelem) van, a főnökök megfelelően minősítik a beosztottak munkáját, az előbbrejutás tervszerű.

Hat héten át hívtam, kerestem a részmunkaidős Matuzsinka Ferencet, végül az egyik adminisztrátor elárulta, mikor és hol találom. Kétszer kopogtatok, aztán benyitok. A három íróasztalos szobában egy sötétszürke ruhás idősebb ember telefonál. Mosolyogva int, jöjjenek csak be és üljen le. Tudom, illetlenség, de nem lehet a beszélgetésre nem odafigyelni!

- Igen, két darab júniusra, Hévízre, ahogy R. elvtárs kérte!... Jó, R. elvtárs nevére lesz a boríték, úgy keresse a sofőr! Kezét csókolom, kezét csókolom!

Időközben egy szalvétába fogott tortaszelettel a kezében bejött a szobába egy kicsattanó domborulatokkal díszített hölgy, és szorosan az öreg mellé állt.

- Feri bácsi, drága, Marikának nem jó április és Sopron. Bárhová, csak ne Sopronba!

- Angyalkám, akkor csak a második félévben tudom...

- Na, Feri bácsi, ha jól megnézi! - mondja a nő, és megringatja magát.

- Talán csütörtökön jöjjön fel még egyszer!

Kilibben a torta, én következem. A mosoly és öröm rögtön eltűnik, amint mondom a nevem. Szó sem lehet róla, hogy szóba álljon velem, megtiltották a főnökei! Mindenki feljebb mutat: ő tiltotta meg, ő! Hiába járom végig miniszterhelyettesig a sort, Matuzsinka Ferenc nem kapja meg a beszélőt.

A kalocsai börtön ED 46-26 nyilvántartási számú lakóját felhozzák az igazgató szobájába. Amíg várunk rá, a főnevelő elmondja, Kovács Mária régi ismerősük. Szerinte nyolc osztályt ha végzett, ismereteinek tekintélyes részét a börtönökben szerezte, 1956 előtt olyan cellatársaktól is, mint Mária (Almásy grófnő), Eszti (Esterházy), Gizike (Szálasiné).

Csupa szerénység és alázat, amint belép, és rutinosan rögtön azzal kezdi:

- Szégyellem a bűncselekményem, nagyon bánt, hogy olyan asszonyt, olyan nevet sértettem meg, akinek a hozzám hasonló szegények sokat köszönhetnek!

Szétnéz, hogy jól felelt-e, aztán megkér, hogy a nála 14 évvel fiatalabb negyedik férjétől és annak rokonságától ne vadítsam el, mostani asszonynevét ne írjam le, abba viszont belemegy, hogy fényképezzük.

- Miért éppen Asztalos Jánosné nevét viselte? Honnan hallott felőle?

- Érdekel a politika, mert ebben a társadalomban élek, ettől kaptam mindent! - Flórharisnyája meg van csavarodva a lábán. - Visszaéltem vele - mondja, és lehajtja a fejét.

- De miért éppen ezzel a névvel élt vissza?

Megrántja a vállát. Nem tudja, vagy nem akarja mondani? Harmadszor is megkérdem, mire azt mondja:

- Mint rokkant nyugdíjas nem kaptam meg a beutalót tizennyolc hónapon át, de bemondtam, hogy Asztalosné, és másnap Parádon voltam! De a saját személyimet vittem, tudták az első percben, hogy ki vagyok, akkor miért adták?!

- Miniszterek, vezető politikusok közül ismer valakit?

Sorolja a listát, néhány keresztnévet becézve mond: Gyszi, Karcsi.

- Fock Jenőt, Biskó Bélát honnan „ismeri”?

- Láttam őket május elsején a tribünön.

- És Losonczy Pált?

- Őt is.

- És Gosztonyi Jánost?

- Ő volt a Népszabadság főszerkesztője, én meg ott voltam küldönc! - Ha igaz is, legfeljebb néhány hétig lehetett küldönc, mert nem emlékszem rá, ő sem rám. Szerencsére.

- És Kádár Jánost is a tribünről „ismeri”?

- Őt láttam a tévében is.

- Sosem szorong, ha felveszi a telefont?

Nevetve csóválja a fejét, hogy nem.

- Egyszer mégis: amikor éjszaka felhívtak a parádi ismerősök, hogy reggel jönnek értem a rendőrök.

Apja betegsége miatt hazaengedték néhány napra a börtönből az asszonyt, de Pesten kiderült, hogy csak két órával később tud visszatérni Kalocsára, mint ameddig elengedték. Előbb az országos parancsnokságon elintézte a hosszabbítást, majd fel akarta hívni Kalocsát is, hogy megmondja, engedéllyel fog késni, de a börtönnek titkos a száma, ezért nem kapcsolták. Kovács Mária megmondta a számot. Amikor az őrpapancsnok meghallotta, hogy ki van a vonal másik végén, kirázta a hideg: - Maga mit keres ott?! Tegye le azonnal a telefont! - Miközben elmondja a történetet, már nevet, közben kezét szégyellősen a szája elé tartja.

- Miért hisznek magának?

Hibás szeme egy pillanatra összeakad.

- Megnyerő a külsőm - feleli. - Meg azért, mert elintéztem a nyugdíjat, elhoztam a parádsasvári gyerekeket a Parlamentbe. Mindenkit érdek fűzött hozzám.

- Lánykorában szép volt?

- Nem.

- Adott magára?

- Mindig.

- És a foga?

- Félek a fogorvostól.

- Senkitől sem kért, mindenkinek ígért. Segítőkész?

- Ha az én életem nem sikerült, legalább másokon segítek. Itt benn is megtiltották, hogy több csomagot kérjek, mert szétszotogattam mindent.

- Vagy harminc bugyit, a férje meg zsíros kenyéren él! - szól közbe a főnevelő.

- Szóval segítőkész, és milyen még? Milyen ember?

- Notórius hazudozó vagyok. És makacs. Amit a fejembe veszek, azt megcsinálom. Korábban Hévízre utaltak be mindig. Nem tetszett, ott csak a vakok meg a sánták vannak. Mindenki mehet máshová is, csak én nem? Nem vettem be a gyógyszerem, elkapott az epilepsziás görcs, majdnem belefulladtam a vízbe, de ráírták a papíromra: „Hévíz nem javallt!”

- Szeretne nagy ember lenni?

- Hiába.

- Hogy lehet valaki befolyásos?

- Ha becsületesen dolgozik.

- És a férje? Ő becsületesen dolgozik, nem?

- És megbecsült tagja a társadalomnak, én meg a szemét közé tartozom!

Búcsúzól fogadkozik:

- Soha többet! - Megkopogtatja a fejét. - Ha feljönnek a vörös hangyáim, akkor sem! Ránézek a magyaros terítőmre, és eszembe jut Kalocsa!

Elvezetik. Most sokkal kisebb, mint amikor nevetett.

- Asztalos János! Mond magának ez a név valamit? Apró betűs név a hatalmas postaládán: Asztalos Jánosné. Csupán ennyi, az nem áll előtte, hogy özvegy, pedig Asztalos János ezredes idestova huszonkét éve gyilkolták meg a budapesti pártház előtt.

Becsöngetek. A csupa vibrálás asszony gyanakvó, majd indulatos: riportom csak Asztalos János neve nélkül jelenhet meg! Megírás után becsöngetek ismét: ehhez kérem a nevét! Elolvassa és bólint.

- Csak a nyilvánosság rehabilitálhatja, először miért riadt vissza mégis tőle?

- Nem mai ez az ügy, de a sokját még érzem, és arra vágytam, hagyjanak békén, sületlen cikkekkel ne háborgassanak. A tárgyalás idején kértem a nyilvánosságot, de akadt, aki hallani sem akart róla, mivel az asszony vezetők neveivel is dobálózott. És Asztalos János becsülete meg az enyém, az smafu? Az erkölcsi kár nem számít?! Nem is tudom, az fájt-e jobban, ami történt, vagy ez. Érti már az indulatom és az aggodalmam? Ezt tetőzi, hogy férjem áprilisban lett volna hatvanéves. Így emlékezzünk? De nem elég emlékezni, emlékeinket óvni is kell, és tisztán megőrizni.

- Hogy derült ki a csalás?

- Még 1959-ben felhívtak Tatabányáról, hogy ez a nő az én nevemben tevékenykedik Esztergomban. Feljelentettem, de akkor nem történt semmi. Vagy négy évvel ezelőtt egyre többen üdvözöltek azzal: hallották, hogy férjhez mentem! Fájt nekem, mert olyan emberek, elvtársak mondták ezt, akik hosszú idő óta ismerték felfogásom, jellemem. Később jelentkezett egy volt parádi beteg, egy elvtársnő. Még ő is azt hitte, hogy Kovács Mária „Asztalos János fiatalkori botlása”, első felesége! Azonnal feljelentettük őt, hogy ne árthasson tovább. Elsősorban nem is rá haragudtam, hanem azokra, akik gázsuláltak neki, éltették a csalást. Akikben nem volt önkritikus bátorság a történetek után meghívni, ismerjen már meg az az Asztalos János-brigád engem is! Egyébként a történetek előtt vagy két évvel jártam az üvegyárban, az egyik fiammal együtt az üvegfúvást is megpróbáltuk. Ezt a kis hamutartót kaptuk emlékebe az igazgatótól, de a fiam leejtette és eltört - mutatja a sután összeragasztott reklámhamutartót, és nevet.

- Nem azért hittek az ál-Asztalosnénak, mert akadnak, akik aprópénzre váltják nevüket, múltjukat?

- De nem én - robbannak egybe a kérdéssel a szavak - és nem a gyerekeim! Mindenki panaszát felvállaltam, de nem özvegy Asztalos Jánosnéként, hanem a szakszervezeti mozgalom aktivistájaként, mert a nyugdíjig a SZOT-ban dolgoztam. Az özvegykedés nem fekszik nekem, szándékosan nem is használom, inkább titkolom, ki volt a férjem. Nem Asztalos Jánosnéként kerültem a mozgalomba, nem miatta, bár már az ő feleségeként bőrtönöztek be. Nekem megvan az önálló életem. Ami pedig közös volt, azt az ő szerénységével kell őriznem!

Másnap az antikváriumban megveszem a **Köztársaság tér/1956** című könyvet.

- Asztalos János! Mond magának ez a név valamit?

Amikor a nyomozás során a rendőrök eljutottak a Gyopár presszóba, Farkas Vincéné egységvezető megrémült, hogy a férjéért jönnek, mert rászólt az elvtársnőre, hogy mulatozás közben a kályhacsövet mégsem illik kiverni.

(1978)

VOLT EGYSZER EGY SZOCBRIGÁD

A faárugyár, de egy kicsit még a városka is a böhöm nagy keretes fűrész, a gatter és környéke felé lejtett. A szemérmes szél ide gyűjtötte a szakmátlanokat, a nagyszájúakat, a másutt nem használhatókat, a nagyon fiatalokat, a nagyon öregeket; még a rendőrség is ide parancsolta a bokor alól kihúzott asszonyokat, leányokat. - Ez maga Szibéria! - mondták rá, és bizonyságul a vasúti kocsik nemcsak rönkfát hordtak a magasba állított gatter alá, hanem tajgai hideget és szűnni nem akaró huzatot is. Négy férfi meg tizennégy nő húzkodta, csomagolta a hánccsal hintett placcon az asztalokat, székeket, máglyázta a léceket, mígnem az emlékezetes 1966-os esztendőben elsőek lettek a faárugyári brigádok versenyében.

...Ronda volt az ősz abban az évben, a nyúlós esőt még a gyári lovak is utálták. (Igen, akkor még lovak is voltak a gyárban, meg lovas kocsik.) A szóban forgó napon az öreg Gyuricza két bizsergő lányt kapott kísérőnek a lécszállításhoz. Na, lányok, melyikötök szűz még? - kezdték „egymás nemi dolgait firtatni”, s a kisebb szótehetségű, kelektóya Csáki Bori azt találta odavágni Szegedi Irénnek:

- Te többször lefeküdtél a főnöknek, mint ahányat reggeliztél!

Szegedi Irén még nem volt tizennyolc éves, a főnök, Suba István pedig közismerten zilált családi életet élt, terjedt hát a pletyka, mint az avarutüz. Tehetetlenségében Suba fülön fogta a két lányt, és bevitte Gyuriczához az istállóba, megtudni, mi történt, hogy történt. A faggatásra Bori csak a vállát rángatta, mire a parttalan indulatú Suba pofon vágta. A lovak most is tüsszögték a fűrészport, de ők négyen csak azt hallották, hogy Bori orrából csöpög a vér a betonra!

A két lány sűrűlt, eltüntette a nyomokat, az első díjas brigád pedig hallgatott. Az időzített bomba két hónappal később robbant, amikor „a se Istent, se embert nem kímélő, a hajcsár, a dúvad” Suba Istvánra két másik csoport vezetését is rá akarták bízni. A társadalmi bíróság 1966. december elsején tárgyalta a pofonról, és hiába álltak Suba mellé az asszonyok, a csoportvezetőből, részlegvezető helyett, fél évre segédmunkás lett, Csáki Borit pedig máshová helyezték.

Ezzel a történetnek vége. De mi van akkor, ha egy történet véget ér?

- Kit keres? - szólít meg a portás, amikor az átépített bejáratra végre rálelek. Egész névsort vágok ki, de hiába. Csorba Ervin igazgató öt éve nyugdíjas; jó segítők, Mráz Gáborné szakszervezeti titkár férjét Pestre helyezték, hét éve elköltöztek; Gács Zoltán párttitkár meglepetésemre a tanácshoz avanszált; Sipos Istvánné személyzetist, tekintettel a férjére, kirúgás helyett „finoman, titokban leléptették”, most egy kiskereskedelmi vállalat személyzetise.

Riadtan konstatalom, tizenkét éve még az utak is másként álltak! Hol van az az étterem, amelyben a fegyelmin, a megbocsátás és a meglincselés hullámain hanykolódtunk?

- Mi történt? Miért keresik őket? - kérdi a portásnő, így, többes számban.

- Semmi, csak egy brigád után érdeklődnék - zökkentem vissza a székére.

Danis Géza osztályvezető tartózkodóan hallgatja, mi szél hozott ide: talán még irigyel is, hogy van időm az évtized kódébe veszett szocbrigád felől érdeklődni.

- Járt a szállítótéren az elvtárs? - A költői kérdésre, figyelmem jeléül, elteszem magam elől a gyári futbalcsapat zászlaját. - A fűrészüzem, a gatter 1969-ben megszűnt, a szállításban rakodólapokat, konténereket használunk, nincsenek négy mázsás rönkök, egy ember harminc-

negyven kilót ha emel; az ötven szállító-, csomagológómunkásból a hetvenes évekre húsz ha maradt, ők is az üzemekhez kerültek; megszűnt a csoport. Ez a szakmátlan réteg állandóan jön-megy: róluk akar írni?! Az maga a középkor volt! - érezteti rosszaságát.

- Nem mehetnének mégis végig a névsoron, kiről mit tudnak, mi történt velük?

- Ki engedélyezte ezt az elvtársnak!?

- Kinek kellene engedélyezni? - dobom vissza a kérdést az időközben közénk telepedő duci kis szb-titkárnak, Horvát Ádámnénak. - Én csak a segítségüket kérem! - Válaszul Danis Géza közénk ül az íróasztaltól. - Mi lett a társadalmi bíróság erélyes és erényes vezetőjével?

Elmosolyodnak.

- Béresné elkerült tőlünk. A Tüzépnél volt valami ügye, a pártból is kizárták, elvált, aztán egy autóbaleset! Mondják, hogy férfiakkal... De ezt ki tudja?

- Suba esküdött a hetedik kongresszusra, két erős kezére, mindenre, hogy megmutatja, és talpra áll! Sikerült?

- Nem. Ha nem is pofonokkal, de megfélemlítéssel tartotta ő a fegyelmet, demagógiával már nem lehet megélni! - De jó is lenne, gondolom. - Még visszakerült régi beosztásába, de egyre terhesebb lett mindenkinek, s végül fegyelmeivel ment el innen. Félig agyonverte a családját, majd elvált; a tejiparnál vesztettül megrakott egy kocsit, nem fértek el a híd alatt, több ezer üveg összetört; a terményforgalminál valami lisztügye volt; négy-öt éve nem találkoztam vele.

- A pletykás Csáki Bori?

- Férjhez ment, de sokáig nem lett gyereke, ő egészségügyi okok miatt ment el tőlünk, amikor leszálalékolták, jelentkezett, hogy könnyebb munkára visszajönne, de négyórás helyünk nincs.

- És a lekurvázott Szegedi Irén?

- Kilépett, férjhez ment; a gáztelepen láttam az irodában, meghízott.

A három főszereplő tehát eltűnt, s velük együtt még tízen; mindössze négyen maradtak máig is a vállalatnál. Dr. Vers Ferencné - doktorné is volt ebben a brigádban! - nyugdíjasként portás. Megretten, amikor lakásán rácsengetek. - Ne haragudjon, nem foglalkozom vele, egyedül élek, öreg nyugdíjas vagyok, én Subával nem foglalkozom!

A bérház előtt, a kocsiban megpróbálom lekottázni a reszketős mondatot, de hangjegyekbe sem lehetne beleírni a tányér hideg krumplilevest, amit védekezőn maga elé tartott. Vajon mitől fél? Mit félt? Annyit tudok csak róla, sokan nem szeretik a gyárban, mert mindenkit megkérdez, mindenki táskáját kinyitattja a portán.

Üresbe kapcsolt motorral csurgok vissza a városba. Csak legalább tudnám, mit akarok! Tizenkét évvel ezelőtt lyukat ütöttek két-három emberen, s beléjük láthattam én is, felvillant még vagy tíz arcél, kész, megírtam, megjelent a Valóság 1967. júniusi számában, most miért üldözöm hát őket?

- Cipészember volt az apám, és én akárhol dolgoztam, nyáron le kellett számolni, és mentünk aratni, hogy meglegyen télire a kenyér. Katonaság előtt már volt vagy hat munkahelyem. 1959-ben, a leszereléskor idejöttem - akkor még egy évet kellett várni rá, hogy felvegyenek -, és itt is maradtam. Kedveltem mindig a munkát; véccülőként, fregolit, asztalt, széket gyártotunk, fűrészárut, fotelkarfát küldtünk exportra - mondja Kiss Ignác raktáros, a brigád hajdani vezetője.

- Mi volt szép az életében?

- A fiatalabb korom, akkor még több erő volt az emberben.

Úristen, ő is negyvenhárom esztendő, mint én! Pedig sportolt ő is, focizott; falujukban mindig kikenték a gyári csapatot! Cser Józsi bácsi, a pici kis intéző fenyegette is őket (ketten jártak be a faluból); vagy átjönnek ide focizni, vagy kiteszik mindkettőjüket, és mehetnek vissza a téesszbe! Végül annyira komolyra fordult a dolog, hogy Puskás Bence, az iskola tornatanára beutazott a TSB-be, ne engedjék züllesztetni a falu sportját! (A téesszel nem érvelt, arról ott akkor még jobb volt hallgatni.)

A lőszergyár csapata, a Vasas volt annak idején a menő, a Spell fiúkkal, akik később - épp az ötvenes években! - Békefire magyarosítottak. Gatyás, a kapus, ha kiszólt egy nézőnek, az jobban járt, ha nem várta meg a meccs végét. Pitz Józsi bácsi, az üvegszemű bírós mesélhetne a Békefiekéről, pedig egy állítólag igaztalan tizenegyes miatt nem is a fiúkkal, hanem „csak” Cicával gyűlt meg a baja, de az eredmény ugyanaz volt. Illetve mégsem, mert a fiúkat nem lehetett eltiltani, amiért lánytestvérük megverte a bírót.

De hogy kerül ez ide? Cicát elvette a balösszekötő, és Varjú Jenőnéként főszereplő, „koronatanú” volt a tárgyaláson, úgy is, mint Suba bizalmasa, jobbkeze, úgy is, mint gyanúsított (Csáki Bori először azt vallotta, hogy Varjúné is megpofozta), és nem utolsósorban úgy, mint aki lehangosabban követelte: „Mondják meg, ki jelentette fel Suba elvtársat!”

Cica, Cica! Ő volt a gatter Kurácsi mamája, ágyút lehetett volna vele húzatni, ha a főnök megjelent a távolban, abbahagyta a nótázást, és felsóhajtott:

- Isten bizony, szülnék a Pistának egy gyereket! - pedig volt már neki öt, és Jenője keresztül-szúrta volna, ha összeadja magát valakivel; egy kakukkfiókáért meg egyenesen pörköltté vagdosta volna.

Cica híján volt minden cicatulajdonságnak; nyolcvan kiló színhús volt, nyolcvan kiló mosoly; fejbe is kólint tragédiája, ő még otthon, a fiúk között megtanulta, erővel, erőszakkal kell élni. Bizonyították ezt a meccsek, és erre volt szüksége Suba és a gatter mellett is. „Fogd meg, tedd le, emeld fel, hozd ide!” Amikor eltűnt az őt is irányító, jó szókészségű Suba, amikor megjelentek a rakodógépek, Cicának befellegzett, ő úgy érezte, hogy ezzel meg azzal az emberrel van baja, hogy azért kell elmennie a gyárból, mert bizalmiként „keményen kiáll munkatársai mellett”, pedig a világ változott. Néhány évig OTP-házakban takarított, aztán „bedilizett”. Mondják, a sok pálinka miatt, mondják, a változó korról kezdődött minden. Ki tudja? Amikor rámutattak az ABC-ben, nem akartam elhinni, hogy ő volt a markotányosnő; fele sincs régi önmagának, összeesett, mint a kiszúrt autógumi.

- Meddig focizott? - kérdezem tovább Kiss Ignácot.

- A nősülés, 1962 után eltört a lábam, akkor abbahagytam.

- Milyen volt az a maga vezette brigád?

- Jó közösség volt, Suba drasztikus lelkesedéssel hajtott minket, meg is fogtuk a munka végét; csak a helyünk, a régi gatter, az volt nagyon trehány - így mondja: trehány -, a patkány még a táskámat is kirágta, és akármelyik szegletbe mentünk, mindenütt hidegen kellett lenni. Sanyarúságunk miatt nem is értünk el olyan kiválót.

- Hisz a pofon idején elsők voltak!

- Tényleg, az anyja istenit! - mondja nevetve, s most meg tudom számolni: négy foga hiányzik elől. Még az igazgatónk, Csorba elvtárs is nagyon meg volt elégedve, dicsérte Subát: „Arany keze van a Pistának!” Ő csak tudta, mert Pista sokat dolgozott a szőlőjében; ezért menthette ki a burgonyalopásból is. A sofőr meg Suba az igazgatói kocsival loptak az út mellé kirakott

burgonyából, de a rendszámot felírták, és Pistánál megkapták a zsákokat is; valahogy mégis el lett burkolva az egész, hogy ne legyen a gyárban semmi belőle. Pista kapzsi volt: mindent megszerezni; elmaradhatatlan volt tőle a bicikli, azon mindig tolt valamit; ment, aztán amit talált, tette fel, csak hogy a házát felhúzza. Képes volt egy rönkös vagonhoz három helyett egyedül odaállni, képes volt megszakadni is. Éjszaka különpénzért rakodott, és reggel onnan folytatta a munkát. Mire jutott? Majdnem elpatkolt; valami agyér volt a fejében, ami helyett műanyag csövet kellett tenni, most ez van az agyában.

- Szerette Suba az asszonyokat?

- Hát jól el volt szerszámmal látva! - Felnézek a jegyzetből. - Szóval együtt fürödtünk, és látta az ember! Szőlő Irén állítólag nála volt a lakásán, de a Szegedi Irén csak érezte, hogy nagylány; járt a szája, mint ilyen korban szokás; Bori viszont szalajtott egy kicsit. Apa nélkül nőtt, és még általánosba járt, amikor terhes maradt, elvették ugyan tőle, de ettől valahogy ideggyenge maradt. Pista mesélte, amikor az asszonnyal megint éppen széjjel voltak, meglátogatta Dobiné, de nem állt fel neki. - A káröröm mosolyra húzza a szánkat. - Megkérdezheti Dobinét, velem dolgozik a raktárban; a lánya érettségizett, az ikrei ipari tanulók. Az asszonyt az egészsége végett tették erre a könnyebb munkára, az üzemben teng a férje is - egy vesével. Tudja, kit? Gyenge nénit keresse meg, az többet tud Subáról! Amikor a felesége elhagyogatta, ő főzött rá; már nyugdíjas, a fiát a rendőrségi benzinkútnál látom, ő megmondja a mama lakását.

Kiss Ignác hajdani brigádvezető már a negyedik sima Symphoniát gyűrögeti; a keze összevert, mint az ujjszorítóval vattázott raboké, a körme fekete.

- Kiről tud még? Akkori névsoromon ez áll: „Pál Ferencné: utcáról szedte fel a rendőrség, virágot árult, nagyon rosszak a családi körülményei, a férje iszik, állítólag ő is. Hujber Lajosné: ifjúmunkásként került ide, most szüli a második gyereket, a férje régi dolgozó. Kleiber Eszter: fiatalkorú »felnőtt«, gyári fiatal udvarol neki.” Velük mi lett?

- Mari, Pálné, férje nem tudott ital nélkül meglenni, a legeslegutolsó fegyelmi után is kiment munkaidőben inni, azonnal kivágták. Vele ment ez a vékony kis asszonyka is; együtt isznak. Hányatott család; Mari testvére leugrott a hídról, megúsza, később aztán felvágta az ereit. Hujberné a negyedik gyereknél tart, a lakótelepen laknak; szakszervezeti bizalmi volt, valamit nem helyeselt és elment. Kleiber Eszti összeházasodott azzal a fiúval, ő a lakótelepen, a húsbolt mellett árulja az újságot. - Elnyomja a cigarettát. - Engem is jellemeztek? - kérdi, és mutat a névsoromra.

- Igen, azt mondták, túl szerény. - Várom, nyugtazza vagy cáfolja, de hallgat. Dicsérni kezdem: - Mégis ön az egyetlen, aki előbbre rukkolt, segédmunkásból raktáros lett, szakszervezeti titkár!

- És aki újságos, kereskedő vagy irodista? Abból a régiből nem juthatott lejjebb senki, hacsak nem emberileg, onnan lefelé nem volt út, legfeljebb a gatter alá, a sínekre! - A saját kiemelkedéséről csak ennyit mond: - Megkaptuk a konszignációt; egy dobozba, például székből hat, egy vagonba háromszázharmincnégy ment. Én azt színre, darabra pontosan leszámoltam; hiba miatt egyetlenegyszer szedték szét Londonban, de arról is kiderült, szabadságon voltam, amikor küldték: nekem a munkában problémám soha nem volt.

- Sajnálja, hogy szétment a brigád?

- Rengeteg munka volt a naplóval, azt nem szerettük vezetni. - Mit mondjon még, néz rám segélykérően. - Más lett a világ, nem kell mindent kézzel csinálni; érti, ugye? Azzal a brigáddal színháznál tovább nem jutottunk, a mostanival már kirándulni is voltunk. Lett volna pénz

akkor is, csak nem mentünk. Suba bérelt a tanácstól földet, hogy legyen kukorica a disznóinak, oda jártunk társadalmi munkában kukoricát törni. - Észreveszi meglepetésem. - Italt, sört, szalámit állta a Pista, mi meg mentünk; jó volt az is, mert fiatalok voltunk.

Kérdeném, miért adja fel negyvenhárom esztendősen az életet, de ránk nyit egy ragyogó szépségű lány, hogy siessünk, gyűlés lesz itt a szakszervezeti irodán.

- De csinos! - mondom, ahogy elmegy; Kiss Ignácnak a szeme sem rebben, szolgálatkészen várja, mit akarok még tudni. Menet közben kérdelem tőle: - Elégedett, boldog ember ön?

- Igen, kérem - feleli, s ez a mondat nyomja a vállát, amíg eltűnik előlem az üzemépületek között. Tizenkét esztendő alatt a tetőkre hatalmas fűrészporelszívókat szereltek; ormótlan szúnyogcsorda, csak épp röpködni képtelen.

Bár a szakszervezeti titkárnő pénzemért ebédjegyet is szerez, szívességén átüt a félelem, hátha baj lesz belőle, hogy a gyárban kóricálok, hogy kivel-kivel órákig beszélgetek négy szemközt! Kis idő múlva, nem tudom, honnan, jön is az ítélettel: ezentúl csak vezetői engedéllyel léphetek az üzembe - engedélyezésre illetékes vezető viszont egy fia sincs: talán egy óra múlva, talán holnap...

A személyzeti osztályvezető ment ki a bajból, ha én nem mehetek be a szigorúan bizalmas vécé- és egyéb ülőkéket gyártó gépek közé, akkor az emberek fognak kijönni! Görög Endre asztalossal együtt még az osztályvezetői szobát is megkapjuk; szerencsére, mert ez a megfontolt, mosolyos, tagbaszakadt ember betölti az egész irodát.

- Ugye nem szerette Subát, azért szólt a fegyelmin ellene?

- Szív és lélek nélküli ember volt, kegyetlenül nyers mindenben, szédületesen hajtotta itt is a katonásdít. Abban az időben bukóvagonokban jöttek a rönkök, az ember megnyitotta az ajtót, és egy óra alatt megvolt a százasa. Suba kisajátította a rakodást, meg gúnyolt bennünket, pedig nekünk abban nem volt gyakorlatunk. Neki ha esett, ha fűjt, mindegy volt, egyformán dolgozott éjjel és nappal; kegyetlen gépember volt. Nyolcezer forint akkor még nyolcezer forint volt, és akik szerették a tütüt, hozzá jártak - „Pista, adjál száz forintot!” -, függtek tőle; a főnököknek meg fizetett, a párttitkárnak is, az igazgatónak is. Mit gondol, a krumpliügyben miért bekkelték ki a bíróság előtt? - Közbeszólnék, de Görög Endre csendes pillantással mutatja, nem fejezte még be. - Suba a fegyelmin meg másutt is odavágta: „Vagyok olyan kommunista, mint te!” Én ezt nem vállalom, és nem azért, mert nem volt tagkönyve, attól még lehetett volna jobb is nálunk!

A falisztos vászonnadrágon egy rövid ideig mozdulatlanul gubbaszt csonkolt keze; egy ujj-perce hiányzik, éppúgy, mint nagyapámnak hiányzott. A gatter!

- Irigyelték Subáékat, hogy ők voltak az elsők, az ön brigádja pedig csak a harmadik?

- Ebben a gyárban én alakítottam az első brigádot, a Gagarint. Mondták, csináljuk, majd kialakul. Úgy böktek rá a tizennégy legjobb melósra, de választottam olyat is egyet, akit nevelni lehet. Ha a versenyben egy árva gyerekért adtak húsz pontot, akkor magunkhoz vettünk egy évre egy árva gyereket. Így ment. Mi nem hazudtunk soha, ha valaki beivott, beírtuk; bekerült szép is, csúnya is a naplóba. Bennünket nem lenne nehéz összeszedni, 1962-78 között a brigádból összesen ketten mentek el, az egyik végképp: meghalt. Most kettéváltunk, fiatalokat vettünk magunk mellé.

- Hogy előzhette meg az a brigád magukat?

- Mondhatnám, hogy Gács, Suba barátja, korábban tisztvárosa volt, és amit a párttitkár javasolt, az szentírás, de ez igaz is, nem is. Az Augusztus 20. problémás brigád volt; ők adták a munkát a szakszervezetnek, róluk beszámolót lehetett írni: „elintéztük nekik ezt is, azt is”! Érti már?

- Jó dolog a brigádozás?

- Jó is, terhes is. Túl sokat foglalkozunk vele, nincs olyan nap, hogy valaki legalább a brigádvezetőket össze ne hívná; ha már papírral közelednek hozzájuk, legszívesebben elszaladnának. Melóval, iskolával nincs gond, hagyni kéne őket, hogy felfedezzék magukat. Tudja, egyszer elhajoltam meccs előtt, nem aludtam ki magam, és addig korholt szép csendben Pali bácsi, amíg kifakadtam: mért izgul, magamat csak ismerem! Az öreg csendben azt mondta: „Tudod, milyen nehéz önmagadat bevallani?!” Húsz éve emlékszem erre a mondatra. Amikor láttuk a **Jelenidő** című filmet, mondtam, ne osszuk a jutalmakat fejpénzként: „Mész a francba, itt nem vezeted be!” Érti kell még ahhoz, hogy az emberi különbségeket is mérjük, és mérjük elismerni.

Ezt a csendes, gondolkodó asztalost fájó szívvel engedem vissza a géphez, de mit tehetnék, már Balogh Dezsőné is várja, hogy „sorra kerüljön”.

Az asszony lehuppan a székre, előrehajol, még a homlokát is ráncolja, úgy figyel. Tizenkét évvel ezelőtt, abban a zsivajgó teremben is értett mindent, fel is szólalt, ne bántsák a brigádot! Azóta hallásának legalább felét elvisitották a fűrészek, köszörűk, bármelyik pillanatban ki is mondhatnák rá: nem dolgozhat gép mellett, és ettől kezdve vagy nagyon kicsi pénzt fog kapni, s így kerül nyugdíjba, vagy megfizetik, hogy nem érti unokái gügyögését, de éreztetik: kegyelemkenyeret kap!

- Csáki Bori igazat mondott, csak Szegedi Irént összecsereelte Szőlő Irénnel; vele volt akkor összekeveredve Suba, mert épp külön élt az asszonytól! A pofonról hallgattunk, mert ha szólunk, elhelyezik tőlünk Subát. Durva ember volt, igen; de amikor nem volt baja, az utolsó falatját is odaadta; nekünk ő harcolt ki mindent! Nem engedte lógatni a lábunk; ha nem volt csomagolás, kiverte, hogy adjanak más munkát, legyen kereset! Amikor máglyáztunk, a nehezenél közénk állt, képes volt nyolc órán át is segíteni, pedig azért ő egy fillért sem kapott. Nem volt rossz ember, csak ideges volt és hirtelen természetű.

- Miért nem tudott talpra állni?

- Szeretett inni, meg a családja is húzta. Tizenhat évesen terhes lett az asszony, akkor vette el; nem szerette ám. Volt valami baja a nőnek, hibázott a lányuk is egy csöppet; amikor itt dolgozott, csinált olyan hülyeségeket! - de mondtam, nehogy behívják az apját, mert agyonüti, hisz a kisebbet is bezárta a disznóólba.

- Visszaélt vele, hogy csoportvezető?

- Nem, úgy nem. Volt azért mással is, nemcsak Szőlő Irénnel. - Leteszem a jegyzetet. - Például Dobinéval. Nem is tagadta egyik sem.

- Hiányzik a brigád?

- Nagyon hiányzott, ott mi teljesen együtt voltunk, itt meg szanaszét. Amint Suba elkerült, rosszabb lett, kértem is magam el onnan. Családilag nehéz helyzetű, züllött emberek is voltak ottan, de a nehéz munka meg Suba egy csokorba fogott minket. A mai brigádunk jobb, az emberek magatartása is jobb. - Hirtelen elfogy a mondandó, megriad, majd gyorsan kivágja: - Voltunk együtt a Vadászban vacsorázni!

Hírnök jó pihegve: a főkönyvelő üdvözlöt, érezzem magam jól, oda mehetek, ahová akarok, azzal beszélhetek a gyárban, akivel akarok! Nem tudom, mihez kezdek a nagyvonalú engedéllyel, mert már csak a raktáros Dobiné hiányzik a sorból, a hiányzó tíz embert viszont a városban kell összevadásznom.

Dobiné utál, de helyettem a polcokon sorakozó dobozokat csapkodja, ha van pofám, zavarjam csak e serény munka közben!

- Nem hagyhatná abba egy csöppet? - kérdem.

- Nem lehet!

Hallgatok, és szemtelenül, de unottan vetkőztetni kezdem a tekintetemmel. Barna bőrű, feszes húsú negyvenes asszony, akit nemcsak a pántok és fékek formálnak mérnöki építménnyé. Barna a karja, barna a lába, a ruhakivágás sejteti: barna a melle, barna még a hasa is; cigányosan barna. Unja a vizslatást, jobb híján a következő mondatot vágja hozzám:

- Hatvan kiló volt a katonaasztal - mintha fedezékül kellett volna a honvédségnek -, azt kellett cipelni! - Legyint. - Annyi mindenem mentem át, nem is érdekel már!

Most lehetne kérdezni az „annyi mindenről”, de a fűrókra, csiszolópapírra várók hada kifogyhatatlan, játszom hát a róla hallottakkal:

A veseműtét után Dobi Pál nyolc kilóval volt kevesebb, saját felelősségére írták csak ki. Egy hete ha dolgozott, amikor kisettenkedett a máglyatérre, és egy farakás mögé hívta az akkor még hibátlan hallású Baloghnét meg Gyenge nénit.

- Jaj, Pali, te Jézus-faragó kezébe kerültél: keresztre valót csináltak belőled! - csapta össze a kezét Gyenge néni.

A férfi kifordította a markából a tilalmas cigarettát, erőlködve szívott még egyet, aztán a hancsot félrerúgva, a parányi csikket beletaposta a földbe, és marokra kapva, esetlenül meg-rángatta magán az inget és a nadrágot; lám, ide jutott. Még akkor sem nézett a két asszonyra, amikor megkérdezte:

- Nem beszélnének Marival?

- Heréld ki a Subát! - vágta oda Baloghné, de mindjárt meg is bánta; a férfi úgy tett, mintha nem hallaná, sírós hangon folytatta:

- Ne üzzön csúfot belőlem, a gyerekekből, legalább most ne, hogy már itthon... - Elfordult, nem tudta folytatni.

- Gyere egy kicsit, Mari! - intett Baloghné Dobi Pál feleségének, amint a férj elment. Gyenge néni szótlan követte őket a gatter oldalához, ám ott elkapta a barna hajú asszony karját.

- Te Mari, minek aljasítod le magad meg a férjed is? Jó, beteg volt, kórházban volt, de most már itthon van! Hajt a véred?

Az asszony a földön heverő fadarabokat méregette, és a legnagyobbakat megpróbálta a lábával a gatter gerendáinak rései közt lepréselni a sínek közé. Baloghnét felpaprikázta a hallgatás.

- Nincs benned szégyen?! Suba mindenkinek elmondta, hogy levetkőztél, de ő beléd sem fogott!

Előbb barna bőrből is kiszaladt a festék, aztán pirult csak el Mari, és az indulat feltépte a száját:

- Szégyellje magát a férjem, hogy nem tud kielégíteni! - mondta hangosan, és sarkon fordult.

- Sajnálta Subát, amiért leváltották? - kérdem most a raktári cédulákat rakosgató asszonytól.
 - Mit sajnáltam volna rajta, engem sem sajnált senki!
 - Miért kellett volna magát sajnálni? - kérdeném, de a polc túloldalán kuncognak, tetszhet nekik az asszony indulatos válasza.
 - A lányom érettségizett, a fiaim ipari tanulók - mondja az asszony, mert úgy gondolja, jobb, ha beszél, mint ha kérdezik.
- Még egy pillantást vetek a hihetetlenül pedáns nőre, aztán fogom a cókómot, s búcsúzom. A raktár tűzveszélyes barna fölépcsőjén túsarkú cigánytündér imbolyog.
- Bocsánat - fogok meg egy meredt szemű ifjút -, ez Dobiné lánya?
 - Nem, második ajtó, a folyosó végén! - veti oda, és iramodik a látomás után. Végigmegyek a folyosón, aztán mégsem nyitok be; miért érdekelné engem a huszonöt évvel ezelőtti Dobiné? Lányként sem lehetett szép, csak ápolt és tiszta.

A Centrum Áruház még nyitva van, az edényosztályon törékeny kis szőke nőhöz kalauzolniak, ő a Noszlopi Irma. Amikor az édesapja tüdőrákban meghalt, megengedték, hogy tizenhat évesen már nyolc órát dolgozzon, aztán jutalmazták érdemén felül is, hogy segítsék. Remegését palástolná, végül csak kinyögi:

- Ez majd megjelenik? Nehogy megverjen Suba!

Vödrök, lábosok, kávéfőző-alkatrészek között álldogálunk a szűk raktárban, s az eladónők minduntalan bekukkantanak, hogy milyen is egy vallatás. Kihűlt kezét a hóna alá dugja Noszlopi Irma, és úgy felelget, mint a barkochbában: igen, nem, is, nem jellemző. Feladom a játékot.

Kleiber Esztiből Szélpálné lett, és újságárus, de már nem a lakótelepi pavilonban dolgozik, bekerült a „központi hírlapboltba”. Kolléganője csak akkor árulja el lakcímét, amikor megnyugtatom, nem írok a boltról. A lakás a szálloda mellett van, épp ott, ahonnan elindultam keresni.

Szélpáléknál nagy a felfordulás, épp most fejezik be a központi fűtés szerelését, és hiába a próbafűtés, hiába ajánlom a segítségem, hűs a fogadtatás. Az asszony a férj jóváhagyását várja, ő viszont kalapálgat egy kétágú létra hegyében, és látszólag közönyös az iránt, ami lenni folyik. Ellenem dolgozik az első osztályos gyerek is, mert esőkabát nélkül támit haza az iskolából. Az asszony tehetetlenségében nekem ront:

- Gondolt rá, mit szól Szegedi Irén férje, ha maga beállít, hogy a felesége többet volt Subával, mint amennyit reggelizett?!
- Ezt Csáki Bori mondta, nem én.
- Tud valami igazolványt mutatni? - szól le rám a ház ura a létra hegyéből.
- Melyiket kéri? - szedek elő egy csokorralót, mire ő kiválasztja az újságíró-igazolványt; gondosan átnézi, aztán lenyújtja. - Egy null a maga javára!

Az eredmény nem változik a fényűzően berendezett nagyszoba úri foteljában eltöltött másfél óra után sem. Megszületett Gábor, a férj elment kazánfűtőnek, az asszony újságosnak; aztán született Péter, kapták ezt a nagyobb lakást, a férj felparkettázott, tapétázott, vették a tévét, a lila franciaágyat, a szekrényt, felszerelték a központi fűtést - a költségeket lelakják: ennyi az életük.

Na de mi történt tizenkét esztendő alatt? Semmi, semmi más. És a munkában? Semmi. És a főnökük milyen? Mint a többi. És a munkatársak? Nem barátkozunk, mind azt nézi, miért szólhatja meg az embert!

- Melyik újságot szereti? Mit olvas?

- Ah, abban a hírlapboltban mindig van valaki; gondolja, van idő olvasni?! - legyint az asszony.

- A mama?! - riad meg a benzinkutas. - Valami baj van? - Megnyugtatom, hogy csak a Subára főzőcskéző Gyenge néni címére vagyok kíváncsi. A mama súlyos cukorbeteg - innen fia riadalma -; társai sokszor nevelték is a nénit, mert akkora húsokat hordott a munkába, mint önmaga; és amikor szörnyülködtek, hogyan képes ennyit enni, megtörölte a száját, felsóhajtott: - Az a baj, kevés volt!

Most csak akkora, mint egy fél dió, lóg rajta a matlaszé pongyola, csak a lába vastag, dagadt; kedves madárijesztő, amire jóllakván, kiülnek a seregélyek pihenni. Nem érdekli, miért jöttem, kifogyhatatlan bánatát sírongálja. A férje, Gyenge Antal postás leszámolt még a front miatt nála maradt pénzekkel is, Komáromban mentette a Magyar Királyi Posta értékeit, és ezt az embert függesztették fel azzal, hogy lopott! Fel is akarta magát akasztani, de a csöpp asszony kétszer visszahozta a fenyvesből, egyszer meg a hídkorlátról szedte le - hiába, a vád elvitte: mielőtt lezárult volna a vizsgálat, a negyvenöt éves postás meghalt.

- Kenyeret sem hagytak a három gyereknek, én meg négy és fél hónapos hassal álltam a sír mellé! - mondja, és szaporán törölgeti kiapadt szemét.

- Gyenge néni jól ismerte Subát, mondják, járt hozzá, főzött rá.

Szemében vasvillák jelennek meg.

- Én!? Dobiné, az járt hozzá, meg a többi, de nem én! Marinak legalább tizenkét kaparása volt, amíg együtt voltunk!

- Nem úgy gondoltam! - mondom gyorsan, aztán megállok, mert azt nem mondhatom, eszembe sem jutott, hogy Suba és maga, hisz Gyenge néni olyan öreg!

- Sok asszonnyal volt jóban Suba? - kérdelem hirtelen.

- Ki az a bolond, aki nem fekszik le, ha fizetnek neki?! - és a gyermekek meg az öregasszonyok ártatlanságával mosolyog. - Voltam Subánál, azt az ebédet vittem, amit az asszonyok főztek, küldtek! Jól ismertem, amíg az öreg házat le nem bontották, egy udvarban laktam velük; az anyósával. Pista felesége hülye, mindenre jó, csak feleségnek nem! Azért vette el, mert volt egy házhelye, ő meg a katonaságtól tudott téglát, cserepet, kocsit szerezni; törte a csihari, hogy építhessen. Aztán Pistát ötvenhatért lecsukták, s közben Panni jóban lett a mostohaapjával. Később még az anyja is takart nekik, hogy a tizenennyolc évvel fiatalabb urát meg tudja tartani! Panni a piacon dolgozott, a csarnokban, ki tudták pécézni, mikor nincs otthon Pista, kitették az ajtóra: „Áruért mentem!”, és jöttek, végezték a dolgukat. A ház miatt következtek aztán a nagy balhék: az anya meg a lánya összefogott, ki akarták forgatni Pistát, pedig szerencsétlen marha annyit dolgozott, mint három másik! Hajtott minket is, kiabált a főnökkel: „Én megdolgoztatom az embereket, de akkor fizessék is meg őket!” Voltak úri-asszonyok - „Ezt mi nem csináljuk, azt mi nem csináljuk!” -, Pista megmutatta a munkát, aztán párba osztott egy jót meg egy rosszat, tenni kellett a nagyságáknak is! Amikor jött: „Gyermekek, a görög áruval este indul a vonat, be kellene rakni!”, akkor mi benn maradtunk,

megcsináltuk a tervet, aztán kaptunk két-háromszáz forintot, mert a gyárnak sosem kellett fekbért fizetni a vagonokért; dolgoztunk, mint egy állat, ezt érezzük most!

Csivitelni kezdenek a teraszon a fecskék, az öregasszony gyorsan elrebbenti a fészekről a tekintetem: - Csak le kell már verni, annyit piszkolnak!

Mintha meg is tette volna már, úgy tapogatja a derekát. „Érzem mindenütt!” Következik a karja; a két égnek emelt gallyacskán lassan csúszik lefelé a pongyola, és előtűnnek a kegyetlen bőrbetegség vízrajzi foltjai; egyik helyen rőt vörös a bőre, a másikon olyan fehér, amilyen nincs is. Hirtelen megállnak az ágacskák a levegőben.

- Adta le Pista a széket, Szőlő Irén meg vette el, közben néztek egymásra, mint valami istenre!
- Mosolyogva leejti a karját. - Sok jó volt benne! - mondja, aztán megint visszakanyarodik a szerelmesekhez: - Képes volt Irén este kilencig is bennmaradni Pistával a melegedőben! - és huncutul mosolyog.

- Gyenge néni szerette Subát?

- Akin tudott segíteni, azon segített, kértem tőle én is kölcsön. Értett minden munkához, az igazgatónak is mindent megcsinált, a jobbkeze volt, ezért volt neki annyi elnézve; hány zsákot vitt az el a gyárból meg mennyi fát!

Kérdezném még, de előkerülnek a fényképek, mindenekelőtt a hároméves fiúunoka suta beállítási képei. Lapozom, forgatom az albumot, de még a szokásos csoportképre sem lelek, nemhogy gyári képre; a gatter mellé, a pufajkás asszonyok közé nem volt szokás fotósokat küldeni.

Végenincs lakógép hatodik kapujában találok rá Hujber Lajos nevére. Fogalmam sincs, kicsoda, a feleségét keresem, aki a fegyelmi tárgyalás idején a második gyereket szülte, és csak tavaly jött el a gyárból, mert bizalmiként valamivel nem értett egyet.

Csengetésemre nagy trappolás, koppanás, dulakodás, amíg az a bizonyos gyerek fel nem tépi előttem az ajtót. Érdeklődésemre a hurka előszoba másik végében megjelenik a mama is, magas, inas, csinos asszony. A lassan csukódó ajtó mögül váratlanul előkerül a másik tizenéves srác, összerettenek; hebegve motyogom, ki vagyok.

- És? - szögez a bejárat mellé az asszony. A magyarázkodás nem a legjobb kezdet, de mást nem tehetek. - Jöjjön! - kapom meg végül az engedélyt. A csőszoba heverőjén jelenléte miatt nekem ellenszenves, huszonéves szőke nő ül, előtte pohár és sligovicás üveg. A legjobb védekezés a támadás: akár a hókotró, tolom magam előtt a csak Hujbernének ismerős neveket, történeteket, hátha elköszön a hölgy. Ehelyett hátradől a párnának, és az asszony neki magyaráz:

- A gatter rései között mindig fújt a szél, állandó huzatban dolgoztunk, ronda, piszkos pufajkánk volt, de nem védett. - Azt én is tudom már, hogy vese- és nyakvédőnek hullámpapírt kötöttek a derekukra, és amikor a vagon vasához ragadt a kezük, akkor énekeltek csak igazán; Varjúné naponta ötször is rákezdett, hogy „Akácos út...”, Kleiber Eszti meg a Zalatnay-számokat fújta. Előfordult, hogy karácsony és újév között csak ezek a csomagolóasszonyok dolgoztak benn a gyárban. Ha nagyon hideg volt, csavarokat kötözték, csomagoltak; amikor valamelyik üzemben összegyűlt legalább ezerkétszáz szék, akkor elindult a szedett-vedett öltözkű cigánymenet! Tavaszra, nyárra lekerült róluk az ócska pulóver, kendő, melegítő, pufajka; kánikulában egyenesen fürdőruhára vetkőztek; szaladgáltak is Subához az üzemevezetők, hogy öltöztesse föl a lányait, mert a férfiakkal nem lehet bírni, otthagyják a gépeket, mennek csomagolást nézni.

- Ruhát fel, lányok, veszélyben a tervteljesítés!

- Dögnehezek voltak azok a bükkfa katonaasztalok! - meséli barátnőjének az asszony. Rend szerint a férfiakkal ugratták egymást, meg az agyonvert patkányokkal; bedugták valakinek a csomagolópapírjába, vagy a szatyorjába rejtve hazavitették vele.

Na, e barátnő mellett nekem nem terem babér! Készülődés közben azért rákérdezek Suba durvaságára.

- Fegyelmezett volt, nem durva! Nem is volt, a sok nő ellenére sem, veszekedés soha! Tizenöt évesen kerültem oda, és nagyon szerettem a gyárban lenni.

- Miért hagyta ott mégis?

- A depresszív bérezéssel nem tudtam egyetérteni, hogy százhat százalék fölött egyre kevesebbet fizettek. Mondták, ne dolgozzunk annyit, de a munka ránk várt; hogy elvégezzük, tíz meg húsz százalékkal többet kellett csinálni! Négy gyerekem van, itt takarítok a ház mellett a bölcsődében, kényelmesebbet nem is kívánhatnék.

Hiszem is, nem is. Rossz főnökök voltak, akik elengedték őt a gyárból, és új munkája kényelme ellenére rosszul választott ő is, mert fellépése, beszéde, környezete, könyvespolcuk gazdagsága, minden-minden azt sugallja, többre hivatott.

A szálloda szomszédságában lakik a felpofozott Csáki Bori. A liftbe egy betegesen sovány meg egy betegesen kövér asszonnyal és kislányával együtt szállok be, a harmadik emeleten együtt lépünk ki, Panzik Imréék lakása előtt együtt állunk meg: ez a kövér lenne Bori, vagyis Panzik Imréné?

Beültet a szobába, ahol átlagos rend-rendetlenség honol, mindenütt játékba botlik a szem; játék van a fotelban, a heverőn, az asztalon, a szőnyegről nem is beszélve. Amíg az asszonyok a konyhában sutyorognak, a negyedik évében járó kislánnyal próbálok beszélgetni. Nem szól rám, hogy bárgyú vagy bácsi, hanem gyakorlottan mondja, hogy szeret óvodába járni, és komolykodva felel a többi nívós kérdésre is.

- Itt vagyok már! - toppan be anyuci. - Tudja, ez egy kolléganőm, akinek - lehalkítja a hangját - a levetett ruhaneműinket odaadom; engem úgy tanított anyám, hogy nem szabad semmit kidobni!

Csáki Bori nyomorban nőtt fel, s most ruhákat osztogat! Panzik Imréné takarítónő, s van, aki rászorul az ő levetett ruháira!

- Ugye megváltozott Csáki Bori? - kérdi nevetve, és ahogy egy kicsit billegeti magát, rájövök, mi annyira furcsa rajta: a feje teteje lapos, és kétoldalt vízszintesen áll a haja!

- Amikor megkért a férjem, mondtam neki, úgy vegyél, apukám, hogy én egy kicsit tingtangos vagyok; Suba hogy pofon vágott, agyrázkódást kaptam, és utána még hét gyerek ment el tőlem. Képzeld, hét! - Látja az arcomon a kétséget, és kapja elő a személyi igazolványát. - Be tudom bizonyítani, az első egyhónaposan halt meg, bele van írva! - Nem akarom megnézni, mert ez biztos így történt, de abban kételkedem, hogy egy pofon ilyen hatással lenne; inkább a tizenkét éves korban végzett abortusz! Hiába szabadkozom, meg kell nézni a személyit: „Mária, született 1967. április 11.” Hoppá, most már lapozok egyet, esküvő: 1966. december 17! Ez azt is jelenti, hogy Bori már terhes volt, amikor Suba pofon vágta! Szótlatlanul visszaadom az igazolványt.

- A nagypofájú Szegedi Irén miatt volt az egész veszekedés, azért kaptam a pofont, mert megmondtam az igazat! Láttam őket, rájuk nyitottam a bungalóban, ott volt a ládán kiterítve Irén, és előtte állt Pista!

- Nem Szőlő Irén volt az?

- Szegedi, Szegedi Irén! Ráemlékszem; ahogy becsukom a szemem, most is látom Irént, úgy kiterítve! Határozottan emlékszem, egy kék kardigán volt rajta, meg is lehet kérdezni, kék kardigán, határozottan emlékszem! Utána együtt éltek egy évig, Irénnek gyereke is van tőle, éppúgy eláll annak is a füle, mint Pistának; aztán megfogták ezt a szerencsétlen árvagyereket, az Irén férjét, leittatták, és hozzáadták Irént.

- Anyu, nyisd ki az abrakot! - zavar meg bennünket ötvenedszer az izgékony kislány.

- Hányszor mondjam, nem abrak: ablak! Tessék menni játszani! - Csönd van egy pillanatra, ahelyett hogy próbálnék valami okosat kérdezni, azt latolgatom: mi lesz, ha tízéves kék kardigánok után kell kutatnom? Szerencsére az asszony folytatja kérdés nélkül is: - Szegedi Irén, ha meglát az utcán, félrevágja a fejét! Nekem ő nem tehet szemrehányást, egy osztályba jártam azzal a sráccal, aki szintén használta. Akkor én még nem tudtam megérteni, milyen érzés az, ha egy férfival van együtt az ember! - Nagyon furcsán nézhetek rá, mert gyorsan hozzátesszi: - Kérdeztem is anyukát, ha az a főnöke, akkor milyen érzés?

- Mi volt a munkája, mit csinált a brigádban? - fordulok ki a sok hentergésből.

- Előkészítettem a lábakat meg a csavarokat a csomagoláshoz. Dobi Pali sokat ólálkodott arra, mert tudta, hogy a felesége jóban van Pistával, egyszer össze is verekedtek az asszony végett! Nekiment Suba minden nőnek - na, nekem nem mert! -, és még őt sajnálták, hogy a felesége ilyen meg olyan. Mi rokonok voltunk Pannival, határozottan emlékszem, amikor paradicsomért voltam náluk, ő etette szépen a malacokat - meg lehet kérdezni, határozottan emlékszem! -, semmi nem látszott azon, hogy gyagyás! Rám is mondják. Így nézne ki ez a lakás, ez a gyerek, én magam; hívnának engem takarítani, ha gyagyás lennék? Tessék, itt van Tandari doktorék kulcsa: „Borikám, én magában megbízom!” Meg lehet kérdezni!

- Miért akar visszamenni a faárugyárba?

- Húz a szívem; jó volt ott, jó lenne ott maradni öregdolgozónak. Másrészt gyűlölet is van bennem, hogy hét gyerekem elment; félek, mit tenne Suba, ha visszamennék.

- Mit tehetne? Ő már régen nincs a gyárban!

- Tudom határozottan, hogy Pista ott dolgozik, meg lehet kérdezni!

- Megkérdeztem, nincs ott!

- Tudom, határozottan tudom, hogy ott van!

A szíves marasztalás ellenére búcsúzom, a mosolygós, széle-hossza egy asszonyka még utánam kiáltja a lépcsőházba is:

- Délelőtt itthon vagyok, bármelyik délelőtt jöhet!

Velem szemben egy öregúr kapaszkodik felfelé a lépcsőn, erre a mondatra végigmér, aztán biccent Panzik Imréné született Csáki Borbálának.

Fakerítés, hársfa, fű a ház előtt - inkább illik mindez valami gazdálkodóhoz, mint Csorba Ervin nyugdíjas faárugyári igazgatóhoz. Két szelindek acsarkodik rám, a zsúfolt ketrecekben a nyulakat törli a frász. Hallottam, hogy Csorba, egy állatorvossal együtt, tenyésztési kísérleteket

is folytatott; bár én hülye vagyok ehhez, de gondolom, jobban gyarapodnának a nyulak, ha a két kutya nem sokkolná állandóan őket.

Nem tudom, mi bajom Csorbával, hisz igazgatóként mindig szívélyes volt, most is szőlőt mos meg szilvát, mielőtt leülne a középkáder méretű agancsok alá, beszélgetni velem.

- Apám volt asztalos, gyári munkás, én állatorvos akartam lenni, végül géplakatos-levelet szereztem.

Meséli, partizán volt Pesten, Malinovszkij marsall név szerint hívta őket maga elé, hogy ki mit vállal az élet indításáért. Azt mondja, lelke rajta: neki, néhány társával együtt, a kistarcsai volt német fogolytábort kellett helyreállítania, ahol aztán politikai megbízott lett. Kürthy, a kisgazdapárti parancsnok pénzért, ékszerért, bútorért hétvégére hazaengedte a foglyokat (miért jöttek vissza, amikor nyitva volt a határ?), ám Csorba jelentette a történeteket.

- Ne fájjon a maga feje a kirándulások miatt! - mondta neki Kürthy.

- Nem a saját fejem, a maga feje miatt szólok! - felelte Csorba.

Ha bárki kutatni kezdené, hogy az első évtizedben ki hogyan, miért bánt vele törvénytelenül, nyomban összegabalyodna. Látom a példákat, tudom, felejtetni kell! Mégis gégen, gyomron vágnak az ilyen találkozások. Eszembe jut, hogy nagymamám öccséről csak most, napokkal ezelőtt tudtam meg: tizenegy hónapot és négy napot töltött Kistarcsán, mert a húszas autóbusz volánja mellől intett és köszönt a kémkedés miatt megfigyelés alatt álló Bálint nevű kereskedőnek, háború előtti munkaadójának.

És eszembe jut Sólyom László tábornok özvegyének sok-sok kistarcsai napja, és eszembe jutnak olyan képtelenségek is, hogy ha Rajk Lászlóné, rehabilitált férje díszes temetése után évekkkel, történetesen elmegy a híres divatszalonba, lehet, hogy ott Péter Gábor, az Államvédelmi Hatóság hírhedt főnöke adta volna kezébe a divatlapot!

A kistarcsai internáló tábor hajdani politikai megbízottja mögül a könyvespolcra Lenin és Sztálin összes művei néznek rám.

- Meddig dolgozott Kistarcsán?

- 1946-ban Kürthy helyett engem bocsátottak el. 1946-ban! Hol volt még ekkor a tábornoki pör, a Rajk-pör, nagymamám öccse! Ég a fülem a szégyentől. Konceptió!

Kistarcsa után Csorba Ervin HONSZ-titkár lett - a HONSZ a Hadigondozottak (hadiözvegyek, hadiárva) Szövetsége volt -, aztán üzemi párttitkár lett, járási titkár, majd titkár ebben a városban; innen váltották le megkérdezése nélkül, politikai bizottsági határozattal és azonnali hatállyal, 1954-ben. Küldték Győrbe, Csepelre igazgatónak, de ő itt akart maradni, akár munkásként is.

- Ilyen csúfságot nem tehet! - hördültek fel, végül mégis kinevezték a tengődő faüzem élére.

- Azért raktak ide, hogy végleg kitörd a nyakad! - súgták meg neki, de a gyár élüzem lett.

- Volt egyszer egy szocbrigád. Emlékszik rájuk?

- Subára; hétszáz ember között ő volt az egyik legjobb munkás, a legkényesebb feladatot is rábízhattam, presztízskérdést csinált belőle, hogy a vezetők és a munkások megelégedésére oldja meg. A vagonrakás vasárnapi, ünnepi, ügyeleti munka volt, neki soha nem kellett könyörögni: ha a brigád nem jött be, egyedül is nekiállt a 3-4 méteres rönköknek; bármit kértem, „Jól van, főnök!” - mondta és csinálta.

- Nem az 1968-ig terjedő korszaknak volt ő az embere: „Fogjad, nyomjad, csináld!” - mindegy, milyen áron?

- Munkája ellen nem volt kifogás, de a magatartása! Zsellérgyerek volt, a honvédség iskolázta. Ha vele születik, ha otthon ivódik bele a politikai meggyőződés, és nemcsak úgy tanulja a politikát, nem lehetett volna a demagógok, az ellenforradalmárok oldalára állítani! Munkája, élete a gyerekkori példák nyomán alakult; minden kereseti lehetőséget megfogott; ilyen csencs, olyan csencs, itt szerzés, ott kupeckodás; nem volt törvénye!

- Miért mentették ki mégis a krumplilopásból?

- Abba engem akartak bevarrni! Sok provokatív dolog volt akkor mindenfelé, ez is azok közé tartozott.

Krumplitolvaj-provokátor? - kérdeném, ha nem bénítanának meg az ilyen mondatok.

- Sokat rontott Subán családi helyzete is; a felesége agybélileg beteg, degenerált, a lányuk is az. Erkölcsei téren sem volt rendben az asszony; amikor felcukkolván jött be Suba, az első szóra robbant. „István, mi a baj?” „Az asszony elment valahová, a kislányt meg otthagyták, nem is tudom, mi van vele.”

Teli szatyrokkal megérkezik a vékony, Csorbánál vagy tizenöt évvel fiatalabb asszony. Ez sem első feleség! Amíg a férj segít neki, az igazságot helyrebillentendő, megnézem a vaskos könyvespolc többi kötetét is: A Petőfi-brigád, Honthy Hanna, Ötvenéves a párt, Jézus-társaság, Etikett, társasélet, protokoll és egy friss könyv: A házasság ABC-je.

- Suba anyósa húsz évvel fiatalabb legényt fogott magának, a nevelőapa olyan idős volt, mint a nevelt lány, ez is bonyolította a helyzetet. A mama spekuláns öregasszony, kijátszotta volna Subát a lánya meg az unokája javára. Ezért nem tudott ő soha kimászni a bajból. Brigádja, zsványbecsületből, eltitkolta a pofont, de amikor előléptették volna, kipattant a titok. Fokozatosan kitalálta őt a közössége is, mert kötekedett, drasztikus volt, goromba lelkű, aki dudvaként élte az életét. Teher lett az üzem számára is, így aztán elengedték.

- Mondják, Csorba elvtárs embere volt, segített a kukoricában, szőlőben, ezért védte.

Fuccs: megszólal a csengő, rokon fiatal pár érkezik.

- Nekem kukoricám soha nem volt, bérelt földem sem, ha valaki nekem dolgozott, megfizettem.

Az ifiasszony figyel, és teli szájjal eszi a szőlőt, a volt igazgató pedig egyre laposabb válaszokat ad. Búcsúzáskor azért megjegyzi, szívesen lát máskor is.

Most nehéz a választás! Végre tudom Suba István címét, mennék is hozzá meg nem is; félek a dűvadtól.

Gyuricza Miklós nem volt tagja a brigádnak, de az ő kocsiján firtatták a lányok „egymás nemi dolgait”, és tanúja volt a pofonoknak is. Hozzá találomformán indítottak el, de a város szélén ismerik egymást az emberek, és kézzel kézre adnak.

Vajon hogy épülnek ezek a házak? A fényesebb elébe áll a másiknak, vagy a rozszabottabb szerénykedni be magát amaz mögé? Kocsibejárónyi az út a hátsó épülethez, elő is állt a kocsi, egy megkopasztott Moszkvics; téglalábai, a fészkébe hordott rongyok mutatják, gyerekek szoktak benne utazni. A mellette álló, esetlen háromkerekes biciklit részeges apa bűnbánó fabrikálásának nézem. A léckerítés mögött, a tenyérnyi udvaron áll a nagymosás, a teknő mellett földre állított mosógép veri a habot. Elnézést kérek a háborgatásért, az öregasszony mégis

gyanakodva lesi bibelődésem a kapuval, rám is szól, hogy emeljem meg! A vályogház ajtaja fölé, a közeli gyárból, vakító sárga műanyag esőfogót loptak, aztán az alját körbedeszkezték, s ebben a kutricában épp elfér az imént látott Moszkvics hátsó ülése. Innen tápáskodik fel az öreg, s ide húzódunk kettesben beszélgetni - ha az asszony engedi, mert férjét megelőzve mondja:

- Eljött a gyárból még hetvenben, mit tud ő arról?!

- Érszükülettel nyugdíjba tettek.

- Érszükülettel a fenét, megkapta a honkongit, négy hétig feküdt itt nekem eszméletlenül!

- Öt ló volt, eladták. Nélkülük mire lettem volna én jó?

Hörög a mosógép, ugrik az asszony, megszólalhatok én is, megeresztheti a gyeplőt az öreg is.

- Úgy bukott ki a pofon, hogy én elmondtam az öcsémnek, az meg szólt a művezetőjének, akinek a nyakára akarták tenni Subát; utána már a főmérnök hívatott, hogy tényleg volt pofon; én meg elmondtam, ahogy történt! A Csáki lány nem volt tiszta, ezért mesélte, amit tudott. Subát persze védték az asszonyok: „Amelyiket akarom, azt kapom meg!” - mondogatta, ezért álltak ki mellette. Ezért bizony! - ismétli meg, s elől álló fémfogai között csupasz ínyére látni.

- Emlékszik, hogy beszélt velem az a bíró?

- Béresné, a társadalmi bíróság elnöke?

- Az, az, Béresné! Kitették a vállalatból, kopott nő lett, a férje is elhagyta. Ehhez mit szól?

- Nem láttál te semmit! - szól be épp a legrosszabbkor az asszony.

- Nem láttam - feleli neki a férje. - Mennyi fahulladékot, széket vittünk mi Csorbának, ujujujuj! Aztán, amíg oda volt Olaszországban, a felesége összeállt a kertésszel, mire ő kirúgatta a cégtől.

- Az asszonyt!?

- Azt, a volt feleségét, mert elváltak aztán; de ahogy elhagyta, elbocsátotta a vállalatból. Nem panaszkodok azért az igazgatóra, jó dolga volt ott akkor a kocsinak: ha a művezetőnek hazavittünk egy ajtót, kaptunk húsz forintot, Csorba meg egyenesen százat adott kettőnknek meg egy üveg bort! Aztán a rakodások: két forintot adtak mázsánként, és egy vagonban háromszáz mázsánál több volt. Dróttal összekötött karók között voltak a rönkök, az ember beékelte őket, aztán elvágta a drótot, és mindjárt legurult száz forint! A többit aztán át kellett emelni a vagon oldalán, és havas esőben is csak két forintot fizettek.

- Akinek ajtót, széket, fát vittek, azok kifizették a gyárnak?

- Előfordult. A párttitkár, Gács Zoli nem velem vitette ki a gerendákat, nem is bántam, mert akik egész nap hordták neki a téglát, igaz, munkaidőben, azok is csak egy üveg sört kaptak tőle! Egyszer vitték Csorbának a fát, a tűzoltó meg nem tudta, hogy kinek lesz, és bejelentette! Persze az igazgatónak baja nem esett, került neki papír, hogy befizette, de az öcsémet letolta, hogy lehet ilyen ügyetlen! Erre fel Bandi nekiment a tűzoltónak: el is bocsátották, de Csorba visszavetette a döntőbizottsággal; övégette egy melós ne húzza a rövidebbet. Kérdezze meg az igazgató sofőrjét: vitt az asztalt, szövetet, ami csak befért, hogy aztán kinek-minek, mi ott lenn nem tudtuk.

- Subát miért nem állhatta?

- Rágta a népet, hajtotta őket a pénzzel, igaz, jó dolgos gyerek volt - van ilyen a cigányemberek közt is -, de csak kapta valamiért azt az életfogytiglani ítéletet! - Mintha csak most venné észre, hogy jegyzetelek, úgy mered rá a füzetemre, és gyorsan kijelenti: - Mást nem tudok!

Megtudtam, hogy Szegedi Irén férjhez ment, hogy három gyereke van, hogy Istvándiban lakik, a Diófa utca 6. szám alatt, csak épp az asszonynevét nem mondták, márpedig faluhelyen ez jobb útbaigazító, mint az utcanév. Előbb a Viola utcába küldenek, majd az Almafa utcába; a ganét villázó bikagondozó még rá is tromfol a bajomra:

- Kéthetenként átkeresztelik az utcát, az új tábláért meg húsz forintot kell fizetni! - Sorolja is utcájuk mai hányattatását, s közben a trágyás udvaron lábát rázva, fekete macska vonul át, és a feltehetően homokszínű Wartburg alá húzódik. - Szóval az asszonynevét nem tudja? - támaszkodik rá a villára. - Ne menjen még, a feleségem hátha ismeri! - Kis idő múlva széttárt karral jön vissza. Indulnék, de ő felcsillanó szemmel rám kérdez: - És a férje kicsoda?

Hát ez az! Kicsoda Szegedi Irén férje?

Buza Gábor ruhát repesztő izomzatú kőműves. Nyílt tekintettel meghallgatja, miért jöttem, aztán kiparancsolja a konyhából a gyerekeket, és micsoda bizalom, intelligencia: kimegy maga is, hogy zavartalanul beszélhessünk a feleségével!

- Már a pofon előtt összesúgtak a hátam mögött: „Nem szégyelli magát ez az Irén!” összekeverték Szülő Irénnel! Galambosiné félrehívott: „Hogy tehetsz ilyet, mégiscsak nős ember, gyereke is van!” Nekem két nappal korábban benn maradt a kardigánom a melegedőben, amikor visszamentem, ott ült Irén Pista ölében. Ha meg akarod tudni az igazat - feleltem Galambosinének -, felejsél valamit a bungalóban, és menj vissza érte! Így derült aztán ki, melyik Irén az Irén.

- Magának semmi köze nem volt Subához?

- Bárcsak lett volna! Így nem kellek már senkinek - mondja incselkedve, majd mentegetőzve hozzáteszi: - négy, négy és fél kilós volt mindhárom gyerek!

- Úgy történt a pofon, ahogy a tárgyaláson kiderült?

- Miklós bácsi kezdte ott a bakon a szövegelést: „Azt mondja Bori, hogy szűz!” Többet volt férfival, mint amennyit én villásreggeliztem - feleltem rá, mert tudott volt, hogy már tizenegy évesen terhes lett a sógorától; úgy vették el tőle, császárral, a gyereket. Megindult ám erre Borinál a vezérhangya, olyankor mindent mondott; összehozott Subával, én meg sírtam, mint egy anyátlan borjú.

- Akkor is terhes volt Bori!

- Amikor engem mocskolt?!

- Meg amikor pofon vágta Suba; terhes volt a későbbi férjétől!

Komótosan feláll az asszony, megemelinti a fődöket, és mintha szégyenkezne, félig felém fordulva mondja:

- Megalázó volt az is, hogy istállóban történt. Kérdeztem, mért oda megyünk. „Mert ott találjuk a kocsiszt!” - felelte Suba. Aztán olyan gyorsan elcsattant a pofon, hogy semmit nem tehattunk. Előtte én hánykódtam a tanácsalanságban, menjek-e a személyzetire bejelenteni a rágalmat, ne menjek bejelenteni, és egyszer csak már nem én vagyok a sértett, hanem Bori!

Bejön a középső legényke, az orrából lóg a takony, a keze csupa szurok; a láthatóan rendes mama mégsem ájuldozik, nagyjából letakarítja, és komótosan kiküldi; a következő forduló végén éppígy fog kinézni!

- Kétéves, látja, és még nem beszél. Voltam vele orvosnál, azt mondja, nincs baja.

- Ugye bizalmi volt? Jó szótehetséget mutatott, miért szökött el a jövője elől?

- Nagyon kiborultam, soha többé nem mennék gyárba. Nem bírom azt, hogy mindenki mindent tud, mindent tárgyal! Ahogy Csáki Bori feladta Subát...

- Biztos ebben?

- Nem is tagadta, amikor lehordták érte az asszonyok! Mi ragaszkodtunk Subához; szigorúan vette a melót, de ez a brigád keresett a gyárban a legtöbbet. Ahogy Facia Negrát leváltották - én csak így hívtam -, szétszóródott az egész kóceráj; a kárpitosüzembe kerültem két műszakba, aztán 1968-ban átmentem a vőlegényem mellé az építőipari vállalathoz. Mit szól, felkeveredtem adminisztrátornak!? Nekem ez a határ, rám a KISZ-könyvet is úgy erőltette Suba; azt mondom, én a vallásomban hiszek, és az nem fér ezzel össze. - Bocsánatot kérve beóvataskodik egy cigarettáért a férfi.

- Aztán összeházasodtak a vőlegényével? - kérdem szándékosan a férj jelenlétében.

- Áh, háromszor voltam gyűrűs menyasszony! - feleli természetes nyíltsággal az asszony, és közben a férjéhez is szól: - Küldd el a gyereket cigarettáért, elfelejtettem hozni!

- Ennyi vőlegényt fogyasztott?

- Dehogyan fogyasztottam! - feleli szabadkozva.

- Szűzen ment férjhez?

- Nem, eggyel úgy is voltunk. - Elmélázik egy csöppet. - Nem lett volna jó életem mellette; az első mellett. A második féltékeny volt. A harmadiknál már szóltak anyukáék: „Minek kellett megint eljegyzést csinálni?!” Igazuk lett. Ezt a srácot az édesanyja egyedül nevelte, nem engedte a lányokhoz, ha megnézett egy filmet, már passz volt. Elmentünk anyukával háztűznézőbe. Evett a fiú, ott volt mellette a vízcsap, mégis az anyjának szólt, hogy adjon neki egy pohár vizet. „Ott van, kisfiam, jobban eléred!” Erre a srác felcsattant: „Belefér a nyugdíjába, hogy kiszolgáljon!” Összenéztünk anyuval; kész, már vége is volt. Júniusra terveztük az esküvőt a vőlegényemmel, és júliusban esküdtem meg a férjemmel; nyolc éve. Semmiről indulunk, hogy ne szoronkozzunk anyuékkal, öt hónap alatt felhúztunk a kertben egy lapos tetejű szobát. Ismerősöknél jártam itt Istvándiban, ők mondták, hogy parcelláznak hatvan forintjával; azonnal íratam, s látja, már így vagyunk; teraszkorlát nincs, kerítés nincs, de ház van! Hetvenben a gázszolgáltatókhoz jöttem, pénztárosként is dolgoztam, most kiadó vagyok a cseretelepen. Semmi bajom nekem, ketten vagyunk a főnökkel, pletyka nincs.

Megyek a kerítést alapozó férfihoz elbúcsúzni. Jó szorítású keze egy pillanatig fogva tart.

- Köszönöm, hogy eljött hozzánk beszélgetni! - Zavartan motyogok valamit, aztán komótosan forgolódok a Wartburggal, integetek a gyerekeknek, húzom az időt, pedig nem odázhatom tovább, menni kell Suba Istvánhoz!

1972-ben megkeresett a filmgyárból Magyar Róza dramaturg, olvasta a Valóságban a társadalmi bíróság jegyzőkönyvét, érdeklí a történet. Majd kicsikkantam az örömtől, hallván Suba szörnyűségeit, mégsem mertem vállalni, hogy a szereplők után megyek; akkor ijedtem csak meg, amikor egy vasárnap láttam őt a családjával; ünneplőben voltak, a kislány középen ment, hófehérben, fogta kettőjük kezét, az asszonyon sehol egy kék folt, ütésnyom; félelmetesen szép család volt: áldozni járhatnak ilyen tisztán az emberek.

Mi lakhat ebben a dúvadbán?

Megint szándékosan távolabb állok le a kocsival; ki tudja, mi lesz? Ez a másodfokú villa-negyed, akik még futottak, azok építettek itt. A ház ízlésről, gondosságról beszél. Kopogok, belépek, kijövök, nézelődök a dús kertben, sehol egy lélek. Bemegyek megint, a belső kis szobában mintha Suba István bátyja ülne; hasonlít arra a régi Subára, de legalább húsz évvel idősebb; a fején svájcisapka, a térdén valamelyik Albatrosz-kötet, de a pillantásán látni, nem olvasott, csak nézte a betűk arabeszkjét.

- Suba Istvánt keresem!

- Én vagyok az! - pattan fel, és az agyába szántó kérdés az arcán olvasható: „Mit tettem már megint? Mi baj velem?” Toporgunk. Ebben a szíjasra aszalódott testben lakna a pokol? A lötyögő, sötétkék munkaruha és a több napos szakáll még esendőbbé teszik, de kezem elvész férfias tenyerében. - Leülhetünk? - kérdem, hogy oldódjak a riadalom. A csupasz kis asztalra - Made in Faáru gyár - egyelőre nem teszem ki a jegyzetem, jövelelem céljáról beszélek. Suba István érti a „parancsot”, és kezdi:

- Tiszagyendán születtem 1929-ben, anyám két és fél hold földet örökölt, emellett vagy kubi-kolni kellett, vagy éhezni. A háború mindig a legszegényebbek háborúja, apámat nyolcszor hívták be, a kukoricászsákot én sem bírtam, anyám sem bírta. Ezekben az években apám csak egy gyereket adott haza, 1943-ban született a tizenhárom évvel fiatalabb öcsém. A fasizálódás idején, a negyvenes években jobban tápot adtak a parasztnak, bér munka könnyebben akadt, talán könnyebben is éltünk.

Hagyom elúszni a hangot - ezek a történetek mind hasonlóak -, nézelődöm. Tényleg sötét a bőre, szegény nagyanyámé volt ilyen, sírt is miatta sokat, hogy cigánynak mondták, nézték. A férfi tenyerében, a hatalmas boltozat alatt félhet a cigaretta, mert remeg, pedig a nagyhitű ember csak kucorog, kucorog, hogy minél kevesebb teret foglaljon el a világból.

- Ha kitűnő, hát kitűnő; a háború akkor is kisöpört a debreceni Szent Anna utcai gimnáziumból. Hozzánk a tanyára negyvennyolcban jutott el az első felhívás: lehet jelentkezni katonának! Erre vágytam? Másra vágytam? Valamire vágytam.

Szépen fogalmaz, útja mentén nemcsak minden mozdítható lécet, zsákot, kukoricacsövet szedett össze, hanem a szavakat is; szinte tudni, hogy melyik szót mikor és hol szerezte.

- Rajkék bukása a jugoszláv határon ért, befűzött géppuska mellett; akkor már tizedes voltam. Nem értettem a politikát, annyit tudtam csak, hogy valami nem jó, mert az én ezredparancsnokom és századparancsnokom nem gazember, ahogy mondják.

A tiszti iskolát kiválóan végeztem, egyből századparancsnok lettem, húszévesen! Aztán november hetedikén soron kívül előléptettek hadnagynak, és áthelyezek ide, zászlóaljparancsnok-helyettesnek.

Mi parasztyerekeket kaptunk, lelkiismeretes, tiszta embereket, a hegyet is el lehetett volna velük hordatni. Marha szerencsémre olyan politikai helyetteseim voltak, akik nemcsak majmolták a párttagságot, pedig a tiszti munka nem volt megfizetve, lelkiismeretre ment; kaptunk havi 1800 forintot, abból kellett haza is küldeni. A nagy szívünkbe beleszartak (bocsánat!). Sok volt a színre való munka, például mindig egy évre vásárolták a fegyvert, hosszú puskáink voltak, azt mondták, ezeket ingyen kapjuk. Volt repülőgép, benne a csókafészek, egy év múlva ott darabolták össze lángvágóval, ahol állt. Minek hazudunk? Páncéltörő egységem hiába ért el jobb eredményt, nem lehetett az első, mert szovjet csapatokkal versenyeztünk. Ellentéteket szítottak közöttünk, uram! A szovjet katona ötös normát evett, a magyar egyest,

szárított burgonyát, azzal pedig jól nem lakott soha! Érti ezt?! Dehogyan érti, bocsánat, ezt csak élni lehet, ésszel fölfogni nem. Engem a szovjet katona, a felszabadulás emelt föl, szerettem, tiszteltem őket, mégis nap mint nap szembeállítottak velem! Ötvenkettőben javasoltak a Szovjetunióba iskolára, aztán kiderült, kevés hozzá a képzettségem, megértettem, előbb gimnázium kellene. Ezt értettem, de amikor mondtam, gondoljunk rá, hogy szeresse a katona ezt a földet, ahol születünk, akkor a fejemhez vágta: pártellenes vagyok! Hogy mondjam, uram? - Fújtat. - Éltem-haltam a katonaságért, mint a füredi gyerek a tarisznyáért; életcélom-má vált! - Nem bírja tovább, megáll, mélyeket lélegzik, hogy tüzes emlékeit hűtse. A legrosszabbkor jön be tizenéves lánya, és matat köröttünk. Az apja rákiált: - Mondtam, hagyj bennünket nyugton!

- A retikülömet keresem!

- Egy kurva retikül miatt zavarsz?! - üvölti el magát a férfi; a hajdani fehér ruhás kislány meg sem rezzen, megkeresi, amit akar, aztán megy csak ki. - Modernizáltuk a hadsereg lökiképzését, új szabályzatot adtunk ki olyan fegyverekre, amelyek még a szovjet gyárakban voltak. Mást adtunk a katona kezébe, mást töltöttünk a fejébe, összeroppantottuk vele. Tanácsolták, jobb lesz, ha hallgatok, mert ez a felső vezetésre tartozik. Ebből a sok mindenből megértheti, uram, miért omlott össze ötvenhatban a magyar hadsereg!

Lehet, hogy emiatt omlott össze, ha összeomlott, én nem tudok felőle semmit, ez is olyan téma, amiről nem illik beszélni, hát még érdeklődni! Mindenesetre Suba István így látta, így élte, sorsa megértéséhez ezt is tudnom kell.

- 1955-ben zászlóaljparancsnokomat téveszelnőknek küldték, és én lettem a parancsnok; ugyanebben az esztendőben esküdtünk.

- Szerelmi házasság volt?

Néz rám a férfi, aztán elkezdi a cigarettájával bíbelődni.

- Szép volt a feleségem, kíváncsi - feleli, majd egy kis késéssel hozzáteszi: - a magam módján szeretem most is.

- Elváltak, és mégis együtt élnek?

- Együtt mellett - igazít ki és megint fújtat. - Megírja?

Elismétlem, miért jöttem, de csak akkor kezd megnyugodni, amikor írásba adom: valódi nevét sehol, semmilyen formában nem használom fel!

- Ötvenhat nyarán felhívtak a Honvédelmi Minisztériumba, hogy leváltanak, mert a szükséges eredményeket nem értem el! Leszerelek, vagy átmegyek a kiegészítő parancsnokságra? Uram, én könyörögtem, hogy ne szereljenek le; ez az éltető erőm! „Parancsnokai nem támogatják!” - mondták. Ebben az állapotban talált 1956.

Mintha a szűk szobában terpeszkedő zongorán valaki leütne egy hangot, egy csillapodni nem tudó, elgyötörtén verdeső hangot.

- Az ezredparancsnokom tutyimutyi ember volt, nem katona, parancsolni nem tudott. Gyakorlatról, géppisztollyal a nyakamban, éppen a forradalmi bizottság ülésére értem be. Ott állt ez az ember, becsmérelt és magyarázkodott, már én szégyelltem magam. Nem bírtam tovább, rászóltam: ön le van tartóztatva, kövessen! Kinn kocsit adtam neki: húzd el a csíkot, komám, ne lássanak itt benn! Így lettem, ezért választottak meg a forradalmi tanács vezetőjének. Parancsnokunk nem volt, minisztérium nem volt, saját fejünk után mentünk. Az ávós főnök javasolta, ássunk sáncot a laktanya védelmére! Körkörös sánccal laktanyát védeni nem lehet;

ennyire katonai analfabéta nem voltam, mégis beleegyeztem a munkába, hogy lefoglaljuk a katonákat, nehogy saját fajunkkal kerüljünk összeütközésbe. Feladatom volt a környékbeli szovjet csapatok élelmezése; megmondtam nekik: amíg itt vagyok, fegyveres összetűzésre nem kerül sor; értelmetlenség lett volna a nép bőrét vásárra vinni! November elején a szovjet csapatok letartóztattak, majd elengedtek, később a HM kivizsgálta a történeteket, és 1957 júniusában, hathónapi fizetéssel, tartalékkállományba helyeztek, bünvádi eljárásról akkor még szó sem volt.

Tisztársam, Gács Zoli már a faárugyárban volt párttitkárjelöltként, odamentem én is segédmunkásnak. Három hónap múlva jött értem a rendőrség; összehozták a Csoknyai-féle ellenforradalmi bűnpert, és bár semmi közünk nem volt egymáshoz, valahová csapni kellett a katonatiszteket is. A háromhónapi kihallgatás, szembesítés óta süket vagyok a bal fülemre. Ott sem mondtam mást: esztelenség lett volna harcolni csak azért, hogy több ember kerüljön a föld alá! Tizenegyedrendű vádlottként három évet kaptam, fellebbezésemre a katonai kollégium egyéves felfüggesztett börtönt szabott ki, így nyolchónapos vizsgálati fogság után kiengedtek; a családom már kényszerlakhelyen volt, az „ellenforradalmár” feleségét kitették az egyszobás szolgálati lakásból.

A hang elült; vajon kié lehet ebben a családban a zongora?

- Segédmunkásnak csak azok mentek, uram, akik nem kellettek a társadalomnak, vagy akik pénzt akartak keresni; én sehová sem tartoztam, és pénzt akartam, így kerültem, két kézen fogva, vissza a faárugyárba. Ahogy ettem, felerősödtem, a vagonkirakásokkal jól kerestem. Hogy búvóhelyünk legyen, ebbe a telekbe öltük mindenünket, de leállt ez is, mert fél év múltán értem jöttek megint. A vád: nyolcezer téglát elloptam, és egységemnél harminc ZIL gépkocsi, hanyagságom miatt, szétfagyott. Mindkettő igaz: amikor bontottuk a nyári táborhelyet, negyvenezer téglát beletapostunk a sárba; senkit nem érdekelt; amit engedéllyel elhoztam, az igen. A kocsik akkor fagytak szét, amikor a szovjetek bevágtak a fogdába, ezért én nem voltam hibás! Tudom, az ország vérkeringését meg kellett indítani, a gyanús elemeket ki kellett kapcsolni; aki nem bűnös, majd tisztázza magát! Uram, mellettem halálra ítélték Csoknyait; nem volt kommunista, de ellenforradalmár sem; csendőr volt az apja, pap volt a bátyja, és a megyében kétszázötven szovjet katona vesztette az életét! A vádlottak közül egyedül én szabadultam. Lehet ez? El kellett ítélni engem is, hogy egy ideig ne legyek ebben a városban, ne lássanak itt! - Szünetet tart. - Az életem azért én magam tettem tönkre, nem más! - mondja a szemembe nézve.

Amikor kimondták az ítéletet, összeroppantam. Karcagtilalmason egy katonatársam volt a börtönparancsnok, ötven szedett-vedett embert, csavargót kaptam, velük értem el, a rizsföldön, száz százalékon felüli teljesítményt, így félkedvezménnyel, hét hónap múlva szabadultam. Mire hazakerültem, a családi életem semmivé ment; korábban is voltak, mindkét részről, áthághatatlan ellentétek, de ekkor ütköztek ki igazán.

- Az apósa miatt? - kérdem, mire a férfi felkapja a fejét, aztán leengedi ismét.

- Mindenkinek joga van a testéhez, csak kulturáltan oldja meg a nemi életét. Voltak jellemtelen férfiak, akik kihasználták... - Itt abbahagyja a mondatot, gondolatban én illesztgetem a végére az utolsó szót: a feleségemet, a lehetőséget, a helyzetet. - Visszamentem a faárugyárba; nappal dolgoztam, hajtottam, éjjel itt faragtam a követ. Állt a ház, nem akartuk szétszórni, talán majd helyrejövnénk! A főmérnököt kivéve minden vezetőm értékelte a munkámat, csoportvezető lettem. Annyit összeszedtem: ahol szót értenek, összetartanak, ott megy a meló, uram, az egyszerűbb emberek is tudnak jól dolgozni!

Valaki mocorog az ajtó előtt, jaj, nehogy megint bejöjjön a kislány!

- Csókolom, Pista bácsi, anyuka kérdezi, van-e tojás?
 - Van, kicsim. Mikor kell anyukának?
 - Holnap akar sütni.
 - Átviszem majd, Ágikám! - Közben szeretettel simogatja a lányka fejét. - Mondd meg édesanyádnak, kicsim, hogy Pista bácsi átviszi! - és simogatja, szorítja, kikíséri az idegen gyereket.
 - Ütött meg nőt? - kérdem, amint visszajön.
 - Ott volt a fegyelmin! - A feleségére gondoltam: mikor ütötte meg először, és mikor utoljára, kellene kérdeznem, de visszatart: hátha becsukódik. - Családi bajok miatt nem voltam rendben idegileg; a pofon szemét munka volt. A brigádunk odafajult, hogy mentegetett, hogy tisztára akart mosni; mégsem volt az olyan tökéletes szocbrigád! Tanulni kellett volna nekem is, nekik is; ha műveltebbek vagyunk, Bori sem beszél olyan butaságokat, én sem vágom pofon! Ha egy vezető rossz idegállapotban van, menjen orvoshoz, vagy mondja azt, hogy nem tudom csinálni! Durva, arrogáns ember vagyok, uram!
 - Maga a brigádból bárkit megkapott?
 - Nem próbáltam.
 - És Dobiné?
- Legyint.
- És Szőlő Irén? Szép szerelemnek mondják!
 - Aranyos, csöpp kislány volt, tizenhét éves! Nem az, hogy nem tetszett, de normális ember nem tehetette meg, tönkretettem volna az életét! Csillapítottam magam: első szerelem, azért lángol ennyire; nem is kerültünk össze, pedig benne talán lett volna annyi erő, hogy rendbe rakja, megmentse az életem! És látja, tönkrement az ő élete is; szép kislány volt, jó melós férje volt, mégis elváltak, két gyerekkel!
 - Rettenetesen fogadkozott, mégsem tudott talpra állni. Miért?
 - A hathónapos visszaminősítés után csoportvezető lettem megint, de már nem mentek úgy a dolgok, hamarosan előzetes letartóztatásba kerültem a krumpliügyben. - Felnéz rám, és én bólintok, hogy mondja. - Mellettünk lakik az igazgató sofőrje, Ráczi Gabi. Jött egy ember szekérrel, nem veszünk-e burgonyát; vettünk. Közben Gabi a kocsival kivitt egy nőt a határba. Nem tudta, krumpli- vagy milyen föld volt a kocsival mellet, de a rendszámát felírták, és megtalálták nálunk ugyanazt a típusú burgonyát. Ahelyett hogy talajmintát vettek volna a krumplinkról is meg a földről is, bevágtak; egy hónap után felmentették, visszaszolgáltatták a burgonyát is, de akkor én már erkölcsi hulla voltam.
- Hiszem is, nem is, de tény, hogy felmentették. Csak megkérdelem: - A nőt miért nem hívták tanúnak?
- Egy férjes asszonyt nem lehet ilyen helyzetbe hozni!
 - Nem az igazgatója mentette ki?
 - Az első években, ha Csorba azt mondja, ugorjak a kútba, talán beleugrottam volna, később kevésbé. Fordítva is így volt.
 - Magán maradt a bélyeg, kinézték a „tolvajt”?
 - Aki ugyanúgy lopott, mint én, vagy akinek én loptam, az nekem ne magyarázzon! Amit meg akartam oldani, az nem sikerült, ezért jöttem el a faáruházból.

- Később volt valami lisztügye is, ugye?

- Ügyeskedne az ember! Nem lett belőle bűnvádi eljárás.

- És az elválaszthatatlan bicikli? Mondják, azon mindig tolt valamit.

- Így van! Amikor kezdtem egyenesbe jönni, akkor közbejött valami: mindig az alapvető létért kellett küzdeni. Vad paraszti gög, paraszti hülyeség: „Ha éhen döglesz, akkor se kérj senkitől semmit!” Ha kérek, vagy csak elfogadom, amit adnak, nem kellett volna feszteni keresni, mit lehet feltenni a biciklire! Most lett volna szerencsém, ez is elszállt. Hat nehézgép kezelésére szereztem jogosítványt, amikor már dolgozhattam volna, jött az agyérszűkület. Darun voltam, amikor elhagyott a kezem: nem tudtam, hová kapcsoltam; a bennem levő katona még áramtalanított, de akkor már nyomorék volt az egész bal oldalam; nézze, most sem tudok fogni vele. A rendszertelen élet, az ivás, a mértéktelen dohányzás ide juttatott. A katona iszik; nekem a családra nem volt mit számítani, uram - zokog és nevet egyszerre -, nem volt mit, uram!

Az erős hangra halkán rezonál egy húr.

- Kié a zongora?

- A feleségem vette a kislányoknak.

- Mióta rossz a házassága?

- A családalapítás utáni évek sem voltak szépek, fél év után tudtam, hogy nem lesz jó; akkor kellett volna elválni! Huszonkét évesen milliós értékek voltak rám bízva, önhitt voltam, nem mértem fel feleségem belső értékeit: olyan ember nincs, akit én nem tudok megnevelni! Gyerekkoromban nyomorban éltünk, ha egy falat volt, az nem az enyém volt, hanem közös; a család minden tagja hozzányúlhatott, de úgy, hogy holnapra is maradjon! A feleségeméknél minden az „enyém” volt, semmi sem a „miénk”, egy fillérért meg tudta volna ölni egyik a másikát. Te nem az vagy nekem, akit keresek! - ezt kellett volna mondani, vagy őrizni a legnagyobb értéket: a családomat; én a legrosszabbat, a harmadikat választottam: kertes családi ház kellett! Viskóban is lehet boldog az ember, csikótűzhelyen is lehet jó ételt főzni; olyanba öltöm magam, ami meghaladta az erőmet, amihez nem volt társam, aki úgy osztott-szorzott volna, hogy az kijöjjön. Csak azért vontam el a feleségemtől az utolsó fillért is, mert a kölcsönt vissza kellett adni, mert én megmutatom! Csemcsem dolgok is bejöttek - nem volt rájuk semmi szükség -, túlzottan ittam is, és az ital erőssé teszi az embert; erőmet érezte a család is!

Úgy szeretném odakiáltani annak a fiatalnak: ne tedd, belefeketedsz, hová hajtasz?! Menj inkább moziba a feleségeddel, legyél többet a gyerekeiddel! Visszavágják ám: „Maga prédikál, maga is ezt csinálta!” Az utcánkban egy asszonyka vett egy csizmát, mert a barátnőjének is olyan volt, a fiú meg széttépte, mert a csizma árán egy mázsa cementet vehetett volna. Meddig lehet ezt csinálni?! Itt ez a ház, na és? Életem javát elpocsékoltam, nem kellett senkinek az az érték, ami bennem volt.

Csönd. A dédelgetett almafák a világos ablakhoz húzódnak hallgatózni, a bóbiskoló tyúkok közül egy leeshetett a lécről, rikoltanak néhányat, aztán csak az összebújás apró pittyegeit hallani.

- Hívtak kazánfűtőnek a vállalatához, az orvosnő semmit nem nézett: „Maga harmadik csoportos rokkant!” - mondta, és ráütötte a papírra, hogy alkalmatlan. Pedig ez egy automata olajkazán, nem robbanásveszélyes, csak gombot kellene nyomni; ha elalszom, ha rosszul leszek mellette, legfeljebb meleg lesz, és kész. Éjjeliőr, rendész, portás nem lehetek, mert loptam; magam sem merném vállalni; oda nem ilyen típusú ember kell, hanem olyan, aki az apjának és

az anyjának sem nézi el! Megértem azt az orvosnőt is, ez az előírás, mit fárasza ő magát, meg nem is ért hozzá! Nincs, uram, egy ember, aki felelősséget vállalna értem, mert egyszer operáltak, belenyúltak az agyamba!

Egyre kisebb lesz a száznolcvan centis férfi.

- Kétezer-háromszáz forint a nyugdíjam, ebből hétszáz forint a gyerektartás, marad ezernolc-száz, ami az éhenhaláshoz sok. Huszonhárom éves lányom külön rakja szövetkezeti lakásra a pénzt, a feleségem is külön gyűjti. De minek a lányomnak a külön lakás? Építsünk ide! Nem. A kisebbik kettes tanuló, de zongorázni meg sportolni is szeretne. Hiába szólok, itt megy tönkre előttem ez is! A feleségem mellékállásban is takarít; nyúzott, fáradt; szólok miatta az anyósomnak: „Tönkremegy, minek neki két munkahely?!” „Menj el te dolgozni!” - vágja oda. Van százhusz tyúkom, szívesen foglalkozom velük, de már alig tojnak, le kellene cserélni őket, csak nincs rá pénzem, és nincs hozzá összetartás, hogy adjanak; nem tartanak rám igényt, uram. Tévénk is kettő van, nekem külön. Étel? Eszem, amit lopok. Nem mondják, hogy ne egyek, de azt sem, hogy egyek. Szétszóródtunk, uram, és ez nagyjából az én hibám!

Körbezavarom a szemem a zsúfolt szoba berendezésén: hátha segít valami biztatót kérdezni! A férfi követi a tekintetem, együtt nézzük a szekrények közé reménytelenül beszorított állólámpát.

- Soha nem volt még felgyújtva; mert a szomszédnak van, megvette ő is! Minek ez, kérdeztem. „Te maradi tahó vagy!” - felelte.

- Szép emléke nincs is?

- De van - feleli, és tüzet fog a szeme. - A Hunyadi Tiszti Iskolán Farkas Mihály honvédelmi miniszter avatott bennünket; a kiválóan végzetek szülei felutazhattak az avatásra, ott volt az én anyám is - mondja, és a fekete szakáll közé lefut az első könnycsepp. - Ez volt a legszebb, tarthatott volna tíz évig, húszig!

- Folytassuk holnap a beszélgetést - mondom.

Suba István törölgeti a szemét, az arcát, és közben rázza a fejét, hogy nem.

- Köszönöm, hogy meghallgatott, de minek folytatni? Arra sincs kedvem, uram, hogy megborotválkozzam!

A kapu előtt dicsérem harsogó, embermagasságú virágait. Legyint, és egy ideig még áll közöttük, a koporsó formájú, kertes ház előtt.

(1979)